

Efterretninger
om
de gamle Borge
1
Danmark og Hertugdømmerne
1de Samling

Trykt paa Hofboghandler Beekens Forlag
hos P.D. Kiøpping

Forerindring

Naar vi besøge de gamle befæstede Steder i vort Fødeland, hvor krigeriske Scener forefaldt, eller som vare Opholdssteder for vore Konger eller vore berømte Slægter, gribes vi at Lyst til at erfare de Begivenheder, der tildroge sig i gjennem Aarhundrede paa denne eller hiin Borg, hvis faste Bygning vi beundre eller hvis Voldsted vi bestige. En samlet Beskrivelse over de gamle Borge i de danske Lande, og en Fremstilling af de Tildragelser, der paa disse fandt Sted, vil derfor vist ikke være uvelkommen.

De benyttede Kilder ere:

A. Hvitfelds Danmarks Riges Krønike.
Suhms Historie af Danmark.
Pontoppidans danske Atlas.
Hofmans Samling af Foundationer.
Det danske Magazin.
Gebhardis og Christianis Danmarks og Hertugdømmernes Historie.
Dankwerths Beschreibung von Schlesvig und Holstein
Zedlers Universallexicon
Beyers Beskrivelse over Borreby og Basnæs.
Rhodes Lillands og Falsters Beskrivelse.
Weinwicks Beskrivelse over Stevnsherred.
Møen beskrevet ved J: Paludan, Sognepræst i Phanefjord.
Paludans Beskrivelse over Kallundborg.
Repholtz's Beskrivelse over Baroniet Stampenborg.
Antiqvariske Annaler.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Molbechs Ungdomsvandring i mit Fødeland.
Pontoppidans Theatrum Daniæ.
Terpagers Ripæ cimbricæ.
Scheels Krigstheater.
Moldbechs Nordisk Tidsskrift
Nogle private Bidrag.

I stedet for at skjelne nogle af vore Konger ved Tilnavnene: Plovpenning, Glipping, Mendved, af Pommern ec., har jeg anseet det for mere passende i denne Bog, efter Hvidtfeld at tillægge dem det Tal, de ifølge deres Navne indtage i Regentfølgen

Johan Gottfriedsen.

Indhold

	Side.
1. Adlersborg	110.
2. Borreby	71
3. Christiansholm	74
4. Doring	25.
5. Engelborg	96
6. Flynderborg	94
7. Giorsleb	65.
8. Giselfeld	106.
9. Glambek	85.
10. Gottorp	56
11. Gram	25.
12. Haderslevhuus	98.
13. Hagenskov	103.
14. Hald	144
15. Hammershuus	1.
16. Hansborg	98.
17. Haraldsborg	140.
18. Hjortholm	38.
19. Jungshoved	11.
20. Kallundborg	43.
21. Kalløe	7.
22. Koldinghuus	29.
23. Krogen	94
24. Lauenborg	114.
25. Nyborg	100.
26. Nørlund	14.
27. Ravnsborg	96.
28. Riberhuus	48

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

29 Segeberg	118
30. Skanderborg	22.
31 Skjern	142.
32. Spøttrup	88.
33 Stegeborg	15.
34. Søborg	125.
35 Søholm	68.
36. Sønderborg	34.
37. Taarnborg	78
38. Tranekjær	60.
39. Tønder-Slot	81.
40. Walløe	136.
41. Visborg	105.
42. Vordingborg.	51.

(Sideantal er angivet i tekste sådan (100))

En stor Mængde Borge hævdede sig i Middelalderen paa Danmarks Sletter; de ældste vare opførte af Tømmer, hvortil de store Skove leverede Materialier i Overflødighed, men som en Følge heraf bleve de ofte opbrændte af Fjendehaand, og da Borgene siden ombygtes af varigere Materialier, var dette dog kun Tilfældet af de Kongelige og enkelte Magnaters Slotte, medens de mindre Formuendes og den lavere Adels Gaarde endnu længe vare heelt maadeligt bygte.

Borgenes Bygnings- og Befæstningsmaade var meget forskjellig; snart anlages de paa en naturlig eller opkastet Banke, snart paa et Næs, een Øe, eller endog midt i et Morads paa nedrammede Pæle. Bygningerne bestode almindeligen af fire Fløie, de over 3 Etager høie, med dybe, hvælvede Kjeldere. I øverste Stokværk løb ofte en Gang med Skydehuller rundt om Bygningerne, desuden bleve Taarne eller Runddele anbragte paa Hjørnerne eller ved Enderne og paa Midten af Borgen. Undertiden fandtes flere smaae fremspringende 'Taarne paa selve Bygningerne eller og vare disse omgivne af en Ringmuur med Taarne. Den yderste Befæstning bestod i en Grav, udenfor hvilken ofte var en høj Vold med Grav.

Christopher II maatte i Aaret 1320 forpligte sig til at lade alle kongelige Slotte i Jylland, undtagen Riberhuus, Skanderborg og Koldinghuus, sløife; ved denne Leilighed er sandsynligviis en stor Mængde gamle Borge bleven ødelagt.

Dronning Margaretha forbød 1306 at anlægge Borge (Fæster og Barfred), derimod lovede Kong Hans i sin Haandfæstning 1483 ikke at ville hindre Nogen, det være Geistlig eller Verdslig, i at befæste deres Gaarde, dem og Riget til Nytte og Gavn; men i dette lange Mellemrum vare vistnok mangfoldige Borge dels blevne forsømte, dels nedbrudte.

Under Frederik den første bleve vel adskillige Herregaarde befæstede, men nu fulgte flere Catastropher, der forvandlede mangfoldige stolte Borge til Ruiner eller ganske udslattede deres Spor; nemlig Grevens Feide, samt de Clemenske Uroligheder i Jylland, og de svenske Krige 1643 og 1658.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

De fleste nu staaende Herregaarde ere fra det 16de Aarhundrede, men deres Befæstning fornemmelig Gravene, er som oftest langt ældre. – De sidste Herregaarde, som bleve anlagte med nye Grave, ere Palstrup i Jylland og Annaberggaard i Sjælland, hiin 1631 – 39, denne endog efter Souveraniniteten.

1. (I)

Hammershuus.

Søren L. Lange 1819 Hammershus på Bornholm. Set fra sydsiden

Ruinerne af Slottet Hammershuus henhøre til de ærværdige og stolteste Levninger Danmark eier fra Fortiden, og vanskeligt er det at bestemme om disse eller Ruinerne af Koldinghuus ere de skønneste. De ligge paa en temmelig høi og, især paa dens nordre Side, steil Klippe paa den nordvestlige Kyst af Bornholm; den stærke Ringmuur, hus og her besat med fremspringende Taarne, er endnu temmelig i Behold, ligesom ogsaa Murene af Slottes Hovedbygning; mod Landsiden sees Mure og Levninger af Udenværker, som dog nok ere anlagte i den sildigere Tid. Waldemar I., der byggede flere Borge ved Kysterne, for at holde Sørøverne i Tømme, anlagde ogsaa Hammershuus i Aaret 1158, skjøndt

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Nogle paastaae at den mægtige Erkebiskop Adser af Lund, allerede 1111 der skal have opført en Borg. (2)

Fra denne Festning holdt nu Waldemar og hans tvende Eftermænd de Lundske Prælater temmelig i Ave, thi disse besadde de tre Fjerdedele af Øen, som Svend Grathe havde maatte overlade dem; Slottet var dem derfor stedse en Torn i Øiet og det lykkedes de endeligen ender Christopher I. at bemægtige sig samme, men Kongen, opbragt over Prælaternes, og især Erkebiskop Jacob Erlandsens Trodsighed, lod denne sætte fast paa Hagenskov i Fyen og indtog atter Hammershuus 1259. De Geistlige søgte nu Hjelp i Udlandet; især forbandt de sig med Hertug Jarimar af Rygen, der i Forening med Anders Erlandsen, Erkebispens Broder, i Spidsen for en Hær, drog til Bornholm, efterat de havde holdt ilde Huus i Sjælland; Hammershuus beleiredes, og den kongelige Besætning kapitulerede; dog paa den skjændigste Maade brød Hertugen sit givne Ord, og lod af de 200 Krigsfanger Adskillige henrette. 1265 log Kong Erich den sjette Slottet beleire, men først efter flere Ugers tapre Modstand overgav Andersen Erlandsen det; 1271 gaves Hammershuus til Erkebisen af Lund, og da Erkebiskop Jens Grand 1293 undkom af sit Fængsel paa Søborg, begav han sig til Hammershuus; vel indstævnedes han at møde i Kjøbenhavn 1299, (3) men han troede ikke det givne Leide og forblev paa sin Borg, hvorimod han i sit Sted sendte den roeskildske Kannik Niels Bunkeflod. Under de mellem Kong Erik den syvende og Erkebiskop Eske Juel opkomne Stridigheder, sendtes Grev Ludvig Albrechtsen af Gleichen til Bornholm med Tropper; vel ivergave Bispens Hovedsmænd Tule Mus og Palne Joensen Slottet ved Kapitulation, ifølge hvilken Sidstnævnte erholdt 600 Mark til Erstatning for de Forbedringer, han havde gjort paa Besætningen, men ifølge Forliget 1321 tilbagegav Kong Christopher II. Juel Hammershuus; dog længe varede Venskabet ei mellem Kongen og Erkebisen; og Paaskefesten 1324 rykkede Marsken Peter Vendelboe mod Slottet; dette havde imidlertid en talrig Besætning, hvorunder befandt sig Ludvig Albrechtsen, der var bleven Kongen fjendsk og havde kastet sig i Borgen med sine Brødre og Venner; først efter 16 Maaneders Beleiring aabnede Hungersnøden Portene for de Kongelige. Christopher pantsatte Hammershuus tillige med Bornholm til Grev Johan af Magrien, der igjen solgte det til den svenske Konge Magnus Smek, og da Kong Waldemar III. i Aaret 1360 overtalte ham til at tilbagegive Skaane og Bornholm mod Udbetaling af de laante 70,000 Mark (4) Sølv, var ham snild nok til godvilligen at overlade Lunds Erkebiskop Niels Slottet, paa det Vilkaar at det skulde tilbagegives naar Kongens eller hans Efterfølgere forlangte det. Erkebisen paa Slottet 137.

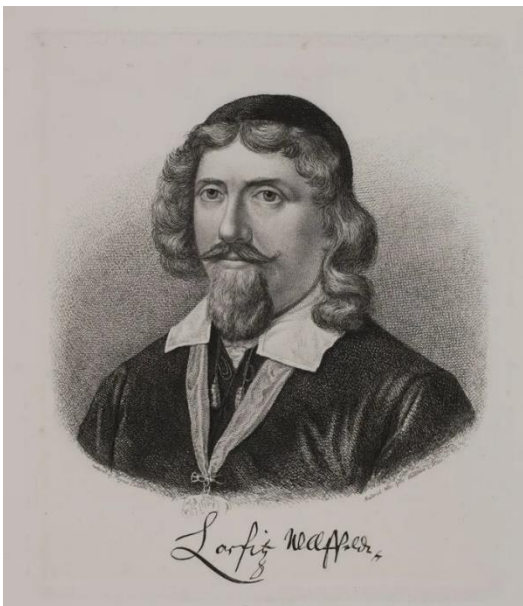
På Grund af ovennævnte Overeenskomst var det nok, Kong Christian den II. forlangte Bornholms Afstaaelse. og da Kapitlet i Lund modsatte sig, tog han Landet i Besiddelse og besatte Hammershuus 1521; herhen bragtes nu Biskop Jens Beldenak af Odense, paa hvem Kongen var meget forbittret; men han blev snart befriet, thi i August 1522 gjorde Lybekkerne Landgang, plyndrede Landet, indtog Hammershuus og nedsablede Besætningen. Kong Frederik I. overlod 1525 Bornholm til Lybekkerne paa 50 Aar, for den Understøttelse de i Krigen havde ydet, og disse besadde tillige Fæstningen Hammershuus indtil 1576.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Ved den Roeskildske Fred 1658 oversødes Bornholm til Sverrig; Commandanten, Prindsenskjold boede derfor paa Hammerhuus, hvor nogle Tropper vare indlagte. Denne forhadte Mand blev, som bekjendt, dræbt den 8de September i Rønne. hvorhen ham havde begivet sig for at inddrive Contributioner; Jens Kofoed begav sig derefter i (5) Spidsen for endeel bevæbnede mod Slottet, og skjulte sig i Nærheden deraf; den følgende Morgen fangede de 5 Soldater, som den paa Slottet tilbageblevne svenske Officier havde udsendt, for at udspeide Aarsagen til Commandantens Udeblivelse; siden ankom de bevæbnede Borgere og Landfolk, saa at Besætningen ansaae det for raadeligst at overgive sig.

Johan Printzenskiold.

1660 blev Corfitz Ulfeld og hans Gemahlinde hensatte i Forvarring paa Hammershuus; den tapre, men hidsige Adolph Fuchs var dengang Commandant og forbittrede de Ulykkelige deres Fængsel paa flere Maader; den 2den September bragtes de i Fængsel og allerede den 4de søgte Grevinden af overtale Vagtmester Meyers Huustroe til at være den behjælpelige ved deres Flugt, men forgjæves; de besluttede derfor selv at befrie sig, og til den Ende løsnede Ulfeld og hans Tjener Pflügge Jernstængerne i Vinduet med et Søm, og efterat have tilhaspet Døren lode de sig den 13de Marts 1661 nedglide ved Hjelp af en Strikke; med megen Møie og Fare kom de ned paa et Klippeestykke ind imod Landet, og naaede i den taagede Morgenstund høist udmattede til en Kro,

omtrent et Steenkast fra Slottet. Kromanden, som hørte Allarm og troede det var Tyve, hentede sin Flint, men da hans Kone saae de med Bylter og Touge (6) belæsedes Flygtninger, antog hum dem for Spøgelser, formaaede sin Mand til ikke at skyde og slog Døren i; de gik nu ned til Stranden hvor de forgjæves søgte en Fiskerbaad; hvorpaa de i Fiskerleiet Sandving vilde leie en Baad til Sverrig, men Fiskerne, der ansaae dem for mistænkelige Personer, foranstaltede dem henbragte til Fæstningen. Følgen af dette mislykkede Forsøg var, at tre smaae Kamre, i tre Hvælvinger over hinanden bleve satte i Stand, og over 30 Skippund Jern deri anbragte; derefter hensattes den 15de Juni

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Grevinden i det øverste Kammer, hendes Mand i det mellemste og Tjeneren i det nederste; saaledes sadde de indtil midt i December, da de førtes til Kjøbenhavn.

Siden den Tid forfaldt Hammershuus meer og meer, og i Begyndelsen af forrige Aarhundrede blev en deel Steen fra Slottet brugt til Fæstningsværker ved Rønne. En af de sidste der sad fast paa Hammershuus ar den for sine Religionsstridigheder bekjendte Dippel.

Af Hammerhuus haves tvende meget gode Prospector, forestillende den nordre og søndre Side af Slottet, stukne 1819 af S. L. Lange.

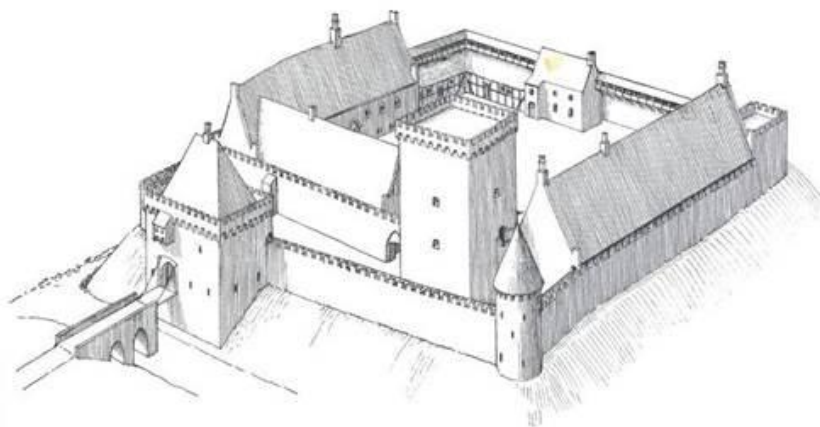
HAMMERSHUUS
paa
BORNHOLM.
Stet. fra Nørden-Piden

HAMMERSHUUS
paa
BORNHOLM.
Teit. fra Søndre Siden.

2.

Kalløe-Slot.

Ved Enden af den saakaldte Kalløevig i Aarhus Stift, ligger en Øe, der ved en, nogle hundrede Skridt lang, Dæmning, staaer i Forbindelse med Fastlandet; paa denne Øe seer man endnu nogle Rudera af det gamle Kalløeslot, der har staaet paa en Høide ved Havet og indtaget en omtrent 600 Skridt lang og 3 – 400 Skridt bred Plads. Øens Navn skrives i gamle Dokumenter: Calue, Kalsø,

Kallof, Kalssø, Calsø, Kallø og allerede i Waldemar den førstes Tid stod her et lidet Kloster der

1168 saaledes var i Forfald, at der kun vare to Munke tilbage; thi i haardt Veir vare de undertiden ganske afskaarne fra Fastlandet og søgte sig derfor et bekvemmere Opholdssted. I Aaret 1313 lod Kong Erich VII opføre Kalløeslot; ved befalede (8) Christopher II. kort efter, at flere Borge, hvoriblandt Kalløe, der kostede meget at vedligeholde, skulde sløifes, men dette er vel kun blevet udført paa nogle Fæstningsværker om Kalløe, thi faae Aar efter nævnes det atter blandt Rigets Borge, og blev beleiret af Grev Geert af Holsteen, der søgte at udhungre Besætningen; Commandanten skal have brugt den list hver Dag at lade et Sviin knibe i Ørene, hvorfor de Grevelige troede, Slottet var vel forsynet med Proviant, og drog bort. 1340 var det besat af Grevelige Tropper, thi i Forliget i Februari Maaned imellem Grev Geert og Hertug Waldemar af Slesvig siges, at kunde Hertug ei inden St. Hansdag betale 5000 Mark, skulde hans Embedsmænd atter overlevere Greven eller hans Arvinger Kalløe, der nu blev overgivet Waldemar; i Forliget til Spandan med Grevens Sønner, samme Aar i April, bestemtes at Kalløe skulde allerførst udløses. Kort efter blev Hertug Waldemar af Slesvig ved en Forsamling i Sønderborg enig med Greverne af Holsteen om at disse skulle overgive deres Besiddelser i Nørrejylland, og i deres Sted faae Pant i Sønderjylland; ved denne Leilighed skulde Kalløe regnes for 10,000 Mark Sølv. 1343 indløste Stig Andersen af Bjørnholm Kalløeslot, men 5 Aar efter (9) pantsattes det til Claus Limbek, der før havde været Hertugens Befalingsmand paa Slottet. 1366 var Frederik Molkte og 1371 Jens Perle, Høvismand paa Kalløe; kort efter pantsattes det til Bispestolen i Aarhus, i hvis Besiddelse det var indtil 1407, da Dronning Margrethe indløste det, hvorfor Biskop Boe gav hende Beviis og tillige den forsikkring at then Øø Kalssøe oc thet muradhæ Slot og Fæste, som staar uppa thenne forserisne Øø. tilhører Kongen og Kongedømmet i Danmark. 1423 var Peter Magnussen Høvidsmand paa Kalløe, ligesom Otto Rosenkrands 1539 og Olus Friis 1490. 1507 finder man, at Thomas Hanssøn af Nelderobgaard og Knud Hanssøn af Fjeldbogaard i Fyen vare paa Kalløeslot og fik deres Brodersøn Anders Knudsen ud af Taarn og Fængsel, som han var i, fordi han havde ihielskudt en vis Evert.

Iblandt de Gidsler Kong Christian II. 1518 tog med sig fra Sverrig, var den siden saa berømte Gustav Eriksen Wasa; denne vigtige Fange betroedes til Erich Banner, Lehnsmand paa Kalløeslot, der var Frænde af Gustav. Banner maatte under 6000 Rdlrs Caution være ansvarlig for Gustav, og vel lovede denne i Banners og Cunz v. Milders Nærværelse, kun at fjerne sig fra Slottet for at gaae i Kirke eller paa (10) Jagt, og i sidste Tilfælde kun i en Miils Afstand, men det følgende Efteraar flygtede han dog forklædt, som en Qvægghandler, gik den første Dag tolv Mile, naaede den følgende Dag Flensborg og kom endelig til Lybek; her naaede Banner ham, men var ei istand til at faae ham udleveret, da han havde givet sig under Raadets Beskyttelse, og dette med Borgermester Nicolaus Brømser i Spidsen, satte sig med al Kraft mod Udleveringen. Vel boede Lehnsændene siden paa Slottet, men dette forfaldt dog meer og meer, da det i militair Henseende tabte sin Vigtighed. I det syttende Aarhundrede eiede Ulrick Frederik Gyldenløve det, og opholdt sig der nogen Tid, men da han vilde opføre sit Pallais i Kjøbenhavn, det nuværende Charlottenborg, lod han Kallesøeslot nedbryde og Stenene føre derhen. (11)

3.

Jungshoved-Slot

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Det store Næs Jungshoved paa den sydøstlige Kant af Sjælland, i Baarse Herred, Præstø Amt, beskylles af Østersøen; dets nordlige Bredder danne den søndre Side af Præstø-Bugt og Indløbet til Præstøefjord, der i ældre Tider kaldtes Bolefjord; fra det sydligste Punkt nordvest ind ad Landet gaaer den saakaldte Roer, der er Indløbet til en Viig, som ender sig i den saakaldte Ræveholms Mose, hvorfra atter strækker sig en Dal mellem Endegaarde Bye og Skippinge Bye; dette lader formode at Vigen i ældre Tider har gaaet længere ind i landet og tjent Jundghoveds Behersker til Havn for hans Skibe, ligesom der og i Nærheden af Skippinge er for nogle Aar siden fundet en Skibskjøl. Tær ved Indløbet til Noret, paa dets sydøstlige Side ligger (12) ligger Slotsbanken, hvorpaa Jungshoved Slot har staaet; den er omgivet af Grave og ligger omtrent 12 – 16 Fod over Vandfladen; hist og her findes Brokker af gamle Muur- og Teglsteen.

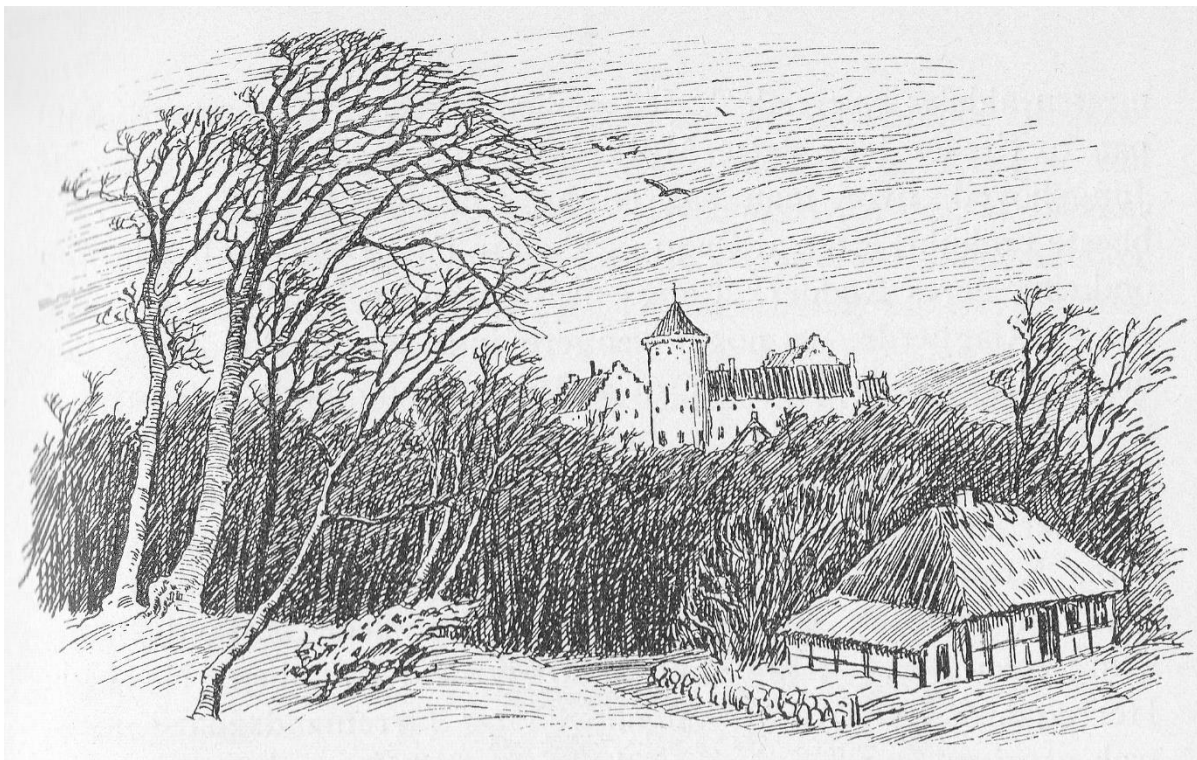

Illustration af Poul Steffensen med Jungshoved bag trætoppene. 1853.

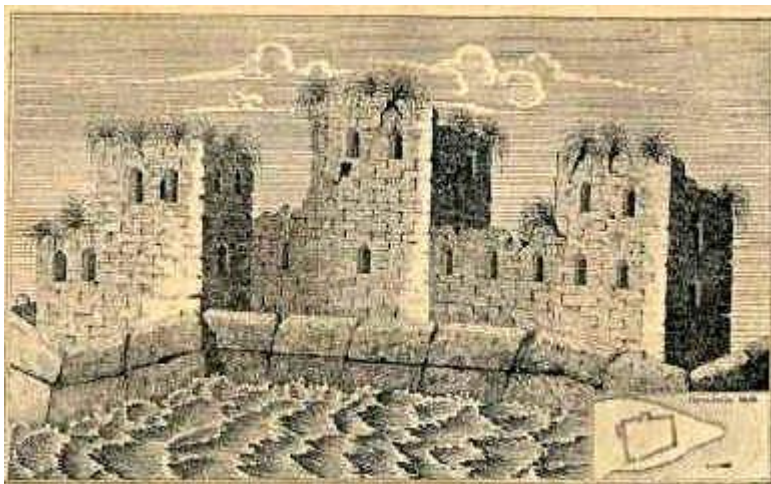
Illustration af Poul Steffensen til Carit Etlars roman Gjøngehøvdingen, der foregår under og efter den Første Karl Gustav-krig i 1657-1658. Jungshoved Slot, hvor flere dele af romanen finder sted, ses over træerne. Slottet blev ødelagt kort efter under den Anden Karl Gustav-krig i 1658-1660. Det var dog næppe så imponerende som på tegningen.

Det er rimeligt at Borgen var anlagt under Svend Grathe, skjøndt Nicolai Jonge bestemt siger at den var anlagt 987. I Waldemar II. Jordebog anslaaes Indtægten af Junxhowæth til 15 marcas irgenti. I Fordraget mellem Waldemar den tredje og Hansestæderne 1369 nævnes Otto von Bydelsbach, som Hovedsmand paa Jungshoved. 1396, vor Frue Dag, overantvordedes Jungshoved slot til Dronning Margrethe af Ridder Johannes Rud den ældre, som i dets Sted forlehnedes med Stegeborg og Møen paa fem Aar. Efter denne Tid tabte Slottet, som det synes, lidt efter lidt sin militaire Vigtighed; thi under Christian II. findes et Fruentimmer Sophie, Enke efter Ebbe Mogensen, forlehnet dermed. 1526 var Anders Ebbesen Lehnsmænd paa Jungshoved og sex Aar efter Ebbe Andersen. I den

ulykkelige Periode, da først Lybekkerne plyndrede Kysterne og siden Christopher af Oldenburg indtog Sjælland, haves ingen Efterretning om Slottet. Christian III. overdrog Jungshoved 1542 til Byrge Trolle og efter ham til den (13) navnkundige Peder Oxe; Mette Rosenkrands søgte ved sin Mands Død at beholde Forlehningerne, altsaa ogsaa Jungshoved, men det blev hende afslaaet og i Januar 1576 overdroges Jungshoved og Wordingborg Slotte med tilhørende Lehn til Eiler Grubbe, der døde 1585. Hvor der fra dette Aar til 1597 har havt Jungshoved i Forlehnning kan ikke ret opdages, men i det sidst anførte Aar overdroges det til Christopher Walchendorff. Derpaa findes Sivert Grubbe at have aflagt Regnskab for Lehn i Aaret 1601. Da han i det næste Aar fik det større Lehn Malmøehuus, blev Jungshoved givet til Knud Rud, under hvem der blev foretaget en Reparation paa Slottet, som ogsaa maae have været saare forfaldet, thi der indsattes alene af Vinduesruder 499 Stykker i ”Vinterstuen, Fruestuen, Fadeburet, Brøgerset, Børnestuen, Schredderstuen, Borrestuen, Suennekamret, det lille Kammer, Understuen, Deistuen, Milkekamret og Badstuen,” ved samme Leilighed omtales i Qvitteringerne: Vindeltrappen og en Carnap udtil Ladegaarden. 1615 erholdt Palle Axelsen Rosenkrands Jungshoveds Lehn forbundet med Wordingborg Lehn; da Rosenkrands ofte var bortsendt i Statens Ærinder, findes Jungshoved i nogle Aar at have været overdraget Ove (14) Gjedde. 1650 overdrages Jungshoved til Jørgen Kaas til Gudumlund; derefter nævnes som Lehnsmænd: 1651 Niels Banner, 1654 Jørgen Reetz til Vedøe, og 1660 Niels Pallesen Rosenkrands. I Krigen 1658 – 60 besatte de Svenske Jungshoved-Slot; en udmærket Skytte Svend Poulsen skjød en svensk Herre, som stod i Vinduet paa Slottet; ligeledes overrumplede han den svenske Hovedsmand paa Jungshovedslot og dræbte ham. I Aaret 1662 ophørte Jungshoved at være Kronens Forlehnning, da det overdroges i en Art af Forpagtning til en bemidlet Mand Jens Lauritzsen, og 1665 tilskødedes det Christopher Parsberg. Efter Kong Frederik III. Død overdroges Jungshoved med Mere til Prinds Georg, hvorimod Parsberg fik Godset Frydendal; i det Tidsrum Prindsen eiede Jungshoved blev Slottet nedbrudt, saa at tilsidst ikke andet var tilbage end en Broe over Graven og en Vindebro; men at det vare gjorte Forberedelser til at sætte noget Nyt i Stedet, sees af Ridefogdens Beretning; at der var samlet ved Gaarden en stor Deel Materialier at bygge med; men dette blev ei udført. (15)

4.

Stegeborg. (Stegehuus)

Denne Borg har ligget ved Byen Steges sydvestlige Ende; mod Stranden have Fæstningsværkerne været byggede i en Bue, hvis Længde udgjorde 78 Alen; Bolværkspælene ses endnu ved lavt Vande. I vor Tid har endnu det sidste Brudstykke af dette ærværdige Slots Mure ligget isoleret paa Buens Middelpunkt, men da det laae iveien for den virksomme Eiermand, lod han det sprænge og lægge til Grund under sin Haugeindhegning. Brønden, der fandtes midt i Borggaarden er endnu til, oprenset af

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

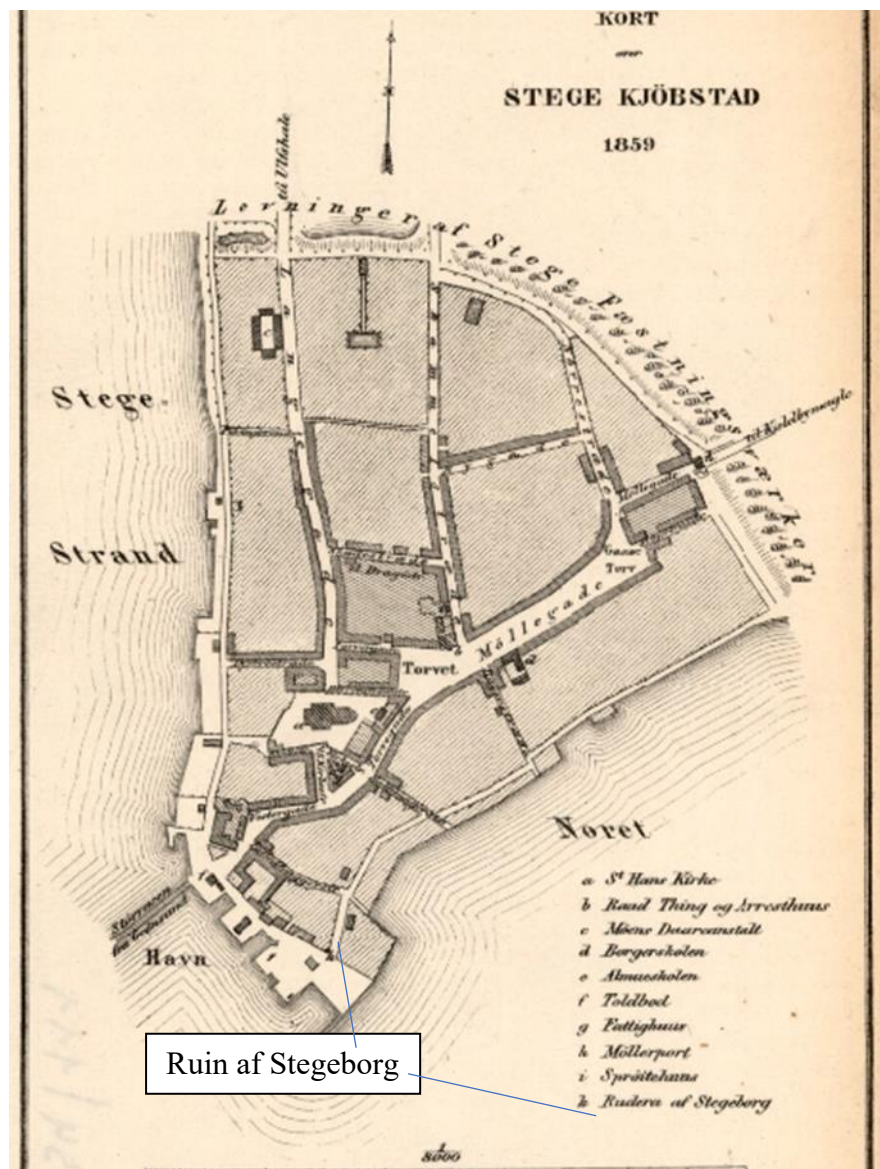
Slotspladsen Eier Hr. Kjøbmand Hage; den er sat af tykke Egeplanker i en Quadrat omtrent paa 3 Alen. (16) Det er sandsynligt, at Svend Grathe har ladet denne Borg anlægge mellem Aarene 1151 og 1156; thi efter Seiren ved Viborg lod han overalt anlægge Fæstninger ved Strandbredderne. I Krigen imellem Erich den femte og hans Brødre blev hans Halvbroder Knud fangen og sat fast paa Stege Slot, men Lybekkerne gjæstede derfor Møen, og efter at de havde indtaget Kjøbenhavn, blokerede de paa Hjemveien Stegeborg, indtog det og befriede Hertug Knud. Ved Fredslutningen 1248 blev Stegeborg tilbagegivet Kongen. Da Christopher I. i Aaret 1252 bestee Thronen, vægrede Ridder-Æmeltorp sig ved at hylde ham; i den deraf fulgte Feide blev vel Æmeltorp fordreven af sine Fæstninger, men hævnede sig med at indtage Møen; dog synes Stegeborg at have modstaaet ham, indtil han 1254 i Forening med Lybekkerne erobrede Slottet, ligesom strax derefter Nykjøbing paa Falster; Kongen sluttede Fred og indrømmede, som det synes, de brandenborgske Prindser Otto og Johan Stegeborg og Borgen paa Falster. 1288 besad Hertug Witzlav af Rygen, Møen og Stegeborg, som pant for Budegave med en dansk Prindsesse Agnes; Marsk Stig, der hadede ham, som en af sine Dommere, forenede sig, efterat have ødelagt Nykjøbing (17) paa Falster, med den norske Eskadre, seilede de 30de Juli til Grønsund, gjorde Landgang paa Møen og stormede en heel Dag og Nat Stegeborg; ved denne Leilighed vare Ridderne Ivar og Børge Grøn med; men Kommandanten Henze Falkenhaven forsvarede sig saa tappert at de med Tab af mange Folk maatte forlade Borgen. 1315 overlod Witzlav hele Møen til Kong Erich VII, og samme Aar indfandt Kongen sig paa Stegeborg for at mægle er Forlig mellem hans Svoger Grev Geert af Rendsborg og Ditmarskerne. 131 pantsattes Stegeborg, ligesom og Glambek paa Femern og Warnemünde ved Rostok til Rigets Marsk Niels Olufsen for en tilgodehavende Pengesum. 1322 Søndagen før Margrethe, var Erich VII. tilligemed den mægtige Grev Geert af Holsteen og nogle pommerske og tygiske Herrer, samlede paa Stegeborg, hvor de gjorde Forbund med hinanden. 1329 afstodes Stegeborg, tilligemed hele Møen, Sjælland, Skaane, Laaland og Falster til Grev Johan af Wagtien som Pant for de Kongen under Krigen forstrakte Penge og Omkostninger; nogle Aar efter solgte han Stege Kjøbstad og Slottet til den listige Grev Geert. Efter Geerts Død er Slottet timeligviis (18) ved Forlig igjen kommet i Kong Waldemars Besiddelse. Paa denne Tid nævnes Henneke Hummersbüttel, som Lehnsmand paa Slottet og Hans Prydelse af Wapu, som Foged eller Slotsforvalter paa Stegeborg. 1348 pantsatte Waldemar III. Stege med Stegeborg og endeel Gods til Grev Geerts Sønner mod at tilbagegives det halve Fyen med Fæstningen Nyborg. 1358 fik Kongen endelig Slottet og Byen igjen, da han med Magt gjorde Ende paa det tydske Herredømme. Kong Waldemar ombyggede Stegeborg, der tilforn, indenfor en Vold af mægtige Graasteen og Jord, blot bestod af nogle Træhuse og et høit Taarn af Bjælker, hvorpaa man ligesom paa en Stige (Stæg) kunde gaae op til Spidsen og tage vare paa fjendlige Bevægelser saavel i Østersøen, som i Beltindløbet og alle Øens Smaafjorde. Kongen skal have opreist tre Taarne, bygget et ordentligt Slot af brændte Steen og omgivet det med Ringmure; igjennem dette Slot gik Landeveien fra Vester- til Øster-Herred over en Vindebroe; Levningerne deraf vare endnu, efter Wiborg, 1676 at see under Vandet og nogle af Grundstenene ligge der endnu.

Det egentlige Aar da Waldemar lod ombygge Stegeborg veed man ei, men høist rimeligt er det (19) skeet Kort før de holsteenske Grever tilligemed Hansestæderne og Mecklenborg indgik Forbunde imod ham.

Dronning Margarethe forlehnede Ridder Jens Rud den ældre med Stegeborg og hele Møen paa fem Aar, dog havde han det endnu 1406; derefter var Hr. Waldemar (om hvis Familienavn man er uenig) Lehnsmand og boede paa Stege-Slot. 1420 var Væbner Niels Jensen Slotsfoged der. Christian I. residerede 1456 nogen Tid paa Stegeborg, hvorfra han, blandt andre, har under eget Segl udstedet et

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Benaadningsbrev til hans Secretair Peder Unger; ligeledes opholdt han sig der 1476. I et Pantebrev dat. Stæghe 1461 die Sancti Canuti Ducis et Martyris gloriosi, nævnes som Vidne Erik Oghæsson /Aagesen) Lehnsmand paa Stegeborg. 1480 nævnes Axel Walchendorph, som Lehnsmand sammesteds. 1485 var Wincentz Iveren Hovedsmand paa Slottet, han fulgte Jørgen Rud den yngre, derpaa Hans Bille og endelig Anders Danmarks Riges Raad og Rigets Marsk; han opholdt sig næsten stedse paa Stegeborg, aarvaagen over Byens og Landets Tarv. Da Lybekkerne 1509 skrækkeligt plyndrede de danske Øer, føiede Bille alle Anstalter til Forsvar. Stege var den Tid (18) befæstet med Steenmure, Volde og Grave, og Slottet ligeledes forsynet med alt Fornødent. Den 30te Mai 1510 gjorde Lybekkerne Landgang og rykkede om Natten mod Stege under deres Anfører Storteboll; de skjulte sig i Graverne i det Forsæt Dagen derpaa at bestorme Byen, men Besætningen modtog dem saaledes, at nogle Hundrede, hvoriblandt Anføreren, satte Livet til. 1533 døde Billes Gemahlinde Petronelle Stisen Krogenos paa Stegeslot, og Aaret efter udbrød den saakaldte Grevens Feide. Bille satte Alt i bedste Forsvarsstand og ilede derpaa til Sjælland for at forsvare sin Gaard Søeholm, som truedes med Beleiring. Paa Stegeborg havde han efterladt sin Svoger Slotsfogden Hans Stisen med fire Riddere og en talrig Besætning, og havde endog beskikket fire af Borgerskabet som

Medforlehningmænd, efterdi han vidste, at Christian II. havde et stort Partie i Byen. De fire Borgere gik efter hemmelig Aftale ud af Slotsporten mod Byen, men lode i det samme Ridderne anmode om at træde et Øieblik ud, da noget Vigtigt endnu var at aftale; de andre Borgere fra Byen, som vare forsamlede grebe dem ufortøvet, og da Stisen ilede til med Besætning, blev han dræbt og Slottet indtaget. I faa Timer var Slottet sprængt med Krudt, og efter (21) nogle Dage, med Undtagelse af Ladegaarden og Fæhusene, i Bund og Grund ødelagt. Grev Christopher lagde, strax efterat Slottet var indtaget, med en Flaade ind i Kjeldbye Havn og indtog Stege.

Hos Gaardmand Mads Frandsen i Thostrup fandtes for nogle Aar siden en af Frederik den fjerdes Landværnsfaner, i hvis

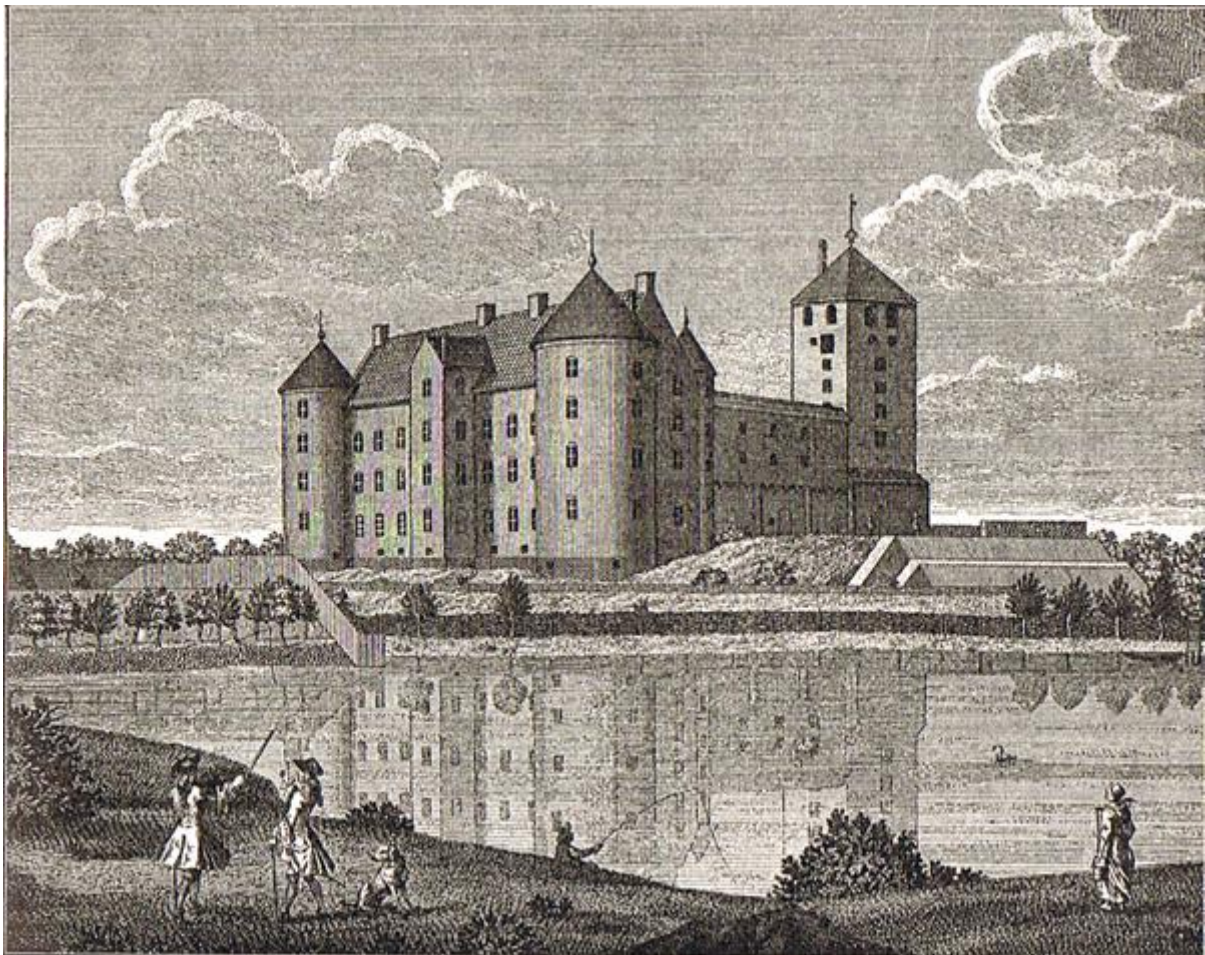
Efterretninger om de gamle Borge – del 1

nederste Hjørne ved Stangen vare afbildede Rudera af en Borg med tre Taarne, beliggende ved Havet; maaske Stegeborg Ruiner endnu i Frederik den fjerdes Tid have havt et saadant Udseende som Maleriet paa omtalte Fane, hvoraf et Prospect findes i Paludans Beskrivelse over Møen, thi endnu 1769 stode nogle Brudstykker af Murene paa deres oprindelige Sted.

I Geheimearchivet findes et Brev, dateret 19de April 1558, til Niels Ulfstand, Kongelig Majestæts Skjænk, hvori han befales at "lade gjøre den Plads slet, og den vel lade rydde, som Stege Slot paastaet. Siden ville vi lade den med vor Bygmester og Andre besse, hvor det kan igjen bedst opbygges etc." men deraf blev intet, da Kong Christian III. døde 1559. (22)

5.

Skanderborg

Skanderborg Slot stik efter Lauritz de Thurah

Sydvest for Byen Skanderborg paa en Bakke, der næsten ganske er omgivet af Søen, ligger Byens Kirke, som fordum udgjorde den nordre Fløi af det gamle prægtige Slot, der indtil for halvhundrede Aar siden stod her, ligesom og det nuværende runde Kirketaarn var Slottets nordøstlige Hjørnetaarn.

Slottes Navn forekommer tidligt, thi allerede 1212 opholdt Kong Waldemar II. sig paa Skanderborg, da han erfarede at Dronning Margaretha (Dagmar) laa syg i Ribe. Erik den femtes Dronning Jutta var 1249 en tidlang paa Slottet. Siden skal Marsk Stiig der have undsagt Kong Erik den VI., hvis Dronning Agnes opholdt sig sammesteds 1286, da hun fik Kongens Død at vide. Skanderborg, der ansaaes for en af Rigets vigtigste (23) Fæstninger, blev skaanet, da der i Christopher den andens Haandfæstning 1320 bestemtes, at alle Fæstninger i Jylland skulde sløifes, og dette Slot var et af de faa, der forbleve i Kongens Magt, da han næsten mistede hele Riget; herhen begav han sig 1329, da hans Halvbroder Johan havde bemægtiget sig Kjøbenhavn og Kongen ei troede sig sikker i Sjælland; ogsaa beholdt Kongen Skanderborg, da han efter det ulykkelige Slag paa Lohede ifølge et Forlig maatte overlade Grev Geert hele Nørrejylland. Efter Kongens Død var Slottet besat af Grev Johans Tropper, da Slaget paa Nonnebjerg stod, i Nærheden af Skanderborg, hvor Niels Ebbesen faldt 1342.

Da Valdemar III. havde indløst Skanderborg, opholdt han sig der af og til, naar han kom til Jylland, og paa dette Slot er dateret Privilegium for Kjøbenhavns Indvaanere paa Dragøe Marked 1348 St. Lauritzdag. 1368 blev Skanderborg beleiret af Holstenerne i Forening med den oprørske Adel i Jylland. Siden pantsattes Slottet til Aarhuus Bispestol, og Biskop Boe indsatte der Palle Joensen som Hovedsmand. 1425 nævnes Jes Olsen Foged og 1452 Otte Nielsen Rosenkrands, Hovedsmand paa Skanderborg. (24)

Kong Frederik II. opholdt sig ofte paa Slottet og modtog 1587 her er Besøg af Erkehertug Mathias. Christian IV. tilbragte som Prinds nogen Tid paa Skanderborg og øvede sig ofte i Seilads paa den store Sø. ([Christian den fjerdes skib på Skanderborg sø](#)) Under Kong Frederik den fjerde, der ofte opholdt sig på Slottet, blev Bygningen baade ind- og udvendig meget forbedret og endeel deraf ombyggt. – Slottet, der var 3 Etager høit, havde er rundt Taarn paa hvert Hjørne, og paa det nordvestlige Hjørne af den forreste lave Fløi stod et stort fiirkantet Taarn, der havde Form af et saa skjævt Trapezium, at man fra et vist Sted i Slotsgangen kunde see dets 4 Hjørner paa engang. Da Slottet kostede meget at vedligeholde, blev det 1767 solgt til Nedbrydelse, hvorpaa Byen købte det og kun sparede Kirken. (25)

6. 7.

Dorning og Gram

Det faste Slot Dorning, eller Tørning, der forekommer o den danske Middelalders Historie, laa paa en Bakke i Hammelev Sogn, Gram Herred, et Par Bøsseskud fra den nuværende Tørninggaard; der er intet Spor tilbage af Slottet uden Voldstedet og det Sagn at der derfra skal have været en underjordisk Gang til en daværende Gaard kaldet Borgvold. 1340 pantsatte Hertug Waldemar af Slesvig Dorning etc. til Grev Geert af Holsteen; nogle Aar efter kom den mægtige Magnat Claus Limbek ved Giftermaal i Besiddelse af Slottet, og da der imellem ham og Kong Waldemar III. opkom Uenighed, lod Kongen 1351 Dorning beleire: Limbek, der tilsidst manglede Proviant, søgte Hjelp hos Grev Claus af Holsteen, der ogsaa indfandt sig (26) med en Hær, slog de Kongelige og nødte dem til at ophæve Beleiringen.

1357 da Henneke Limbek besad Dorning efter sin Fader Claus, bleve 2 af hans Folk opsnappede af Kielerne og halshuggede som Stratenrøvere; dette gav anledning til at Limbek overfaldt endeel Kieler Borgere, som droge til Markedet i Eckelfjord, nedhuggede nogle og førte de øvrige fangne til sin Borg; Greverne Hans og Adolph af Holsteen, der blot ønskede Anledning til Strid, toge sig nu af Sagen og indtog Tøndern og Haderslev, samt beleired Dorning; Valdemar, der vilde ile Limbek til Hjælp, fandt ei blot ingen Understøttelse af den jyske Adel, med der udbrød et Oprør i Jylland, som understøttet af Holstenerne gav Anledning til en heftig Krig.

1422 var Slottet hertugeligt holsteensk og blev i Krigen samme Aar beleiret af Erik den ottendes Hær, men undsattes af en holstensk Armee under Hertug Henrik af Brunsvi; siden blev dog Slottet erobret af de Kongelige og beleiredes det følgende Aar af Holstenerne, som dog snart droge bort igjen, da Fredsprælimiarierne vare aabnede. 1469 nævnes Fr. Dorothea, Benedicti van Alevelde to Dorningen Husfrue; han fik det sandsynligviis ved Giftermaal og 1496 solgte hans Søn Slottet til (27) Kong Hans. 1515 forekommer Peter Claus Huusfoged to Dorninge. 1517 var Fr. Karine, Hr. Henrik Knudsens Enke og 1519 Otte Holgersøn forlehnet dermed, ligeledes Otto Rosenkrands 1523. Siden er Gaarden efter al Sandsynlighed bleven nedbrudt og Materialerne tildeels anvendte til Tørninggaards Opførelse eller Forbedring.

Ei langt derfra ligger Gramgaard, der i Middelalderen var en fast Borg; Erland Kals, Lehnsmænd paa Riberhuus, fik til Belønning af Grev Claus af Holsteen, hvem han overgav denne Fæstning, Gram og Møgeltønder i Forlehning 1359, men overgav det følgende Aar alle 3 Borge til Kong Waldemar;

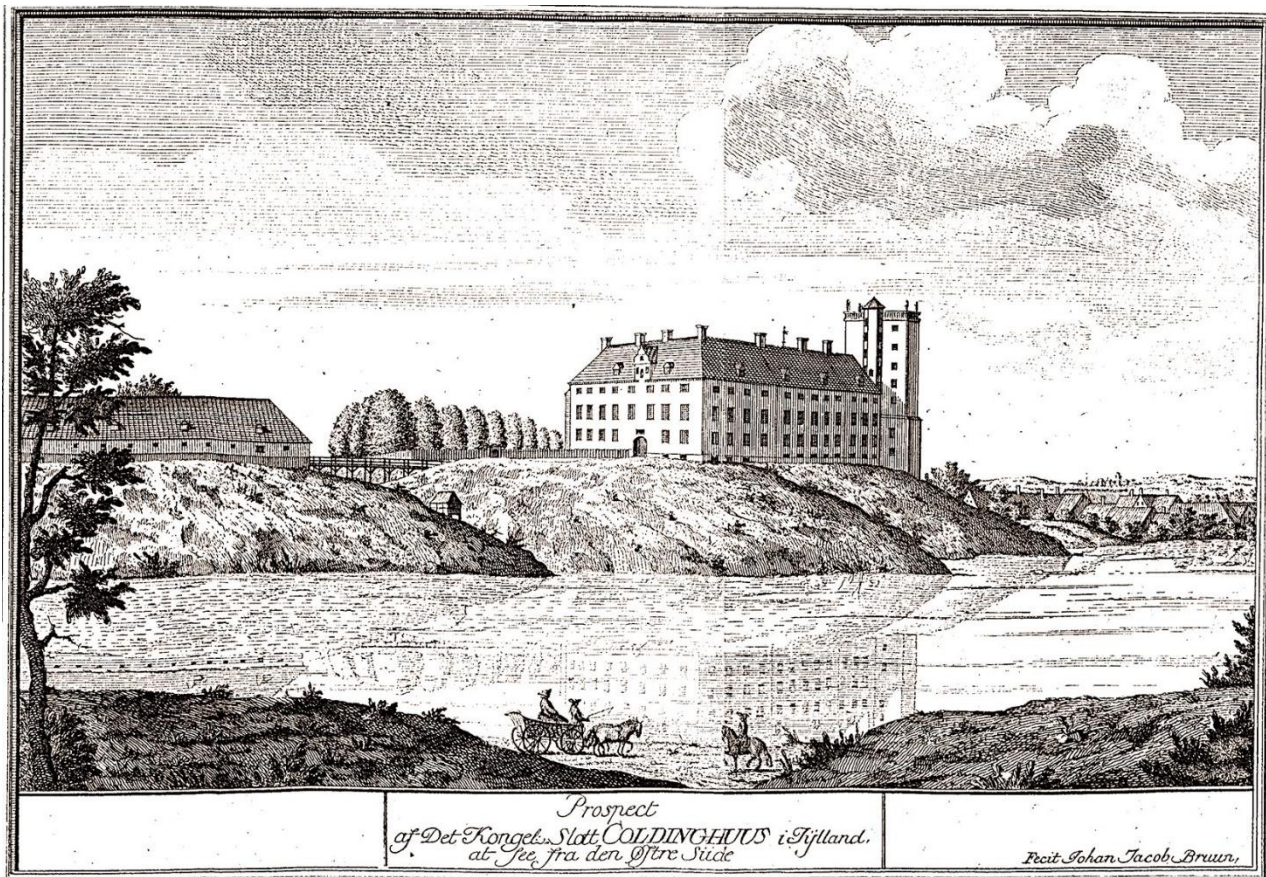

Henneke Limbek besad Slottet 1399; siden kom det i Familien Reventlaus Besiddelse; saaledes eiede Hartvig Reventlau, der faldt Ditmarsken, Gram; ligeledes Ditlev Reventlau og Frue Sophie Biørn; Johan Reventlau og Frue Sophie Biørn; Johan Reventlau og Frue Abel Buchwald 1544; og deres Søn Johan Reventlau og Frue Birgitte Lindenov, hvis Søn Johan døde uden Børn 1560, hvorfor Søsteren Anna gift med Ditlev Buchwald fik Godset; deres Søn Christopher solgte Gaarden 1638 til Kong Christian IV, som overlod den til Gregorius von Pudevels, der døde 1658. Derpaa kom Gram i den grevelig Schachske Families (28) Eie, der besad den over 100 Aar. Gramer især mærkelig deraf, at der i Aaret 1372 af en Borger i Ribe blev sendt to smaa Fade Krudt til Slottet Gram, til Burg for Fjenden, tvertimod det forrige Forløb; hvorfor Borgeren anklagedes og dømtes. Denne Dom skreven paa Pergament og udsendt af Ridder Erland Kalf, er det ældste Beviis paa at Krudt er blevet brugt her i Landet, skjøndt det tillige viser, at dets brug var ældre, siden det allerede havdes i saadan Mængde, at deraf kunde være Oplag i Ribe. (29)

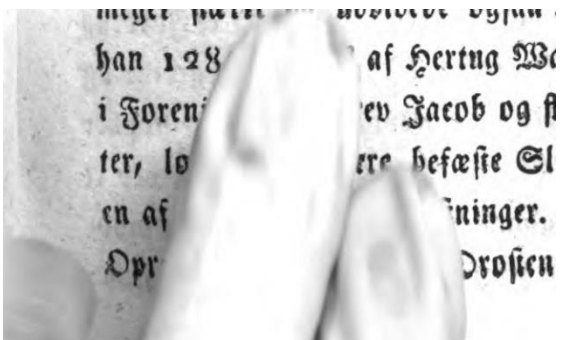
8.

Koldinghuus.

Da Hertug Abel af Sønderjylland i Aaret 1248 besad Kolding i Jylland som Pant, byggede han en Borg Nord for Byen paa en Høi for at have en Grænsesætning mod de Danske, Borgen kaldtes Ørnsborg, men siden efter Byen: Koldinghuus.

Kobberstik af Koldinghus Slot fra omkring 1799. Få år efter kobberstikket var blevet udført, brændte slottet ned. fra: Dannemarks Kiøbstæder og Slotte i Kobbere af Bruun

Hans Søn Waldemar forlehnedes af Kong Christopher I. med Sønderjylland, hvilken Solenitet fandt Sted paa Koldinghuus 1254. Erik VI., der havde indløst Slottet, befæstede det i Aaret 1268 meget stærkt og udvidede ogsaa Byen Kolding; da han 128? xxxxxx af Hertu Waldemar af Slesvig i Forening xxxx Grev Jacob og flere danske Magnater, xxxxxxxx befæste Slottet, der nu blev en af xxxx 1313 udbrød Opr xxxxxx Drostens Niels Olufsen leed (30) ved Kolding, et stort Nederlag;

imidlertid dæmpedes Oprøret snart af Kong Erik VII., der selv gik over til Jylland, men som en Følge deraf lod Kongen bygge eller stærkere befæste Borge, hvoriblandt ogsaa Koldinghuus. aaret efter sluttedes her en Contract mellem Grev Henneke af Holsteen og det Arvegods han besad i Danmark,

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

og samme Aar sluttedes paa Koldinghuus en Tractat med den svenske Hertug Erik, hvem Kongen lovede at hjælpe til Erobringen af Norge; ligeledes lovede Ditmarskerne her samme Aar at understøtte Kongen i paakommende Tilfælde.

Koldinghuus var en af de Borge, som skulde spares, da Kong Christopher II. i hans Haandfæstning 1320 lovede at sløife endeel Fæstninger; siden pantsattes det til Grev Geert for 7000 Mark Lybsk. 1365 sluttedes ger Forlig mellem Kong Waldemar III. og Greverne Claus og Henrik af Holsteen. I Aaret 1411 blev paa Koldinghuus sluttet et Fordrag mellem Kong Erik, samt Dronning Margrethe og Hertuginde Elisabeth af Slesvig. Kong Christopher VIII. forlehned Hertug Adolph med Slesvig ved et Møde paa Koldinghuus 1440, hvor Hertugen modtog Lehnsfanen og paa Knæ svor Kongen Troskab; (31) samme Konge ombyggede den nordre Slotsfløi. Frederik en første opholdt sig nogen Tid paa Slottet og samlede der en Hær af 6000 Mand, med hvilken han drog til Fyen. 1534 som Christian III. og Grev Christopher af Oldenborg her sammen for at slutte Forlig, men forgjeves. Den berygtede Skipper Clemens sad fast Koldinghuus og henrettedes udenfor Byen 1536; siden holdt Kongen her er Herredag 1547 i Februar, da Hansestædernes Privilegier i Riget bekræftedes. Det følgende Aar højtideligholdtes her Prindsesse Annas Forlovelse med Hertug August af Sachsen, og Kongen tilligemed endeel af Adelen øvede sig her til den Tournering, der ved Formælingen skulde holdes i Torgau. Kongen, der yndede Stedet meget, fornyede og forskjønnede flere Dele af Slottet; han udstødte her den saakaldte Koldingske Reces og døde paa Koldinghuus 1559. Enkedronning Dorothea beholde Slottet og anlagde Dyrehaugen og en Hauge. 1580 blev Prindsesse Auguste døbt paa Koldingshuus, hvilken Solennitet flere fyrstelige Personer bivaanede. Frederik II. forskjønnede Slottet, men 1583 afbrændte den vestlige og nordlige Fløi, hvilke dog atter opbygtes tre Aar derefter. Kong Christian III. fuldendte hvad hans Fader havde begyndt og (32) byggede Kirken, samt det store Taarn; ligeledes blev en ny Broe anlagt. 1614 holdtes en Synode paa Slottet og 1616 forlehned Kongen her Hertug Frederik med Slesvig og Femern, ved hvilken Leilighed 12 Personer bleve Riddere af den danske Sværdorden. 1628 besatte de Keiserlige Tropper Slottet, der saavel som hele Omegnen under deres Ophold leed meget; i Nærheden stod 1643 et Slag med de Svenske, der feirede, men Aaret efter tabte de 5 Faner i en Bataille ei langt fra Kolding. Frederik den III. lod i Aaret 1653 Slottet forbedre, men da de Svenske besatte det 1659, leed det meget. – 1711 da Pesten rasede i Kjøbenhavn, residerede Kong Frederik den IV. paa Koldinghuus. Kong Christian VII. opholdt sig her nogetid da han 1807 begav sig til Rendsborg; i det følgende Aar blev endeel af de spanske Tropper inqvarteret i Egnen af Kolding; Hovedkvarteret var paa Slottet, hvor der om Natten til den 30te Mats opkom en hæftig Ild, hvis Aarsag er uvis; fra Kl. 4 om Morgenen til sildig om Eftermiddagen, stod den herlige Bygning i fuld Lue; først om Natten nedstyrtede den ene Side af store Taarn og gjennembrød Slotskirken, samt Kjælder-Hvælvingerne. (33) Endnu staae meget betydelige Levninger af Koldinghuus, nemlig Murene af de fire Fløie og det halve Taarn; Slottet selv dannede en uregelmæssig Fiirkant, hvis vestlige Side var 110 Fod lang, den østlige derimod kun 60 Fod, 3 Etager høi foruden Kjælderen; i Slotsgaarden vare 5 ottekantede Taarne. Det store saakaldte Kjempetaarn, er fiirkantet, 76 Fod bredt paa den ene, 24 Fod paa den anden Side; det var ovenpaa faldt med et Steenrækværk og paa dets Hjørner stode 7 Fod høie Steenfigurer forstillende Hannibal, Scipio, Hercules og Hector; Murene ere 20 til 24 Fod tykke. Af Kolding-Slots Ruiner haves flere kobberstukne Prospecter; et af de beste og nyeste er Hr. Kobberstikker Petersen. (34)

Branden 1808

“Forskræk Dem ej, men slottet brænder”.

Med disse ord vækkede tjenestepigen sin frue klokken halv fem onsdag morgen den 30. marts 1808. Slottet var Koldinghus, og fruene var oberstinde Hviid. Familien boede i den gamle amtmandsresidens i underetagen i slottets sydføj. Siden englændernes landgang på Sjælland i august 1807 og de tidlige septemberdages bombardement af København havde landet været i krig. Oberst Hviid havde derfor måttet efterlade familien på Koldinghus, mens han selv tjente konge og fædreland på Sjælland.

9.

Sønderborg

Slottet Sønderborg ligger udenfor Flækken af samme Navn, ved Bredden af det Sund, der skiller Øen Als fra Landskabet Sundevit. Aarsagen til dets Opbyggelse var at beskytte Als mod Venderne Indfald, og det skal være anlagt allerede 1169.

Sønderborg Slot, som det så ud omkring 1525. Rekonstrueret tegning af Jens Raben 1930. Fra: Museum Sønderjylland.

Sønderborg Slot ca. 1680 ©Museum Sønderjylland

I Aaret 1253 blev det, i Krigen med Greverne af Holsteen, indtaget af Kong Christopher I. 1289 hensattes den mægtige Drost Peder Høsel paa Sønderborg, fordi man havde ham nistænkt for at staa i Forbindelse med Erik den sjettes Morder, desuden havde han opfanget Hertug Waldemar af Sønderjylland. Nogle Aar efter opstod der Strid imellem Kong Erik VII. og Hertugerne Waldemar og

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Erik af Sønderjylland, angaaende de Besiddelser, som de fordrevne Kongemordere havde i det Selsvigske; som Voldgiftsmand valgte de Grev Geert af Holsteen (35) der 1306 Vigilia ascensionis Mariæ dømte imellem dem paa Sønderborg. – Ved Opstanden mod Christopher II., indgik den unge Hertug Waldemæe en Alliance med de to danske Magnater Lauritz Jensen og Ludvig Albrechtsen, der overlodes Slottene Tranekjær og Haderslev; Documentet desangaaende er dateret Sønderborg 1326 Dominica Quasimodogeniti. 1340 skeete her en Overenskomst mellem Hertug Waldemar af Slesvig og Greverne af Holsteen, ifølge hvilke disse skulde have Erstatning i Sønderjylland for de pantsatte Ejendomme de vare villige at afstaae til Kongen i Nørrejylland. 1358 udbrød Krigen mellem Kong Waldemar III. og den svenske Kong Erik, i forening med Hertugen af Meklenborg og flere indenlandske og udenlandske Fjender, hvoriblandt Hertug Waldemar af Slesvig; hertugen gik Kongen derfor over til Als, indtog Norborg og beleiredes i egen Person Sønderborg; Hertug Waldemars Gemalinde Regitze, der var paa Slottet, gik, ledsaget af et talrigt Følge, ud til Kongen og bad om Naade, hvilken Kongen ogsaa tilstod og drog bort, efterat endeel Betingelser vare underskrevne. Da Erik den ottende indtog Als, beleiredes Sønderborg 1409; den bekjendte Abraham Brodersen, (36) skal ei have Beleiringen med Iver, og dette var tildeels Aarsagen, hvorfor Kongen lod ham henrette.

1532 bragtes Christian den anden til Sønderborgslot og hensattes i det sydøstlige Taarn, hvis Indgang tilmuredes; tillige besatte to Faner Ryttere under Ditlev Brochdorff Slottet; Christian sad her indtil 1549, da han bragtes til Kallundborg.

Carl Bloch

Christian II i fængslet på Sønderborg Slot

I Grevens Feide flygtede den unge Hertug Hans med sin Hofmester Oluf Rosenkrands, forklædte som Bønder, fra Nyborg til Sønderborg, hvor Hertugen forblev under Krigen.

1658 besatte den svenske Oberst Ascheberg Slottet, men maatte igjen forlade det, og siden stormede General Vranghel det tre gange forgjeves; da Hertugen siden besværede sig over at der paa Slottet stedse var en kongelig Besætning, drog denne bort 1662, men Hertugen maatte sløife de to Runddele mod Byen den

ene imod Sundet.

Slottet er en stor Bygning bestaaende af fire Fløie og meget stærkt bygt; forðum havde det lave runde Taarne paa de tre Hjørner, hvoraf et endnu er til, desuden var der et fiirkantet Taarn mod Byen; man ser endnu Levninger af de ydre Mure (37) og Runddele. Det Taarn hvor Christian den II sad, blev nedbrudt 1754.

Slotscapellet er i god Stand og smukt; det ligge Hertug Hans og hans Gemalinde Elisabeth af Brunsvig og Agnes af Anhalt, samt deres Børn; desuden Hertug Alexander og hans Gemalinde Dorothea af Schwartzburg med Flere. Man viser paa Slottet en Sal, hvor en Dame skal være dandset til døde af

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

fire Riddere, efter at hendes Elsker var henrettet paa Slotsgaarden; men dette Eventyr fortælles ogsaa at være skeet paa Koldinghuus. (38)

10.

Hjortholm

Iblandt de mange skønne Egne i det nordøstlige Sjælland, udmærker sig i sær de, som, for Endeel udgjøre Godset Frederiksdal, Flere store i Forbindelses staaende Søer, begrændsede af yndige Høie og vidtløftige Skove, danne de skønneste Landskaber og Udsigter, og gjøre dette Opholdssted særdeles henrykkende.

Mellem Lyngbysøen og Fuursøen strækker sig mellem tvende Skove, en lang, men smal Mose, gjennem hvilken en Aae, der driver Frederiksdals Mølle, slynger sig; ved dennes vestlige Munding, paa Bredden af Fuursøen, seer man tydeligen Levninger af gamle Fæstningsværker og opdager letteligen Spoer af Grave, ligesom ogsaa en Mængde (39) Grundstene, der viser de fordums Bygningers Omfang. I ældre Tider, da den hele nuværende Mose sandsynligen var en Søe, har den gamle Borg Hjortholm, som stod her, havt en temmelig fast Beliggenhed. Den nærliggende Mølle kaldtes dengang Hjortholms, ligesom Fuursøen heed Hjortholms Søe. Allerede i det 13de Aarhundrede tilhørte Slottet den Roeskildske Bispestoel og de gode Prælater opholdte sig ofte i denne yndige Egn; 1275 den 29 Januari gav Biskop Peder Hjortholm sine Borgere af "Køpmanhafn" Toldfrihed for de Personer, som gik til Skibs til "Malmøghæ". Samme Biskop stadfæstede paa samme Borg Kapitlet i Kjøbenhavn i dets Privilegier ved et Document dat. 23 Juni 1276.

To Aar efter udgav Biskop Stigotius af Roeskilde paa Hjortholm et Afladsbrev for alle Troende det. 19 Juni.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

1340 tjente denne Borg den bekjendte Frue Tove Lille til Opholdssted; hun var en adelig Dame fra Rygen, til hvem Kong Waldemar III. fattede en heftig Kjærlighed og som blev Moder 3 Sønner: Knud, Christopher og Erik Waldemarsen; Kongen gav dem til Vaaben en hvid kroner Løve med Hellebard i blaat Feld og paa Hjelmen en kronet (40) Løve de to ældste faldt i Krigen med Hansestæderne; Erik derimod giftede sig i Sverrig, men blev dræbt af sin Stedsøn. I ovenmældte Aar, da Kongen, drog Tove til Hjortholm og boede der; Slottets romantiske Beliggenhed indtog hende vistnok oh de omliggende Skove vare en behagelig Tumbleplads for den jagtlystne Konge; men snart efterstræbtes Frue Tove og kvaltes endeligen i Badet; om dette skedte paa Hjortholm er uvist, men sandsynligt, da det var hendes sædvanlige Opholdssted.

Frederiksdal Mølle

Biskop Niels Jepsen tilskrev 1375 Decanus og Kapitlet i Kjøbenhavn et Brev dateret Hjortholm den 14 August. I Aaret 1512, da den mægtige og statskloge Biskop Johan nedlagde sit Embede formedelst Svagelighed, betingede han sig Hjortholm som Opholdssted og døde der 1513. Hans Eftermand Lauge Urne boede ofte paa Borgen og skrev herfra et Brev til Universitetet i Kjøbenhavn, hvori han ivrer mod nogle Misbrug ved de theologiske Forelæsninger og befaler som Universitets Kantsler, at ingen maa ”høre Leyser udi den hellige Skrift”, uden de som ere Baccalaurer, Præster etc. To Aar derefter forfattede han paa Hjortholm sit Testamente; ligesom han i dette (41) rigeligen begaver sine Frænder, Venner, Geistlige, Kirker og Klostre, seer man ogsaa, at han ei glemte sine ringere Betjente; saaledes giver han ”Portnerne paa Draxholm, Hjortholm og Bistrup hver 2 Mark og til Jens paa Hjortholm med den ene Hand 30 Mark”; den 20 eller 29 April 1529 døde han paa Bistrup.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Endeligen medførte den ødelæggende Grevefeide ogsaa denne Borgs Undergang; Grev Christopher af Oldenborg landede St Hansaften 1534 ved Skovshoved og drog med sin Armee til Roeskilde, hvor han lod sig hylde paa Christian den andens Vegne og forstyrrede Slottene Bistrup og Haraldsborg; derpaa marcherede han til Kjøge og sendte endeel Folk mod Søholm, hvorpaa han drog til Kjøbenhavn. Hjortholm laae vel af afsides til at man strax har tænkt paa det, og Aaret gik bort med Expeditioner mod flere Borge i Sjælland og de andre Provindser; først det følgende Aar gik man løs paa Hjortholm og begyndte Beleiringen med megen Kraft, thi Greven blev deri understøttet af alle Kjøbstædmænd i Sjælland og havde opbudet hver 10de Bonde; desuagtet holdt Kommandanten Peder Godske sig længe og havde en talrig Besætning, da Mange af Adelen befandt sig hos ham; (42) først efterat Vægtergangen og hele Muren paa den ene Side var nedbrudt, overgav han Slottet Philippi og Jacobi Dag. Ved denne tappre Modstand erhvervede Godske sig særdeles Roes af Kapitler og Biskop Rønnow, og ved et aabent Brev dat. Roeskilde die Egidii Abbatis 1535 (1 Sept.) blev han erklæret fri for al Tilsvær for hvad der havde været paa Slottet. Levninger af denne gamle Borg bleve siden brugte til det under Frederik III. opførte Jagtslot Frederiksdal og flere Bygninger der i Egnen, samt Veifyld; endeligen have i vore Tid Skattegravere gennemrodet Fundamenterne.

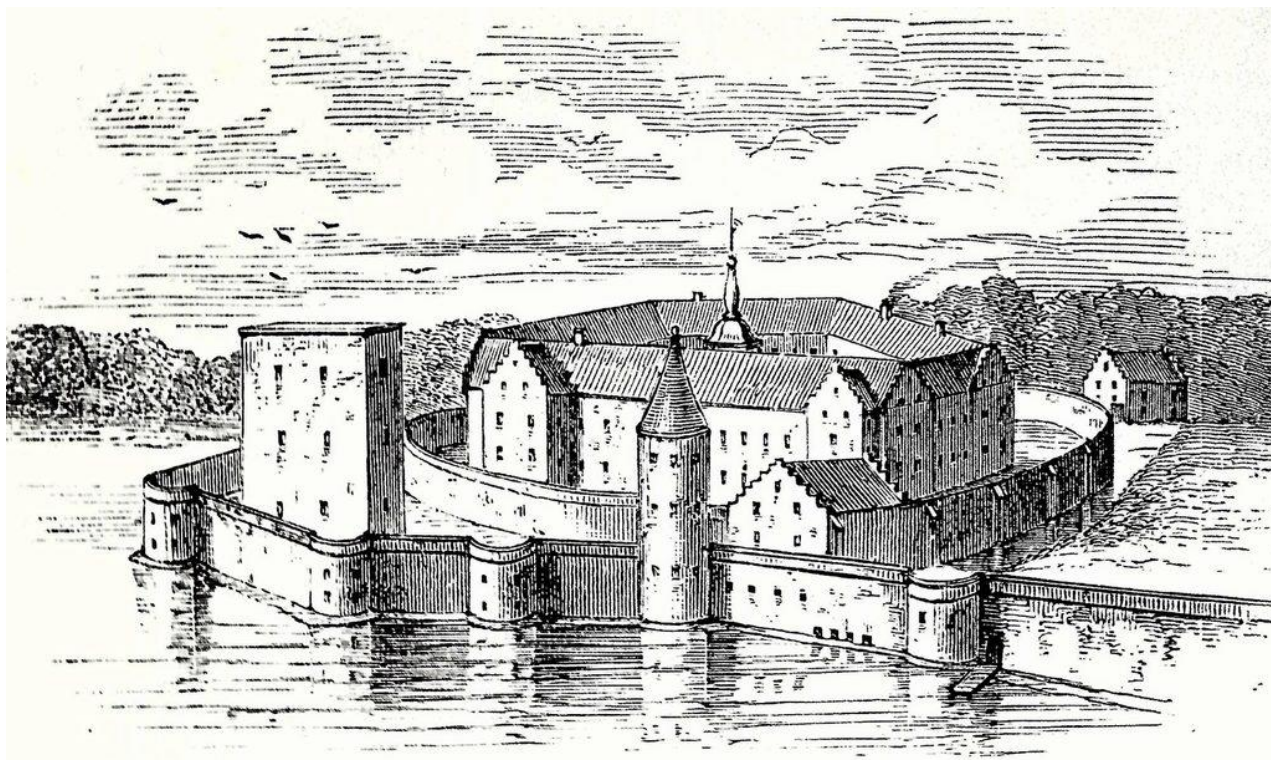
Frederiksdal Mølle - Elias Meyer ca. 1800

II.

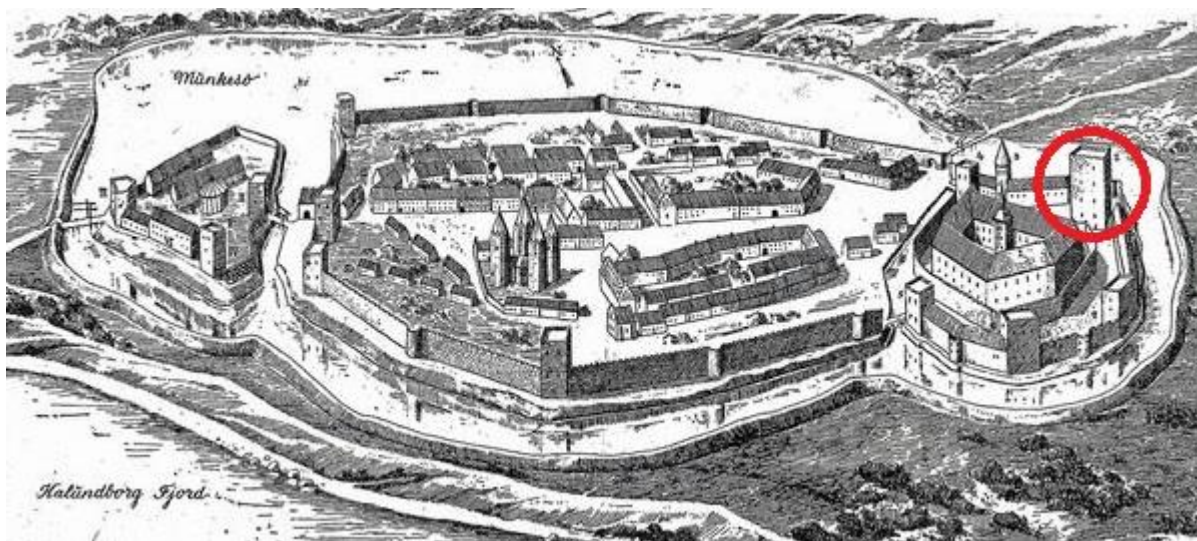
Kallundborg.

Det gamle, i sin Tid meget faste og i Danmarks Historie mærkværdige Slot Kallundborg, der nu er aldeles forsvundet, stod ved den østlige Ende af Fjorden; Fæstningsværkerne udgjorde en Cirkel, og bestode af Volde, Mure og Taarne med en Grav om; de stode tillige i Forbindelse med Byen egne Mure, og indenfor Ringmurene var Slottet selv eller Hovedbygningen, der udgjorde en Fiirkant, to Etager høi; i Slotsgaarden var desuden en Brønd.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Paa den ene Længde af Slottet var et Taarn i hver Ende, af hvilke det ene tjente til Kapel og det andet til Fængsel. I den ydre Slotsgaard vare fire andre Taarne til forskjelligt Brug; et kaldtes Faershat af Taarnspidsens Form, et andet heed Folen; desuden vare Malt- og Bager-Taarnet; paa Slottet bevaredes Rigets Archiv.

Esbern Snare byggede Borgen omtrent 1172, som Værn mod Sørøverne, og efter hans Død 1202, tilfaldt den hans Sønner. 1276 kom den under Kronen i Kong Erik den sjettes Tid og (44) faldt saaledes at den 1285 overrumpledtes af norske Sørøvere under Alf Erlingsens Anførsel; derefter blev den sat i saa forsvarlig Stand, at den ansaaes for en af Rigets stærkeste Fæstninger. Under Erik VII. blev Domprovst Lange 1294 her hensat og ligeledes førstes Niels Jacobsen, Slotsfoged paa Huneø med flere Hallændere til Kallundborg; siden overdroges Slottet til Kongens Broder Christopher. Da

Kongen i Aaret 1297 vilde gjæste Broderen, opvakte det store Følge Frygt hos Slottets Besætning, der lukkede Portene og ei tillod Kongen at komme ind; Hertugen maatte derfor ved Eed fralægge sig at have været vidende derom, og nogle af hans Folk bleve henrettede. Kong Christopher II. forlehnede Knud Porse 1323 med Kallundborg, samt Holbæk, Halland og Samsøe, hvilken Forlehnning ogsaa bekræftedes af Waldemar III. Efter Knud Porses Død beholdt hans Enke Ingeborg Lehnnet, men da Waldemar III. kom til Regjeringen, fordrede han det tilbage og beleirede Kallundborg; men Ingeborg, understøttet af de holsteenske Grever Claus og Henrik og de vendiske Stæder med 600 Mand, nødte Kongen til at ophæve Beleiringen og drage bort med et Tab af 2000 Mand; ved et Forlig 1341 fik Waldemar dog Borgen tilbage. (45)

1351 og 1352 blev her holdt et Møde for at stifte Forlig med Niels Bugge, Claus Limbek og nogle andre jyske Magnater. Hans Merke nævnes som Foged paa Slottet 1355. Trinitatis Søndag 1360 forligede Kong Waldemar III. sig med et møde paa Vordingborg med den jyske Adel. I Krigen med Sverrig under Dronning Margrethe bleve Fanger forsvarede paa Slottet, hvoriblandt Biskop Rudolph af Skara og Grev Otto af Rupin; Dronningen selv opholdt sig her undertiden. Herman Flemming nævnes 1397, som Foged paa Slottet og Anders Jensen Lunge 1419, som Hovedsmand. Den 28de October 1423 sluttedes paa Kallundborg et Forlig med de engelske Afsendinge i Anledning af at nogle norske Gesandter paa deres Reise til Kjøbenhavn vare bleve optegne af Englænderne, ligeledes havde disse plyndret i norske Havne, samt paa Island. Torben Jensen var Foged paa Kallundborg 1435, Jeg Lang Hovedsmand 1439, Michel Rud 1446. – Kong Hans log sig hylde her 1482 og samme Aar fik Enkedronning Dorothea Kallundborg som Enkesæde, hvor hun opholdt sig til sin Død 1495. Hans Nagel var Hovedsmand paa Slottet 1483 og Hans Krause 1517.

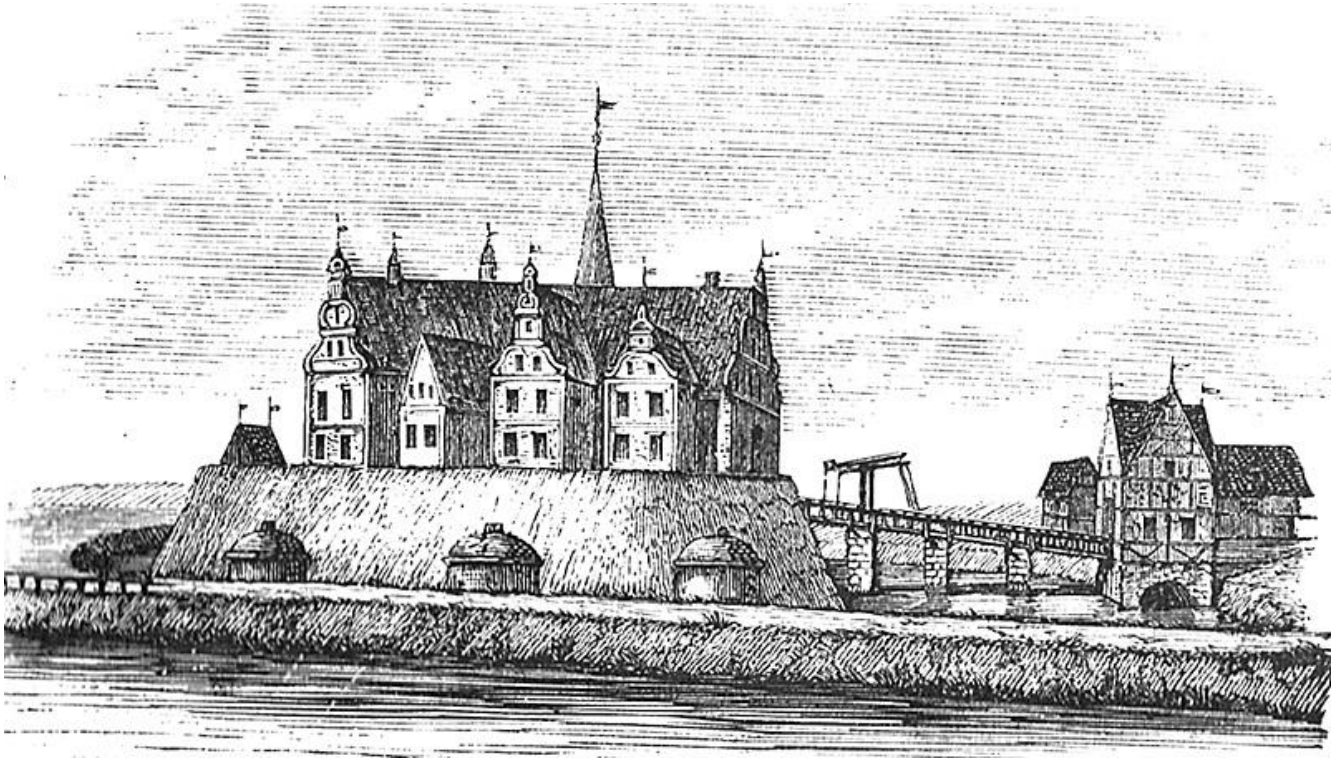
Christian den II. lod 1520 Frue Kristine, (46) Steen Stures Enke, tilligemed Moderen Sigrid, to Døttre og nogle svenske Adelsmænds Fruer føre til Kallundborg, hvor Stures Døttre siden døde, de øvrige bleve løsgivne af Kong Frederik. Efter Christians Flugt blev Kallundborg ligesom Kjøbenhavn ham troe indtil Rigets Hofmester Mogens Gjøre indlod sig i Underhandling med Kommandanten Claus Eriksen, og lovede ham at blive Kongens Mand, naar han vilde overgive Slottet; denne beordrede derfor, sine Soldater at holde Vagt andetsteds, selv ville han med sine Fortrolige forsvare Folen; om Natten bleve 50 af Frederiks Soldater ophidsede i dette Taarn og overfaldt Besætningen (1523); vel gav man Claus Eriksen Øgenavnet Slippeslot, men nogle Aar efter blev han slaet til Ridder. I den saakaldte Grevens Feide blev Kallundborg indtaget og Lang Hermind udnævnt til Kommandant, men Aaret efter (1536) maatte han af Mangel paa Proviant overgive Slottet til Mogens Gjøre paa Christian den III. Vegne. Knud Gyldenstjerne blev nu Lehnsmand og da denne blev forflyttet til Draxholm, udnævntes Joachim Bech 1551. Imidlertid var Christian II. ankommen til Kallundborg fra Sønderborg 1549 og opholdt sig paa Slottet til sin Død den 24de Januar 1559. Steen Rosensparre (47) var Hovedsmand 1552, og da han fæst i den svenske Krig 1565, udnævntes Holger Rosenkrands, derefter Peder Bille til Svanholm. Den svenske Gesandt Steen Bille til Svanholm. Den svenske Gesandt Steen Eriksen blev under Frederik den II. her hensat 1565, og samme Konge lod tvende andre svenske Herrer arrestere paa Kallundborg, hvor de for Overmod og Trodsighed maatte udholde 2 Aar. 1566 hensattes her den svenske Feldtherre Carl Mornay, der blev fangen i et Slag mod den danske General Brochenhuus; han sad der i 7 Aar. Herman Juel var Billes Eftermand og ham fulgte Franz Rantzau indtil 1589. Steen Brahe til Knudstrup, Rigets Raad, var Lehnsmand 1620, derefter Kay Rantzau, der døde 1623. Den bekjendte Doctor Christopher Dybvad blev, efterat hans et Aar havde siddet i Blaataarn i Kjøbenhavn, 1622 ført til Kallundborg og døde der to Aar efter. Endelig udbrød den ødelæggende svenske Krig; Slottes Besætning var deels forsømt, deels vel og uskikket at modstaae

den nyere Tids Vaaben; de Svenske indtog derfor Slottet 1658 og uagtet Byen den 26de October 1659 maatte betale Oberst v. d. Wich og Major Christen Carlsen 400 Lod Sølv og 50 Rigsdaler rede Penge, for at de ikke skulde stikke Slottet i Brand, nedbrødes det dog i Bund og Grund.(48)

12.

Riberhuus.

Vest for Staden Ribe laa fordum en stærk befæstet Borg, der var anlagt under Kong Niels i Aaret 1115 og kaldtes Kosborg; den havde, 4 runde Taarne, høie Mure og brede Grave, ogsaa var der en 18 Alen dyb Brønd. Sandsynligen var det paa dette Slot, hvor Kongen høitideligholdt Prinds Magnus's Formæling, og ligeledes opholdt Kong Waldemar II. sig her, da han 1205 modtog sin Dronning, den böhmiske Prindsesse Margaretha. Slottet, der formedelst sin Beliggenhed nærved Ribe kaldtes Riberhuus, erobrede 1247 af Hertugerne Abel og Christopher, men Kong Erik V. tog det snart tilbage. 1258 slog Lynilden ned og afbrændte Slottet.

Riberhus, efter stik i Braunii Theatrum Urbium fra omkring 1595.

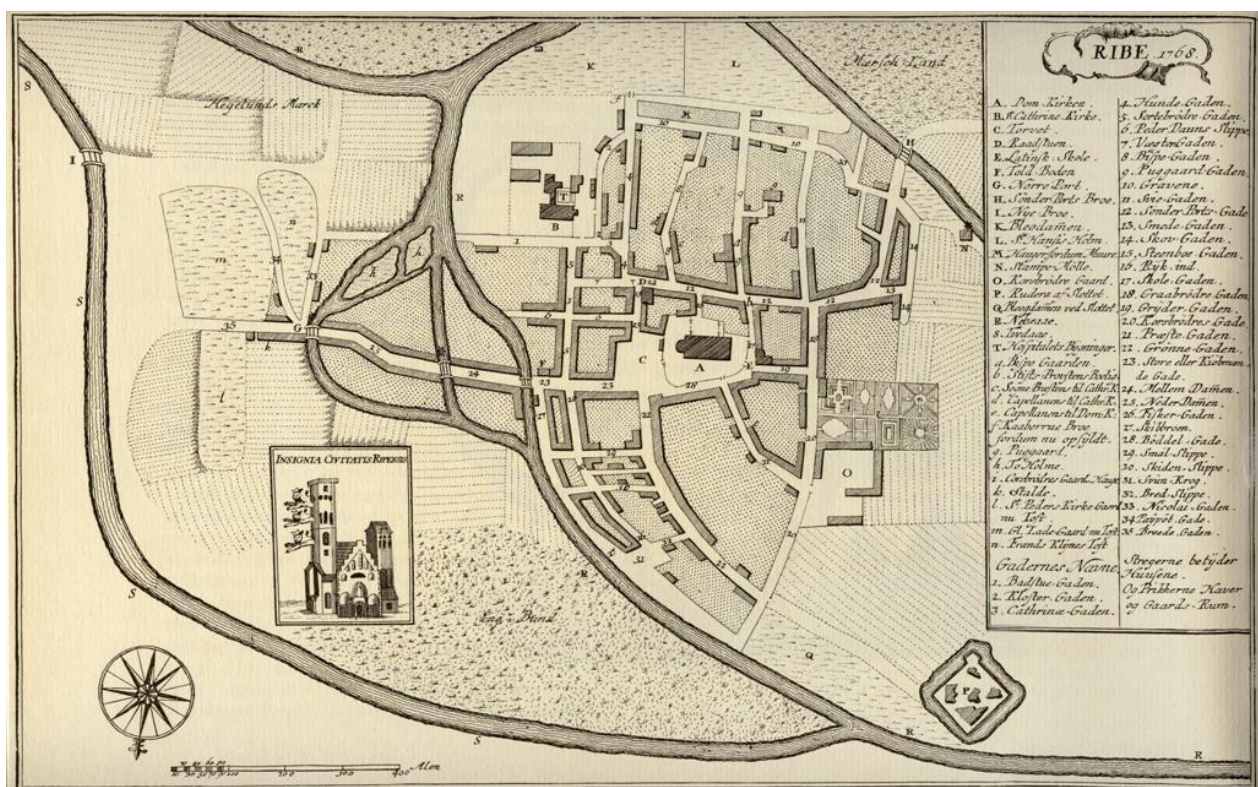
1286 var Tage Muus Kommandant paa Slottet, da Marsk Stigs Partie under Anførsel af en Ridder Ulf ved List indtog det; ved denne Leilighed kom det maaske i den slesvigske Hertugs (49) Hænder, der anlagde nogle Fæstningsværker, hvilke han ifølge Tractaten med Kong Erik igjen maatte sløife. – Slottet regnedes blandt Rigets stærkeste Fæstninger, og da Christopher II. 1320 forpligtede sig at lade alle Fæstninger i Nørrejylland sløife, undtages Riberhuus, Kolding og Skandeborg. 1340 blev Slottet med Byen pantsat til Grev Geert af Holsteen for 10000 Mark Sølv; siden forpligtede Hertug Waldemar af Slesvig sig til at indløse Slottet og i Contracten i Anledning af Kong Waldemars

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

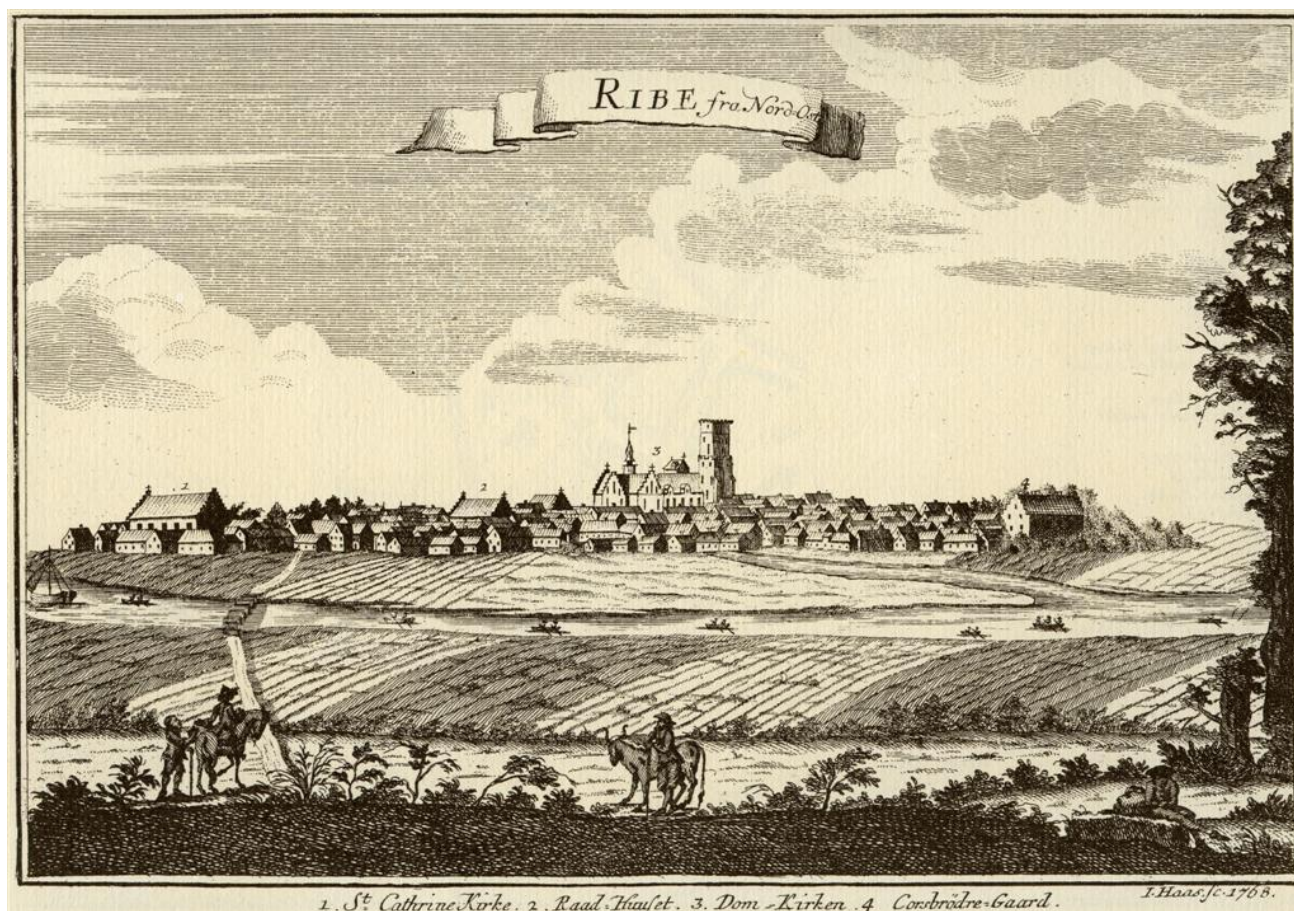
Formæling med Hertugens Søster Hedvig hedder det, at Riber Slot og Stad skal følge hende som Livgeding. Under Stridighederne med de holsteenske Grever, gik Erland Kalf, Kongens Lehnsmand paa Riberhuus, over til Grev Claus, men da denne til Belønning havde forlehnet ham med Slottene Grani og Møgeltønder, fortrød Kalf sin Opførsel og overgav disse til Kongen, hvorfor denne sagde: Kalf er en god Ko, ifjor gik han bort som Kalv, nu er han som Ko kommen igjen med 2 Kalve; men den samme Ridder overgav 1372 atter Riberhuus til Holstenerne. 1378 var Henneke Limbek Hovedsmand paa Slottet. Erik Nielsen af Thim Hovedsmand paa Brunlund og Ribe underskrev 1419 et (50) Forbund mellem Kong Erik VIII. og Kong Ladislaus af Polen. Kongen lod 1429 Slottet stærkere befæste, og da Christopher III. 1443 blev kronet i Ribe og her holdt Dystrenden og Tournering, boede han rimeligvis paa Slottet. Christian III. lod 1540 og 1547 Slottet forbedre og befæste, da Claus Sehested var Commandant. 1627 besatte de keiserlige Tropper Riberhuus, som derved leed. meget. 1644 toge de Svenske Slottet under Capitain Holla, men Grev Christian Rantzau, der fulgte dem i hælene, begyndte strax efter at beleire det, og beskød det meget heftigt med de Kanoner han havde ladet bringe op i Domkirkens Taarn i Staden Ribe; vel forsvarede Besætningen sig tappert, men efter 14 Dage maatte den kapitulere.

Det følgende Aar i Januar besatte de Svenske under Capitain Mordan Slottet, men kort efter tog Hertug Frederik, Biskop af Bremen, det med Storm og nedsablede Besætningen.

I Krigen 1658 besattes Riberhuus atter af de Svensken og leed derved særdeles meget; efter den Tid forfaldt Slottet og endeel endog nedbrudt, for ei i Krigstider at bringe Staden i Fare. Spor af Befæstningen sees endnu. (51)

Ribe 1768

Ribe 1768 begge fra Den Digitale byport

13.

Vordingborg

I Aaret 1166 anlagde Kong Waldemar I en Borg paa den sydøstlige Kyst af Sjælland for at holde Venderne i Ave, thi deres Sørøverier vare paa denne Tid saa frygtelige at ingen Provinds var sikker; der blev nu ogsaa en Hovedstation for den danske Flaade, der her fandt en skikker Havn og Beskyttelse; Borgen kaldtes Vordingborg og Kongen der senere opholdt sig her, døde paa Slottet den 12te Mai 1182. Hans Efterfølger Knud VI. og Waldemar II, holdt deres Hof paa Vordingborg og Sidstnævnte forsamlede endog her Rigets Stænder 1240, da han gav den jydsk Lov. 1283 forlehntes Hertug Waldemar, ved en Forsamling paa Vordingborg, med Sønderjylland, og grev Jacob med (52) Nørrejylland; ligeledes bekræftede Erich VII. St Mortensdag Anno 1300 paa samme Sted Grev Geert af Holsteen Besiddelse af Endeel Gods i Riget; samme Konge gav Rostokkerne ved et Document dateret Vordingborg 1313, 15 die Paschæ, de Privilegier igjen, de forhen havde nydt i Riget.

Kobberstik af Vordingborg fra omkring 1799. Fra: Dannemarks Kiøbstæder og Slotte i Kobbere af Bruun

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

.1316 forlehnte Kong Erik paa Vordingborg Fru Margrethe, Nicolai af Werles Enke, med de Besiddelser hendes Mand havde haft i Riget; og to Aar efter, die Calixti Papæ aflagde Marsken Niels Olufsen Regnskab for Kongen paa Vordingborg og erholdt nogle Borge i Pant for endeel Penge Kongen blev ham skyldig. 1320 anden Paaskedag holdtes en Forsamling paa Slottet, da Christopher den II. lovede at betale hvad hans afdøde Broder var skyldig til Herman af Gleischens Arvinger og til Marsk Ludvig. 1374 blev Kong Christopher kronet i Vordingborg Kirke, og Aaret efter holdtes her et Danehof, ved hvilken Leilighed Prindsesse Margrethe formæledes med Markgreven af Brandenburg. Paa Vordingborg erfarede Kong Christopher Jydernes og Fynboernes Oprør, og begav sig iilsomt til Taarborg ved Beltet for t gaee over at stille Almuen tilfreds. Efterat Kongen havde tabt næsten hele Riget, forblev dog Vordingborg i hans Magt, og (53) han trøstede sig ved endnu at være i Besiddelse af en af de stærkeste Fæstninger og bedste Havne; dog den listige Grev Geert *) fik Commandanten, en sachsisk Ridder, til at overgive ham Slottet for 4000 Mark, og forlehnede ham desuden med Eegborg, hvor han dog snart fik sin fortjente Løn, thi Holstenerne overfaldt og fordrev ham; i Juli 1326 kom Christopher tilligemed Hertug Henrik af Meklenborg og Johan af Werle md en stor Deel Tropper til Vordingborg og indtog Slottet, men snart indfandt Grev Geert sig og indesluttede saaledes Byen og Fæstningen, at Hungersnøden steg til det høieste; Kongen begav sig derfor til Falster og Hertug Henrik kapitulerede. 1342 var Marquard v. Schöne Hovedsmand paa Vordingborg: han anførte Holstenerne og de svenske Tropper mod Kong Waldemar III. i Slaget ved Kjøbenhavn, hvori ham selv faldt.

*) Gerhard 3., også kendt som Den kullede Greve og grev Gert, ca. 1290- 1340, greve af Holsten og hertug af Sønderjylland under navnet Gerhard 1.

Gerhard 3. fik i 1325 i konkurrence med kong Christoffer 2. formynderskabet over sin tiårige søstersøn, hertug Valdemar af Sønderjylland. I 1326 indgik han forbund med danske stormænd, der gjorde oprør mod Christoffer 2. Herved blev Gerhard rigsforstander og lod sig forlene med Sønderjylland, mens hans søstersøn blev gjort til konge af Danmark under navnet Valdemar 3. Eriksen.

Gerhard fik imidlertid svært ved at hævde sin stilling i Danmark, især da hans hidtidige forbundsfælle, grev Johan af Plön, allierede sig med den afsatte kong Christoffer og i 1329 sikrede kongens genindsættelse. Gerhard måtte i den situation lade sig nøje med Fyn, men han fik tilbageerobret sin position, da Christoffer sammen med grev Johan forgæves forsøgte at besejre ham. Resultatet blev, at Danmark i 1332 deltes, således

at Gerhard fik hele Vestdanmark med Nørrejylland og Fyn i pant, et herredømme, som han opretholdt frem til 1340. At den danske kongeslægt dog ikke i længden kunne holdes ude, indså Gerhard formentlig, og i den situation prioriterede han Sønderjylland højt. I 1340 kom det imidlertid til opstand i Nørrejylland, hvor Gerhard blev den 1. april blev dræbt i sit kvarter i Randers af den danske væbner Niels Ebbesen og hans mænd.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

St. Bartholomæi Dag 1346 overgaves Slottet til Kong Waldemar, imod at Grev Johan erholdt 8000 Mark. 1350 udstædte Fyrsterne Bugislav og Barnum af Rygen ey Document paa Vordingborg, hvori de lovede at ville underkaste dem Kong Waldemars Dom i Striden mellem dem og Fyrsterne af Meklenborg angaaende Landet og Staden Barth. 1361 beleirede Hansestædernes Tropper (54) Slottet, men bleve ved et Udfald haardt medtagne; de vare i Færd med at opgive Beleiringen, imod at erholde Fangerne udleverede, da de erholdt friske Tropper og indsluttede Fæstningen paany, men efterat have ved Commandantens List atter mistet en Mængde Folk, droge de bort. Vordingborg var Kongens sædvanlige og kjæreste Opholdsted, ogsaa befæstede han det stedse meer og lod bygge det store Porttaarn og et andet kaldet Gaasen, hvori han satte Krigsfangerne; Murene udgjorde en stor Cirkel med dybe Grave omkring. De mærkeligste Taarne vare foruden de allerede udnævnte: Jomfruen, Ormen, Vandtaarnet og Waldemar. 1370 var Johan Thyborg Hovedsmand paa Slottet og var med at slutte Forliget med Hansestæderne i Stralsund. 1387 nævnes Johan Rud som Hovedsmand paa Slottet. Dronning Margrethe opholdt sig ogsaa meget paa Vordingborg og tilskjødede her 1393 Viborg Bispestol Hald Slot; paa samme Sted udstædedes 1411 en Subsidietractat med Hertug Ulrik af Meklenborg. Under Erik den ottende blev holdt en Rigsdag paa Vordingborg 1434; ligeledes en 1436, da Kongen foreslog sin Faderbordersøn, Hertug Bugislav, som Efterfølger, og 1438 var atter en Herredag paa Vordingborg, da (55) man tilskrev Kong Erik at komme tilbage til sit Rige. Imidlertid tabte Slottet meer og meer sin Vigtighed som Fæstning, jo mere Krudtets Brug blev almindelig, og derfor forfaldt det; dog vare endnu under Christian IV. nogle af Taarnene i Behold, og denne Konge

lod to af dem sætte i Stand, men under Christian V. blev en stor Deel af Slottet nedbrudt for at bygge et Lystslot til Prinds Jørgen; Murene vare saa faste, at da man sprængte dem med Krudt, faldt store Masser ned i Gravene, men kun faae enkelte Steen løsnedes.

Vordingborg Slots Ruiner med det for Prinds Jørgen byggede Palæis og det saakaldte Cancelli 1744

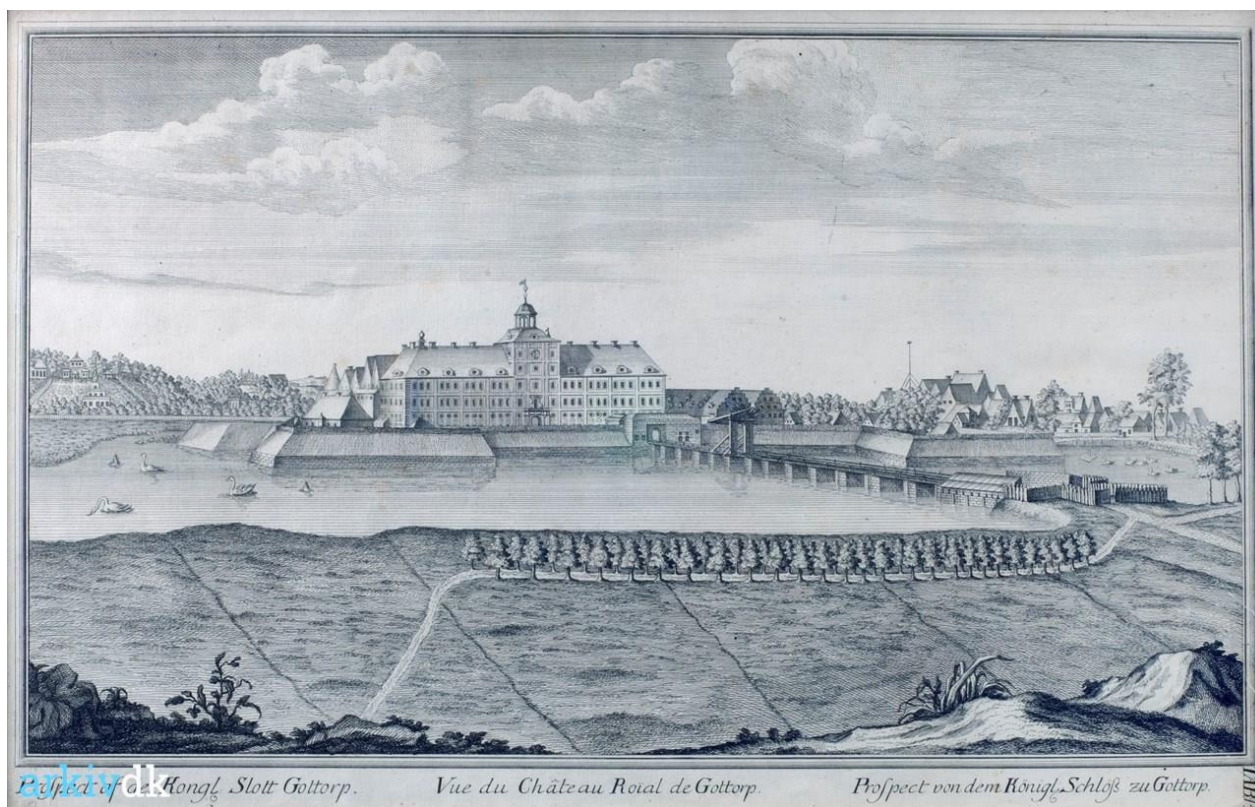
Endnu staar endeel af Ringmurene mod Syden og Vesten tilligemed det runde Gaasetaaen, der efterat Slotspladsen var bleven en Privats Eiendom for nogle Aar siden, blev istandsat og forsynet med en Trappe og et Tag. Fra dette Taarns Øverste nyder man en henrykkende Udsigt over en af de skønneste Del af Sjælland, samt Havet og de omliggende Øer.

Af Vordingborg Slotsruiner haves flere Prospecter, det nyeste er af Hr. Kobberstikker Petersen.

14.

Gottorp

Slottet Gottorp, der ligger ved Staden Slesvig, er befæstet ved en Vold med fire Bastioner og omgivet af brede Grave.

1749

Det er den senere Tid saa forandret, at man vanskeligen af dets Ydre slutter sig til dets Ælde; imidlertid er Endeel af den nordre Fløi endnu gammeldags, og man vil af Slottes Historie see hvilken vigtig Rolle det spillede i Middelalderen. Allerede i det 12te Aarhundrede stod her en Borg, der 1289 nedbrødes, da Staden Slesvig var afbrændt og man manglede Bygningsmaterialier; men 1296 opførte Hertug Waldemar af Sønderjylland atter Slottet og befæstede det. Christopher II., der efter Hertug Erik af Sønderjyllands Død, paastod sin Ret at forlehne hvem han vilde med Hertugdømmet, rykkede 1325 med en Hær fra Gottorp; han havde sin Leir paa Hestebjerget, og beskød Slottet stærkt fra denne Side, men Grev Geert af Rendsborg (57) ilede Slottet til Undsætning, slog Kongen i en Bataille ved Gottorp, og hævede derved Beleiringen. Greven besatte derpaa Slottet og drog først længe efter bort, da han havde faet Erstatning for Krigsomkostningerne. Kong Christopher, der ei vilde opgive sin Plan med Hertugdømmet, rykkede med en stor Hær for Gottorp 1329, men Grev Geert kom nu atter Waldemar til Undsætning, slog Kongen, fangede 400 Mand og befriede Slottet.

Ifølge et Fordrag 1409 med Hertuginde Elisabeth af Slesvig, skulde Dronning Magaretha besætte Gottorp; hun indfandt sig der personligen, og ifølge den Tids Brug gjorde hun et Kors paa Muren og kyssede samme, som et Tegn paa at hun tog Slottet i Besiddelse, men under Taffelet gjorde Henrik

Scharpenberg Dronningen opmærksom paa, at Taarnet var besat med Krigsfolk, hvorover Dronningen meget opbragt strax forlod Slottet, og denne Begivenhed gav Anledning til Spænding mellem Dronningen og Hertuginde. Da Kong Erik VIII. i Aaret 1415 faldt i det Slesvigske, drog Fyrsterne deres Magt sammen ved Gottorp. Kongen lod derfor bygge nogle Forter i Nærheden, nemlig Schlesmunde, Königsburg, Wildspang og Fresenborg; der følgende Aar befæstede han endnu (58) disse Anlæg, opførte desuden Hattersborg og begyndte derpaa Gottorps Beleiring, som han troede ved Hunger at kunne tvinge til Overgivelse. Besætningen gjorde af og til Udfald, og da Kongen tillige leed ved et Overfald af Friserne, drog han bort; men 1417 beleirede han atter Gottorp med en meget anseelig Hær; vel indtog han Slesvig i Juli; men tabte Staden igjen i December og en stor Hær af Hamborger og Holstener undsatte Gottorp.

Efterat Keiseren paa en Forsamling i Osen havde tilkjendt Kong Erik hele Slesvig, Als ec., rykkede Kongen 1426 for Gottorp med en stor Hær og beleirede Slottet, der var stærkt befæstet, da man ventede hans Komme; en holstensk Hær kom snart Slottet til Undsætning og afskar de Danske Tilførselen af Proviant ved at tilstoppe Sliens-Munding, desuden skeete kort efter en Krigserklæring fra de vendiske og nogle Hansesteder hvorfor Kongen drog bort.

Christian den I. og hans Gemalinde holdt sig ofte op paa Gottorp; en Ildebrand fortærede endeel deraf 1492, hvorfor Hertug Frederik lod det reparere og fornyede især den vestlige Fløi; Kong Frederik I. døde her 1533. – Krigskunstens Fremgang gjorde en anden Besætning nødvendig, hvorfor Christian III. lod anlægge nye Fæstningsværker. (59)

I December 1564 fandt Hertug Adolphs Formæling Sted paa Gottorp; om Natten udbrød en hæftig Ild, der fortærede den nordre Fløi.

Hertugen forbedrede Fæstningsværkerne og lod en nye Broe anlægge: 1586 døde han paa Slottet. Josva v. Qvalen omkom ved hiin Broe paa en elendig Maade, da han faldt i Vandet og kunde maaskee have reddet sig, dersom han ei var bleven hængende paa en Pæl med den gyldne Kjæde han bar om Halsen og saaledes qvalt. – I Trediveaarskrigen besatte de keiserlige Tropper Slottet, hvorfor Christian IV, nærmede sig det med to Mørsere og nogle Kanoner; Freden til Lybek hindrede imidlertid Stormen, der skulde have gaaet for sig den 8 Juni. Frederiks III, byggede endeel Sidebygninger, forbedrede Fæstningsværkerne; og forstørrede det af hans Fader anlagte Bibliothek, der fandtes paa Slottet og i sin Tid var meget berømt. Frederik IV. forandrede endeel i Besætningen, der kom til at bestaa af 4 Bastioner; ogsaa fornyede han en Deel af Slottet. Christian VI. satte hele Bygningen i Stand, da den i de urolige Tider havde lidt meget. Slottet har en Længde af 100 Fod og Taarnet en Høide af 180 Fod.

15.

Tranekjær

I den nordøstlige Deel af Langeland hæver sig en betydelig Banke, paa hvilken Slottet Tranekjær ligger. Skjøndt meget forandret i de nyere Tider, er det dog Levningerne af en af Danmarks ældste og i sin Tid stærkeste Borge. Udsigten fra den øverste Terrasse over det skønne Land og de omliggende Øer er henrykkende, og Erindringen om de mange Begivenheder dette Sted i 6 Aarhundreder maa have været Vidne til, gjør det særdeles interessant.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Desværre ere kun faa Efterretninger tilbage, som kunne oplyse Tranekjærs Historie og intet vides om dets Oprindelse: Slottes Archiv skal være blevet ødelagt ved at nedbryde er rundt Taarn, hvori gjemtes, da Slotsfogden Thomas Bek ei ansaae det Umagen værd at flytte Kisten, hvori Documenterne laae; imidlertid vides at Hertug, (61) Waldemar af Sønderjylland residerede paa Slottet i det 13de Aarhundrede, thi et Brev fra ham til Svendborgerne er dateret Tranekier die Michaelis 1287.

Tranekjær slot 1754

1295 blev Slottet, samt hele Langeland overdraget til Hertug Erik Langbeen som Lehn af Riget, og efter hans Død 1310 beholdt hans Enke Sophia det til hendes Død. Kong Erik VII. var 1315 paa Slottet, da han forligede sig med Grev Geert; ogsaa udstædte han derfra et Brev til Rostokkerne die Clementis Papæ.

Hertug Waldemar, Erik Langbeens Søn besad det 1326 og overdrog ved Opstanden mod Kong Christopher II. Tranekjær til Lauritz Joensøn Drost.

I Aaret 1355 udbrød en Feide imellem Hertugen af Slesvig, der besad Langeland, og Benedict v. Ahlefeld; denne beleirede Tranekjær og blev understøttet af Kong Waldemar III., men Hertugen ilede med nogle Skibe Slottet til Undsætning forjog Ahlefeld.

Kort efter gik Kongen, der søgte at fordrive de fremmede Besiddere af Rigets Slotte, selv over til Langeland; dog var han førstegang uheldig mod Tranekjær og beleirede det forgjernes 1355 fordi, som Hvidtfeld siger, Adelen og Bønderne vare (62) forsømmelige i at følge efter med Kirkeskyds og

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Blider, men 1358 indtog han det efter 15 Dages Beleiring. Derefter nævnes som Lehnsmænd paa Slottet 1370 Henning Meinstorff Ridder, Drode Lauritzen; 1394 Jens Andersen, Henning Klisten, Ditlev Rotlief.

I det 15de Aarhundrede bleve Greverne Hans og Witzlav af Eberstein forlehnede med Langelands og Slottet Tranekjær; siden kom det i den dengang saa mægtige Thottske Families Besiddelse, som Pant, indtil Herredagen i Kjøbenhavn 1453, da Slot og Gods blev erklæret at være Kronen hjemfaldet fra Philip Axelsøns Børn. Derefter nævnes som Lehusmænd: Berilt Bille, Anders Tidemand, Hans Walchendorff, Axel Walchendorff, Niels Andersen 1509.

I Krigen mellem Hansestæderne og Kong Hans beleirede Lybekkerne Slottet og, for lettere at erobre det, afledede de Vandet af Gravene, dog indtog de det ikke. I den Tid nævnes Thomas Nielsen, Eiler Eriksen og Christen Hvid, som Hovedsmænd paa Slottet; Søren Stampe var 1515 forlehnet med Tranekjær og Jens Juel 1521.

I den saakaldte Grevens Feide var Otto Krumpen Lehnsmænd paa Slottet, da Fjenden, under Anførsel af Lang Hermind og Søren Stampe (63) gjorde Landgang 1534, marcherede mod Slottet og opkastede Skandser; Krumpen, der troede de førte meget Skyds med sig, overgav sig og hyldede Christian II; det følgende Aar indtog Christian II.; det følgende Aar indtog Christian den tredies Admiral Peder Skram Slottet.

Efter den Tid anføres Følgende, som Lehnsmænd: Hop v. Dintlof, Marqnard Tidemand, Predbjørn Podebusk, Jørgen Brahe, Eiler Konnov, Jørgen Marsviin, Mauritz Podebusk, Lars Brochenhuus, Breide Rantzau, Henrik Bülow 1596, Niels Friis, Wilke Gydersen, Franz Rantzan; Mogens Ulfeld 1617; Jens Juel, Edvard Kruse, Hans Lindenov, Johan Friis 1624; Christopher Ulfeld 1627; Peder-Basse 1629: Otte Thott, Hannibal Schested, Christopher Urne.

Da de Svenske 1658 indtog Langeland og besatte Tranekjær, udstædte Kong Carl Gustav et Sauvegardebrev (*Sauvegarde: – Salvegarde – til Sikkerhed for Personer, Steder, Slotte . . eller øvrige Besiddelser i Fjendens Land, mod Plyndring,*) datere den 10 Februar, at Langeland tilhørte Corfitz Ulfeld, hvilket var Slottet, saavelsom hele Øen til stor Gavn. Efter Krigen pantsattes Øen samt Tranekjær til Christian Rantzau for laante Penge; hans Datter var gift med Storkantsler Grev Frederik Ahlefeld, for hvem Langeland oprettedes til et Grevskab under 20 Juni 1672. (64)

Endnu i Begyndelsen af det attende Aarhundrede har Tranekjær Spor af sin høie Alder og havde en Ringmuur, saa bred at en Vogn kunne køre rundt om Slottet; et Taarn siges at have været saa høit at man i klart Veir kunde see det i Meklenborg; siden ere de tvende lavere Slotsfløie nedbrudte, hvorimod de store staae endnu og, skjøndt omdannede i en nyere Smag, i Forening med den steile Slotsbanke, give en Idee om Stedets Fasthed i Middelalderen.

Af Trankjær haves et Prospect stukket 1820 af Kobberstikker Lange.

Søren L. Lange - Tranekær Slot på Langeland 1820

16

Gjorslev.

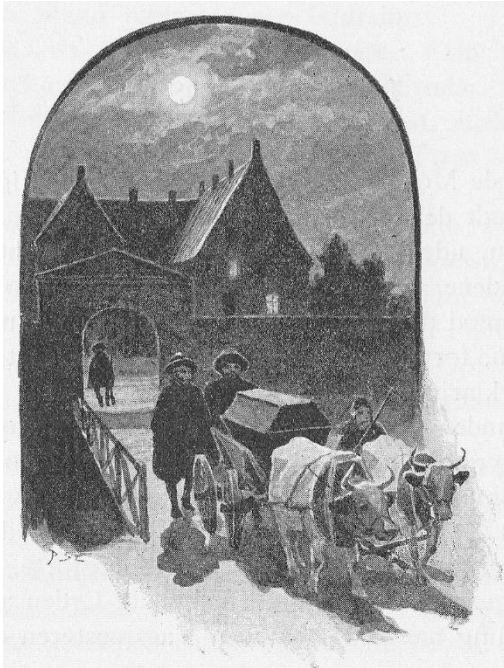
Gjorsløv, beliggende i Stevnsherred, er en af Middelalderens ærværdigste Levninger, som i uskadt Tilstand er tilbage i Sjælland. Det er bygget i Form af et Kors med et svært firkantet Taarn af Kridtsteen; 2 Etager høit, med hvælvede Kjældere. Uden på Taarnet gaaer en lukt Gang, hvorpaa øverst staaer et Marie Billede med Barnet; inden i samme har været en Vindeltrappe. Murene ere henimod 2 Alen tykke og rundt om Gaarden ere brede Grave, hvorover gaae Broer. Saavel af Taarnet, som Murene mod Haven og Ladegaarden, er det synligt at Gaarden i ældre Tider har været bestemt til Forsvarssted, ja endog i paakommende Tilfælde kunde bruges dertil. (66) Nogle ville mene at Gjorslev er bygt af Biskop Absalon, men med Vished kan man paastaae, at den bygning der nu staaer, er opført imellem 1395 of 1416 af Biskop Peder Jensen Lodehat.

Den første man af Historien veed har eiet Gjorslöv er Peter Olafsen af Kalwæriis (Karise) 1261; efter ham Johannes Ranesen,, derpaa hans Søn den bekjendte Rane Jonsen, hvorefter Godset blev inddraget under Kronen.

*Kongens
kammermester Rane Jonsen blev også dømt fredløs som medskyldig for mordet på kongen. Rane Jonsen satte sig til modværge, da kongen blev overfaldet, skønt han "var nøgen og uden våben", men det hjalp ikke noget. For Rane Jonsen og bl.a. rigets marsk Stig*

Andersen, blev året efter dømt fredløse for drabet. Rane drog med de fleste andre fredløse i eksil i Norge, men han kom hjem til Danmark og blev fanget.

1315 var Gjorslev tilligemed det hele Herred pantsat til Hertug Witzlav af Rygen der afgav det til Kong Erik VII. Dronning Margrethe overdrog Gaarden til sin Skriftefader Biskop Peder Jensen, der maaske har havt den Plan at oprette et Kloster deraf. I hans Tid, nemlig 1397, nævnes en af de biskoppelige Lehnsmænd paa Gjorsløv: Niels Iversen, Ridder. – Biskop Peders Eftermand paa Bispestolen fik Gaarden, der siden fulgte i Arv med hiin, og altsaa tilfaldt Biskop Johannes IV., i hvis Tid en Adelsmand Jens Schytte beboede Gjorsløv. 1431 fik Biskop Johannes den V. den, derefter Olaus Daae II. 1448; Olaus III Mortensen 1460, under hvem Hr. Lauritz Knob var biskoppelig Lehnsmænd. Efter ham fulgte Nicolaus III Schaffue, død 1493, Johannes VI Jepsen 1513, Lauge II Urne og endelig Joachim (67) Rønnov. Christian III. gav Gjorsløv til Peder Svave 1540; hvis Datter Elisabeth, givet med Vincentz Juul, fik Gaarden og den kom derpaa i Just Høegs Eie, der 1638 byggede den nordre Længe og Laden af Grundmuur, paa hvis sydlige Gavl sees paa Muren af Jern Bogstaverne J. H. A. L. 1638. Gaarden tilfaldt derefter Styge Høeg, Landsdommer i Lolland og siden Joachim Irgens Westervig. Dronning Charlotte Amalie købte derpaa Godset og eiede det til 1714, da Prindsesse Sophia Hedvig arvede det; med

hende magesiftede Kong Frederik IV. sig Gjorsløv til 1716. Godset blev 1733 bortforpagtet til Jens Andersen, og 1743 solgt til Justitsraad Lintrup (Lindenchrone) hans Søn Kammerherre Lindencrone solgte det atter til Etatsraad Schavenius, hvis Familie endnu besidder det.

Dronning Charlotte Amalie

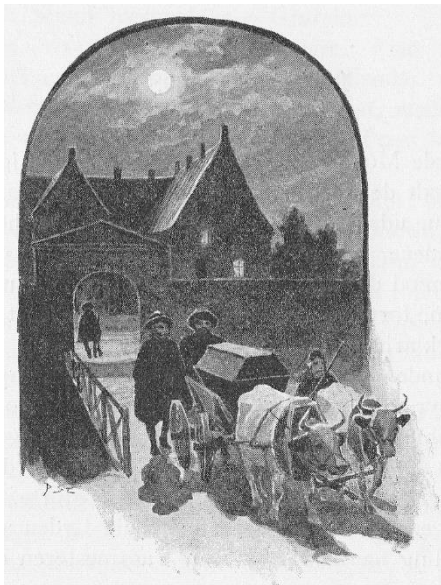
17.

Søholm

Ved Søholms Søe i det sydøstlige Sjælland sees endnu Rudera af der gamle Herresæde Søholm, der i Middelalderen var en fast Borg.

Det nævnes først i en Landtings Vidise: at Jacob Nielsen de Maglebye, Ridder, 1346 havde skjødet til Niels Knutsen af Svanholm paa Nicolai Erichsons de Lindæ Vegne, sin Gaard Siøholm med hele Byen Syøtorp (Søerup), en Vand- og Veirmødde og en Mølle kaldet Kinæsmølle; alt sit Gods i Syæsløf, Lilleheddinge Sogn og Bye, Lothersløv og alt det Gods, der var pantsat af Claus de Kiil, Ridder. Nicolaus Erichson de Lindæ har været den næste Eier af Gaarden. I Aaret 1391 har Hennike Ollufsen eier den, thi 1391 har Peder Jensen Biskop i Roskilde, med tvende Riddere, forsegle (69) Dronning Margarethes Brev, hvori hun afhænder til Hennike Ollufsen af Søholm, Væbner, sin Gaard

Lykkesholm i Fyen. 1411 har endnu samme Mand, som og skrev sig Hans Olufsen, eiet Søholm; han stiftede et Vicarie til Storeheddinge Kirke. Gaarden er herpaa tilfalden Familien Basse, og er eiet af Thyge Basse og hans Søn Steen Basse af Tydebjerg. Efter et Skjøde i det Kongl. Geheimearchiv skjøder Hr. Axel Andersen, Ridder, Aar 1423 til Steen Basse: al sin Rettighed i den Herregaard Søholm i Maglebye Sogn. Steen Basse havde ingen Børn, men han gav Torben Bille og Frue Sidsel Lauge Søholm, samt 12 Læster Korn, at de skulde kalde deres Søn Steen Basse efter hans Navn. Steen Basse døde 1452, og Torben Bille tog nu Gaarden i Besiddelse; efter ham blev hans Søn Steen Basse Bille Eier af Søholm; 1479 er den eiet af hans Broder Bent Bille og efter ham har hans Søn den bekjendte Anders Bille, Rigets Marsk, eiet Søholm; han var Befalingsmand paa Stegeborg paa Møen, og da Grev Christopher af Oldenborg havde gjort Landgang paa Sjælland 1534, ilede han til sin Gaard Søholm, der dengang var saa fast og af en saadan Vigtighed, at Grev Christopher efterat have indtaget (70) Kjøge, rykkede mod Gaarden og beskjød den indtil Bille overgav sig og hyldede ham paa Christian II. Vegne. – Ved denne Leilighed tog Fjenden endeel Guld og Penge, som fandtes paa Gaarden. Den næste Eier var Frantz Bille, og da han faldt i Krigen, fik hans Søn Erik Bille Søholm;

han døde 1592 og Gaarden kom i Anne Rosenkrands's Eie; hun var gift med Frantz Rantzau, der faldt i Slaget mellem Bahuus og Varberg 1612. Hendes Datter Sophia Rantzau, gift med Mogens Gyldenstjerne, har siden eiet Gaarden, og efter hendes Død 1675, Morten Schinkel, Geheimeraad og Frue Anna Caristi Datter; hans skjødede Søholm under 18 Febr. 1680 til Dronning Charlotta Amalia, og hans Frue døde paa Søholm 1705. Efter Dronningens Dødtildfaldt Gaarden Prindsesse Hedvig, som 1716 mageskiftede den til Kongen; Frederik IV. lod den gamle Bygning, der var temmelig høi med flere Spire, nedbryde, men en ny Bygning af samme Navn blev siden af Etatsraad Lindenchrone opbyggt noget fra Pladsen, hvor den gamle havde staaet, meget nærmere Maglebye. (71)

Søholm som Poul Steffensen forestillede sig den så ud i 1658 i Carit Etlars roman Dronningens Vagtmester.

18.

Borreby

Borrebye ligger i Maglebye Sogn, Vester Flakkebjerg Herred, $\frac{1}{4}$ Miil fra Kjøbstaden Skjelskjør. Marsk Stiig skal allerede i det 13de Sekel have anlagt en Borg nær derved, hvis Fundamenter, der fandtes omtrent 1779, viste at den har bestaaet af to Bygninger, den ene mod Havet eller Vesten, den anden mod Landet eller Østen, forbundne med Mure, saa at det Hele dannede en Fiirkant med Mure, saa at det Hele dannede een Fiirkant. Ved Gravning i Fundamenterne skal man have fundet nogle Jernstykker, Armatur og forbrændt Egetømmer, der lader formode, at Borgen er lagt i Aske. 1443 besad Andreas Jensen Godset, og siden nævnes som Eiere 1460 Morten Skinkel, 1494 Jes Mortensen, 1530 Johan Urne, 1547 Iver Krabbe og 1556 Cantsler Johan Friis; han opførte den nuværende Bygning 3 Etager høi. Paa (72) hver Ende af Bygningen opførte han en Runddeel og i den ene af disse

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

havde han et Archiv, der skal have indholdt mange vigtige Sager; ved Enden af den ene Fløi af Borggaarden var et ottekantet Taarn med kobbertakt Spiir.

1556 Cantsler Johan Friis, opførte den nuværende bygning 3 etager høj.

Ved Friis's Død 1570 fik hans Brodersøn Christian Friis Gaarden, efter hvem hans Frue Mette Hardenberg beboede den. 1589 købte Admiral Claus Daae den; han forbedrede Gods og Gaard meget og stiftede et Hospital i Maglebye. Da Daae døde 1620 deelte hans Sønner Christian og Waldemar ei blot Godset, men og Gaarden, saa at Waldemar ei blot, men og Gaarden, saa Waldemar beboede Hovedbygningen og byggede sig en Ladebygning paa den anden side af Graven, hvilken han dog siden solgte til Justitsraad Rosenpalm, der lod den afbrække og flytte til sit Gods i Brorup. Christian Daae derimod beboede Borggardens Længe, hvor Taarnet var, og havde Ladegaarden for sig ifølge Brødrenes Overenskomst. Som man fortæller skal Waldemar i sin Broders Fraværelse have ladet Taarnet nedbryde. Samme Waldemar var en stor Alchemist, hvorved han, ligesom ogsaa ved endeel uheldige Spekulationer, tilsatte store Summer; tilsidst maatte han afstaae Borrebye 1681 til Etatsraad Ove Rammel, der kort efter døde; hans Enke Mette Rosenkrands (73) beholdt Gaarden til sin Død 1718, hvorpaa hendes Datter Else fik Gaarden; 1732 solgte hun den til Conferentsraad Christian Berregaard, der ei alene lod Gaarden reparere, men endog opbygte en nye Fløi af Borggaarden og en Længe midt i Ladegaarden, desuden lod han istandsætte Kapellet paa Gaarden, der længe havde staaet

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

øde, og forsyne med Orgel. Ved hans Død 1771 tilfaldt Borrebye hans Søn Kammerherre Berregaard, der i 1776 solgte den til Justitsraad Faith, der atter afhændede den til General Castenschiold. Denne Eier forbedrede Gods og Hauge særdeles; det Mejeriehuus Berregaard havde bygget lod han nedbryde og en stor Mejeriegaard opbygge udenfor Gaarden.

Paa Hovedbygningen er udhugget Kantsler Johan Friis' s Vaaben og Navn, hvorunder staaer:

Qui tenet a priscis majoribus Hesselager idem
Et Borrebye construxerat ista Johan Friis
Anno MDLVI

*(Hesselager som har samme navn fra gamle forfædre
Og Borrebye bygget af Johan Friis
I år 1556)*

I Borggaarden staaer over Porten 1606 og paa samme Længe over Porten til Ladegaarden C. F. Frisernes Vaaben M. H. B. 1607.

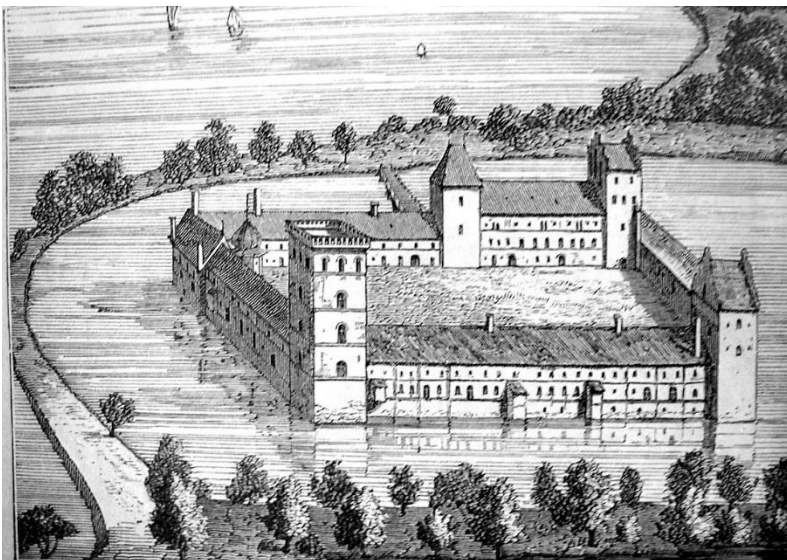
Paa Ladelængen:

AL MIN TRÖST, HAAB OG TILLID
SETTER JEG TIL Herren i al min tid 1592

19.

Christiansholm.

Ved Kjøbstaden Nysted paa Lolland ligger den ældgamle Herregaard Christiansholm, der i Middelalderen var en stærkt befæstet Borg under Navn af Aalholm; den bestaar af fire Fløie og har fordum havt Taarne paa alle hjørner, hvoraf de tvende endnu ere tilbage (det ene med en i senere Tider opsat Tilbygning, har en Høide af 51 Alen). Paa de tre Sider ere Grave; paa den fjerde derimod, hvor Indkjørselen findes, er Graven opfyldt. Den øverste Etage har paa den udvendige Side en

Mængde Smaavinduer, der rimeligviis have tjent til Skydehuller og Murene ere i underste Etage fire til fem Alen tykke.

Aalholm på 1600 Tallet

Paa dette Slot holdtes allerede i det 12te Aarhundrede en stor Forsamling, da Waldemar I., (75) Knud Magnussen og Svend Grathe delte Riget mellem hverandre. 1164 blev Lolland med Aaholm, endeel af Fyen og en Trediedeel af Volgast overdraget til den obotritiske Fyrste Prebislaw og siden til hans Søn Knud.

der døde 1188; derpaa forlehnedes Prinds Christopher dermed af sin Fader Kong Waldemar, hvilket ogsaa bekræftedes under Kong Abel paa Rigsdagen i Nyborg 1251; men snart efter kaldtes Christopher til Regjeringen og Lolland overdroges til Knud, der havde været Hertug i Bleking 92. Sædet for disse Regenter var stedse Slottet Aalholm, der længere hen i Tiden beboedes af de kongelige Lehnsmænd. Under Christopher II. pantsattes Lolland til Kongens Halvbroder Grev Johan, der gav Geistligheden på Lolland og Falster Privilegier dat. Aalholm in festo b?ati Martine 1330; ogsaa befandt han sig paa dette slot, da Henrik Bryde og Johan Ellemose bragte den fangne Konge derhen, hvorfra Johan sendte ham til Nykjøbing. Waldemar III., der ved sin Tronbestigelse søgte at faae de i fremmede Hænder værende Borge tilbage igjen, sendte 1346 sin Marsk over til Lolland, hvor han beleirede Aalholm, hvorfor en talrig holsteensk Hær ilede Slottet og Landet til Undsætning, men forgjeves. 1356 forlehnedes (76) Hertug Bugislaw, og Fyrsterne Barnim og Vratislav paa Aalholm af Kong Waldemar med Rygen; og fire Aar efter gjorde Kongen sin Søn Christopher til Hertug af Lolland, hvorpaa denne meddelte Geistligheden Privilegier dateret Aalholm. Christen Kule nævnes 1364 som Hovedsmand paa Slottet; og 1388 Werner Menvekove Lehnsmad. 1366 Tirsdagen efter Jacobi til Aalholm erklærede Kong Albrecht af Sverrig, Gulland og Mere at være dansk Eiendom.

1368 da den hanseatiske Armee landede paa Lolland og skjændte og brændte overalt, indtoges Aalholm, som Fjenden beholdt indtil Freden 1370. – 1376 blev paa Aalholm sluttet en Subsidietractat med Hertug Bugislaw af Stettin, Fyrste til Rygen; ligeledes kom den meklenborske Hertug Johan her sammen med Dronning Margarethe i Aaret 1395 for at handle om den svenske Kong Albrechts Løsladelse. Med de vendiske Stæder sluttedes 1423 en Tractat underskrevet af Erik Krummedig til Aalholm. 1436 forlehnede Kong Erik VIII. den pommerske Hertug Barnim med Aalholm; 1446 nævnes Oluf Axelsen som Hovedsmand paa Slottet, 1449 Johan Frille, 1463 Mogens Ebbeson, 1516 Knud Pedersen, 1518 Otto Krumpen. I (77) Grevens Feide var Jørgen v. d. Wisch Hovedsmand paa Aalholm, i hvis Fraværelse Nysteds Borgere indtog Slottet, hvori strax indlagdes 2 grevelige Hovedsmænd Johan Herber og Johan Meckelborger med Besætning; siden blev Aalholm beleiret og indtaget af Christian den Tredies Tropper; 1540 var Knud Gjøe, og siden Hans Krasse og Jørgen Rud Lehnsmænd og boede paa Aalholm; 1570 var Albert Oxe Kongelig Embedsmand paa Aalholm; Claus Hvitfeld nævnes som Lehnsmad 1558, Hack Ulfstand 1577 og Frederik Hobe 1582. 1598 nævnes Anders Dresselberg som Hovedsmand, ligesom Christopher Urne 1627 var Lehnsmad, og Frederik Barnewitz Befalingsmand paa Aalholm. I Krigen 1658 besatte de svenske Tropper Slottet og mishandlede Slotsskriveren Iver Nielsen for at faae Penge af ham.

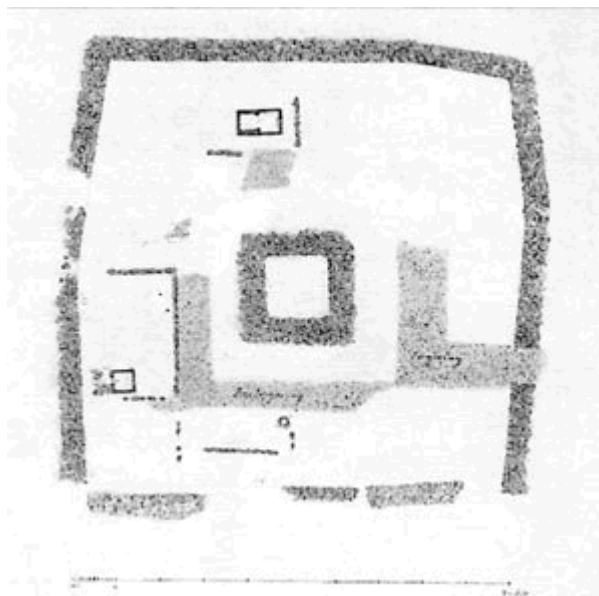
Endelig ophørte Aalholm i Aaret 1725 at være kongelig Eiendom, da Geheimeraadinde Raben, fød v. Lewetzau, købte Gaard og Gods, og 1734 erigeredes Grevskabet Christiansborg; med siden forandredes Navnet paa Slottet saavel som paa Grevskabet til Christiansholm, under hvilket Navn det endnu er i den Grevelige Rabenske Families Eie.

Christiansholm og Nysted 1826

20.

Taarnborg

I Slagelse Herred, Vesten for Taarnborg Kirke, Østen for Korsøer, findes Rudera af Taarnborg eller Tornborg, en af de Borge, der i Middelalderen beskyttede Sjællands Kyster. Ofte finder man at Kongerne opholdte sig paa dette Sted, deels fordi det var stærkt befæstet, deels ogsaa for derfra at gaae over til Fyen eller Jylland. Kong Christopher I. tilskrev herfra Geistligheden for at formaae den til at oplukke Kirkerne og forrette Gudstjenesten, uagtet Interdictet, der var paalagt efter Erkebiskop Erlandsens Fængsling. 1268 den 5 April var Kong Erik IV paa Taarnborg og tog Esrom Kloster under sin Beskyttelse. Efter Kongens Drab plagedes Danmarks Kyster (79) allevegne af den fredløse Marsk Stig og hans Partie, der ogsaa ved Taarnborg, hvor Kong Erik VIII, i Almindelighed opholdt sig, gjorde Landgang, røvende og brændende der i Egnen. 1306 gik de Norske i

Land ved Taarnborg, hvor der da stod en Bataille, ved hvilken Lejlighed Marsken Jacob Olufsen druknede, da han ville springe ombord paa et af de fjendtlige Skibe. Kong Erik gav Korsøer

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Kjøbstedret dateret Taarborg Slot. I beretningen om den strænge Vinter 1323 mældes, at Drosten Laurits reed over Beltet med den sjællandske Magt, han havde samlet ved Taarnborg. Tr Aar efter maatte Slottet udholde en Beleiring, thi Kong Christopher II., som paa Vordingborg havde faaet Underretning om, at de oprørske Jyder og Fynboer rustede sig, sendte Prinds Erik med endeel Folk imod dem; da Prindsen var kommen til Taarborg, vilde han ei sætte over Beltet før hans Magt blev større, og opholdt sig derfor nogle Dage paa Slottet; imidlertid nærmede de forenede Sjællændere og Skaaninger sig under Anførsel af Ludvig Albrechtsen og Knud Porse, og beleirede Taarnborg. En deel ag Prindsens Folk løb bort og 16 Dage efter overgav han Slottet, hvorpaa han selv bragtes til Haderslevhuus; først 1346 fik Borgen igjen en kongelig (80) Besætning, da Waldemar III. tog den i Besiddelse.

I Cancelliearchivet findes et Brev dat. 1459 hvori Kong Christian I. tillader Byen Korsør at beholde, nyde og bruge Kronens gamle Ladegaard ved Taarnborg. 1354 i Grevensfeide indtog endeel Borgere fra Skjelskør Slottet ved List; de meldte sig nemlig hos Slotsfogden som Hesteprangere, der vilde erlægge Tolden, da de agtede dem til Fyen, men da han kom ud toge de ham til Fange og stormede Slottet.

Rimeligvis var dette den sidste krigeriske Scene paa Taarnborg, der forfaldt eller nedbrødes, da det ei siden nævnes.

21.

Tønder-Slot

Det gamle Tønder-Slot eller som det ogsaa kaldtes Lyktentønder, stod sydvest for Staden Tøndern i Slesvig, ved Bredden af Vidaaen. Det var befæstet med Volde, høie Mure og dybe Grave, samt fire Runddele; desuden er Slotspladsen næsten omflydt af Aaen. I Aaret 1233 tilhørte det Ribe Bispestoel og omtales i Biskop Gunners Brev af dette Aar; Biskop Esger sig i et Brev 1258; *adcuriam nostram Tunder*. Siden kom det i Hertugerne af Slesvigs Besiddelse og indtoges af Kong Erik VI. i Krigen med Hertug Erik 1271, hvorpaa Kongen lod det sløife; dog snart befæstedes det paany og blev atter erobret og sløifet 1281. (82)

I det 1340 oprettede Fordrag mellem Hertug Waldemar af Slesvig og Grev Geert af Holsteen, forbandt Hertugen sig til pantviis at overlevere Greven ”dat Hus to Tundern” med Staden og det hele Fodgerie. 1365 erobrede Grev Adolph af Holsteen Slottet og Byen.

Tønder-Slot var iblandt de Besiddelser, der 1404 pantsattes af Hertuginde Elisabeth til Dronning Margrethe for en stor Pengesum, hvorpaa Erik Krummedige forlehnedes dermed; 1414 forlehnedes han paany med samme Slot af Erik VIII. Da Kongen i Aaret 1416 beleirede Gottorp, søgte Hertug Henrik af Holsten at drage Konge derfra, ved at gaae løs paa Tønder-Slot, hvor Claus v. Thienen kommanderede paa Erik Krummediges Vegne, og efter en tapper Modstand indtoges det.

1422 rykkede Erik Krummedige mod Slottet, som man troede var forladt, men pludseligen kom Besætningen frem, og overøste de Danske, der allerede havde bestøget Stormstigerne, saaledes med Stene, Bjelker og Pile, at 400 Mand, hvoriblandt Thønne Rønnov, faldt og de Øvrige drog bort. 1431 pantsatte Hertugerne Alf og Geert Slottet til Hartvig Reventlau. Under Christian I. besad Henning

FRA TØNDER SLOTSBANKE

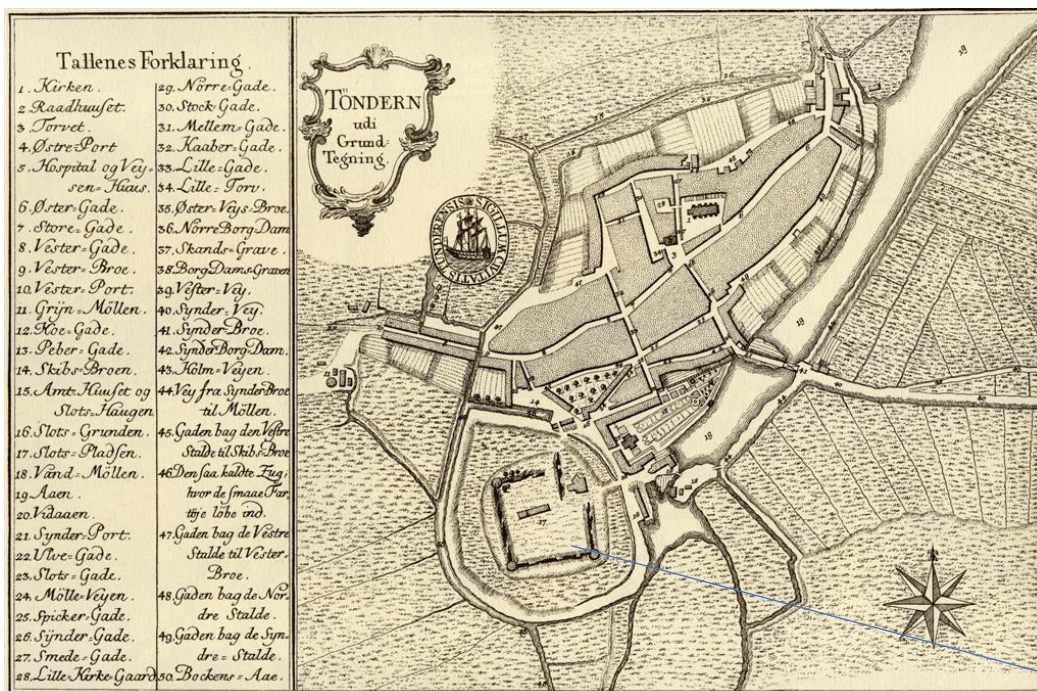
JOHN N. LORENZEN

Pogwisch Lyktentønder som Pant og Lehn, men da (83) han tyranniserede Bønderne paa den skrækkeligste Maade, blev han af Kongen fradømt sit Lehn og forviist 1480.

I Arvedelingen 1490 mellem Kong Hans og Hertug Frederik, kom dette Slot med Amtet paa Hertugens Part; denne lod Slottet reparere. Under Frederik I. blev Slottet besat med 500 Mand, ogsaa opholdt Kongen sig her nogentid i Aaret 1529.

Fra Aar efter leed Slottet endeel ved den store Oversvømmelse, der Mandagen efter Alle Helgen ødelagte Amtet. – Ifølge Arvedelingen mellem Kong Christian III. og hans Brødre tilfaldt Slottet 1544 Hertug Hans. – Hertug Adolph anvendte især 1585 store Summer paa Slottes Forbedring og Befæstning, men 1615 hjemsøgte det Oversvømmelse, der reent borttog Slotsbroen. 1616 hyldedes Hertug Frederik her.

I Trediveaarskrigen, da Wallenstein indtog Hertugdømmerne, blev Tønder-Slot ogsaa besat, men indtoges igjen af Hertug Frederik samme Aar Freden sluttedes til Lybek. Da Kong Christian V. i Aaret 1677 havde sequestreret Hertugdømmet, bleve Voldene omkring Slottet sløifede og Gravene dermed opfyldte, ligeledes bleve Murene og de fire (84) Runddele nedbrudte. 1699 blev en ny Tilbygning opført paa Slottes vestre Side og i det følgende Aar blev det høie sydvestlige Taarn nedrevet; af Stenene opførtes en Stald. Den 12te September 1721 hyldedes Kong Frederik den IV. paa Slottet. Kong Christian VI hyldedes ligeledes her den 2den November 1731. Siden forfaldt Slottet meer og meer indtil endelig dets sidste Levninger, nemlig to Fløie med Sidebygningen og den store Stald, i Aarene 1750 og 1751 ifølge Kongelig Ordre nedreves, paa Porthuset nær, som tjenligt til Amtsfængsel. Voldstedet sees endnu.

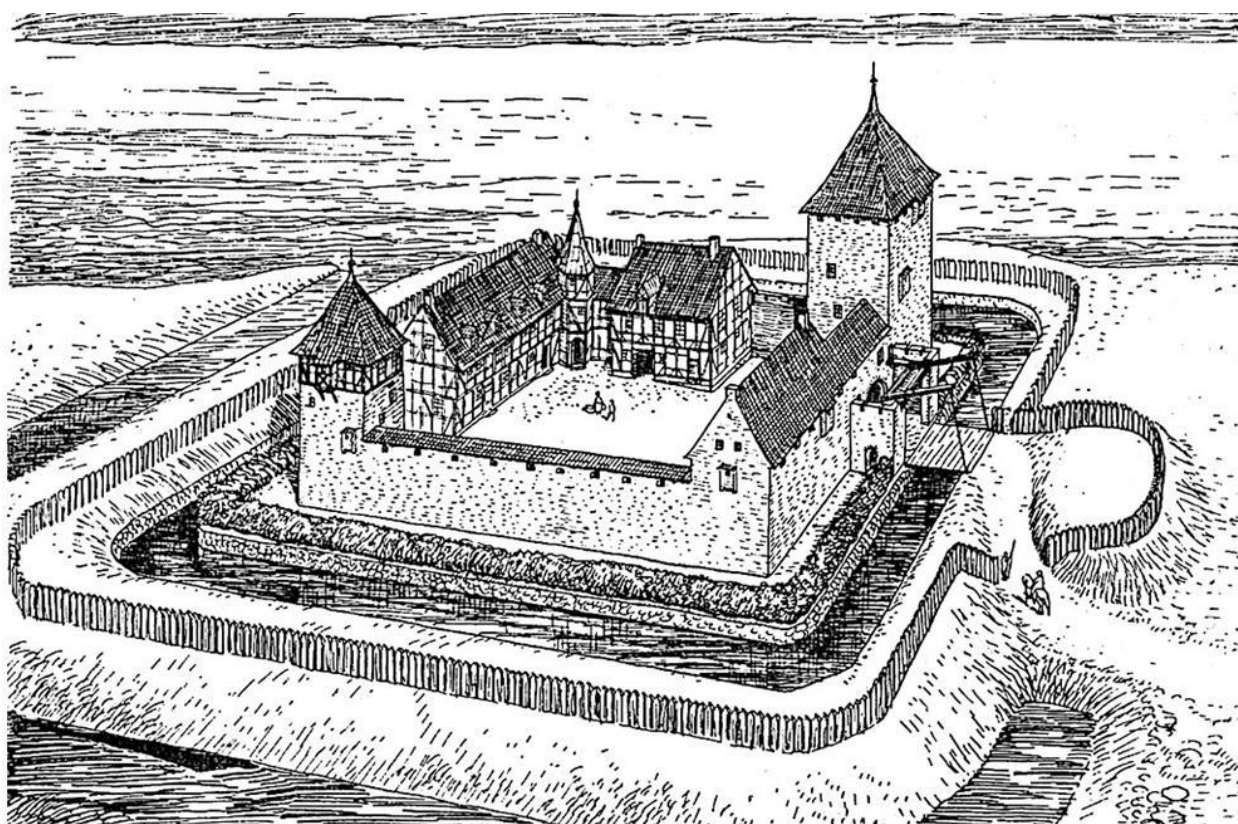

Slotspladsen

22.

Glambek

Uden forstaden Burg paa Femern seer man Voldstedet af Borgen Glambek, hvoraf den adelige Slægt Glambæk rimeligviis har sit Navn og maaskee besad den i ældre Tider; Otto Glambek Ridder levede 1307.

Rekonstruktion af Glambek fra 1915 af den daværende provinskonservator i den daværende preussiske provins Slesvig-Holsten, Richard Haupt.

Erik den syvende belønnede Henrik af Meklenborg, der havde viist ham forskjellige Tjenester, ved, ifølge et Document dateret Nyborg 1317, at tilstaae ham aarligen 300 Mark Sølv, som skulde udbetales ham af Amtmanden paa Glambek, dengang Hartvig Reventlau. Aaret efter pantsatte Kongen Slottet med Mere til Rigets Marsk Niels Olofsen. Christopher II. forlehned sin Halvbroder Grev Johan med Femern, hvilken Besiddelse Waldemar III. endog bekræftede 1340, men da Krigen 1357 udbrød mellem Danmark og Holsteen, benyttede Kongen denne Leilighed til at erobre Øen; efter en haardnakket Modstand gjorde Kongen Landgang og, efterat have slaaet nogle af sine Mænd til Riddere, angreb han Femmerne, af hvilke en Deel flygtede til en Kirke, og da de nedlagde en Herold, som Kongen sendte de med Forslag om Overgivelse, blive de alle dræbte.

Kommandanten paa Glambek havde allerede, da han saa den Kongelige Flaade, taget Flugten, og Slottet indtoges uden Sværds slag, hvorefter Øen maatte betale 4000 Mark som Brandskat

Det følgende Aar bemægtigede Grev Johan sig dog Slottet og Landet og beholdt det til sin Død 1363. Hans Søn Adolph VIII, fik Confirmation paa Femerns Lehn dateret Rødby i Lolland 1364 Søndagen efter Lætare; ved hans Død 1390 erholdt Hertug Gerhard VI. Femern ved arvedelingen 1397; da hans Enke Elisabeth efter hans Død 1404, troede sig forurettet, fordi Gerhards Broder Biskop Henrik af Osnabrück tog Øen i Besiddelse, og søgte Hjelp hos Kong Erik VIII, gjorde de danske Landgang og indtog Burg og Slottet Glambek, hvor Iver Bryske indsattes som Kommandant 1416. Samme Aar rykkede en holsteensk Hær under Schack Rantzau fro Slottet, der holdt (87) i otte Uger; Bryske gik ombord paa et Skib, og hentede Tropper og Ammunition, men da han hindredes i at kaste dem ind i Slottet, maatte det kapitulere; hvorpaa Henning Rathlov blev Hovedsmand. Dette Tab smertede Kong Erik meget, og

1419 kom han mmd en Flaade for at gjøre Landgang; 2 Gange fordreves de Kongelige, men landede endeligen efter Tab af 1590 Mand, hvorefter Kong Erik udøvede skrækkelige Grusomheder; Holstenerne søgte vel atter at indtage Glambek, men beleirede det forgjeves; først 1424 bemægtigede Hertug Adolph sig Øen, indtog Glambek 1426 og erholdt ved Freden til Vordingborg 1435 Bekræftelse paa sine Besiddelser. Denne Krig kostede imidlertid Hertug Adolph saa meget at han nødtes til at pantsætte Slottet Glambek og Femern til Lybekkerne paa 10 Aar for 18000 Mark Lybsk, og 1471 nævnes Henrik von Hockeden som lybsk Hovedsmand paa Slottet. Adolphs Søstersøn Kong Christian I. arvede Slesvig og Femern; Kong Hans indløste Øen fra Lybekkerne; og satte Marquard v. Ahlefeld til Hovedsmand; men 1495 pantsattes Femern tillige med Glambek til Henrik v. Ahlefeld for 18000 Mark Lybsk. Siden forfaldt Slottet og forekommer ikke mere i Historien.

23.

Spøtterup

Herregaarden Spøtterup i Røding Sogn, Røding herred, Skivehuusamt, Viborg Stift, er en af de gamle befæstede Gaarde, der bedst viser hvorledes eb saadan Borg saa ud i gamle Dage, da dens oprindelige Udseende og Besætning næsten uforandret er vedligeholdt. – Den er bygt i et Morads, thi rundt omkring fremhæver Vandet; og inde i Gaarden behøver man kun at tage en af Stenene op og gjøre et Spadestik, saa fyldes Hullet strax med Vand; desuden gaaer en Mose eller vandfuld Eng lige op til den opdæmmede Kjørevei, uden om den yderste Grav. Denne Moradsige Eng har for ei saameget længe siden været en Deel af den Søe, der nu dækker hele Vestsiden af Gaarden; mod Nord er fladt, mod Østen bakket Land; mod Syden er en sumpig Hede, som vel engang, da Søen gik længere ind, var Morads. Borggaarden bestaaer af tre Fløie, af hvilke Hovedfløien vender mod (89) Syd og Nord, og derfra udgaae to Fløie med Vesten; alle ere lige høie, nemlig 30 Alen, med hvælvede Kjeldere

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

under dem alle; under den østlige Fløi er Kjælderen høiest og samtlige Hvælvinger understøttes af en Række smaae Piller.

I den sydlige Fløi ere alle Værelser i første Etage hvælvede og meget høie og rummelige. Uagtet Murenes Tykkelse, der i Kjælderne er 4 Alen, i første Etage $3\frac{1}{2}$ og i anden Etage omtrent 3 Alen, ere dog Værelserne meget lyse, da Murene skraae meget stærk indad og Vinduerne er store. Paa Loftet ere adskillige meget dybe Huller eller Fordybninger ned ad, midt i Muren, saa rummelige at en Person magelig kan være der og i disse findes et ret bekvemt Sæde; det er rimeligt at de ere indrettede til Forsvar og at Bueskytter deri have taget Post ved Beleiringer, og da har der vel været et Skydehul i hvert udad til. I de to Hjørner inde i Gaarden staae to smaae Taarne, et fiirkantet i det sydøstlige Hjørne, og et rundt med et Spiir i det nordøstlige. I disse Taarne ere Opgange til Værelserne og Loftet, nemlig Vindeltrapper af Træ, hvis Trin hvile paa en Pille. Paa den fjerde Side af Gaarden staaer en svær fiirkant, taarnagtig Bygning, hvorigjennem Indkjørselen er under en Hvælving; i denne Bygning ere mange Skydehuller saavel (90) underneden fir at bestryge Broerne og Indgangen mellem Voldene, som oventil for at skyde ud over den vestlige Vold. Dette Taarn er paa begge Sider ved svære Mure forbundet med de 2 Sidefløie, og det Øverste af disse Mure er en bedækket Gang kaldet Vægtergangen, ad hvilken man kan fra Sidefløiene gaae ind i Porttaarnet, i hvilket der desuden er en muret Vindeltrappe. I øvrigt ere Skydehullerne tilmurede ved det Yderste. I et af Værelserne sees nogle blaae Pletter, der ikke kunne skaffes bort, uagtet al Kalkning; Sagnet fortæller, at en Moder her

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

skal have dræbt sit Barn, hvis Blod foraarsagede disse Plette; i samme Værelse er det ei rigtigt, og Skade ogsaa, om der i en saa gammel ærværdige Bygning ei skulde findes Spøgerie. – Tæt uden om Gaarden løber en dyb Grav, der staaer i Forbindelse med Søen; udenfor Graven ere Jordvolde, der mod Vesten ere lavest; paa den sydlige Side har den nuværende Eier taget noget af Voldens Høide for at bringe det dertil, at man fra første Etage kunde see over den. Mod Østen er Volden høiest (14 – 15 Alen) og her er endnu en Deel af Brystværnet tilbage, ja man seer tydeligt hvor Stykkerne have havt deres Plads. Volden mod Østen skal engang have været saa høi at kun (91) Spiret af det ovenomtalte Trappetaarn kunde sees over den, og da Voldene staae paa et Morads er det rimeligt at de ere sunkne meget; fra Østkanten var Gaarden ogsaa vanskeligst at forsvare, da Markerne noget derfra nu ere høiere end Voldene. Uden om disse Volde løber atter en dyb Grav, paa hvis nordlige Side Spor af Udenværker sees. Indgangen til Borggaarden er ad den opdæmmede Vei fra Vestsiden; over Gravene hvor fordum Broer vare, er nu opfyldt Vei. Ladegaarden ligge Syd for den yderste Grav og bestaaer af fire deels grundmurede deels Bindingsværks-Bygninger. Gaardens Navn udledes af Nogle deraf at den har spottet Fjendens Magt og Angreb; rimeligere er det vist at den i ældre Tider er kaldet Spyderup, og tæt Østen for Gaardens Marker, paa Rødding Byes Jord, ligge to Høie, der endnu kaldes Spydhøiene.

Spøttrup ukendt årstal

Spøtterup skal, ifølge et Folkesagn der i Egnen, være bleven bygget ved følgende Anledning: en riig Adelsmand forelskede sig i en meget haardhjertet Frøken, der paa ingen Maade vilde vide af ham at sige; omsider skal hun, for at undgaae hans Overhæng, have taget en Ring af Fingeren og kastet den ud i et Morads med de ord, at dersom han paa det Sted, Ringen nu laae, kunde opføre en hende (92) anstændig Bæpel, vilde hun være hans. Adelsmanden samlede nu Bygmestere og begyndte at opfylde Moradset, men da Steen begyndte at mangle i Nærheden, lod han bekjendtgjøre at han ville give 8 Skilling for hver Tønde Marksteen. Sagnet tilføier at da Gaarden var færdig, fik han dog ikke Frøkenen.

Hvorledes og hvorfor end Gaarden er bleven bygget, er det vist, at den i ældre Tider tilhørte den Viborgske Bispestol og at Prælaterne der holdte deres Foged. Pontoppidan siger der skal endnu findes adskillige Domme paa Spøtterup _Sø af Torben Bille Erkebiskop i Lund og Eiendomsbreve under Biskop Jørgen Friis's Segl; hvor disse Documenter findes, anfører han ei: de Gaarden vedkommende Papirer, der ere i den nuværende Eiers Besiddelse, gaae ei længer end til Aaret 1600.

1523 fik Biskop Jørgen Friis af Kong Frederik den første Birkeret for Gaarden "Spytterup," hvorunder hans og Stiftets Vordnede i Ryttinge Sogn skulde henhøre." Skipper Clemens plyndrede Egnen deromkring, opbrændte Kaas og flere Gaarde og skal forgjeves have beskudt Spøtterup fra Fjorden af; da maa vel den nuværende Sø have staaet i Forbindelse med Fjorden, som nu ligger en Fjerdingvei fra Gaarden. At Kaas er bleven beskudt fra Fjorden er vist, og en Bonde har for saa Aar siden oppløiet en Kanonkugle noget Østen for Kaas. Ved Reformationen inddroges Spøtterup under Kronen og 1559 forlehnedes Otte Krumpen med samme. Jacob Rostrup indløste den 1569 fra Krumpens Enke, Anna Lykke. 1570 blev Grev Gynther af Barby, der i Krigen havde tjent Kong

Frederik II., arveligen forlehnet med Spøtterup, men han døde kort efter; hans forlovede Brud Dorothea, Iver Krabbes Datter giftede sig med Benedict v. Ahlefeldt og har besiddet Gaarden endnu i Aaret 1577. Henrik Belov. D. R. R. forlehnedes 1579 arveligen med Spøtterup og saaledes eiedes den efter hans Død af hans Søn Claus Belov og Frue Pernille Quitzotz, hans Broder Frederik Belov, død 1648, og Frue Anna Ulfstand. De følgende Eiere vare 1661 Oberst Mogens Kruse, derefter en Oberst Kruse, der ved at hverve et Regiment i Polen blev ruineret og pantsatte Spøtterup til sine Creditorer i Kiel; en af disse Henrik Kohlbladts udløste de andre og solgte Gaard og Gods 1702 til Axel Rosenkrands og Frue Karen Reetz; deres Søn Geheimeraad Rosenkrands besad det indtil 1776, da Mathias Richter købte det, men 1784 afhændede det til Peder Nissen, Fader til den nuværende Eier Niss Nissen.

24. 25.

Flynderborg og Krogen

Den gamle Borg Flynderborg laae Nord for Helsingør, og var vistnok anlagt mod Sørøverne; 1288 da den norske Konge, der tog Marsk Stiig og de Fredløses Partie, havde erklæret Danmark Krig, kom en norsk Flaade i Sundet, gjorde Landgang og opbrændte Fiskerleiet Ørekrog det nuværende Helsingør; Indbyggerne vare flygtede ind paa Flynderborg. For resten vides intet om denne Borg, undtagen at den havde dybe Kjeldere og Gjemmer, og var omringet ned en Muur og Grave. Albert Bydelsbach nævnes 1419, som Lehnsmand der.

Rudera af Flynderborg

Becker, I. G. Burman (26.4.1802-6.10.1880)

Under Erik den ottende blev Flynderborg nedbrudt for at bruge Materialerne til at opbygge Krogen med; dette var nemlig et befæstet Slot, der anlagtes Syd for det nuværende Helsingør, som 1425 fik Kjøbstædrettigheder. Slottet blev formodentlig fuldført 1423, thi samme Aar var Peder Oxe Kommandant der. 1427 holdtes der i Nærheden et Søslag med Lybekkerne, hvori de Danske toge 30 (95) Skibe. Otto Krumpen var en Tid lang Kommandant paa Slottet og blev afløst af Vincents Lunge 1522. Samme Aar landede Lybekkerne den 24de August og afbrændte Byen, hvorfra Indbyggerne vare flygtede. Johan Rantzau blev Kommandant 1524 og var fraværende da Grev Christopher af Oldenborgs Tropper 1533 indtog Slottet; 1535 lod Christian den III, det beleire, og efter en tapper Modstand overgav Kommandanten Henrik Branthun Slottet Helligtrekongersdag 1536 til Christopher v, Felten, Ove Vincentius og Conrad Penning paa Kongens Vegne; Betingelserne vare følgende; 1. Branthun skulde afmarchere med Besætning med deres korte Gevær; 2. Skyts, Ammunition samt det af Borgernes Gods, der fandtes paa Slottet, skulde forblive der; 3. Alle Fanger frigives; 4. Besætningen lovede i 3 Maaneder ei at tjene mod Kongen af Danmark; 5. Naar de droge ud maatte de ei hemmeligen lægge Ild i Slottes Kjeldere.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Da Reformationen blev indført og Bisperne, som bekjendt, fængsledes, førtes Joachim Rønnov til Krogen.

Endelig nedbrødes Slottet 1576, da man begyndte at bygge Kronborg og behøvede Materialier.
Rudera ad dette Slot sees endnu.

Krogen.

26. 27

Ravnsborg og Engelborg.

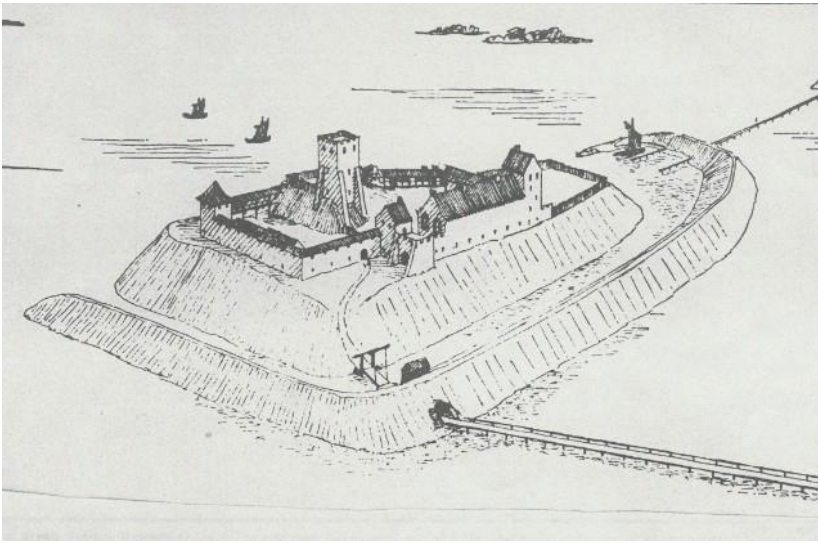
Paa den nordvestlige Kyst af Lolland findes Nord for Landsbyen Ravnsbye et Voldsted af omtrent 480 Alens Omkreds; det udgjør en dels naturlig, dels ved Kunst danner af lang Høide, der er meget steil mod Norden eller Havet, som beskyller dens Fod og er omtrent 60 Alen høi; mod Syd er Høien deelt i 2de Terrasser og omgives paa Landsiden af dobbelte Grave, men som nu deels ere aldeles tilgroede, deels ere Mose. Her stod den gamle Fæstning Ravnsborg, der i Aaret 1324 anlagdes af Christopher den andens Halvbroder Grev Johan, tildeels for at holde Indbyggerne af Lolland i Ave; skjønt Nogle paastaae Borgen alt var anlagt 1159 af Waldemar den første. Waldemar III. indløste Slottet, (97) overantvordedes Niels Hane paa Kongens Vegne af Johan Hvid.

1368 besad Hartvig Hummersbyttel Ravnsborg, med hvem Greverne af Holsteen sluttede den Akkord at han fra sin Fæstning ei skulle skade dem i Krigen mod Waldemar III.

Erik den ottende forlehnede Grev Witzlav af Eberstein med Ravnsborg. 1446 nævnes Morten Jensen som Hovedsmand sammesteds. Slottet forfaldt siden og blev nedbrudt under Kong Hans, da man brugte Materialerne til 1510 at anlægge Castellet Engelborg paa Slotsøen i Nakskov Fjord, men da dette ikke heller var tilstrækkeligt til at forsvare Nakskov, blev det ogsaa nedbrudt og Byen selv befæstet.

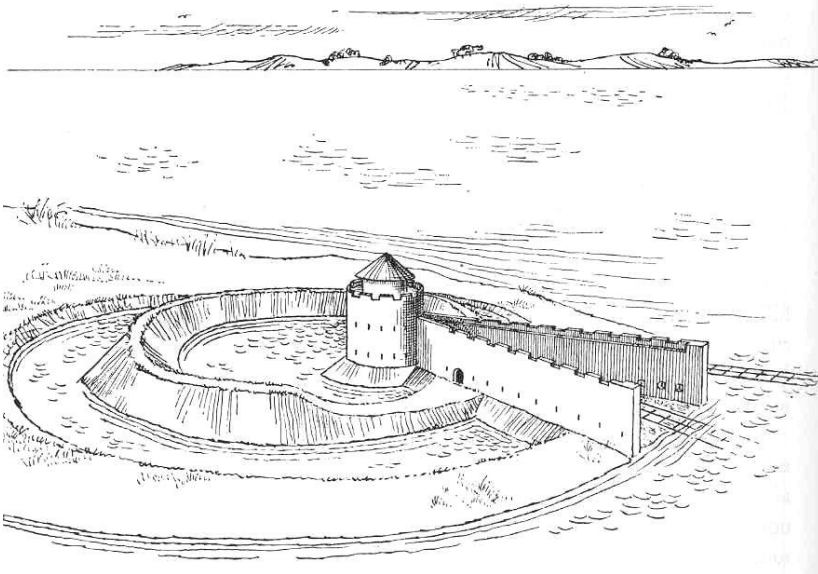
Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Af Engelsborg sees endnu en Vold med Grav uden og indenfor, desuden et betydeligt Stykke Muur, 8. 10 Alen over Jorden, samt det Øverste af en Port; Muren er næsten 3 Alen tyk.

Ravensborg

Ca. 1509-12

delvist nedbrudt da materialerne skulle bruges til Nykøbing Slot.

Engelborg På øen Slotø i Nakskov Fjord byggede Kong Hans i 1509 et befæstet orlogsværft bestående af tårn og to flankemure omgivet af to vandfyldte grave og en vold. Endvidere har der været en del tilhørende bygninger. Lens administrationen for Lolland flyttes samtidig med opførelsen fra Ravensborg, hvor også en del af byggematerialet kom fra, til Engelsborg. Orlogsværftet fungerer indtil midten af 1500-tallet. I 1623 istandsatte Christian IV værftet og det fungerede igen frem til 1632. Værftet blev herefter

28. 29.

Hadeslevhuus og Hansborg.

Strax ved Gammel-Haderslev, paa en Banke kaldet Bøghoved, stod i ældre Tider et Slot, som allerede meget tidligt maa have været anlagt, thi Pontoppidan siger: 1326 assignerede Hertug Waldemar, Lauritz Jonsen og Ludvig Albertsen sit Slot Haderslev.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Christopher den andens Søn Erik, der var bleven fangen paa Taarnborg, blev ført til Haderslevhuus og derfra løsgivet 1330; siden var Slottet pantsat til Hertug Adolph af Holsteen, tilligemed Byen for 5000 Mark, og den 1 September 1448 valgte de danske Stænder her Grev Christian af Oldenburg til

Danmark Konge. 1480 blev slottet pantsat tillige med Byen til Dronning Dorothea for 20000 Mark Lybsk. 1534 fødtes Frederik II paa (99) Slottet den 1 ste Juli. Her residerede siden Hertug Hans fra 1544 til 1549, da han lod Haderslevhuus nedbryde og i stedet derfor, Østen for Byen, paa et Sted kaldet Nasset, opføre et Slot: Hansborg, hvori var et smukt Kapel, der 1566 blev indviet. Efter Hertugens Død satte Kong Frederik II. det i en endnu bedre Stan dog her fødtes 1583 hans tredje Søn Pris Johan. I Aarene 1587 til 1588 residerede Kongen her, hvor den 21 Februar 1588 Fyrst Johan Georg af Anholt-Dessaus Formæling blev holdt. 1597 den 27de November formæledes Christian IV. med Catharine af Brandenburg paa Hansborg, der dog siden Anlæggeren Hertug Hans's Død almindelig kaldtes Haderslev-Slot. 1609 den 18de Marts blev Kong Frederik III. født her. Siden boede Statholderen Gerhard Rantzau paa Slottet. 1644 erobrede den svenske General Wrangel Slottet efter fire Dages Beleiring, og lod der anlægge Bolværker, men samme Aar blev det sprængt i Luften af en svensk Kaptajn; hvad der blev staaende, nedbrødes for at reparere Kolding Slot med, og Grundvolden blev under Kong Frederik IV. solgt til en Borger i Byen, og den er nu bebygget med flere offentlige og private Bygninger. (100)

30.

Nyborg.

I den vestlige Deel af Staden Nyborg, sees Levninger af det gamle faste Slot, hvoraf endnu en Fløi er tilbage, der bruges som Tøihuus. – I ældre Tider var det stærkt befæstet, og Tvevadsbækken, der omgav Slottet og var temmelig bred, bidrog ogsaa til dets Fasthed. De mange Herredage, der holdtes i Nyborg, foraarsagede at Slottet, der ved slige Leiligheder var Kongens Opholdsted, altid holdtes i god Stand. – Af hvem det var bygt er uvist; maaskee var det blandt de Fæstninger, som Kong Svend Grathe lod anlægge ved Beltet mod Sørøerne.

Christopher II. pantsatte Nyborg Slot og Bye til de holsteenske Grever, fra hvem det 1348 indløstes af Waldemar III. (101)

Som Slotsherrer nævnes 1370 Hennike Moltke, 1387 Hennike Olufsen, 1523 Jacob Hardenberg til Sandholt, 1533 Otto Stisen og 1574 Axel Wiffert.

Hvidtfeldt siger: at da Erik VIII. vilde have Hertug Bugislav til Efterfølger, indrømmede han denne flere faste Steder, hvoriblandt Nyborg.

I Grevens Feide var slottet besat af Christian den tredies Folk under Oluf Rosenkrands, da en stærk Afdeling af Grev Christophers Tropper nærmede sig; disse bleve af 4 Mænd fra Nyborg lukkede ind i Byen, hvor de dræbte Vagten og Mange af Modpartiet; Anføreren Peder Ebbesen undkom dog i Tumulten, og Bertram Ahlefeld blev, haardt saaret, slæbt ved er Reeb gennem Graven ind paa Slottet; dette blev nu beleiret, manglede snart Proviant og maatte overgives da Fienden bortledede Vandet.

Af en Indskrift, som forud fandtes paa den nu nedbrudte Slotsmuur, sees at Slottet siden blev repareret under Christian III.; paa Stenen stod:

Christianus Rex, Frederici I. fil. turrum hanc instauravit, atque arcis ædificia, simul oppida propugnacula posuit, Anno Domini 1549, Anno regne 14. (102)

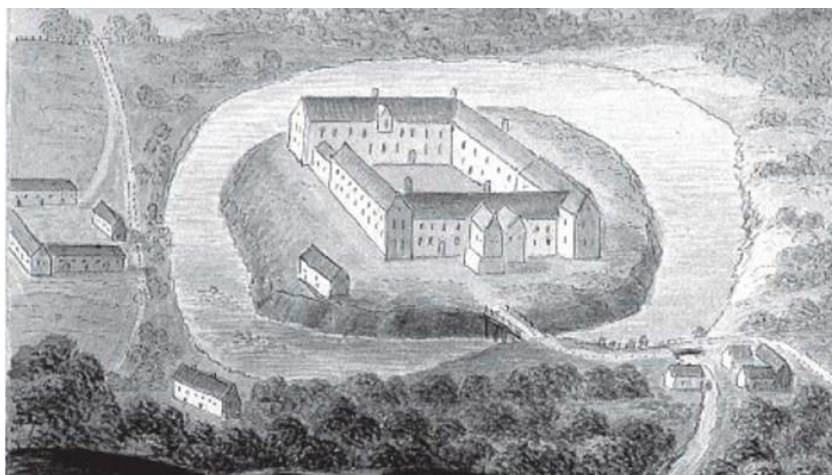
(Christian Rex, Frederik I. fil. Han reparerede dette tårn og rejste citadellets bygninger sammen med byernes tårne i vor Herres år 1549, i det 14. regeringsår.)

Kong Hans opholdt sig ofte paa Nyborg Slot, og Christian II. fødtes her 1481. Da han endnu var spæd, bar en Abe, der holdtes paa Slottet, Prindsen op paa Taget og siden uskadt ned igjen. Frederik IV. lod den største Deel af Slottet nedbryde, og Materialerne brugtes til at opføre Palaiet i Odense. (193)

31.

Hagenskov

Ved Enden af Herregaarden Frederiksgaves (i Fyen) Hauge, sees Tomten, hvor det gamle Slot Hagenskov stod, det var i ældre Tider et Fast Slot, og Kong Christopher I. lod i Aaret 1259 den bekjendte Erkebiskop Erlandsen der hensætte paa to Aar.

1425 var Ricman van der Lanken forlehnet dermed, ligesom Jørgen Urne 1497, Eske Bille 1524, Eiler Rønnov 1553, Erik Hardenberg 1591, Jacob Ulfeld 1605 og Jørgen Brahe 1627. Hagenskov var iblandt de Slotte, som Kong Erik VIII. indrømmede Hertug Bugislav 1436.

I Grevens Feide blev Slottet stormet af eb Flok Bønder under Anførsel af Hans Lunde. (104)

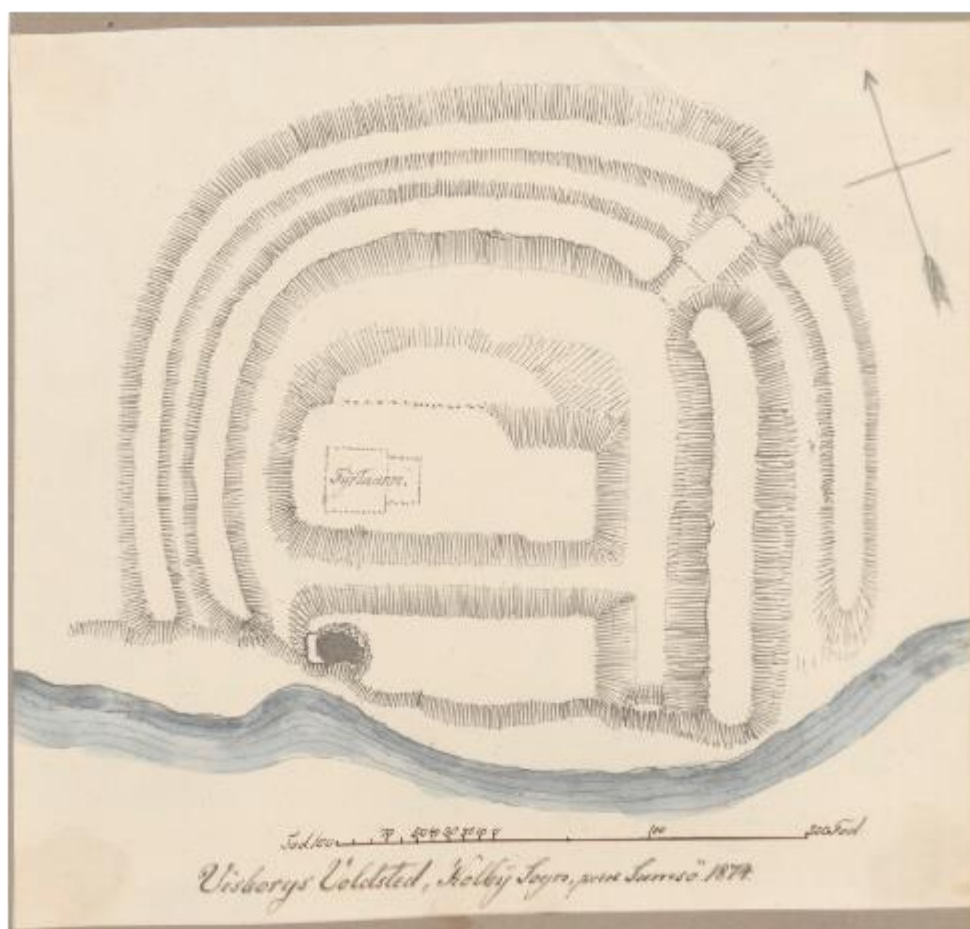
Den bekjendte Corfitz Ulfeld fødtes paa Hagenskov den 10 Juli 1606; siden skjenkede Kong Frederik III. Gaard og Gods til Niels Banner, der kaldte det Frederiksgave og efterlod det til sin Søn Christian Banner, hvis Enke Mette v. Kuhla solgte Eiendommen til General Joachim v. Dewitz. Efter ham besad hans Brodersøn Oberstlieutenant Ditlev v. Dewitz det og forrige Aarhundrede opkom Ild og den gamle Bygning afbrændte. (104)

32.

Visborg

I Kolbye Sogn, ½ Miil S. V. for Kolby paa Samsøe, sees Rudera af den ældgamle Fæstning Visborg; man finder nemlig paa en høi Bakke ved Havet et stykke Muur 10 Alen langt, 4½ Alen tykt og høiden, som sees over Jorden, er 6½ Alen.

Thura antager, at det kan have været den Fæstning, som Absalon anlagde paa en af Smaaøerne, skjønt Suhm ei er af denne Mening. Det eneste man med Vished kan anføre er, at Ridder Henrich v. d. Osten

1370 var Høvedsmand der. Naar Borgen er ødelagt vides ikke; rimeligviis er det skeedt ved fjendtligt Indfald enten af Venderne eller af Hansestæderne i det 14de Aarhundrede.

Visborgs Voldsted, Kolby Sogn, paa Samsø 1874.

*Becker, I. G. Burman
(26.4.1802-
6.10.1880) apoteker,
historisk samler*

Gisselfeld

Gisselfeld i Sjælland ligger paa en anseelig Høide, omringet af flere smaa Søer i en bakkefuld skovrig Egn, og gjør i fjernere og nærmere Afstand en særdeles skjøn Virkning i det blide Landskab, da de hvide Mure rage frem over de nærmeste Omgivelser.

Giselfeld 1839 C. V. M. Jensen

Borggaarden er bygget i 3 længer forsynede ned høie, trappedannede Gavle og med en Udbygning paa den midterste Fløi, hvori var en bedækt Gang; nu forbindes derimod de 2 Længer ved et Jerngitter, hvis Port fører ud til Haugen over en Bro. En bred, dyb Grav, der paa den forreste Side er 52 Alen bred, løber rundt om Bygningen, hvis Hovedindgang er en smal, hvælvet Port, 26 (107) Alen dyb. Over Porten udentil sees en Sandsteen med de Oxers og Gjørs Vaabener (Peder Oxes fædrene og mødrene Vaaben) og derunder følgende Indskrift:

MDXL paa thedt sivendne Aar
Loed Peder Oxe thenndne Gaar flytte,
Och byggede af ny som hand her staaer
Segh og sine Arvindhe thil Nytthe.
Gudt indne thennom at bygge og boe,
Och saa i Verden ath vere,
Ath thedt bliffver thennom thil Fredt och Roe
Ofver aldt Thing thil Gudts Ære.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

I Porten strax undenfor paa høire Haand findes Nedgangen til en dyb, underjordiske Kjelder, der strækker sig hen under Porten, og formodentligen har været Borgens Fængsel. Næsten under hele Bygningen ere store hvælvede Kjeldere, af hvilke en udmærker sig ved en besynderlig Indretning. Det er en isoleret, rundagtig Hvælving, der nu har to Indgange, den ene fra Gaarden, den anden fra en tilstødende Kjælder; men begge menes at være gjorte i senere Tider. Derimod sees øverst i Hvælningen en med Flid indrettet fiirkantet Aabning igjennem Muren, som vel en saa stor, at et Mennesker kunde nedhidses der igjennem. I Kjeldereren er en (108) kamin, som staaer i Forbindelse med en af Skorstene. Denne Kjelder, som man fra gammel Tid af har kaldt Peder Oxes Hul eller Kjelder, er uden tvivl indrettet til hemmeligt Skjul for Mennesker og Gods, eller Fængsel.

Særdeles mærkelig er den saakaldte Vægtergang, der øverst oppe under Taget har gaaet rundt om alle Bygningens Længer, paa de Sider, der vende mod Marken. Den er omtrent halvanden Alen bred og forsynet med en dobbelt Rad af fiirkantede Huller i Muren. De øverste af disse, lidt mindre end en Alen i Fiirkant, have i Bjelken et Hul til at sætte smaa Kanoner eller Svingbasser i.

(En svingbasse, en mindre kanon som let kan svinges, her fra Carisbrooke Castle, Isle of Wight)

De nederste ere lidt større, med en skraa Fordybning i Muren, til at skyde ned ad, naar Fjenden var kommen Bygningen saa nær at man fra de øverste Skydehuller ei kunde række ham. Denne Gang er endnu paa et Par Steder bevaret i sin gamle Skikkelse, men for det meste er den tillukket og indrettet til smaa Kamre, der have Lysning gjennem hine Skydehuller. Gisselfeld eiedes i Aaret 1410

af Peder Falk. 1532 solgte Henrik Gjõe Gaarden til Johan Oxe, hvis Søn, den berømte Righovmester og Finantsminister Peder Oxe, nedbrød den gamle Bygning, der stod en Fjerdingsvei fra Gaardens nærværende Sted, (109) nær ved Bels Mølle; dens Voldsted, en maadelig Fiirkant af forhøiet Jordsmon har Spor af Volde og Grave. Han opbygte den nuværende herlige Bygning, hvis Indre i senere Aar er ganske moderniseret. – Otto Christopher Rosenkrands og Franz Lykke eiede Gisselfeld senere, ligesom og Overkammerjunker Adam Levin v. Knuth, efter hvis Død 1699, Gaarden solgtes til Feldtmarschallieutnant Gyldenløve. –

Af Gisselfeld haves et smukt Prospekt, stukket af S. L. Lange. (110)

(Søren L. Lange Gisselfeld)

34.

Adlersborg.

Paa Tangen, der forbinder Odsherred med det øvrige Sjælland, ligger Herresædet Adlersborg, en særdeles fast Bygning, der i ældre Tider var en af Landets stærkeste Borge og tillige brugtes som Statsfængsel. Den kaldtes forud Draxholm eller Dragsholm, og siges at være bygt af en Geistlig ved Navn Børge, formodentligen en af hiin Tids rige og mægtige Prælater; siden blev den Kronens Eiendom, thi 1396 skænkede Dronning Margrethe Dragsholm til den Roeskildske Biskop Peder Jensen for Sjælemesser, og fra den Tid var den i en lang Række af Aar Bispens Eiendom, der her havde deres Lehnsmænd.

I Grevens Feide flygtede Knud Rud og Biskop Jacob Rønnov til Dragsholm, da Grev (III) Christopher af Oldenborg lod alle i Kjøbenhavn værende Adelsmænd sætte fast. Bispens Lehnsmænd var dengang Eiler Hardenberg, der, ved Efterretningen om den fjendtlige Hærs Landgang, havde sat Slottet i Forsvarsstand og snart fik Leilighed at vise sin Tapperhed, da Grev Johan af Høya marscherede med en stor Deel Ryttere og Fodfolk, samt mange Borgere fra Kjøbenhavn og 10 Kartover mod Slottet; det blev længe stærkt beskudt, men den tappe Besætning og Murenes Fasthed nødte Fienden til at drage bort med uforrettet Sag, efterat den havde opført et

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Blokhuus for Slottet og efterladt et Detachement der skulde hindre Tilførsel; men ogsaa disse Tropper trak bort, efter nogen Tid.

Fra Resens Atlas 1677

Ved Reformationens Indførelse 1536 blev Slottet med tilhørende Gods inddraget under Kronen, og Biskopperne Rønnow og Ove Bille bleve her indtil videres hensatte; Arild Jensen var dengang Kommandant.

Grev Bothwel

Mogens Gyldenstjerne nævnes som Lehnsmænd paa Dragsholm 1543. I Aaret 1556 den 6. August bragtes Erik Munk til Dragsholm; han havde som Stiftsbefalingsmand i Norge gjort sig skyldig i mange Undertrykkelser og paa en barbarisk Maade behandlet sine Undergivne, hvorfor han efter (112) 3 de Gange at være indkaldt for Herredagen, hensattes paa Dragsholm, hvor han formodentlig er død. Da den bekjendte Grev Bothwel havde seet sig nødt til at flygte fra England, blev han i de danske Farvande optagen og bragt til Malmø Slot, hvorfra han siden førtes til Dragsholm; Kong Frederik den anden vilde ei udlevere ham, men tilbød England at anlægge Proces mod Greven; imidlertid døde han. Under Christian den fjerde blev Eiler Brochenhuus i

Aaret 1600 hensat paa Slottet, og under Frederik den tredje holdtes Magister Nicolaus Svendsen Chronichius, en urolig Geistlig, der fangen.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Den sidste Lehnsmand var Christopher Urne, thi 1699 blev Slot og Gods overladt den bekjendte Rentemester Møller, efter hvem Hr. Taxares fik det; han solgte det til Geheimeraad Stiftamtmand Frederik Adeler, hvis Søn Christian Lente-Adeler afhændede det til Geheimeraad Grev Reuss, men Kjøbet gik tilbage. 1755 oprettedes Dragsholm (113) til et Stamhuus for Familien Adeler og fik sit nuværende Navn.

se også <http://chr4.dk/index.php/erik-munk-del-1>

Bygningen ligger meget høit og er særdeles massiv; paa den søndre og østre Fløi ere nogle meget svære fremspringende Muurpiller og en fiirkantet Taarnbygning. Murene ere over 4 Alen tykke og Kjælderne meget store og hvælvede. Paa de 3 Sider ere dybe Grave. Fra øverste Etage, der i senere Tider er ombyggt, hvorved Gaarden har tabt endeel af dens antike Udseende, har man en overordentlig viid Udsigt. (114)

35.

Lauenborg

Ved den østlige Ende af Byen Lauenborg hæver sig en Banke, hvis Fod mod Syd beskylles Elben, og hvorfra man har en skjøn Udsigt over Floden og det omliggende Land, ja øiner i klart Veir Staden Lüneborg; paa denne findes en stor grundmuret Bygning og et rundt Taarn med et lidet Spiir, der ere Levningerne af det gamle, i sin Tid meget faste Slot, der ofte forekommer i Historien under Navn af Lauwenburg, Lawenburg, Leuenburg, Löwinberg, Lumberg, Löwenborch, Löffvenborg. –

Henrik Løve skal allerede i Aaret 1157 har have opført en Borg, men da han erklæredes i Rigets Acht, sløifedes den. Hertug Bernhard af Sachsen opbyggede Lauenborg paany 1184 af Materialierne af Slottet Artlenborg (Erteneborg), som han (115) nedbrød, og befalede Lybekkerne at føre deres Varer over Elben ved Lauenborg istedetfor, som hidtil ved Aetlenborg. Da Bernhard ei blot undertrykkede sine Undersaatte, men ogsaa fornærmede sine mægtigste Vasaller, grebe Frev Adolph af Holsteen og Gunzelin af Schverin til Vaaben, stormede Lauenborg og sløifede Borgen. Keiseren bragte nu et Forlig i Stand og Greverne maatte betydelig Pengebøde og tillige opbygge Slottet. I Krigen 1189 mellem Løve og grev Adolph af Holsteen, indtoges Lauenborg af Hertug Henrik efter en Maanedes Beleiring. I Forliget 1191 mellem Keiser Henrik VI. og Henrik Løve lovede denne vel at sløife Lauenborg, men det udførtes ikke. 1197 beleirede Grev Adolph III. af Holsteen i Forening med Grev Adolph af Dassel, Borgen, og for t tvinge den til Overgivelse, opførtes Haddenborg; tillige lode de en Mængde Skibe fra Hamborg spærre Elben. Besætningen, der leed Mangel paa Proviant, overgav sig efter en tapper Modstand.

Da hertug Waldemar af Slesvig i Aaret 1201 gjorde et Indfald i Holsteen, hvor mange Misfornøiede sloge sig til ham, maatte Grev Adolph flygte efterat have tabt Slaget ved Itzehoe, og Hertugen (116) rykkede i Slutningen af October mod Lauenborg, som han dog ei indtog; kort efter indtog Greven Hamborg og blev der beleiret af Hertugen. St. Stephansdag blev sluttet et Forlig, Ifølge hvilket Grav Adolph skulde overgive Hertugen Lauenborg, og da erholde fri Afmarsch. For at opfylde dette blev Grav Gunzelin beordret at bringe Greven til Lauenborg, for at han personlig kunde foranstalte Overgivelsen, men forgjæves bød Adolph Besætningen i Lauenborg at kapitulere, og Greven førtes

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

fangen til Danmark. Aaret efter opførte Hertug Waldemar atter Haddenborg, som Herre over Nordalbingien, indsluttede han Lauenborg med en stor Hær 1203; Murbrækkerne ængstede Besætningen uophørlig og meget Blod flød paa begge Sider, men Borgens stærke Mure trodsede ethvert Forsøg, og kun ved Mægling og Grev Adolphs Løsgivelse overgav han sig.

1228 gjorde Kong Waldemar den anden atter et Indfald i Holsteen, og Greverne Adolph og Henrik opmuntrede nu Hertug Albrecht af Sachsen, Hertug Bernhards Søn, af det afkaniske Huus, til at tilbagetage Fæstningerne Ratzeborg, Mølle og (117) Lauenborg, som tilforn havde tilhørt Sachsen; Hertugen indfandt sig ogsaa snart med en Hær, indtog de 2 første Stæder, men beleirede Lauenborg længe forgjæves, og først ved Underhandlinger og Løfte om at løsgive Grev Albrecht af Orlamünde, Kong Waldemars Statholder i Nordalbingien, der sad fangen i Schwerin, overgaves

Borgen.

Hertug Albrechts Efterkommere besadde siden Lauenborg, der blev Opholdsstedet for en egen Linie, indtil 1689, da Hertugerne af Lauenborg af Huset Afkanien uddøde med Hertug Julius Frantz; det tilfaldt da Churhuset Brunsvig-Lüneborg, siden Preussen, og kom 1814 under Danmark.

I Trediveaarskrigen besatte Kong Christian den fjerde Slottet Lauenborg, der siden toges af General Tilly og endeligen af de Svenske, der længe beholdt dette vigtige Punkt.

Siden afbrændte den største Deel af Slottet, og den endnu staaende

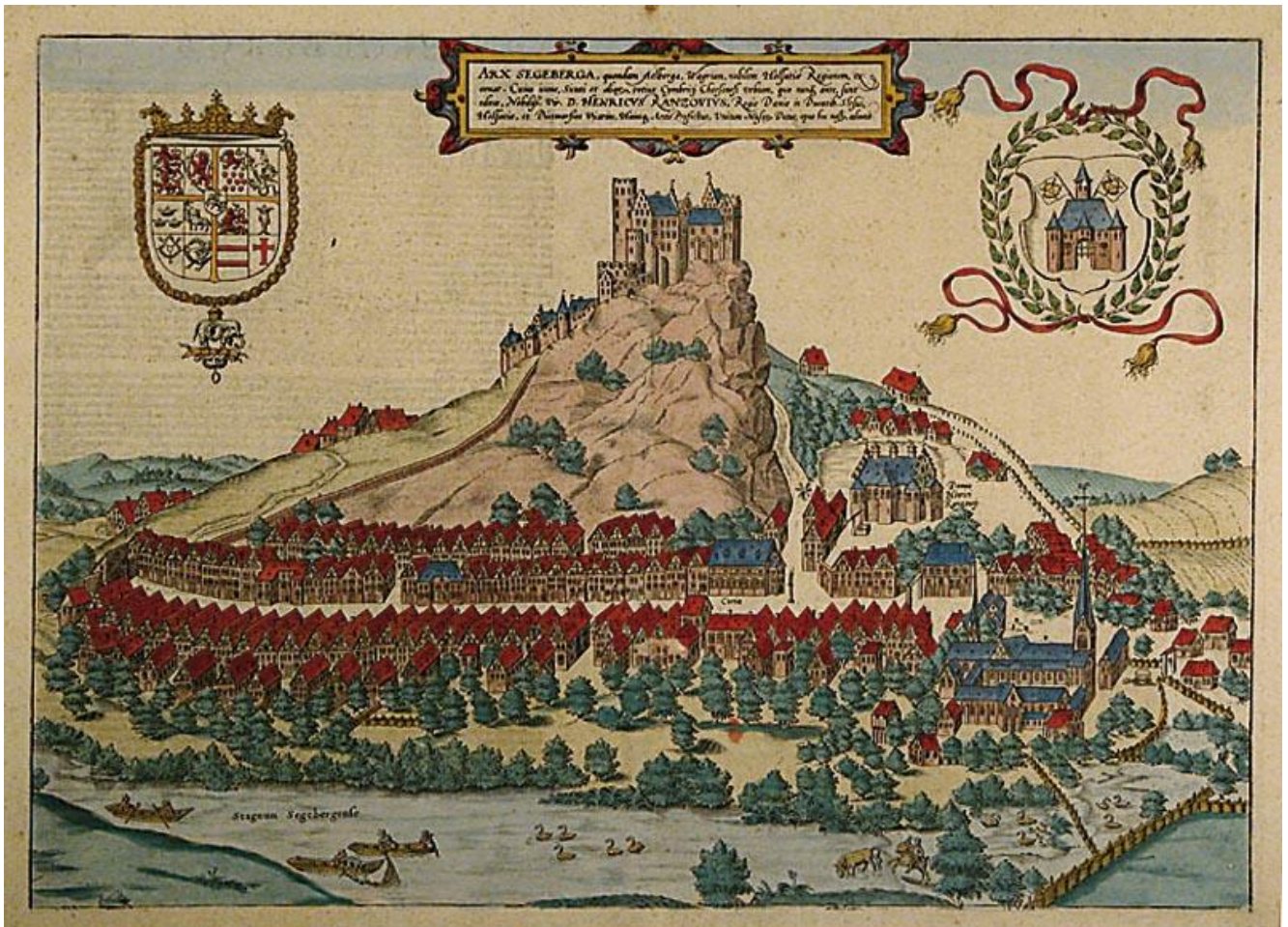

Deel brugtes til Amtshuus. (118)

Lauenburg Slot omkring 1600. De resterende strukturer i dag er det centrale tårn og den højre østfløj

36.

Segeberg

(*ARX SEGEBERGA*, Kupferstich von Braun & Hogenberg (1588))

Byen Segeberg i Bagrien ligger ved Foden af et 300 Fod høit Gibsbjerg, hvorfra man overskuer en betydelig Deel af det omliggende Landskab og øiner i klar Veir Staden Lybek. Kalk og Gips brydes her i Mængde og udføres til Omegnen og Hamborg, hvorved Bjergets Sider ere temmelig medtagne.

Dette Bjerg kaldtes forudm Albjerget og paa Toppen deraf stod en stærk befæstet Borg, der i flere Aarhundreder var en af Holsteens vigtigste Fæstninger; dog af denne findes nu ikke faae Spor tilligemed den gamle Slotsbrønd.

Da Knud Lavard var bleven Herre over Bagrien, ansaae han Albjerget for beqvemt til at anlægge en Borg og byggede der nogle Huse, samt indlagde (119) en Besætning, i den Hensigt siden at befæste det, men Grev Adolph I. af Holsteen, der ansaae sligt et Anlæg for farligt, lod Besætningen opsnappe, og Besætningen fortsattes ikke. Efter Knuds Død forfulgtes de Kristne haardt af de

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

vendiske Fyrster Predislav og Niclot, og da Keiser Lothar i Aaret 1134 befandt sig i Bardevik, kom Præsten Vicelin til ham og anraabte om hjælp mod Hedningerne; tillige fortalte han at et vist Bjerg i Bagrien vilde være særdeles skikket til at anlægge en Fæstning for at beskytte de Kristne.

Keiseren rørtes ved hans Bønner, gjorde et Tog mod Hedningerne, slog dem og nødte dem til selv at bidrage til at befæste Albjerget; Borgen blev kaldet Siegesburg og Keiseren betroede den Forsvar til en af sine Tappre ved Navn Herman. Ved Foden af Bjergene byggedes desuden en Kirke.

Hertug Henrik den stolte, der af Keiser Lothar havde faaet Sachsen og det Holsteenske, kunde ei holde sig mod Albrecht, bekjendt under Navnet Bjørnen, der ogsaa gjorde Fordring paa Sachsen, erobrede Vagrien, og overgav det til Henrik af Badevide, der nedstammede fra Greverne af Orlamunde. Kort efter gjorde den vendiske Fyrste Predislav et Indfald, forstyrrede Segeberg, hvor (120) Klosteret lagdes i Aske, og ødelagte de omliggende Egne, men indtog ikke Slottet. 1139 fik Henrik den stolte igien Overhaand, og Henrik af Badevide, der saae at han ei kunde holde sig, opbrændte Borgen Segeberg.

Da Albrecht erholdt Brandenburg og saaledes tilfredsstilledes, fik Henrik Løve sin Faders, Henrik den stoltes Besiddelser, og overgav Holsteen, Stormarn og Vagrien som Lehn til Grev Adolph II., hvorimod Henrik af Badevide fik Ratzeburg og det Lauenburgske. –

Grev Adolph II. lod 1140 Borgen Segeberg paa ny opbygge og besad den til 1164, da han som Seierherre faldt i et Slag mod Slaverne og efterlod Landet til sin mindreaarige Søn Grev Adolph III., i hvis Sted Henrik Sted Grev Henrik af Orlamunde regerede. Da Grev Adolph var bleven voxen, understøttede han kraftigen Henrik Løve, der var erklæret i Rigets Acht, men da de kom i Uenighed angaaende Krigsfangerne, forlod Grev Adolph ham. Henrik søgte at hævne sig ved at falde ind i Holsteen og erobrede det Meste deraf; Segeberg, hvor Grevinden Mechthild, Grev Adolphs Moder, opholdt sig, erobredes ved at bortlede Vandet fra Slotsbrønden, og Hertugen satte en tapper Bairer ved Navn Lupold til Høvedsmand paa Borgen. (121) Imidlertid havde Keiseren rustet sig og gik mod Henrik Løve, der forsvarede sig tappert; men da han var uheldig, bragtes et Forlig i Stand, og Grev Adolph fik sine Besiddelser igjen. 1189 da Grev Adolph ledsagede Keiser Frederik til Palæstina, gjorde Henrik Løve atter et Indfald i hans Lande, hvor han fandt Understøttelse af den misfornøiede Adel. Mod Segeberg sendte han Valter v. Baldensile, men den tappre Eggo Sture samlede en Hær, overrumplede Beleirerne og Ridder Valter blev som Fange ført op paa Borgen. Adolph af Dassel, der førte Regjeringen i Grev Adolphs Fraværelse, slog Hertugen i et Slag ved Lübek, fangede Grev Helmold af Schwerin og Drosten Jordan, der førtes til Segeberg, og Grev Adolph blev ved sin Hiemkomst af Keiser Henrik VI. igjen indsat i sine Lande. Da Hertug Waldemar af Slesvig i Aaret 1201 gjorde et Indfald i Holsteen, beleiredes Segeberg af Grev Adolph, ei at gjøre sin Pligt; Hertug Waldemar drog derfor selv mod Slottet, hvis Besætning leed Mangel paa Proviant. For at indbilde Beleirerne at Borgen var rigelig forsynet, skal de Beleirede have kastet stødt Kalk, der skulde forestille Meel, (122) over Muren. Pludselig forlod Waldemar Slottet, og ilede, paa Efterretningen om sin Broders Død, til Danmark. Kort efter overgav Segeberg sig til Greven af Orlamunde, imod at Besætningen tilstodes fri Afmarsch. 1226 gjorde Kong Waldemar II. atter et Indfald i Holsteen, og beleirede Segeberg, men forgjæves. Efter det ulykkelige Slag ved Bornhøvede, opgav Kongen dog ei sin Plan at erobre Holsteen, fornyede Krigen 1228 og beleirede Segeberg paany, men atter med uforrettet Sag.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

1247, da Hertugerne Christopher og Abel erobrede Staden Ribe, førtes Fangerne til Segeberg; disse vare Kong Erik den femtes Døttre Sophia og Ingeborg, samt Biskop Esger og mange Riddere; de sadde fangne i 9 Maaneder, da de om Julen løsgaves. Da Greverne af Holsteen 1253 erobrede Staden Slesvig, bragtes Biskop Eskild og hele Cleresiet som Fanger til Segeberg. 1316 blev Grev Adolph af Kiel myrdet paa Segeberg; han havde længe levet i Uenighed med Greverne Geert, Johan og Henrik, samt med Familien Reventlou; Hartvig v. Reventlou saae endelig Leilighed til ad en hemmelig Gang at trænge ind paa Slottet, Andre sige, at han overfaldt Grevens Jæger i en Skov, og i denne klæder slap in paa (123) Borgen, hvor han dræbte Grev Adolph samt sin egen Søn, der var i Grevens Tjeneste; de bleve begravede i Klosteret i Byen Segeberg, og Reventlou gjorde en Reise til Rom, hvor han fik Aflad imod at give sit Gods til Guds Tjeneste, hvorpaa han byggede Resectoritet i Itzehoekloster.

Grev Gerhard V. og hans Søn Henrik residerede paa Segeberg. – I Aaret 1334 blev Prinds Otte, Christopher den andens Søn, der søgte at fordrive Grev Gerhard (Geert), og havde samlet en Armee i Jylland, efter det ulykkelige Slag paa Tapheden ved Viborg, som fange bragt paa Segeberg.

Paa Segeberg gjemtes det Holsteenske Archiv og under Uenighederne mellem Kong Christian II. og Hertug Frederik, der siden blev Konge, sendte Christian Provst Andreas Glob til Segeberg, hvor denne, ved Hjælp af Jørgen v.d. Wisch, ved Indbrud gjennem Taget paa det brune Taarn, bemægtigede sig Archivet, der bragtes til Sønderborg.

Da Christian var afsat, marcherede Hertug Frederik mod Segeberg, der dog tappert forsvaredes i flere Uger af Wolf Povisch.

1534 faldt Lybekkerne under grev Christopher af Oldenborgs og Marcus Meyers Anførsel ind i Holsteen; efterat have indtaget Trittov og (124) Eutin, begyndte de at beleire Segeberg Slot og afbrændte Byen, men Johan Rantzau samlede Folk, slog dem ved Eutin og Beleiringen for Segeberg ophævedes.

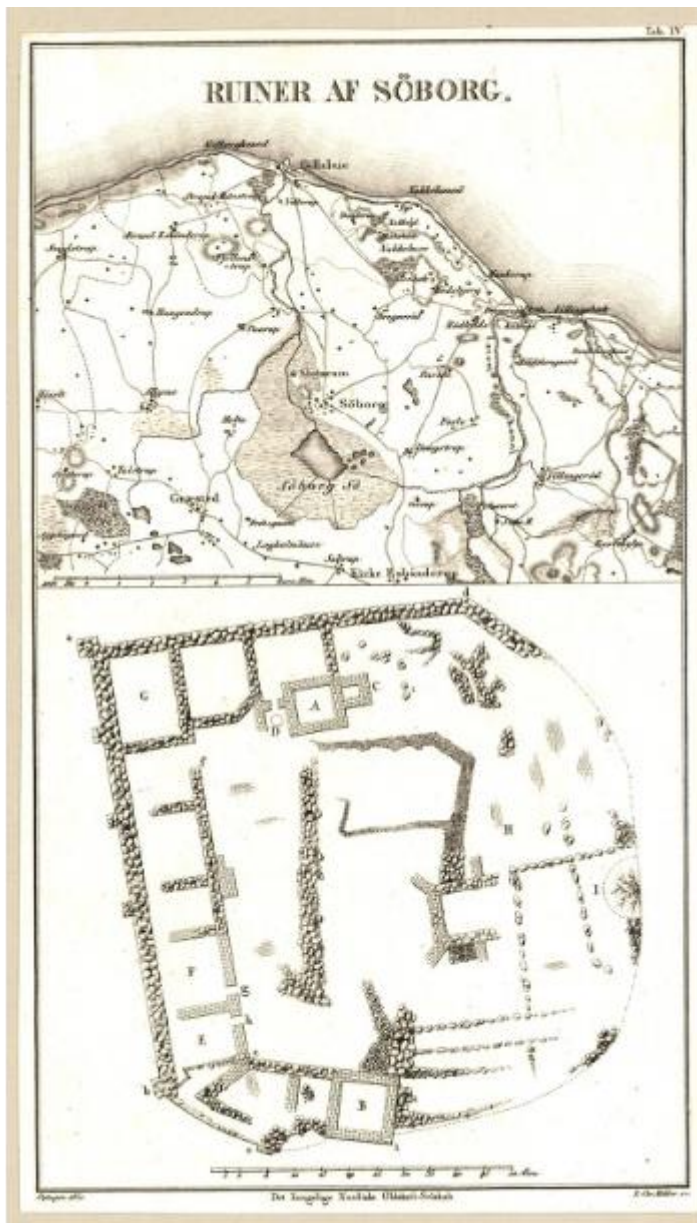
Siden boede de Kongelige Amtmænd paa Slottet, men da de Svenske 1643 under Torstenson faldt ind i Holsteen, erobrede de Segeberg, og da de forlode samme, stak de Ild paa Slottet; de overblevne Levninger forstyrrede de ganske ved deres Tilbagekomst 1658. (125)

37.

Søborg.

I det nordøstlige Sjælland, ved den forud store men nu næsten ganske udtørrede, dels tilgroede Søborg-Søe, ligger Landsbyen Søborg, der i Middelalderen var en Kjøbstad; som saadan nævnes den allerede i den under Kong Erik den Sjette forfattede Fortegnelse over Landts Indkomster. Ingerdis Pedersdatter, Ølric Schaffs Hustru, skjenkede ved et Testament, dat. 13 September 1341, Endeel til Kirker og Klostre, af hvilket Testamentet sees, at Søborg Kirke havde 3 Diaconi. I et Skjøde fra 1485 nævnes Gillesgardhen = Gildesgaarden i Søborg, og som Vitterligheds mænd findes Jep Fged og Borgemesteren Anders Knudsen.

Nærved Byen strækker sig et lidet Næs ud i Søen, paa hvilket findes Rudera af det gamle (126) Søborg Slot. der rimeligviis gav Byen dens Oprindelse og var i sin Tid en af Sjællands fasteste

Borge, der ofte brugtes til Statsfangers Forvaring Ved Begyndelsen af Næsset er en Grav, der nu er tør, bag hvilken hæver sig en temmelig betydelig Vold, som strækker sig tvært over Næsset og formodentlig har udgjort Slottes yderste Befæstning. Gjennem et 6 Skab paa Volden kommer man ind paa en omtrent 400 Skridt lang og 200 til 250 Skridt bred Plads, hvor man ved Gravning finder Muurbrokker; paa venstre Side menes Stalden at have været, da man der har funden flere Hesteskoe. Ved enden af Pladsen ere Levninger af en noget over 100 Skridt bred Grav, der nu er Eng, over hvilken har gaaet en Broe, hvis Pæle man før endeel Aar siden har funden Levninger af; bagved ligger en omtrent 8 - 10 Alen høi Banke af omtrent 400 Skridts Omkreds, der paa 3 Sider er omgivet af Mosen (forhen Søe) Her har det egentlige Slot staaet, og letteligen opdager man Levninger af Tvende Mure, den ene 90 skridt, den anden omtrent 70 skridt lang; ogsaa sees spor af en rund Bygning, maaske Hjørnetaarn, og alt lader formode at Borgen har være fiirkantet og kun havt et indskrænket Gaardsrum.

Betegnet: Optagen 1850 og: Det Kongelige Nordiske Oldskrift Selskab, Betegnet Tab. 4, Øverst: oversigtskort over området, E.

Chr. Møller sc, and 1111,251,337,1(18)

De endnu staaende (127) Muurstykker ere opførte af Kampesteen og Muursteen, og en Mængde smale gammeldags Tagsteen findes her. Meget tidligt forekommer Slottes Navn i Historien; saaledes udfærdigedes 1138 paa Søborg et Skjøde, hvorved Kong Waldemar I. gav "Steinholt" til Esromkloster.

Under Urolighederne mellem Kongen og Erkebiskop Eskild, blev dennes Slot beleiret, og Nogle paastaae, det har været Søborg.

1190 havde Eggert Sturherre Slottet i Forlehnning og 2 Aar efter bragtes den mægtige slesvigske Biskop Waldemar som Fange til Søborg; han var en naturlig Søn af den i Roeskilde myrdede Konge Knud Magnussen, og havde under Waldemar I. faaet Statholderskabet over Slesvig; under Knud VI. matte han derimod overdrage Bestyrelsen af denne Provinds til den unge Prinds Waldemar, Kongens Border; dette krænkedes Bispen meget og han forbandt sig derfor med Rigets Fjender: den

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

holstenske Grev Adolph, den norske Kong Sverre og flere; af denne Aarsag blev han i Nærheden af Slesvig, hvorhen han begav sig til en Sammenkomst med Kongen, optagen og ført til Nordborg paa Als, hvorfra han 5 Aar efter bragtes til Søborg; her tilbragte han (128) 13 Aar, da Waldemar II. løsgav ham, hvorpaa han begav sig ud af Landet.

1201 maatte den urolige Greb Adolph af Holsteen overgive sig i Hamborg til Hertug Waldemar af Slesvig, der siden blev Konge. Greven førtes til Søborg, hvor hensad i 3 Aar, da han løsgaves, imod at han som Gidsler stillede sine 2 Sønner og 10 af sin fornemste Adel i 10 Aar, desuden skulde Lauenborg, som Waldemar beleirede, overgives.

Kong Christopher I. udstædte den 16 August 1255 et aabent Brev paa Søborg, hvori han gav Staden Reval den lybske Ret.

Erkebispens Jens Grand

Under Kong Erik VI. udbrød Stridigheder med den unge Hertug Waldemar af Slesvig angaaende dennes Fædrenergods, og formodentlig var han paa Reisen til Norge for at søge Hjælp hos Kong Magnus da Kongen lod ham tilligemed hans Drost Tuko Abildgaard anholde i Helsingborg og føre til Søborg. Paa nogle tyske Fyrsters Forestillinger kom han dog snart løs, men maatte love ei at hævne sig, og desuden indgaae Endeel haarde Betingelser.

1286 nævnes Poul Whit som Kongelig Foged paa Slottet; han skjødede under 26 Marts et Stykke Jord i "Tiswillæ" til Abbed Magnus i Esrom. (129)

Paa denne Tid levede den flotte, herskesyge Erkebiskop Jens Grand, der allerede under den forrige Konge havde foraarsaget saa mange Stridigheder og Uroligheder. Endskjønt han høitideligen for Alteret havde lovet Erik VII. Lydighed og Troskab, stod han dog hemmeligen i Forbindelse med den norske Konge og andre Rigets Fjender, hvorfor Kongen endelig besluttede at bemægtige sig hans Person, hvilket ogsaa udførtes, skjøndt maaskee med vel megen Voldsomhed.

Den unge Prinds Christopher begav sig nemlig om Fredagen næst for Palmesøndag 1294 til Erkebispens i Lund, foregav at han som Mægler mellem ham og Kongen var ankommen, og at Kongen opholdt sig udenfor Bispegaarden for at tale med ham; men neppe havde Grand begivet sig ned i Gaarden, før Prindsen erklærede ham for Fange, greb Prælaten i Halsen, fratog ham hans Kniv og ført til Byens Fængsel; derpaa begav Prindsen sig til Domkirken, hvor han bemægtigede sig Domprovst Jacob, der holdtes for at være Erkebispens fornemste Raadgiver. Erkebispens iførtes nu en gammel Jakke og blev bunden fast paa en gammel daarlig Hest, hvor han sad i en (129) Træsadel, belagt med noget Halm, med Benene bundne sammen under Hestens Bug saa fast, at han deraf skal have faaet Legemsskader. Domprovsten befordredes paa samme Maade, saaledes gik Reisen i største Hast til Helsingborg i det sletteste Veir, da de Geistlige, der tilmed vare barhovede, lede meget af Snee og Rehn. Ved Helsingborg kastedes Fangerne i Færgen bagved deres Heste, og ved Ankomsten til Sjælland fortsattes Reisen ufortøvet til Søborg, hvor de ankom om Aftenen den 10. April; her kastedes Erkebispens i det dybeste Taarn, Provsten derimod førstes følgende Morgen til Kallundborg.

Paa Søborg, hvor Jesper Mortensen dengang var slotsherre, behandlede Prælaten paa den haardeste Maade; Fængslet var mørkt og fugtigt; selv var han spændt i 2 Lænker med en tung steen i hver Ende, saa at han ei kunde vende sig paa sit Leie, men maatte stedse ligge paa Ryggen; Maden dermed hidsedes til ham, bestod i daarligt Rugbrød og paa Festdagene i Velling. Forgjæves tilbød han sin faa Klædningsstykker for en Drik Øl og tilsidst blev hans Legeme fuldt med Bylder. Efter 36 ugers Fængsel, blev Grand bragt op i et Kammer ved Siden af Slutterns Værelse, og 2den Juledag kom Kongens Kjødemester Aage Jonsøn til ham for at (131) foreslaae en Underhandling med Kongen, men Erkebiskoppen værgerede sig at indgaae noget forlig, ligesom ogsaa Biskoppen af Roskilde forgjæves indfandt sig hos ham i samme Hensigt; Erkebisen paastod sin Uskyldighed og var forbittret over sin Behandling.

Kokken paa Slottet forbarmede sig endeligen over Erkebisen; han indfandt sig nemlig hos Fangefogden, fortalte at han havde forladt Slotsherrens Tjeneste og bad at maatte opholde sig et Par Dage hos ham; nu greb han et beleiligt Øieblik, drak Sluttern samt Vagten fulde og aabenbarede sin Plan for Grand at befrie ham. Erkebisen sendte ham derpaa til Kjøbenhavn, hvor han hos Kannikken Hans Rodiis fik en Rebstige og en Fiil, samt Skrivematerialer og ilede tilbage til Søborg. Saasnart Grand fik Leilighed, skrev han et Brev til sin Foged paa Hammerhuus og befalede ham at sende en Skude til Kysten ved Søborg, i hvis Nærhed Søfolkene skulde trække Garn. som om de vare Fiskere, for ei at foraarsage Mistanke. Dette Brev besørgede Kokken. Imidlertid overfilede Grand sine Lænker, samt Stængerne i Vinduet, og snart ankom Skuden til Kysten; men da Kongen just opholdt sig med mange Folk paa Slottet, kunde (132) Flugten er strax udføres. Nær var hele Planen bleven opdaget, thi Bønderne i Eggen, der lagde Mærke til at eet Skib seilede bort om Morgen og om Aftenen nærmede sig Kysten, meldte det til Slotsherren. – En Dag kongen reed paa Jagt ved Tikjøb og havde næsten alle Folkene og Slotsherren med sig, drak Kokken Fangefogden ful, anbragte Sigen ved Vinduet, krøb op og hjalp Erkebisen ud, med da denne endnu var meget svag og Muren 18 Alen høi, udtømtes hans Kræfter, saa at han ved at stige ned, styrtede omtrent 5 Alen ned. Da han var kommen til Kræfter igjen, krøbe de ud gennem en Aabning paa Ringmuren og kom ved Hjælp af Reebstigen ned paa den frosne Grav. De gik nu over Graven ind i Stalden, som var udenfor den egentlige Borg og tog 2 Heste, paa hvilke de, uagtet Erkebisen leed de heftigste Smerter, naaede Strandbredden, hvor de lode Hestene løbe og gik ombord Natten mellem den 13 og 14 December 1295. Lykkeligen gik de under Seil, men da de kom paa Høide af Niveaae, forandredes Vinden, saa de maatte søge Hveen; imidlertid blev det taaget, saa at ingen kunde see Skibet. Ved Saltholm laae de i 2 Nætter og en Dag, men til deres Lykke vedvarede Taagen og endeligen naaede de Bornholm. (133) Da Kongen erfarede Erkebispens Flugt. lod han alle Færger i Sjælland besætte, lod søge efter de Flygtende og straffede Fangefogden og hans Folk haardt.

Kong Erik opholdt sig af og til paa Søborg tildeels for Jagtens Skyld; her sluttedes ogsaa en 10 Aars Stilstand med de Norske, der dog ei varede længe. Den svenske Hertug Erik udstædte her et Document dateret 18 April 1312, hvori han forpligtede sig til at staae Kong Erik VII. bi al sin Livstid mod hvem det skulde være, undtagen mod Broderen Waldemar. Det følgende Aar i Marts Maaned forligte Biskop Oluf af Vensyssel sig med Kongen paa Søborg og 1314 Tirsdagen før

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Allehelgensdag erklærede Erik paa Søborg at ville beskytte ovennævnte Kong Eriks Riddere og Medholdere.

I Interregnet efter Christopher den andens Død kom Søborg i Grev Johan af Holsteens Besiddelse, der ogsaa beholdt denne Borg ifølge Forlig med Kong Waldemar III; siden indløstes Slottet, men afstodes tilligemed endeel Gods til Biskoppen af Roeskilde, imod at Kongen paa nogen Tid fik Kjøbenhavn. (134)

Kong Waldemar opholdt sig ofte paa Søborg, og man fortæller at han der blev heftig forelsket i et Fruentimmer, der tilstod ham en Sammenkomst, hvoraf Dronning Hedvig, der ofte behandledes med Kulde, benyttede sig til om Aftenen at iføre sig hiin Dames Klæder og indfinde sig paa det aftalte Sted. Margaretha, siden saa navnkundig som Nordens Regentinde, fødtes paa Søborg. Siden blev Kongen forbittret paa sin Dronning, som aarsag i Frue Toves Død og for hendes Yndest for Folquar Laugmandsen, hvorfor Hedvig bragtes paa Søborg, hvor hun døde og blev begravet paa Byens Kirkegaard.

I et Forlig til Kolding 1365 mellem Kong Waldemar og Greverne Henrik og Claus af Holsteen, nævnes blandt Vitterligheds mændene: Erik af Søborg og 1370 ved et Forlig med Hansestæderne nævnes: Jacob Nielsen Hovedsmand paa Søborg, der ogsaa det paafølgende Aar mødte ved Forliget til Stralsund.

Nogle Aar efter var Henneke Grubenthal Hovedsmand paa Søborg; han var en berygtet Søerøver og stod i Forbindelse med Endeel andre Adelige, der drev samme Haandværk; Søborgs Beliggenhed var særdeles fordeelagtig til at tjene dem til (135) Smuthul og de bleve saa farlige, at Hansestæderne tilsidst maatte indgaae et Forlig Mortensdag 1382 for at sætte Grændser for deres Røverier. 1419 var Predbjørn Podebusk Hovedsmand paa Søborg, og 1456 nævnes Verner Parsberg Hovedsmand paa Holbæk Slot og Søborg.

Siden tabte Søborg sin vigtighed som Fæstning og forfaldt lidt efter lidt. ligesom ogsaa den derved liggende Kjøbstad blev til en Landsbye; naar og hvorledes Slottet gik under, er uvist; efter Tradition skal det være indtaget og opbrændt af Lybekkerne, maaskee i Kong Hans's sidste Regjeringsaar.

Det er meget sandsynligt at man har brugt Levningerne deraf til Kronborg, hvis Opbyggelse medførte flere omliggende gamle Bygningers Forsvinden. – Mærkeligt er det at der i Aaret 1580 holdtes et Mandtal over den danske Adel Søborg og endnu 1638 forekommer en Synsforretning paa Søborgs gamle Slotsplads.

Flere Gange ere Gravninger foretagne og endeel Spy- og Pile-Jern, Sporer o. s. v. fundne. (136)

Årstal for Søborg 1138, 1190, 1201, 1255, 1286, 1294, 1312, 1314, 1341, 1365, 1370, 1382, 1419, 1456, 1486 i alt 347 år.

Valløe, beliggende i en af Sjællands skønneste og frugtbare Egne, har i flere Aarhundrede været et af de fornemste Herresæder i Landet og Opholdstedet for nogle af de ædleste Slægter. Det eiedes 1351 af Oluf Jonsen Glug, der skjødede det til Boe Falk, en vigtig Mand i Waldemar den tredies

Tid. Hans Søn Eskild Falk, gift med Christine Moltke, forøgede Godset betydeligen, ligesom ogsaa hans Søn Jens Falk 136; Dennes Datter Karine ægtede den berømte Oluf Axelsen Thott, Ridder oh Hovedsmand paa Gulland, der døde 1465, hvis Datter Birgitte blev gift med Danmarks Riges Raad og Hofmester Niels Eriksen Rosenkrands; (137) imidlertid kom denne Frue Birgitte ei i Besiddelse af Vallø før end i hendes Enkestand, thi hendes Halvsøster, Frue Birgitte af Hammerstad, havde paa den skændigste Maade ved falske Documenter beviist at hende var skeet stor Uret ved Arven efter Faderen, ja havde endog ved sin Veltalenhed bevæget Kong Christian I. til at overtage hendes foegivne Deel af Vallø Gaard og Gods, saa at deri endog skedte Indførsel 1467; vel opdagedes hendes bedragerier, men imidlertid døde Kong Christian. Kong Hans

erklærede i sin Haandfæstning og siden i den saakaldte Calmarske Reces; "at Birgitte Olufsdatter skulde strax, fri og kvit uden Hinder og Hjælperede have, nyde og beholde Valløffe", og at Birgitte af Hammerstad skulde erstatte Enkedronning Dorothea det Udlagt, thi hendes foregivne Andeel var kjøbt til Dronningen; men Processen vedvarede endnu længe, thi Kong Christian II. lovede i sin Haandfæstning at ville fuldføre den Artikel i hans Faders Recces, som ovenfor er anført. I Aaret 1523 kom hun endeligen i Besiddelse af sin Fædrenegaard og hendes Søn, den berømte Oluf Nielsen Rosenkrands, der var Rigsraad

Kong Christian I og Dronning Dorothea

under Christian II. og hans 2de Efterfølgere, efterlod ved Døden 1545 Gaard og Gods til sine tvende Døttre Birgitte, gift med Peder Bille til Svanholm, (138) og Mette; disse Søstre skiftede Gaard og Gods med Hinanden, saa at den førstets Deel kaldtes Øster- den andens Vester-Vallø. Mette Rosenkrands ægtede Steen Rosensparre, og deres Søn Oluf eiede Vallø i Fælledskab med sin Fætter Oluf Bille. Mette Rosenkrands, der anden Gang var bleven Enke efter Peder Oxe til Gisselfeld, lod i Aaret 1575 opføre de tvende store Taarne, samt dertil stødende Fløie. Øster-Vallø eiedes siden af Peder Bille, den lærde Holger Rosenkrands og kom 1616 i Frue Ellen Marsvins Besiddelse, hvis Datter Christine Munk 1651 solgte det til Christen Albertsen Scheel; denne havde med sin første Frue Birgitte Rud faaet Vester-Vallø ved Arv efter Elisabeth Gyldenstjerne, der døde 1639. Fra den Tid vare Øster- og Vester Vallø atter forenede.

Rigsraad Christen

Kong Christian II

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Scheel lod de to Fløie forandre og forbedre, og efterlod Valløe til sin Søn Geheimetaad Otto Scheel, hvis Søn Stiftamtmand Christen Scheel solgte Valløe og tilhørende Godser til Kong Frederik IV.

hvorpaa deraf 1713 oprettedes et Grevskab, der skjænkedes Dronning Anna Sophia. Christian VI. overdrog Besiddelsen til Dronning Sophia Magdalena, som 1738 oprettede Stiftet Valløe og byggede den ene Slotsfløi.

Saavel Ladegaard som Slottet selv ere omgivne af brede Grave; Hovedbygningen bestaaer af 4 Fløie, hvortil en skjøn Steenbroe fører; paa Rækværker sees Løver holdende Rosenkrandsernes og Scheernes Vaaben.

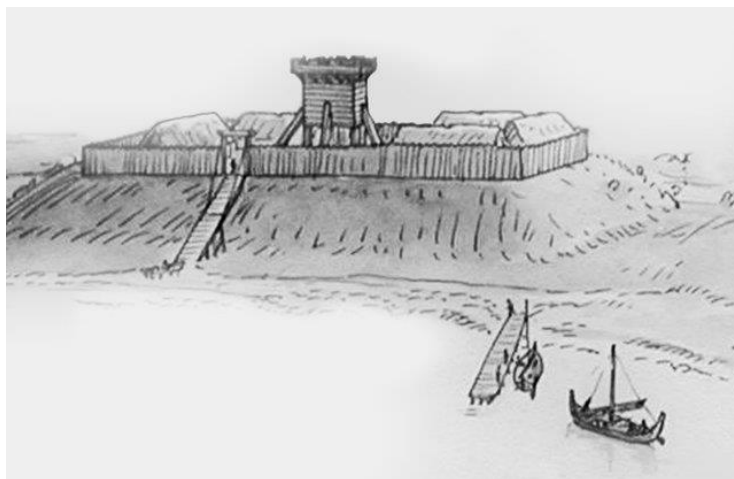
Paa den ene Side af Porten er et stort rundt Taarn, paa den anden et fiirkantet, begge sex etager høie; Spirene, der opfattes 1586, ere siden nedtagen. (140)

Kong Frederik IV

39.

Haraldsborg.

Rekonstruktion af Haraldsborg på 1100 tallet

Østen for St. Ibs Kirke ved Roeskilde findes en Banke, der od Fjorden er steil og har paa de øvrige

Sider været omgivet af dybe Grave, hvoraf endnu sees tydelige Spor, men som dog tildeels re opfyldte, hvorved Banken vistnok er bleven meget lavere, ogsaa er det rimeligt, at det Vand, der nu driver den ved Banken liggende Mølle, fordem har opfyldt Gravene. Paa denne Banke stod fordem det befæstede Slot Haraldsborg, der var bygt i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede (1104) og udgjorde Byens fornemste Værn, før denne i Aaret 1149 eller 1151 blev befæstet. Harald Kesia,

Erik Eiegods Søn, opholdt sig gjerne paa denne Borg og plagede derfra Omegnen ved sine Røverier; selv Roeskilde Bye sparedes ikke, hvorfor Borgerne endeligen under Anførsel af Erik

Emund, Haralds Broder, stormede Haraldsborg og gjorde størst Bytte. Under paafølgende Stridigheder mellem Kong Niels (141) og Erik Emund, blev Harald, der først havde understøttet sin Broder, men siden forlod ham, udnævnt til Statholder i Sjælland og residerede paa Haraldsborg, men Erik, der havde et stort Partie i Sjælland, angreb atter Slottet, der ødelagdes, og Harald undkom til Jylland. Snart efter kom Harald Ifølge med Kong Niels tilbage til Sjælland, slog Erik ved Værebrog og straffede de Indbyggere i Roeskilde, der havde understøttet Erik i Angrebet paa Haraldsborg; denne Borg er da formodentlig atter bleven opført, dels for at holde Roeskilde i Ave, dels ogsaa formedelst dens Vigtighed, som Fæstning ved Fjorden, hvor Sørøvere jevnlig indfandt sig.

Professor Olufsen siger i sine Collectanea: ”naar der siges, at de danske Konger, efterat Leire blev forladt som Kongebolig, boede i Roeskilde, saa var det nok den forrige Kongsgaard (siden Bispegaarden) og derefter Haraldsborg, der var deres Residents.” Kong Christopher gav 1445 Haraldsborg, der var deres Residents.” Kong Christopher gav 1445 Haraldsborg med Mere i Morgengave til sin Dronning Dorothea, og endeligen ødelagdes denne Borg ganske i Grevens Feide 1534, da Grev Christopher af Oldenborg hærjede Roeskilde og tillige log nedbryde Bidstrup Slot.

(142)

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

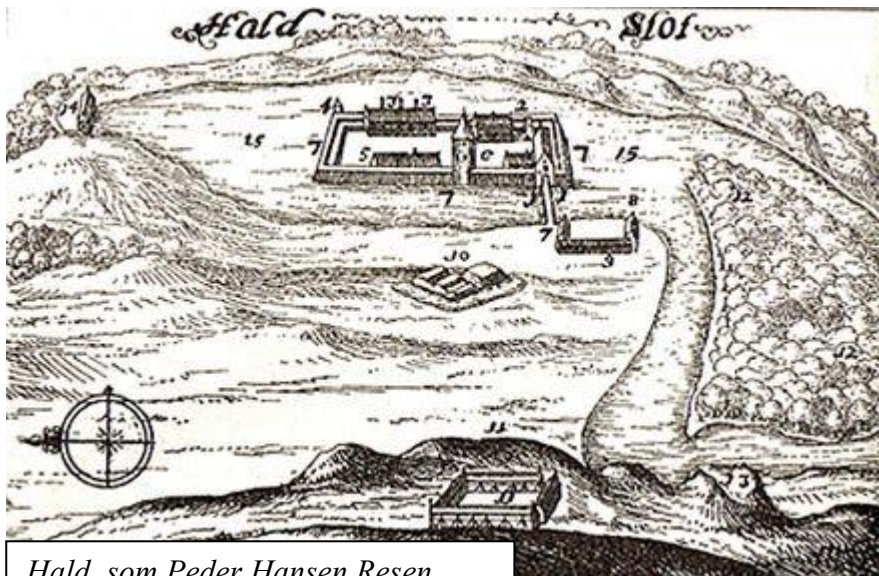
Sønden for Landsbyen Skjern i Viborg Stift paa den anden Side af Aaen, ligger Voldstedet af det gamle Skjern Slot, paa en ophøiet Bakke i en næsten udtørret Mose, som dog er oversvømmet om Vinteren, og som fordum var en Sø. Borgen var et af de ældste Herresæder der i Egnen og gjaldt endog til henimod Midten af det 17de Aarhundrede for en megen stærk Fæstning; den tilhørte i Aaret 1347 Peder Vendelboe, som i Documenter kalder den Castrummeum Skærnæ; 1355 nævnes Jonas Hwit, Advocatus in Skiirnæ; 1407 Nicolaus Reberg af Skernæ Væbner. 1446 eiede Henning Podebusk Borgen og i et Brev kalder han Jess Volssøn sin Foged paa Skjærnæ. 146 nævnes Frue Kirstine Jens Datter paa Skern, Henning Podebusk's (143) Enke. 1460 nævnes Jess Gersøn, Foged paa Skernæ, ligesom Povel Børialssøn 1503. – Christopher Rosenkrands eiede 1540 denne Borg, der siden, da de Keiserlige under Kong Christian IV. faldt ind i Jylland, beleiredes og tappert forsvarede; man seer endnu Levninger af opkastede Skandser paa de omliggende Bakker. Ved denne Leilighed afbrændte Borgen og stod som en Ruin indtil 1692, da Generalinde Arnsstorf, hvis Mand havde faaet Godset af Kong Christian V., brugte Levningerne til at opføre Karmark og Skjern Ladegaard.

Få hundrede meter fra gården ligger voldstedet fra det tidligere Skjern Slot, som kendes tilbage til 1300-tallet hvor Peder Vendelbo, der var marsk for Christoffer 2., ejede det. Det menes at det blev ødelagt af kejserlige tropper i 1626 efter Christian 4.s nederlag i Trediveårskrigen. Voldstedet har tidligere været en ø i en nu udtørret sø. Det firefløjede slot var opført af munkesten på et fundament af nedrammede egepæle.

Skjern voldsted.

Hald.

Hald, som Peder Hansen Resen viste det i 1600-tallet. Hald Slot det store anlæg ved søen.

fremspringende Landpynt, et næsten kredsannet voldsted, af hvis Ringmuur eller Besætning imod Landsiden svage Spor endnu ere synlige. Dette anseer man for at være det ældste Hald. (145)

En Miil Sydvest for Viborg ligger den nuværende Herregaard Hald, paa en temmelig betydelig Høide, som paa Sydsiden er udskaaren i Terrasser, og endnu har nogle Aleer og andre Levninger af en gammel Hauge i fransk Stiil, der var anlagt af den bekjendte Generalmajor Daae, som faldt ved Gadebusch 1712. Østen for Gaarden, ved Halds Søe, ligger, paa en noget

Ligeover for hiin Pynt, paa den anden (vestlige) Side af en Bugt, som søen danner nedenfor det nuværende Hald, sees et mægtigere Voldsted og betydelige Ruiner, der ligge paa en Odde, hvis høie Pynt strækker sig temmelig langt ud i Søen, og kun ved en ganske smal Tunge forenes med Landet. Voldstedet bestaaer af en aflang Fiirkant med anseelige Jordvolde, hvis Tykkelse i Grunden vexler imellem 45 og 19 Alen og hvis Høide, saaledes som de endnu ere tilovers, er forskjellig fra 15 Alen indtil 8, lodret over Grundfladen. Breden af Voldens Top er ligeledes fra 6 – 7 Alen indtil næsten ingen, som paa den sydvestlige Side mod Søen, hvor den udvendige og indvendige Dossering løbe ganske sammen. Imod Landsiden har Volden været høiest og her sees, omtrent i Midten af Borgvolden ene længste Side, en skjønn Ruin af et svært cirkelrundt Taarn, omtrent 20 Alen i Diameter, og opført Af ypperligt Muurarbeide, med 5 Alen tykke Mure. Dette Taarn er indtil sin Grundvold bevaret, og kunde udgraves i en Høide af 15 Alen; en betydelig halv afbrudt

Muurlevning sees endnu ved Siden af Taarnet. Udgang og Nedkjørsel fra Borgvolden har været ud til Landtungen, i det nordvestlige Hjørne (146) af Fiirkanten; et ei for længe siden opgravet Stykke Muur ved Enden af denne Vei er uden Tvivl

Levning af et Porttaarn. Voldene indslutte en fiirkantet, høitbeliggende Borggaard, omtrent 110 Alen bred; i det sydvestlige Hjørne af denne Gaard, ud imod Søen, som paa denne Kant er Volden nærmest, har man i Sommeren 1829 fundet og opgravet Fundamentet af en Bygning, 27 Alen langt og 14 Alen bredt. Denne

Grundvold var lagt af skjønn tilhugne Granitblokke, der hvilede paa et Underlag af raee Stene. Mod Landet har Borgens Befæstning været forstærket ved en omtrent 40 Alen bred Grav, som i den vestlige Ende, eller henimod Landtungen, taber sig i en Mose-Eng. Disse mærkelige Levninger ere rimeligviis af den Borg, der under Kong Valdemar III. tilhørte den bekjendte Ridder Niels Bugge,

der opbygte det nyere Hald-Slot. Denne mægtige Mand havde langvarige Stridigheder med Kong Waldemar og understøttedes af flere misfornøiede jyske Magnater; Hald blev endog beleiret, og en fiirkantet og dobbelt Skandse af ikke ubetydelig Høide findes paa Bakkerne lige for Borgen og kaldes af Almuen Kong Waldemars Skandse. Niels Bugge myrdedes 1359 tilligemed de mægtige jyske Adelsmænd Offe Stigsen og Peter Andersen (146) ved Middelfart paa Hjemreisen fra Slagelse, hvor Kongen havde holdt et Møde; Knud Bugge, Niels's Søn, indgik Forlig med Kongen, men de andre Myrdedes Slægtninge, understøttedes af de holsteenske Grever og Hertugen af Meklenborg, foraarsagede lang og blodig Feide.

Borgen Hald, der var tilfalden Gotschalch Scharpenberg ved Giftermaal med Elisabeth, Niels Bugges Datter, solgtes kort efter til Kongen, hvilket Kjøb Dronning Margrethe siden afbetalte til Frue Elisabeth og hendes Søn Henneke Scharpenberg, og 1375 nævnes Jacob Nielsen Høvedsmand paa Hald; men 1393 gav bemeldte Dronning Hald Slot og Gods til Bispestolen i Viborg mod en aarlig Messe og Anniversarium i Viborg Domkirke for hendes og hendes Forældres Sjæle, dog med Betingelse at Borgen paa Hald skulde nedbrydes og bruges til Frue Kirkes eller Domkirkes Bygning i Viborg. – Kong Erik stadfæstede 1404 denne Gave og Biskop Jacob af Viborg tog Eiendommen i Besiddelse. Endeel af Slottes Bygninger ere formodentlig ifølge Bestemmelsen blevne nedbrudt, men man finde dog at Bisperne stedse holdt deres Foged paa Hald Slot; ogsaa residerede de 3 sidste catholske Biskopper ofte paa Hald, og i Aaret 1528 lod Biskop Jørgen Friis, (148) af Frygt for at overfaldes af Borgerne i Viborg, Hald Slot befæste med en stærk Vold. Ved Reformationen hjemfaldt Slot og Gods til Kronen, og de Kongelige Lehnsmænd boede der.

I Kong Frederik II. Tid var Slottet meget forfaldet, hvorfor Kongen 1577 befalede, hvorfor Kongen 1577 befalede Lehnsmanden Niels Johnasøn Wiffert at lade det reparere; det samme skete under Christian IV.

1664 blev Hald Slot og Gods udlagt for Kongens Gjæld til Brødrene Samuel og Isaac de Lima, der besadde det til 1703, da Generalmajor Greger Daae købte det. Han lod det gamle og forfaldne Slot nedbryde og opbygte en ny Hovedbygning paa et andet Sted; hans Enke solgte Godset 1717 til Etatsraad Seerup, hvis Svingersøn Justitsraad Heug siden fik Gaarden, der 1745 afhændedes til Stiftsamtmænd Baron Gyldenkrone, efter hvem Landsdommer Frederik Schinkel blev Eier deraf.

Geheimeraad O. Høegh Guldborg lod den af Generalmajor Daae opførte Bygning nedrive, og indrettede en 3 etager høj grundmuret Taarnbygning, der af Schinkel var bestemt til Kirke, til Vaaningshuus, der nu udgjør Gaardens Hovedbygning.

HALD – FEM BORGE OG HERREGÅRDE GENNEM 800 ÅR

Af Museumsinspektør Peter Iversen, Viborg Museum [Læs det her](#)

42.

Nørlund

I Ravnkilde Sogn, Aalborg Amt, Viborg Stift, ligger den skønne Herregaard Nørlund, en gammel meget anseelig Bygning, bestaaende af tre Fløie, to Etager høie, med trende Taarne og store hvælvede Kjeldere. Gaarden har i ældre Tider havt en temmelig fast Beliggenhed, da den er opført i et Morads og omgivet med dybe Grave. Dens ældre Historie er ubekjendt, men tidligt tilhørte den Familien Lykke. 1534 eiede Nørlund af Peder Lykke, Lehnsmand paa Aalborghuus, da det farlige Oprør i (150) Nørrejylland; Grev Christopher af Oldenburg sendte nemlig, efter at have erobret Sjælland, Fyen og Øerne, den tappe Søemand Clemens over til Aalborg, der strax aabnede sine Porte; Bønderne strømmede i stor Mængde til ham og hele Nørrejylland komi Oprør. En stor Mængde Herregaarde ødelagdes og Nørlund stormedes, plyndredes og afbrændtes.

Ludvig Munk opbygte Gaarden paany, saaledes som den nu staaer, i Aaret 1581, og her fødtes den bekjendte Kirstine Munk, siden Grevinde af Slesvig-Holsteen 1598. Kong Christian den fjerde opholdt sig undertiden paa denne Gaard og fornøiede sig med Jagten. De følgende Eiere var Gude og Galde og Frue Helvig Marsviin, hvis Datter Anna tilførte Verner Parsberg Gaarden.

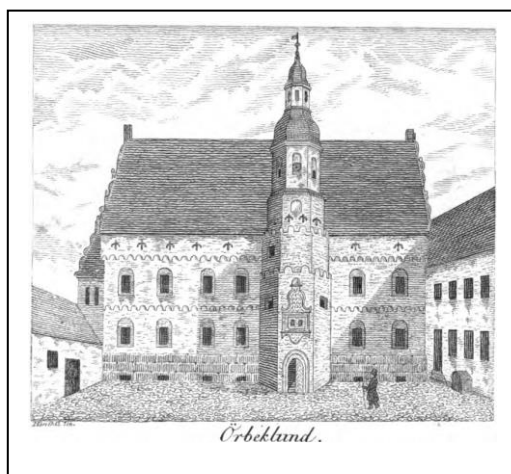
1658 blev Nørlund besat af de polske Hjelpetropper, der under General Czarnesky i October marscherede ind i Jylland for at fordrive de Svenske. Polakkerne, skjøndt de vare Venner, røvede dog hvor de kom frem, og deres Ophold paa Nørlund betegnedes ogsaa ved Plyndringer; efter Sigende skal de have aftaget Kobberet, hvormed Taget var belagt, (151) og nedbrudt tredje Etage. – 1686 kom Gaarden i Gude Parsbergs Eie, hvis Enke Karen Krag 1703 ægtede Admiral Knud Reetz;

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

efter hendes Død 1737 blev Nørlund kjøbt af Cancellieraad Riis, og er siden eiet af Jørgen Mørch, Proprietair de Neergaard og Proprietair Conradsen.

Efterretninger
om
de gamle Borge
i
Danmark og Hertugdømmerne
2de Samling.

KJÖBENHAVN, 1831.
Trykt paa Hofboghandler Beekens Forlag
hos P.D. Kjöpping.

Fortale.

Enhver Elsker af Fædrene landets Historie har vist længe ønsket, at see Beretninger om vore gamle Borge samlede under Eet, istedetfor at søge disse i mangfoldige historiske, topographiske og geografiske Værker, af hvilke endeel nu ere upaalidelige formedelst deres Alder, og mange af de yngre fulde af Feil og kun Gjentagelser af de ældre, endog lige indtil Trykfeilene; dette Ønske syntes Professor Wedel-Simonsen at ville opfylde, da denne Lærde udgav sine fortræffelige ”Borgruiner”, med desværre har man siden 1813 ei seet disse, der kun omhandlede 4 Borges Historie, fortsatte.

Paa nogle indenlandske Reiser havde jeg havt Leilighed til at besøge mit Fødelands mærkelige Slotte og Herregaarde, samt en endeel gamle Voldsteder og Tid efter anden samlet og nedskrevet disses Historie. Hr. Hofboghandler Beeken anmodede mig i fjor om at overlade sig Manuscriptet, og for at supplere dette, indlod jeg mig i Brevvexling (X) med flere Bekjendtere i Provindserne og anmodede dem om Bidrag. Iblandt de Velviggige, der godhedsfuldt opfyldte mit Ønskse, maa jeg især nævne Hr. J. Greve af Raben, Auscultant i det Kongl. Rentekammer, Hr. Proprietair Nissen til Spøtterup, Hr. Pastor Deichmann i Lime, Hr. Cand. Theol. P. W. Becker, Hr. Landmaaler Baden og Hr. Catechet Jensen i Horsens, ligesom jeg blandt de Uvillige finder mig beføiet til at nævne Hr. Stud. Jur. Wiwet, der som Manuducteur paa Rosenholm havde havt den bedste Leilighed til at opfylde min Begjæring angaaende denne Gaards Beskrivelse, og Hr. V. Steensen de Leth, hvem jeg forgjæves personligen har anmodet om Bidrag til Steensgaards*) Historie.

Her følger altsaa 2den Samling af ”Efterretninger om de gamle Borge i Danmark og Hertugdømmerne”, og da jeg er overbeviist om, at Mangfoldige kunde levere langt bedre og fuldstændigere Efterretninger om denne Gjenstand, slutter jeg med det Ønske, at de da ei sætte deres Lys under Skjeppen.

J. G. Burman Becker.

*) Steensgaard eies nemlig af Ovensnævnte.

Indhold

	Pag.
1. Arreskov	35.
2. Asserboe	87.
3. Borgevold paa Møen	6.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

4. Bønnit	82.
5. Egeskov	46.
6. Flensborg Slot	49.
7. Frydendal	16
8. Gamleborg paa Bornholm	84
9. Gammelborg paa Møen	5.
10. Gure	8.
11. Hanrod	62.
12. Harrestrup	32.
13. Hollufgaard	33.
14. Jægerspriis	58.
15. Lilleborg	84.
16. Lindenberg	77.
17. Nørholm	24.
18. Nørre-Vosborg	69.
19. Pedersborg	10.
20. Rosenholm	21
21. Ronningesøegaard	72.
22. Saltøe	14.
23. Sandholt	41.
25. Skioldsholm	19.
26. Steensgaard	27.
27. Stubbe	6+4.
28. Tiele	54.
29. Truelsborg paa Møen	1.
30. Trørborg	38.
31. Vaargaard	66.
32. Vardehuus	31.
33. Ørbeklund	91.

43.

Ridder Truels's Borg.

Paa Møen.

Strax udenfor Vollerup Bye, paa høire Side af Veien til Kirken, hvor Kogsebye begynder, sees Spor af Volde og Grave; ligesom det og er tydeligt, at Søen fra Grønsund har fordum gaaet tæt op derunder og at derfra har været Seilads ud i Sundet. Der staaer og endnu en forholdsvis høi Bakke, hvorfra der er Udsigt over søndre Østersøe, Indsejlingen til Stubbekjøbing, Vordingborg, Bogø og vedliggende Øer. Et prægtigt Observatorium for en Søe- eller Næskonge, som og der har havt sin Bopæl. Thi i Gruusbakken, hvor Slottet har staaet, har Hr. Pastor Paludan til Phanefjord ladet opgrave et heelt Læs bearbejdede Sandsteen, der formedelst den pyntelige Udhugning, saae ud til at have tjent til Forside af en Camin. Der blev ogsaa fundet (2) en løs Steen med Fordybning og Rende i, samt en mindre Steen, som en Gnider eller Støder, derved, at Qvarteer lang. Nogle Skridt derfra blev 1763 et dobbelt Leergulv opbrækket, og man fandt derunder, i en stor Strækning, et Lag af Kul 2 – 3 Haandsbreder, hvilket lader formode at Slotter er brændt.

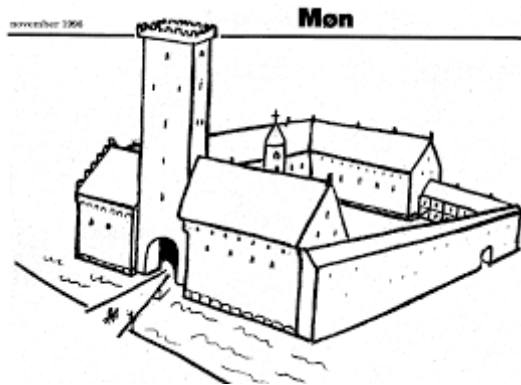
Borgens Besidder skal have levet i Kristendommens første Tider, Aar 880 eller 900, og hedde Truels; hans Broder Høyer boede nær derved paa Højbjerg Præstegaards nuværende Mark. Truels havde 3 Sønner og 3 Døttre, men Sønnerne, som ofte var Tilfældet i de Dage, bleve i deres barnlige Alder bortstjåne af Røvere, som alle vegne streifede omkring. En Søndag Morgen tidlig vækker Frue Mettelil sine 3 Døttre, der vilde til Ottesang i Horbelev paa Falster, efterdi paa den Tid ingen Kirke var paa Møen. Efter fuldendt Gudstjeneste møde de paa Hjemveien i Taastrup Riis, en Hund, som gav Hals og strax derefter 3 Røvere, som myrdede de tvende af Søstrene paa Stedet, plyndrede dem og kastede Ligene i et Kildevæld.

Den tredje Søster bag bønlig om Livet, holdt dem med Snak og fik dem under Samtalen lokket til Broelands Øe = Grønsund, hvorfra de kunde se (3) hendes Faders Borg i Kogsebye. Hun bad dem indstændigen at de vilde gjøre hendes Fader den Ære at gaae med og drikke til Aftens hos ham, men de sloge ogsaa hende ihjel. Begjærlige efter mere Rov gaae de til Fruerland=Phanefjords Distrikt, til Borgen, bleve godt imodtagne og drak tilsidst Ridder Truels tilsengs. I deres Kaadhed vilde de nu bortføre Huusfruen, men snildligen lover hun at gaae frivilligen med, ikkun at de ville tøve et Øieblik medens hun samlede sit Guld. Hun gik, skjød en Jernstand for Døren og forføiede sig paa Høistueloftet, vækker sin Husbonde og fortæller, at de Nede værende havde myrdet deres Døttre. Truels farer op ruster Slottets Mandskab og griber Røverne. Under det anstillede Forhør befindes det: at de i deres Barndom, da de vilde gaae i Skole, vare blevne stjåne bort af Røvere og havde i 14 Aar døiet meget hos dem; men nu da disse vare døde, havde de igaar, for at søge deres Brød, gjort deres første Streiftog og myrder trende Jomfruer. Med Gru hørte Truels at det var hans Sønner, der havde dræbt deres Søstre. Han bød dem forlade Landet, men de vilde heller undgjelde for deres Brøde med Livet. De to bleve henrettede paa en Høi mellem Kirken og (4) Harbølle; den tredje undløb, skjulte sig i Skoven og udsonede siden sin Synd med en Pilgrimsreise. Han skal være

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

begraven paa Harbølle Mark, nu Hestehaven kaldet, hvor der tilforn har staaet et Kors eller en Støtte, som Venderne, paa et Streiftog paa Absalons Tid nedreve. Nær Horbelev vises endnu Stedet, hvor der den første af Truels's Døttre blev dræbt; den anden skal først være bleven ihjelslaet ved nuværende Aastrup Kirke. Den sørgelige Begivenhed er forevigtet paa begge disse Sognes Kirker.

(5)

[Læs mere her](#)

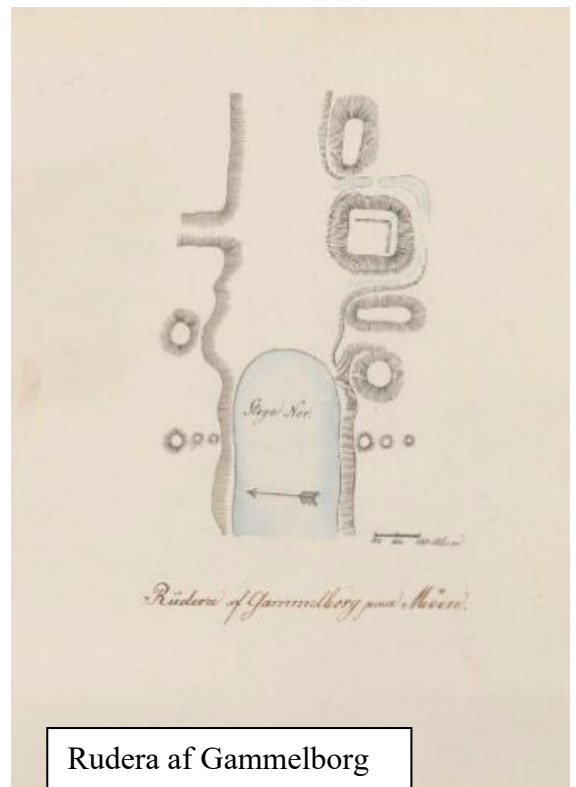
Kokseby slot

44 – 45.

Gammelborg

Paa Møn.

Omtrent 300 Alen fra Stede Nors østre Ende er en fiirkantet Bakke, hvis øverste Flade, omtrent 3 Skjepper Land, nu pløies. Paa den østre og syndre Side er denne Flade endnu omgivet af en Vold; paa de andre Sider findes ingen Vold, men man har her i Aaret 1819 noget over $\frac{1}{2}$ Alen under Jordfladen fundet Grundvolden af Borgen, nemlig en Muur af Kampestene, forenede ved Kalk og ikke større end at de fleste kunde løftes af en Karl. Murens Omfang eller Figur vides ikke, da Bonden, hvis Lod Bakken ligger paa, efterhaanden bortførte Stenene og igjen har tilkastet Hullet. En Grav synes at have gaaet omkring Bakken. Ligeoverfor paa den nordre lavere Bredde af Norrets gamle Leie (6) er en næsten aldeles tilgroet Indgravning, som før har været kaldet Snækkebæk, hvor man engang skal have fundet Levninger af et Skib. En sammenhængende Række af Tørvemoser og side Enge viser tydeligen, at Noret fordum har gennemskåret Landet. Men Vandet maa idetmindste dengang have været 6 Fod høiere end nu. Bunden i det gamle Kjeldbyesunds Leie er ei betydeligt opgroet siden Vandet er aftaget, thi paa mange Steder i samme f. Ex. Ligeudfor Gammelborg pløies endnu i Standgrus, men der er noksom bekjendt at

Rudera af Gammelborg

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Vandet i Østersøen og deraf udspringende Fjorde og Bugter er aftaget betydeligt, og man kan deraf slutte, at Naturen selv har berøvet Gammelborg sin Ret at beherske Noret længe førend Stege og dens Borg bleve til, thi disses lave Beliggenhed har ei kunnet taale en 6 Fod høiere Vandstand.

Endnu et mærkværdigt Voldsted, hvorom Historien ei har opbevaret nogen Efterretning findes under navn af:

Borgevold

Yderst i Færgegaardsmarken ved Grønsund, dets Areal er omtrent 12000 Qvadratalen, af oval Form. Fronten mod Sydost har den aabne Østersøe for sig og mod Vesten er derfra Udkig gjennem (7) Sortsøe Gab mellem Falster og Bogø, saa at ingen vendisk Søerøver ubemærket fra dette Sted kunde løbe ind mellem Øerne. Denne gamle Befæstning, der rimeligviis er anlagt i Absalons Tid til Forsvar mod Venderne har været meget stærk: dobbelte Grave løbe mod Landsiden heelt omkring den indre Plads, der hæver sig høiere, end den mellem Gravene værende Vold, og i Midten er en liden Høi, hvorpaa der skal have staaet et Taarn. Den inderste Grav, som løbet heelt rundt, er mod Søsiden bredere, omtrent 20 Fod i Saalen, hvorimod den mellem Gravene mod Landsiden værende Vold her bliver smallere og har Udseende af at være for endeel bortskyllet af Søen, der undertiden bryder stærkt paa denne Pynt. Indenfor en indre Grav, hvor der nu pløies, er intet Spor af Brystværn, men der er undertiden opløiet Stumper af røde Muursteen, hvilket lader formode at Pladsen har her været omgivet af en Ringmuur. Mærkeligt nok at en Stangkugle af omtrent 6 Punds Vægt, blev for nogle Aar siden opløiet her.

(Uddraget ligesom No. 43, af: Møen beskrevet af J. Paludan, Sognepræst til Phanefjord.) (8)

46.

Gure

I den skovrige Egn mellem Fredensborg og Helsingør sees ved Gure-Sø Rudera af det gamle Slot Gure, der i ældre Tider kaldtes Gorfve, Gorge, Gurue, Gortve, Gorre og Gurre, og allerede tidligt regnes blandt Kronens Slotte i Sjælland. Den lærde Gram mener at det var her Kong Waldemar 3 døde 1375.

1377 nævnes Olav Bjørnesen af Gurre Slot; han var formodentlig Hovedsmand paa Borgen.

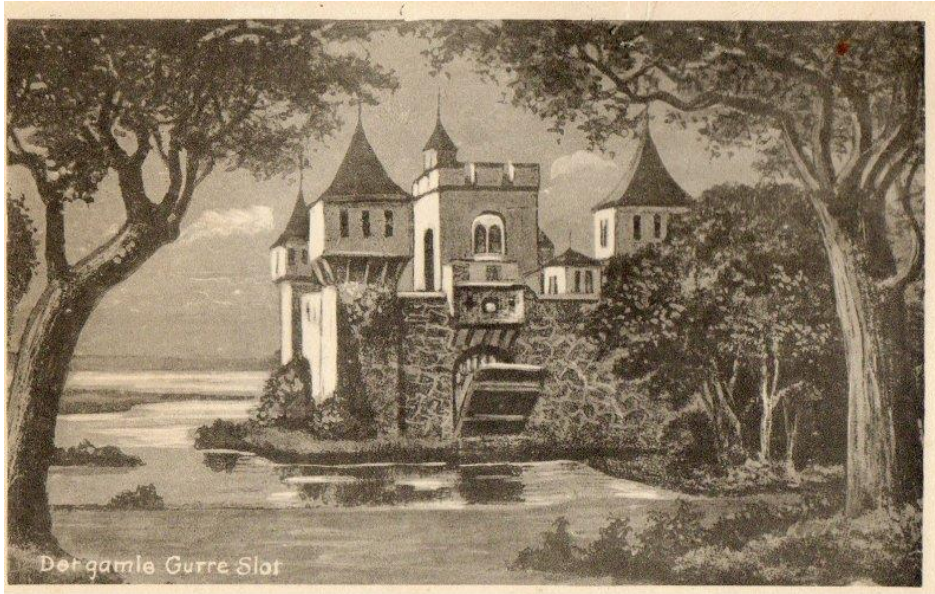
Kong Oluf udstødte d. 17 Aug. 1385 paa Gure Slot et Brev, hvori han stadfæstede Kapitlet i Lund dets Friheder.

1390 16 Januari bekræftede Zegebart von Läten (uden Tvivl v. d. Lühe) paa Gorwe, at have (9) bekommet de Breve (Documenter), hvorved Dronning Margaretha tilstod at være ham 300 Mark skyldig. Dronningen opholdt sig af og til paa Gure og overlod her d. 5 Dec. 1391 Gaarden Lykkesholm til Hennikin Olavsen af Søholm.

1393 var Folmer Jacobsen Hovedsmand paa Gure.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Kong Erik 8 var ogsaa af og til paa Gure og her udstødte Erkebiskop Jacob, Bisp Peter af Roeskilde, 13 Riddere og 4 Væbnere et Brev dateret Gurre 3 October 1397, at Hr. Steen Sture og hans Sønner ikke efter deres Forpligtelse have mødt Kongen til den bestemte Tid for at afgjøre de imellem dem værende Tvistigheder.

Det sidste Aar Gure nævnes som Slot er 1526, da Johan Rantzau blev Lehnsmænd der og paa Krogen.

Nogle Muurstykker staae endnu, hvoraf

sees, at Slottet har udgjort en Qvadrat af omtrent 50 Alen paa hver Side. En stor Deel af Levningerne ere brugte til at opbygge en nærliggende Lystgaaard.

47.

Pedersborg.

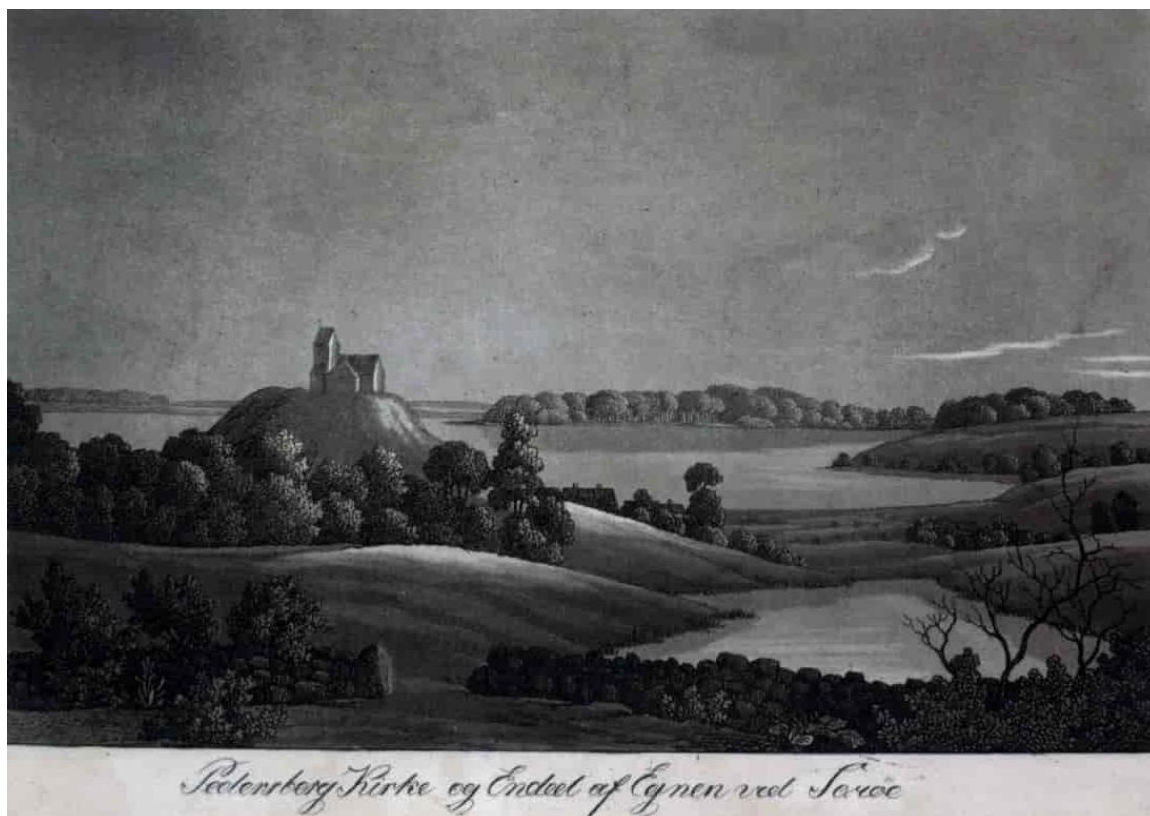
Ved Sammenløbet af Sorø- og Tule-Sø hæver sig en meget høi og steil, derhos temmelig stor Banke. Her laae fordum et meget fast Slot, og Stedet kaldte man slet hen Borg. Det eiedes i der 12te Aarhundrede af Peder Thorstensen, en drabelig Helt og snild Raadgiver hos Kongerne Svend Grathe og Valdemar I. Han var 1148 med at underskrive et Gavebrev af Kong Svend til Ringsted Kirke. 1151 da Kong Knud havde begivet sig til det Slesvigske Friisland, hvor Svend angreb ham og bidrog ved sin snilde Raad meget til det heldige Udfald Krigen fik for Svend. Efter Svends Død finde vi Peder blandt Waldemars Mænd. Han var med paa det vediske Tog, til hvilket han selv udrustede et Skib. Da den danske Flaade paa dette Tog var bleven indsluttet i Oderen (11) af Venderne, var Peder Thorstensen en af dem, som fulgte Absalon, da denne med 7 Skibe dristigen seilede igjennem et ukjendt Dyb, angreb og adsplittede den talrige fjendtlige Flaade. 1172 var han med at dække det vigtige Fiskerie ved Rygen mod Venderne, men siden forsvinder han af Historien. Man finder, at han har gjort et Mageskifte med Sorø Kloster, som blev stadfæstet ved Pave Lucii III Privilegier til Sorø af 1181. Landsbyen Othinstorp, siden kaldet Ønstorp, skaffede nemlig Absalon Sorø Kloster, dels ved andre Mageskifter, dels ved at Klosteret overlod Peder: Thorstensen Møllen i Heglinge, nær ved Borg. For resten har man om denne Pedersborgs Stifter et gammelt Sagn, at nemlig Kongen, da Hr. Peder havde Bryllup, skal være bleven forelsket i Bruden og da Kongen savnede hende om aftenen, brød han med Vold ind i Sovekammeret; men som han alt fandt hende i Sengen hos hendes Mand, skal Kongen have myrdet ham ved hendes Side.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Hvad vi med større Vished vide er, at Peder Thorstensen var gift med den berømte Cæcilia, Skjalm Hvides Datter og Absalons Fæster. Hendes Datter Inger, som ogsaa eiede sin Faders Borg, var to Gange gift; blandt flere Sønner havde hun (12) Carl, som blev Hertug i Sverrig, Peder (død 1207) og Skjalm (død 1215), som begge vare Bisper i Aarhuus. Efter hendes Død tilfaldt Pedersborg hendes Søn Johannes, Kammermester hos Valdemar 2. De mange Stridigheder, der opkom mellem Johannes og Sorøe Kloster endtes med et Mageskifte, ifølge hvilket Johannes bortskjødte Pedersborg med de omliggende Landsbyer Hagethorp og Buneruth (Haverup og Borød) med en tilliggende Skov og nogle Boel i Greste, Kinnestofte, Landbothorp og flere Steder, imod at faae andre Landsbyer og Eiendomme 1205.

Efter Christopher 2. Død, da de Holstenske Herrer spillede Mester i Sjælland, som i hele Riget, havde de ogsaa besat det stærke Pedersborg. Valdemar 3 indtog Borgen 1346 dog ikke uden Møie. Siden er Borgen nedreven og ødelagt, men af de ydre Fæstningsværker sees endnu en Vold, som har gaaet trindt omkring Borgen. Den begynder ved Sorøe Søe og gaaer næsten i en Cirkel om Kirkebakken midt igjennem den ene Ende af Pedersborg By. Kun mod Søen er en Aabning; og da her for nogle Aar siden blev funden Grundvolden af en stærk Muur af hugne Kampesteen, der strakte sig i 2 Fløie, saa er det rimeligt, at der har været en Bolværk mod (13) Søen, som fordum gik meget høiere op og var nærmere forenet med Tulesø. Volden har endnu efter 500 Aars Forløb, en betydelig Høide. Imellem Præstegaarden og Degneboligen er den gjennemskaaren, og her er nu en bred Vei. Mærkeligt er det, at imod Landeveien, hvor denne løber imellem Søerne, er Volden langt høiere og stærkere, end paa noget Sted af dens øvrige Strækning, saa at den her udgjør en temmelig Banke, der med Besværlighed dyrkes og besaaes. Paa hiin Banke, hvor fordum den stærke Borg kneisede, staaer nu Pedersborg Kirke. Om noget af dens Mure endnu er en Levning af Borgens Bygninger, kan ikke vides, men Hofmann har ei Uret, naar han siger, at denne Kirke har nogen Lighed med et gammelt Slot, thi Taarnet er lidet, bredt og vanskabt, med 2 Udbygninger paa Kirkens nordre Ende og seer ud som et gammelt Fæstningstaarn.

(Uddraget af ”Ungdomsvandring i mit Fødeland” af Chr. Molbech)

48.

Saltøe.

Herregaarden Saltøe i Karrebek Sogn, en Miil fra Nestved, hører til de ældste endnu staaende Gaarde i Sjælland; den kaldtes fordm Sovlræ, Suktøe, Solte, og var i gamle Dage stærkt befæstet. Herman Hire nævnes som en af de ældste Besiddere, af hvem Ernst af Gleichen kjøbte den; han afhændede den til Dronning Margaretha, og 1387 forlehnede Kong Oluf Hr. Ficke Moltke med dette Slot, der i Documentet kaldes: Fortalitium nostrum Sooltæ. – 1393 skjenkede Margaretha Borgen til den Roeskildske Biskop Peder Jensen, hvorefter den længe var Bispestolens Eiendom og flere Documenter ere udstædt af Biskopperne: in castro nostro Solte.

Ved Reformationen blev den inddraget under Kronen og 1539 bortforlehnet til Barchov von Bøyneborg; 1552 til Jens Ulfstand og 1572 til Gregers Ulfstand. Derefter blev Gaarden solgt fra Kronen til Lars Ebbesen og kom 1647 i Corfitz Ulfelds Eie. Da han forbrød sine Eiendomme, overdrog Kong Frederik 3. Saltø til sin Generallieutenant Hans v. Ahlefeld, som solgte det til Otto Pogwisch; siden fik Geheimeraad Knud Thott og 1724 Generalmajor Mathias Numsen Gaarden.

I Aaret 1757 oprettede Overkammerherre Carl Adolph v. Plessen Saltø med flere Herregaarde til et Stamhuus for sin Border Overceremoniemester Christian Ludvig v. Plessens Børn. Bygningen bestaaer af 2 massive Fløie, 2 Etager høie, omgivne med dybe Grave. Paa Muren er et Billede, man mener Dronning Margarethas. (16)

Frydendal

Denne imponante Herregaard ligger i en stor Søe, 2½ Miil S. V. for Holbek og er meget gammel.

F. Richardt del.

G.A. Reitzels Forlag

Zin. T. v. a. n. t. r. e. n. & C. T. h. l. b. e. r. g.

FRYDENDAL

forhen Torbenfeldt, i Sjælland, opført imellem 1656-66.

Dens 3 Fløie ere 2 Etager høie og den ældste Længde har 2 fiirkantede fremspringende Taarne af samme Høide. Dens Beliggenhed gjorde den til et fast Punkt i ældre Tider; den kaldtes da Torbenfeldt og havde sit Navn af Bygherren Thorbjørn Oxe; derefter eiedes den af Evert Moltke, Ridder og Rigets Marsk; han bekræftede 1376 Valdemar den tredies Forpligtelse mod Adlen. Johan Moltke besad Gaarden i Aaret 1400 og siden nævnes som Eiere Waldemar Albertsen Bydelsbach 1408 og hans Søn Engelbrecht Bydelsbach. Da denne var svagelig, fik han 1459 af Paven Tilladelse at lade Kirken bygge ved Gaarden. Hans Søn Albert of Frue (17) Pernille Brøk efterlod Gaarden til deres Datter Mette, der ægtede Ridder Mogens Gjøre.

Hvitfeldt nævner Torbenfeldt blandt de Gaarde der ved Reformationen fratoges den Roskildeske Biskop Rønne.

Siden nævnes som Eiere Albert Gjøre og Frue Anna Rosenkrantz; Dorte Gjøre og derefter Søsteren Margaretha Gjøre, som fik Peder Brahe. Deres Søn Otto Brahe besad Gaarden 1616 og Sønnen Manderup Brahe, gift med Birgitte Trolle ombyggede den og Broen. 1668 mageskiftede hun

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Torbenfeldt til Kong Frederik 3 imod Rantzausholm, nu Brahetrolleborg i Fyen. Kongen forandrede Gaardens Navn til Frydensborg, men kaldte den strax efter Frydendal og lod 1688 tinglyse, at den under skulde kaldes saaledes. Kongen opholdt sig ofte der og siden beboede Prinds Jørgen Gaarden, efter hvem er Værelse kaldes Prinds Jørgens Stue. 1671, 8 Aug, blev Frydendal tilskjødet Geheimeraad, Vicekantsler Grev Christopher Parsberg imod at afstaae Jungshovedslot og Gods. Siden tilfaldt Gaarden ved Arv Otto Pogwisch med hans Frue Anna Catharina Parsberg. 1681 blev Justitsraad Rasmus Winding Eier og 1685 Professor Paul (18) Winding, som 1687 silgte den til Generallieutenant Joh, Rantzau, der forbedrede Godset særdeles. Hans Frue var Sophia Amalia Friis. 1707 afstod han Gaarden til sin Søn Oberst Christian Rantzau og døde i Brabrand 1709. Obersten, gift med Anna Benedicta Steensen, overlod Frydendal 1711 til sin Svigerfader Oberstlieutenant Erik Steensen, hvis Enke Vibeke Urne 1714 solgte Gaarden til Geheimer. Vincenz Lerche til Lerchenfeld. Han solgte den atter 1717 til Generallienten. Albrecht Philip v. Eynden, som døde 1731. Hans Enke Vibeke Krag solgte Gaarden 1763 til Conferentsraad Cederfeldt, der afhændede den 1765 til Generalkrigscommisair Hansen, der ved sin Død 1770 efterlod Frydendal til Sønnen Wilhelm August Hansen.

Gaarden eies nu af Hr. Kammerherre v. Deurs.

50.

Skioldnæsholm

Ved den nordre Side af Hvalsøllille-Sø omtrent et par tusinde Alen fra den nuværende Hovedgaard Skjoldnæsholm i Ringsted Herred, Sorø Amt, hæver sig paa en Odde, ligeoverfor den skovbegroede Øe, en høi og meget steil Banke. Her stod i gamle Dage en fast Borg, og Bønderne kalde Stedet endnu Slottet. Veien didhen løber af til Venstre, naar man kommer til Hovedgaarden, og gaaer over nogle tørre, temmelig ufrugtbare Marker. Som man nærmer sig den skovbegroede Odde, finder man, imellem to Høider paa Marken, en ældgammel Stenbro, der synes at have være lagt over et Vand eller en Sump i Tider, da Søen gik høiere op end nu. Slotsbanken har været med en Grav, der har adskilt Odden fra Landet; udenfor Graven, formodentlig hvor den bekvemteste Tilgang har været (20) ligger en høi Skandse, hvis Grav ligeledes er kjendelig. Banken er tæt begroet med Tjørnekrat, og saa uveisom, at ethvert Skridt er møiefuldt. Af Mure findes ingen spor, men ved Gravning vilde man sikkert finde deres Grundvold.

Slotsbanken ved Valsøllillesø er resterne af det ældste Skjoldnæsholm. Befæstningen er antageligt opført som kongeborg omkring 1300. I begyndelsen af 1300-tallet blev borgen, ligesom mange andre danske borge, givet i pant til de holstenske grever for at skaffe penge til at føre krig for.

Valdemar Atterdag erobrede borgen tilbage i 1348 efter lang tids belejring. Borgen er revet ned engang efter 1567.

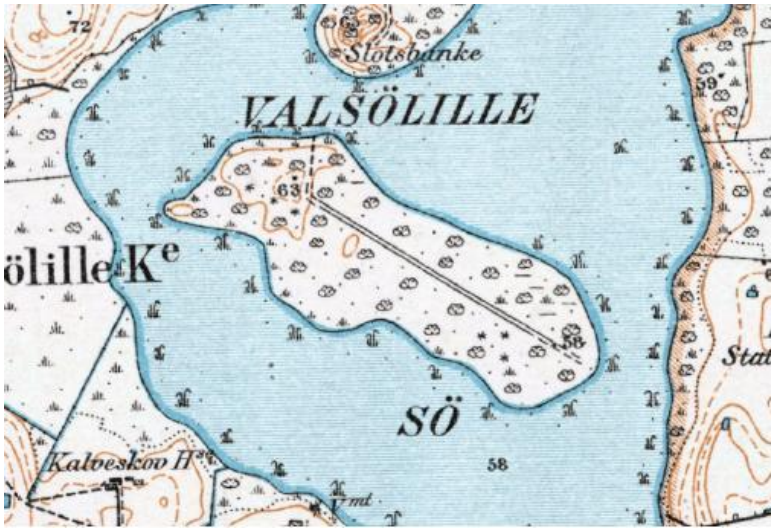

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Borgen har ligget på et lille næs i Valsølillesø. Mod nord her den været omgivet af lave, fugtige engområder. Borgholmen er, for at forbedre forsvarsmulighederne, opdelt i to ovale banker, adskilt af en grav. Borgbankerne er omgivet af en fælles ydervold og grav.

Man ved ikke hvordan bygningerne har set ud, men borgbankernes størrelse tyder på, at de kun har slotsherrens bolig og de bygninger, der var knyttet til hans husholdning.

I middelalderen var det almindeligt, at de forskellige huslige opgaver foregik i hver deres, dertil

indrettede hus, f.eks. i bryggerset, stegerset eller i bagerset. Munkesten i overfladen af borgbankerne er formodentlig rester af de nedrevne bygninger.

Middelalderens borge var selvforsynende småsamfund. Til borgen hørte der derfor også avlsbygninger. På det gamle Skjoldenæs har der næppe været plads til avlsbygninger på slotsbankerne. I stedet har man formodentligt bygget en ladegård inde på land, hvor man også har været

tættere på de marker, man skulle dyrke.

Borgens eneste forbindelse til land var en vejdæmning, der fører ind til nogle små holme. Her fortsætter den i Kong Valdemars Vej, et af vore mest imponerende middelalderlige vejanlæg.

Valdemarsvejen har stået i forbindelse med en middelalderlig hovedvej over Valsølille til Haraldsted.

I 1662 blev godset overdraget til Henrik Müller, der lod opføre en ny hovedbygning 1,5 km nord for den gamle. Den nuværende klassicistiske hovedbygning er opført i 1766 af Anna Joachimine Ahlefeldt, sidefløjen i vest ca. 1780, mens østfløjen fra 1803 er sammenbygget med en rest af Müllers bindingsværksbygning. Den smukke "Grevindefløj" er resterne af den hovedbygning Henrik Müller byggede.

Sagnet siger at Kong Skjold har skal have havt et Slot; visere er det at en fast Borg stod her i det 14de Aarhundrede, der kaldtes Skjoldnæs og 1348 blev beleiret af Waldemar 3, da den var i Holstenernes Besiddelse. 1365 nævnes Pastor Nielsen, Væbner, til Skjoldnæs. I Sorø Klosters Gavebog forekommer en Mikkell Rud, Ridder, til Skjoldnæs, der gav Gods til Klosteret for sin Begravelse i Sorø Kirke 1391, og paa en Liigsteen i Ringsted Kirke staaer Mouritz Oluffson af Bollerup, Hovedsmand til Skjoldnæs 1550. Hos Pontoppidan opregnes Befalingsmændene paa Skjoldnæs fra 1365 til 1540, nemlig: Peter Niclessen (Nielsen) Oluf Lunge 1387, Mikkell Rud 1392, Jørgen Rud 1420. Jes Mathisen 1430, Peder Jensøn 1435, Eggert Krummedige 1458, Hans Bille 1512, Henrik Giøe 1523.

51.

Rosenholm

Kun faa Herresæder i Danmark have været længe i een og samme Families Besiddelse, og blandt disse faa fortjener især Rosenholm, $2\frac{1}{2}$ Miil fra Aarhuus, at nævnes, da den over halvtredie Hundrede Aar har tilhørt Familien Rosenkrantz. Gaarden heed i gamle Dage Holm, Holme eller Holmegaard og tilhørte 1450 Væbneren Anders Petz, i hvis Familie den forblev indtil 1506, da den kom i den Aarhuusiske Biskop Niels Clausøns Eie. Ved Reformationen inddrog Holme under Kronen og Jørgen Rosenkrantz fik den siden ved Mageskifte. Han skrev sig et Par Aars Tid til

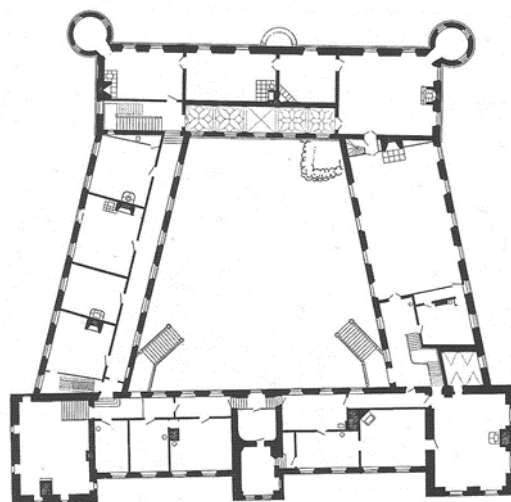
Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Holme, men siden kaldte han Gaarden efter sig: Rosenholm. Han opførte flere anseelige Bygninger og lod over Porten sætte sit og sin Frues Dorte Langes Navne og Vaabener, samt Aarstallet 1569. Hans Søn, den lærde Holger Rosenkrantz, levede meget paa Rosenholm og havde her mange unge Adelige hos sig, der af ham dannedes; hans Søn Geheimeraad Erik Rosenkrantz gav sig meget af med Videnskaberne og havde paa Rosenholm (22) sit Laboratorium og en Chemiker, der understøttede hans Forsøg; ogsaa holdt han der Bogbinder, Dreier, og flere Professionister.

1599

Hans Datter Elisabeth fik Gaarden efter Faderen, indtil Geheimeraad Iver Rosenkrantz oprettede den til et Stamhuus. Borggaarden bestaar af 4 Fløie omgivne med brede Grave; saavel Bygningernes ydre som Indre har bevaret Meget af deres oprindelige Udseende, og flere Taarne og Udbygninger smykke denne gamle Borg; ogsaa Ladegaarden er omgivet med Grave. Paa Garden er et smukt Kapel, i hvilket Præsten i Hornslet administrerer. Paa Rosenholm bevaredes det betydelige Familiearchiv, der i Aarhundrede havde været i Rosenkrantzernes Værge. Det gjemtes i et Skab og bestod af 55 Pakker, nemlig en stor Mængde tildeels ei uvigtige Skjøder, Adkomstbreve, Markeskjelssager og deslige, vedlommende den Rosenkrantziske Families Besiddelser i Jylland; mange originale Kongebreve og andre Diplomer saavel til Familiens som det danske Riges Historie. (Det ældste: Kong Christopher 1. Privilegier for Harrested Birk i Fyen af 1268 med 8 følgende Kongers originale Privilegier for dette Birk. En

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

interessant Samling af 25 originaler Documenter om en Feide imellem Lave (23) Brok og Otto Nielsen Rosenkrantz med flere (1460 – 1475) Kongebreve og andre Documenter til Familiens sildigere Historie i det 16de og 17de Aarhundrede. En Mængde vigtig Acta publica og originaler Brevskaber til den danske Historie under Kongerne Christian 3, Frederik 2, Christian 4, og Frederik 3. Rigsraad Jørgen Rosenkrantz's Correspondence. (hvoriblandt ogsaa Breve fra Tycho Brahe) Documenter og Breve, Chr. Thomesen Sehested, Christine Munk, Corfitz Ulfeld og Hannibal Sehested vedkommende. (hvoriblandt 13 egenhændige Breve fra Ulfeld til Chr. Th. Sehested 1646 – 49). Endvidere Breve til den Lærde Holger Rosenkrantz fra hans Sønner Erik og Otto; Documenter vedrørende Erik K. Gesandtskab i England 1652, med mange flere Sager. Fra dets gamle Gjemmested var Archivet blevet flyttet til Kjøbenhavn, hvor den afdøde Statsminister Rosenkrantz havde det i sit Værge; efter hans Død blev det af hans Broder Geheimeraad M. G. Rosenkrantz ført til Norge, og denne ældgamle danske, for Historien vigtige Familieskat, gik op i Luer ved Ildebranden i Frederikshald 1826. (24)

52.

Nørholm

Halvanden Miil fra Varde i Thorstrup Sogn, ligger det skønne Herresæde Nørholm, der tilligemed Agerkrog og Lunderup udgør et Stamhuus for Familien Rosenørn – Teilman. Dens pragtfulde Bygninger og skønne Omgivelser af en Egelund smilde den Reisende imøde, som en Oase i Ørkenen; dog afgiver Lunden et Beviis for, at disse Egne vanskeligen ere skikkede til Træplantning, thi naar Træerne staae paa en Skraaning mod øst, gaae de ud saasnart de blive høie, at Vesterhavets barske Storme kunne virke paa Toppene.

Borggaarden bestaar af 3 Fløie, af hvilke den ene, 24 Fag lang, er bygt af Iver Vind. Mellem Borg og Lade-Gaarden løber Varde-Aae. Fordum var ei langt derfra en Gaard ved Navn Knudholm, hvoraf endnu sees Spor, men allerede 1406 var den faste Borg (25) Nørholm til og kaldes i et Document fra dette Aar Castellum Nørreholm; derfra hidrøre endnu Gravene. I Dronning Margarethas Tid tilhørte den Kronen, thi hun afkjøbte Ribe Domkirke og Tistorp og Hodde Kirke endeel af den Grund som Gaardens Volde og Forborg var anlagt paa. Siden kom Gaarden i den mægtige Familie Strangesen's Værg, men ei i deres Eie, thi Kong Christian 2 befalede 1522 Eiler Bryske, Embedsmand paa Lundenæs, at annamme Nørholm Gaard og Gods paa Kronens Vegne efter Doms Lydelse, og dersom Frue Carine, Enke efter Claus Strangesen vilde give Kongen 4 Gaarde, 3 i Vesterby og 1 i Anum, da maatte hun og hendes Børn beholde Nørholm. Besidderne af ovennævnte Familie vare Strange Nielsen og Anna Lange 1457; Strange Strangesen; Claus Strangesen og Frue Carine Vebner. I Aaret 1524 kom ovennævnte Mageskifte istand imellem Kong Frederik I og Niels og Torkil Clausen, Frue Carines Sønner, saaledes at Kongen fik 5 Gaarde, og de derimod til evindelig Eie, saamegen Rettighed, som Domkirken og Kapitlet i Nibe havde havt i de Volde som Nørholm staaer paa og Forborgen, og i og i Vardeaae, som for Nørholm løber o.s.v. (26) Otto Clausen Strangesen og Frue Dorthe Daae besadde Gaarden til 1571 og derefter Sønnen Claus Strangesen, som døde 1596. Hans Enke Mette Skram besad den endnu 1599; men siden kom den i Hans Langes Eie, der var Gift med hendes Datter Karen. Siden Iver Vind D. R. Raad og Frue

Hedvig Schinkel; deres Søn Christian Vind og Frue Hedvig Schinkel; deres Søn Cjristian Vind og Frue Mette Krabbe og disses Datter Karen gift med Christian Bille. Justitsraad, Landsdommer Lassen besad Nørholm 1686; men hans Søn Capitain Frederik Lassen solgte Gaarden 1727 til Stephan Ehrenfeld, hvis Enke Maria Schultz ægtede Etatsraad, Amtmand Teilman 1746 og bragte ham Gaarden. Sønnen Anders Carl de Teilman arvede den 1749.

53.

Steensgaard.

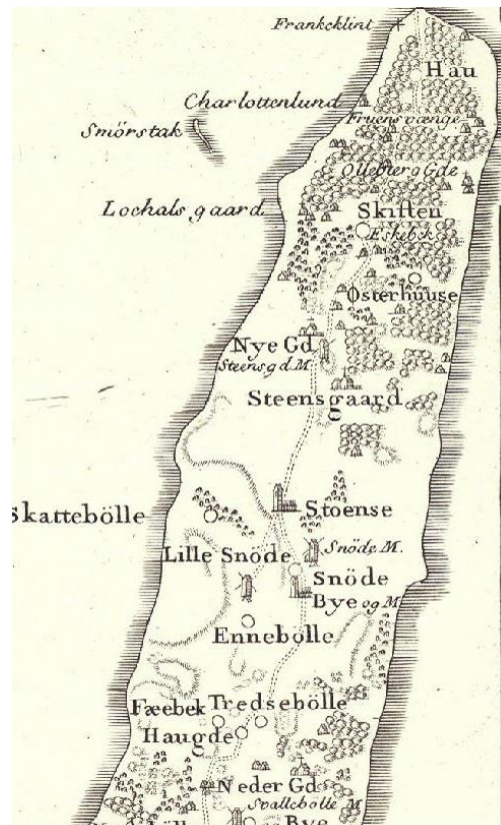
Steensgaard, der i halvtredie Hundrede Aar har været i de Steenseners Familie, ligger i Snøde Sogn paa Langeland. I nogen afstand synes den at ligge lavt, men naar man kommer nær til den, seer man, at den ligger paa to Banker, Hovedgaarden paa den ene, og Ladegaarden paa den anden. I Mangfoldige Aar har den ei været beboet og

dette er vel Aarsagen, hvorfor den endnu har bevaret sit ærværdige Udseende. Hovedbygningen er kun een Etage høi med store Kjeldere og 2 kantede Taarne; gennem et af disse er Indgangen op ad en Snegletrappe af Træ og det Indre af Bygningen viser tydeligt, hvorledes det rige Adelsfolk fordom boede. Det første Værelse man træder ind i er Dagligstuen, med Steengulv af store brændte Fliser; Skabe, Dragkister, Stole, Borge, Alt bærer Præget fra (28) Fortiden. Herfra træder man ind i Salen, eller den saakaldte Sommerstue, et stort Værelse med en Karnap i Taarnet ud til Haugen. Et vældigt Egeskab er det fornemste Bohave. Rundt om paa Væggene hænge gamle Billeder af den Steensenske Slægt. Over Kaminen Vincent Steensen og hans Frue Anna Holck. Han var Landsdommer paa Øen og anførte 1659 Langelænderne, da de to Gange tappert modsatte sig de Svenskes Landgang, men anden Gang bleve overmandede af den svenske Magt under Wrangel og Horn, da Vincent Steensen faldt i Striden ved Annemose. Det fortælles at hans Frue hævned Mandens Død. Hun indbød nemlig endeel svenske Officiere til et Gjæstebud, der holdtes i denne Sal, og da de vare blevne drukne og begyndte at skyde til Maals efter Familiebillederne, lod hun Gaardens Folk overrumple dem og de bleve alle fældede. Endnu til for nogle Aar siden skal Blodpletter paa Gulvet have vidnet om denne Tildragelse. Anna Holck skal have været Moder til 15 Børn, hvoraf fire hænge i Salen. Blandt de mange andre Portraiter ere de mærkeligste: 1.) Ved siden af Kaminen en Landsdommer Holck, der paa en Hjemreise fra Nyborg til Lolland, ved Lohals blev

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

ihjelslagen i Baaden af Baadføreren 2.) Henrik Steensen en (29) Søn af Vincent, og ved Siden af ham et Fruentimmer, hvis Navn ikke vides. Hun bærer paa Maleriet et Guldarmbånd af tre Spiraler. Dette Oldtidssmykke, der veier 1½ Pund og formodentlig er meget gammelt, opbevares endnu. 3.) Jochum Christensen Steensen, der eiede Grevensvænge, med en Hund ved Siden, der skal have reddet hans Liv. 4.) Fru Anna Steensen, Vincents Farmoder, med to Datterbørn ved Haanden; hun er malet 1677 i hendes 85de Aar. 5.) Over det store Skab to Portraiter, som urigtigen angives for at være Christian 2. og hans Dronning. 6.) Ved siden af Skabet en Frøken Trolle, der døde paa Steensgaard. 7.) Midt i Salen, en Baron Podebusk, efter hvis Bilede de Svenske fortælles at have skudt. 8.) Hans Detlef Streensen, der skal have været Oberst og Commandant i Christianstad under Christian 5, hvor han blev skudt, i det han var i Færd med at skrive et Brev til sin Kjæreste, hvis Portrait ogsaa hænger der. Brevet der gjemmes endnu paa Steensgaard blandt nogle andre gamle Papirer og Pergamentsbreve, saaledes som han efterlod det, ikke ganske fuldskrevet og bestænket med hans Blod.

Et af to portrætmalerier af våbenbrødre til Steensgaard Gods. Malerierne hang i riddersalen, da svenske soldater belejrede Langeland og blandt andet indtog godset. Her skød til måls på de to malerier, som siden er lappet, men mærkerne ses stadig tydeligt.

Steensgaard kaldtes forud (1577) Kroager.

Om den nuværende Bygnings Alder er man (30) uenig. Nogle paastaae en er opført 1578 af Knud Steensens Enke, Andre derimod at den er fra 1685. Det første er rimeligst med Hensyn til Bygningsmaaden. Eierne have været Knud Steensen; Hans Steensen, død 1594, og Frue Margaretha Basse; Hans Steensen og Anna Lunge; Vincent Steensen og Anna Holck; deres Søn Hans Steensen (1670) og Frue Mette Gotfreds; Oberstlieutenant Hans Gottfried Steensen, død 1749, og Frue Anna Sophie Kaas; Carl Frederik Steensen, Oberstlieutenant og Frue Hilleborg Sophia Kaas. Nu er den (tilligemed Egelykke9 et Stamhuus for Familien Leth.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Syd for Byen Varde, nærved Aaen, findes Rudera af Volde og Grave: her stod fordum en Borg kaldet Vardehuus, der allerede var til under Kong Niels, da Eskild Ebbesen var Hovedsmand paa Slottet. 1430 nævnes Varde-Slot blandt det Gods i Jylland, som de holsteenske Grever havde i Besiddelse og som skulde indløses af Kong Waldemar. – 1399 havde Hennike Limbek Slottet og Vardesyssel i Pant for 8000 lybske Mark. Siden forekommer Varde-Slot i Documenter af 1400. Den 2 April 1434 blev Slottet indtaget ved et Bondeoprør og ødelagt. Øst for Byen findes nogle Høie, der efter Pontoppidan, skal være Levninger af en de Keiserlige anlagt Skandse; Stedet kaldes i ældre Documenter Arnburg, siden Arnebjerg, nu sædvanlig Arnabjerg. I Jorden findes en Mængde gamle Muursteen og Kalk.

55.

Harrestrup.

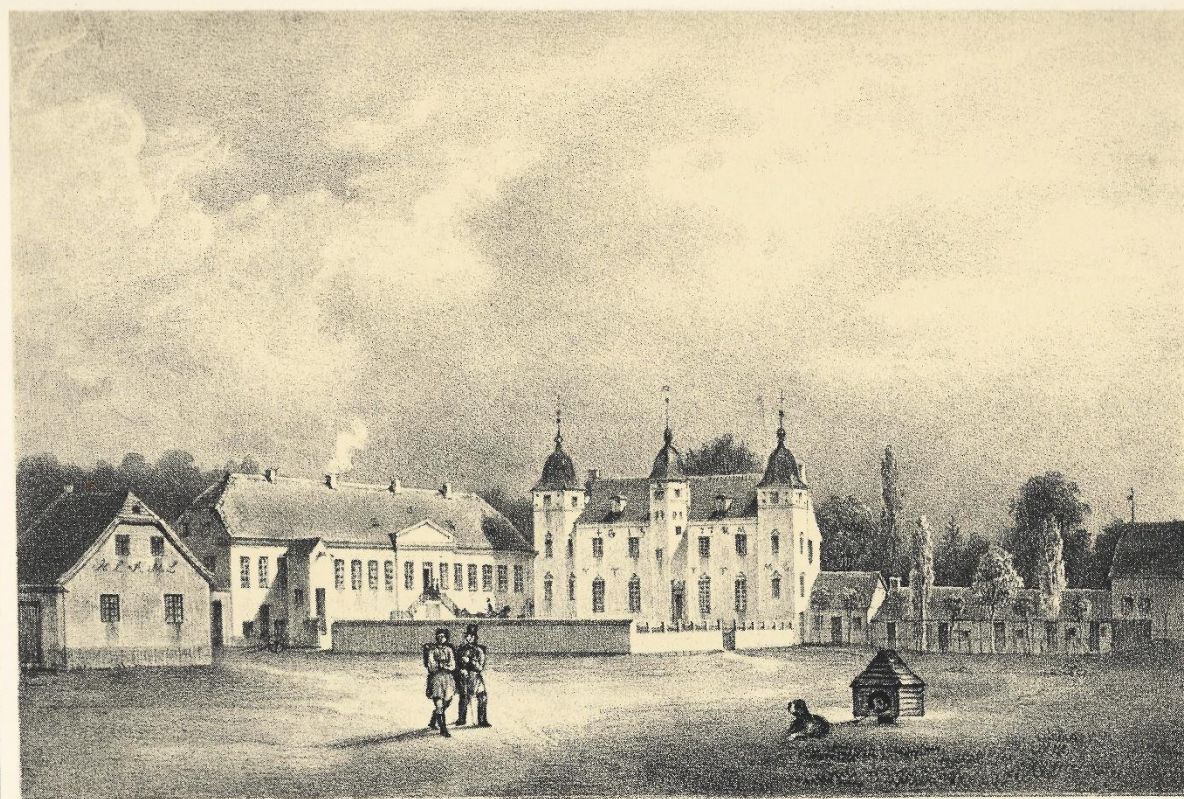
Nærved Boelstedet Harrestrup i Dagberg Sogn, Viborg Amt, hæver sig i den dybe Dal et høit, cirkelrundt Bjerg, der er ovenpaa fladt og fuldt af Muursteen i Grunden, af 12 Favnes Bredde. Her stor Harrestrup Borg, der i Aaret 1287 beboedes af Drost Peder Høsel eller Hoseøl, der spillede en saa vigtig Rolle under Erik Klippinge og hans Efterfølger. Maaskee er Harrestrup bleven ødelagt af Marsk Stiig Andersens Partie, der som bekjendt hærjede Landet i lang Tid og trolig understøttedes af de Norske og Slesvigs Hertug Waldemar, der ved en paa Danehofet i Skjelskjør 1287 opkommen Strid, fangede Drost Peder og satte ham i et haardt Fængsel paa als. (33)

56.

Hollufgaard

Efter Reformationen bleve endeel af de overflødige Kirker nedbrudte og Materialerne anvendte til at istandsætte og forbedre Herregaardene, hvorfor ogsaa mangfoldige af disse paa den Tid findes at være ombygte.

F. Richardt del.

C. A. Reitzels Forlag

Em. Berentsen & Co. lith. m.

HOLLUFGAARD,

i Fyen, opført 1577

Hvor Kirkerne saaledes nedreves, indrettede gjerne et Kapel paa Herregaarden, eller man henviiste Sognefolkene til det Kapel, som allerede fra de catholske Tider var paa eller ved Herregaarden; thi under et almindeligt Interdict, da der ei maatte messes eller prædikes i Kirkerne, lod Herremanden gjerne ved sin Kapellan forrette Tjenesten i et Værelse paa Gaarden. Krumstrup i Fyen er saaledes opført af Materialierne af et Kapel, som stod ved Ryslinge Kirke, kaldet St. Annæ Kapel, og Hollufgaard er bygt eller ombyggt af den nedbrudte (34) Hjallesø eller Hellese Kirke, hvis gamle Kirkedør endog i lang Tid fandtes paa Gaarden.

Hovedbygningen bygt 1577 af Jørgen Marsvin og betydeligen istandsat af Stiftamtmand v. Heinen, er 2 etager Høi, i gammel gothisk Stil, med en snever Borggaard og 2 Fløie, hvoraf den ene udgjør Mejeriet og den anden Oeconomieværelserne. Den har et Taarn og er omgivet med Grave. Den har

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

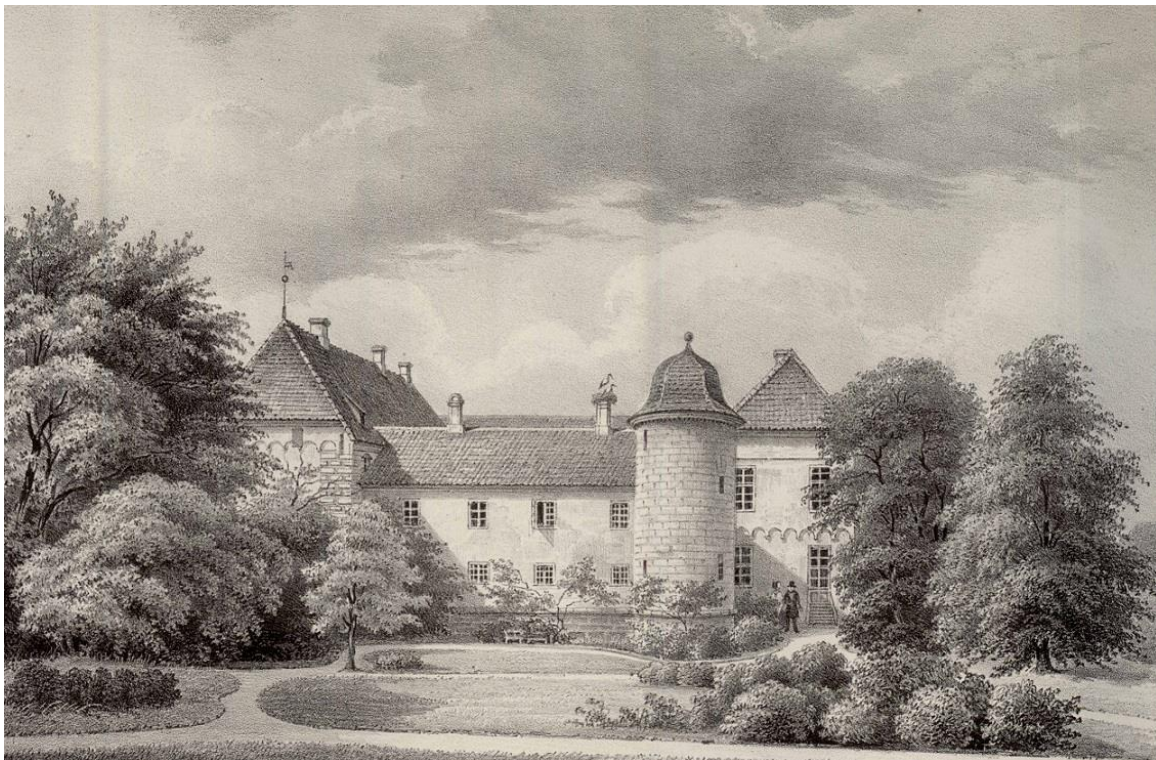
et Taarn og er omgivet med Grave. Udenfor ligger Ladegaarden. Hovedbygningen med sine gamle tykke Mure, bærer ganske Præget af en Ridderborg; især fra den sydlige Side har den et ærværdigt Udseende.

Af de ældste Eiere vides: Jørgen Marsviin, død 1524; Peder Marsviin 1556; Jørgen Marsviin 1588, og Peder Jørgensen Marsvin, hvis Datter Karen ægtede Erik Pors og siden Henning Pogwisch. Siden tilhørte den Biskop Niels Bang af Odense, med hvis Datter Borgermester Jens Erichsen i Odense fik Gaarden. Derefter eiedes den af Land- og Krigs-Commissair Otto Pedersen, Justitsraad Iver, Land- og Krigs Commissair Himmelstrup og Stiftamtmand Caspar Herman v. Heinen. Den nuværende Besidder er Hr. Proprietair Langkilde. (35)

57.

Arreskov

Fire Miil fra Odense ligger det stolte Arreskov, hvis hvide Mure allerede længe lyse den Reisende imøde, der gennem den lange Allee nærmer sig den gamle Borg, hvis kraftfulde Bygning svarer til den romantisk skønne Egn.

Dens fire Længder indslutte en stor rummelig Borggaard og i Form og Carakteer har Arreskov noget tilfældes med Gisselfeld i Sjælland. Af Taarne findes nu kun et, der er bygget i den ene Ende af den Fløi, som vender mod Haven. Brede Grave omringe den stolte Ridderborg og paa den anden

Side af Graven, ud imod Arreskov eller Flemminge-Sø (Arreskov Sø) ligger Haugen. En lang Bro med 3 Muurhvælvinger fører over Graven til den dybe hvælvede Pert, hvis Portal er prydet med gamle Vaabener og Indskrifter om Porthusets og (36) Gaardens Bygning, hvilken Erik Otteson Rosenkrantz til Kjerstrup begyndte 1558 og fuldførte 1568, da han havde faaet Arreskov med sin Frue Helvig Hardenberg. Desuden har han ladet sætte følgende Indskrift:

”Hjelp den hellige Trefoldighed:

Var dig for Skyld, Løgn, løst Levnet, Parlement og Kiv;

Eller Du bortfalder Din Ære, Helbred og maaskee Liv”

og derhos en Fremstilling af Treenigheden i Steen:

Gud Fader, der har en tredobbelt Krone med et stort Kors paa Hoveder, holder den korsfæstede Christus, over hvis Hoved en Due sees svævende.

Arreskov laae forðum et Bøsseskud fra den nuværende Bygning, og tilhørte 1210 Knud Urne, Hofmester hos Dronning Dagmar; siden var det blandt Hertug Abels Fædrengods, og Gaarden blev i Krigen med hans Broder Kong Erik den femte, indtagen 1248. Siden tilhørte det Rigets Marsk Peder Finnsen, som tog Flugten i Slaget paa Lohede 1261, hvor Erik 6. og hans Moder bleve fangne af den slesvigske Hertug Erik. Ved en Herredag i Nyborg blev derfor Peder Finnsen, Iver Taagesen og 6 andre Anførere, der ved deres skammelige Flugt havde foraarsaget det ulykkelige Udfald af (37) Slaget, dømt fra Liv og Gods og hængte i en meget høi Galge udenfor Nyborg Slot 1263. Arreskov blev nu besat og nedbrudt 1264. Dog blev Borgen siden opbygget igjen og tilhørte 1547 Jacob Hardenberg, hvis Datter bragte Erik Rosenkrantz Gaarden, hvis nuværende Bygning opførtes af ham. Hans Søn Jacob døde 1616 og dennes Søn Henrik Rosenkrantz døde ugift 1663. Søsteren Christenze ægtede Rigsraad Mogens Høeg og siden besad Jørgen Scheel Gaarden og efter ham Etatsraad Erik Scheel, hvis Søster Ida, gift med Mogens v. Holsteen, arvede Arreskov og afstod det 1742 til sin Søn Erik Scheel v. Holsteen. Siden 1784 hører det under Grevskabet Muckadell.

Paa Arreskov gjemmes to gamle Billeder af Kong Erik 5. og hans Broder Abel; under den førstes Billede staaer:

**En cadit ex hæres Regno, subit improbus urnam.
Horrendum meruit talia fata nefas.**

Se, han bliver arving til riget, og de fordærvede går ind i urnen.

En frygtelig forbrydelse fortjente en sådan skæbne

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

(oversat fra google)

Ligeledes gjemmes her et i Træ udskaaet Mariabillede, et ypperligt Kunsstykke, forfærdiget 1517
Af den berømte Albrecht Dürer. (38)

58

Trørborg.

Trørborg tilhørte i ældre Tider den mægtige Familie Limbek, indtil Dronning Margaretha købte Gaarden tilligemed Loe- fordum Løveherred af Claus Limbek, og lagde den tilligemed Møgeltønder og Hundsbeke under Kronen og Viborg Landsting.

1400 pantsatte Dronningen Gaard og Gods tilligemed Løherred til Biskoppen af Ribe for 5000 lybske Mark, hvorefter den forblev uindløst indtil Reformationen, hvorfor ogsaa i et Document af 1442 nævnes Riber Kirkes Slot Trørburgh. Bisperne holdte der deres Fogder, som ofte vare Adelsmænd. Af disse veed man Christiern Stygge og Thomas (39) Iversen Juul 1492, der overantvordede det til Biskop Iver Munk, som 1499 havde faaet det i Forlehnning paa Livstid af Kong Hans. 1531 forhøiede Kong Frederik I. Paikket paa Trørborg for Biskop Munk, som endnu forstrakte Kongen 2000 Rhinske Gylden derpaa. 1532 forlehnede Biskop Munk Trørborg til Wulf Pogevisch og Frue Christine Munk, hvilken Forlehnning han endog efter Reformationen fik Livsbev paa 1540 af Kong Christian 3. 1556 var Rigsraad Niels Lange Embedsmand paa Trørborg og 1558

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

blev det forlehnet til Witzlav Wobitzer; siden havde Feldtherre Daniel Rantzau det og da han faldt ved Varberg, fik hans Brodersøn Peder Rantzau det 1570. Nogle Aar efter bekom Peder Rantzau det til Eie ifølge mageskifte for Wamdrup Gaard og Gods i Koldinhuus Amt. Han ombygte Trøborg 1580 og satte følgende Indskrift over Porten:

Troyburg heis ich von Alters her,
Lis ferner wiltu Wissen mehr.
Als Friederich den Ander shon
I Dännemarken trug die Kron
Und wieder Svhweden Kriegt acht Jahr
Hat Daniel Rantzau Feld = Obrister dar
Vom Reich mich verdient und erworben
Für ihn und seine Leibes Erben.
Weil er vor Warburg ward erschossen (40)
Und keine Leibes Erbden hintergelassen
Hat nun Peder Rantzau sein Bruder
Mich für sein Erbgut Wamdrup wieder
Nach Begehr des Königs getauscht, und gebaut
Wie ich alhier jetzt werde beschaut
Der Kron und seinem Geschlecht zum Ehren
Mein Glück stehet zu Gott dem Herren,
Nach Christi Geburt merk eben es war
Tausind fünschundert und achzig Jahr.

I den svenske Krig 1644 blev Gaarden, formodentlig af et Streifkorps, beskudt med Falkonetter, men Fjenden drog bort igjen med uforrettet Sag.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Godske Rantzau, en Brodersøn af den forrige, fik Trørborg efter ham; derpaa hans Søn Daniel

Rantzau, hvis Datter fik Amtmand Hans Adolph v. Buchwald og til bragte ham Gaarden. Deres Søn Otto Frederik v. Buchwald arvede den, og efter ham Sønnen Geheimeraad Frederik v. Buchwald til Vorstel i Holsteen. Hans Datter fik, Geheimeraad Oberhofmarschal Frederik Greve af

Moltke, hvis Enke ægtede Kammerherre v. Plessen, der 1776 solgte Gaard og Gods til Kammerraad Bentzon og G. Holst hvilke 1777 afhændede dem til Cancellier Bendix Holst. (41)

59.

Sandholt.

i $\frac{3}{4}$ Miil fra Faaborg 4 Sandholt – Lyndelse Sogn, ligger den gamle Hovedgaard Sandholt, en massiv 3 Etagers Bygning, bestaaende af 4 Fløie og omgivet med brede Grave, hvorover gaar en Qvadersteens Broe med 3 Buer. Paa alle 4 Hjørner havde den fordum Runddele, hvoraf 2 endnu ere tilbage.

Paa alle 4 Hjørner havde den fordum Runddele, hvoraf 2 endnu ere tilbage.

Her boede i Kong Hans's Tid, den rigeste Adelsmand i Landet: Poul Laxmand, Rigets Hofmester, der foruden Sandholt og Nielsstrup i Fyen, ogsaa besad Asserbo i Sjælland, Vallen i Halland og Aagerup i Skaane, dertil 900 Arvegaarde og 14 Møller, som skyldede 82 Læster og halvtredie Pund Korn, 8 Læster Meel, 71 Læster og 1½ Pund Smør, 37 Sviin, 1121 Faar og Lam og en Læst Salt, samt 1833 Mark. Desuden havde han i Pant: (42) Sølvitsborg for 1300 Mark, Gjøngeholm for 900 Mark, foruden Byboskab, som fandtes paa fornævnte Sædegaarde, samt på Sølvitsborg og Krogen. I Kjøbenhavn, Helsingør, Malmø, Landskrone, Lund, Sølvitsborg, Halmstad, Helsingborg og Faaborg havde han en Gaard i hver Bye, et Mærsskib og 3 mindre Skibe. Denne Mand blev en Dag i Juni 1502, da han gik fra Kjøbenhavns Slot, i Højbrostrædet overfaldet af 2 Adelsmænd, Ebbe Strangesen og Bjørn Andersen, af hvilke hiin stak Hofmesteren i Brystet med en Dolk, denne derimod saarede ham med Sværdet, hvorpaa de kastede ham ned i Canalen med de Ord: "Du hedder Laxmand, løb nu i Vandet, som din Art er." Man har stridt meget om Kongen var vidende om Mordet eller ikke, thi efter nogen Tid lod han anlægge Sag, ei mod Morderne, men mod Laxmand, og alt dennes Gods inddroges under Kronen fordi, som det heed, Poul Laxmand havde haft hemmelig Stempling med Rigets Fjender; dog fandt man mellem hans Breve og Papirer Intet, der bestyrkede denne Mistanke og rimeligviis har det været en Intrigue af hans Fjender og Misundere, ligesom man ogsaa veed, at Kantsleren Ravensberg, Biskop i Roskilde, mistænktes for Deel i Mordet og en anden Prælat Jens (43) Andersen Beldenak, Biskop i Odense, gik til Haande ved den over Laxmand afsagte Dom, hvorfor han fik hans Gaard i Kjøbenhavn. Sandholt blev givet til Rigsraad Torben Bille, hvis Datter Edele ægtede Rigsraad Jacob Hardenberg og tilbragte ham Gaarden. Hardenberg var en af de Adelsmænd, der havde hyllet Christian 3; da derfor de lybske og meklenborgske Tropper, der skulde hjælpe dem afsatte Christian 2, havde indtaget Sjælland og Fyen, hvor de i Forening med de misfornøiede Indbyggere plyndrede Herregaardene og dræbte de Adelige, begav Hardenberg sig til den Kongelige Armee og Sandholt blev besat af Fjenden. Hardenberg havde før sin Afreise anbetroet sit Guld, Sølv og andre Kostbarheder til Præsten i

Svanninge, Hans Madsen, der havde ladet det indmure paa et forborgent Sted paa Gaarden. Dette erfarede Biskop Gustav Trolle og begav sig med en Deel Folk til Præstegaarden, hvor han, da Præsten ei vilde røbe Stedet, hvor Kostbarhederne vare gjemte, røvede Alt hvad der fandtes i samme, saa at Præstens Kone og Børn maatte tigge Brødet og slæbte Madsen med sig til Odense. Her indespærredes han i et Skab, og siden søgte man ved Pinsler at tvinge ham til at forraade det hemmelige Gjemme. Natten derpaa forsamlede de fornemste (44) grevelige og lybske Officierer sig i samme Stue, hvor Madsen paany var indespærret i Skabet, og lagde Raad om Tiden, Stedet og Maaden, paa hvilke de vilde angribe den kongelige Leir for Assens. Hans Madsen maatte derpaa, barbenet og bunden til Grimetøilen af en Hest, løbe med dem og efterlodes tilsidst paa en Herregaard i Nærheden af Faaborg. Herfra fandt han Leilighed at undkomme, løb til Stranden, sprang i en Baad og med en Humlestage styrede han over til Horne Land og naaede endelig den Kongelige Leir Natten mellem d. 10 og 11 Juni; her opsøgte han Hardenberg, fortalte ham de Greveliges Anslag og Feldtherren Rantzau bød da strax Armeen at bryde op, forekom Fjenden, angreb og slog den ved Ørnebjerg.

Jacob Hardenberg døde 1542 og hans Datter Anna, gift med Erik Rud, Rigsraad, arvede Sandholt; derefter tilfaldt den Knud Rud, der døde 1611. Hans Enke Frue Ellen Marsvin lod ved en Reparation paa Gaarden, en stor Deel forgyldte Fløie: (50?) hvormed Runddelenes Spire (45) vare prydede, nedtage, hvorover Knud Ruds Broder Corfitz forargedes; en Strid opstod, der gik til Proces, hvilken ogsaa faldt ud til Corfitz Fordeel og Frue Ellen maatte betale 2000 Rdlr. Corfitz Rud arvede Gaarden og efterlod 1630 Sandholt til sin Datter Mette, gift med Niels Trolle, Statholder i Norge. Siden eiedes Gaarden af Corfitz Trolle, Cancellieraad Hesse, Generalmajor Bruin, Etatsraad Nobel, Justitsraad Hans Nobel og Cancellieraad Nørager. (46)

60.

Egeskov

Egeskov i Qvenrdrup Sogn, 2½ Miil fra Svendborg, er en af de gamle Herresæder, der lige indtil vor Tid har beholdt sit oprindelige Udseende; Bygningen bestaaer af 2 med Siderne sammenbygte Huse, af 3 Etager, med adskildte Tage; en Bygningsmaade, der ofte sees paa de gamle Herregaarde i Holland og gjør det rimeligt, at en hollandsk Bygmester har forestaaet Egeskovs Opførelse, thi Bygningsmaaden er meget sjelden her i Landet og findes kun paa et Par andre Gaarde. Paa hver Ende af Bygningen er en saakaldet Runddeel opført til Forsvar, og Gravene, der ere meget brede, gaae tæt op til Bygningen, der siges at have saamange Vinduer, som Aaret Dage, saamange Døre, som dette Uger, og saamange Skorsten, som der gives Maaneder i et Aar. Til Gaarden grændser de herligste Skove, især af Eeg, der (47) vistnok har givet den sit Navn, og en anseelig Hauge. Paa Gaarden vises et Værelse, hvori Ludvig Rosenkrantz' 2 Moder en tidlang har været indespærret, thi det var fordum Skik, at Jomfruer og Koner, der levede løsagtigen, bleve indespærrede. Saaledes vises paa Krænkerup (Hardenberg) i Lolland, et værelse, hvori en saadan adelig Jomfrue har været fængslet; ligeledes var der i Vestervig Kloster et saadant Syed. Denne Indspærring kaldtes i den Tid Indmuring, og dette Udtryk har været Aarsag til at mange, endog under Frederik 2, virkelig

indmurede Folk.

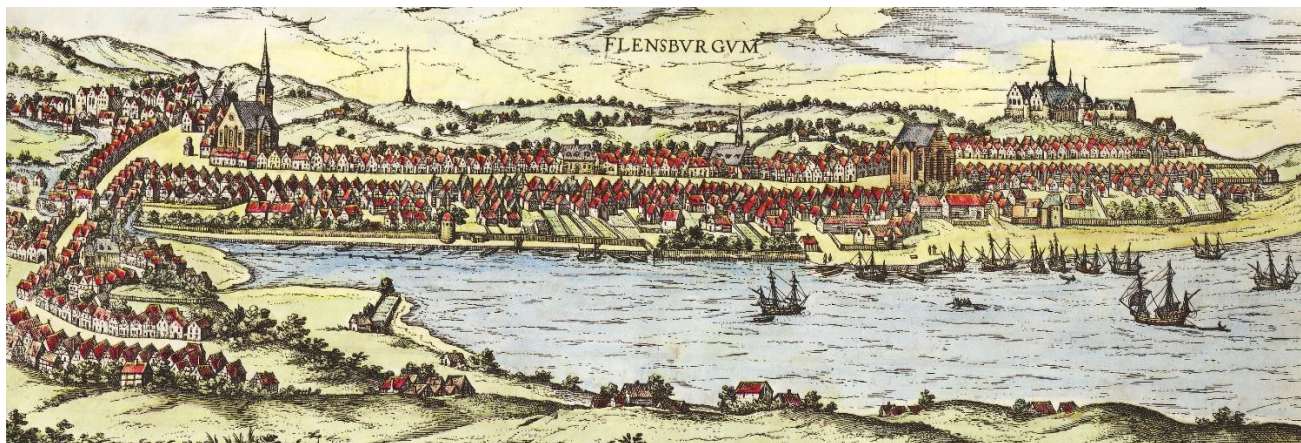
Saaledes som Egeskov nu staar, er det bygt af Rigmarsk Franz Brochenhuus, der faldt for Varberg 1569. Han lod 1554 Egeskov paany opføre, efterat Gaarden allerede fra 1418 og længere havde været i den Schinkelske Familie. Grevens Feide, i hvilken flere Slotte bleve beleirede og indtagne, (Rygaard, Bakkebølle, Ørkel, Næsbyehoved, Søholm m.m.) nogle ogsaa længe med Held forsvaredes, (Nielstrup, Nyborg, Draxholm, Hjortholm,) gave Herremændene Anledning til at befæste deres Slotte og Borge, og saaledes befæstedes i Fyen: Egeskov, Brangstrup, Elved, Fraugegaard, Enggaard, Harritslevgaard, Hollufgaard, Rønninge- Søgaard, (48) Skousboe, Øritzlevgaard, Ulrichsholm, Billeskov, Løismose, Fjellebroe, Glorup, Hesselagergaard, Ulfeldsholm, Hvedholm, Lundegaard, Nakkebølle, Rygaard og Boltinggaard. Vej gjorde Krigskunsten siden store Fremskridt, ikke destomindre gav man si dog endnu i den svenske Krig 1644, af med at beleire Slotte, og disse forsvaredes endnu undertiden med Held: (Trørborg, Vaargaard, Riberhuus).

Efter Franz Brochenhuus nævnes som Egeskovs Eiere: Lauritz Brochenhuus død 1604 og Frue Karen Skram; Jacob Ulfeld, Lauritz Ulfeld død 1659; Rigsraad Otte Krag; Geheimeraad Niels Krag og hans Søn Etatsraad Niels Krag. I Aaret 1811 oprettedes Egeskov til et Stamhuus af Grev Preben Bille-Brahe. (49)

61.

Flensborg – Slot

Paa Vestsiden af Staden Flensborg sees endnu en Levning af det gamle Flensborg-Slot, der var bygt af Grev Nicolaus omtrent o Aaret 1400, og af Hertuginde Elisabeth pantsattes tilligemed Staden og Slottet Nienhuus (bygt 1345) til Kong Erik 8. og Dronning Margaretha i Aaret 1409 for 11,400 Mark Lybsk.

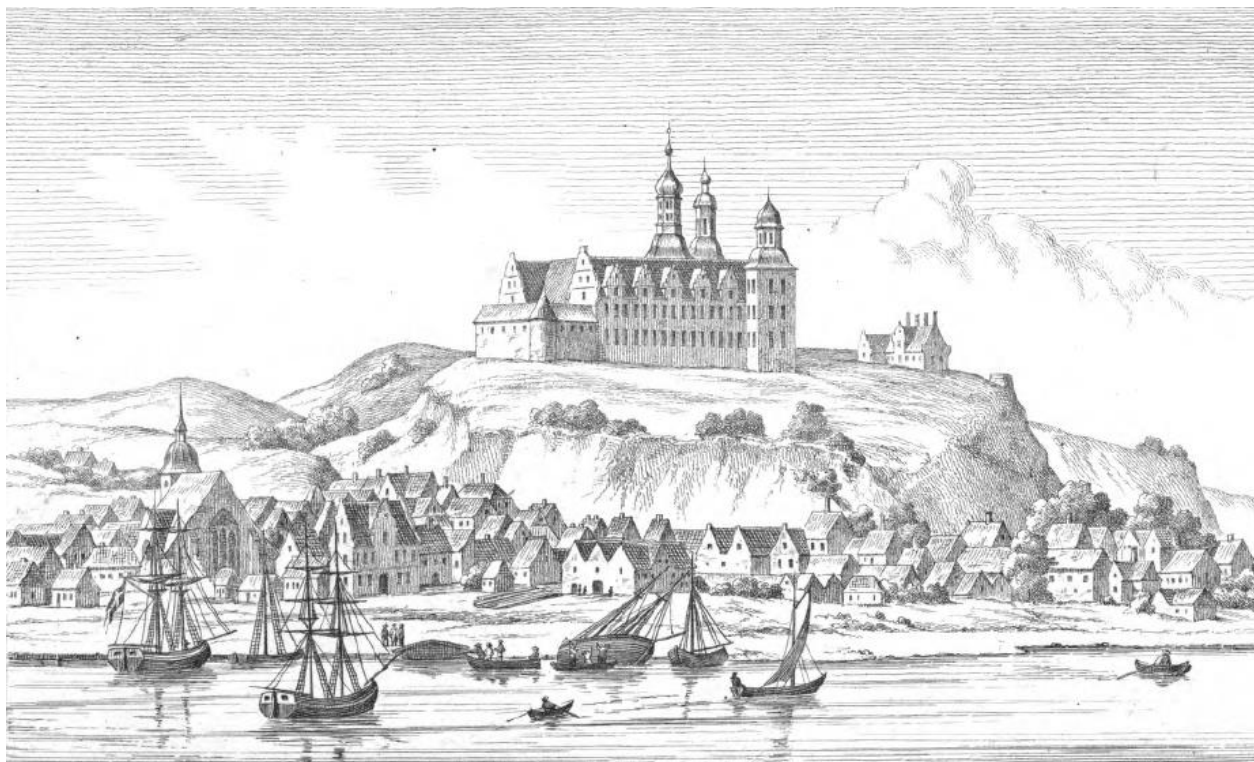
Måske Flensborg-Slot?

Duborg blev i 1400-tallet opført under Margrete I. og Erik af Pommern som et værn mod holstenske grever, der igennem årtier havde haft stor indflydelse i byen. Slottet lå på en banke kaldet Vor Frue Bjerg eller Mariebjerget, i dag kaldet Duborg Banke.

I dette Aar opstod en Spænding mellem Dronningen og Hertuginde hvortil en Sammenkomst paa Gottorp (se første Samling pag. 57) gav Anledning, og som endtes det følgende Aar med en Krig.

Kong Erik havde imidlertid befæstet Borgen stærkere og forsynet Staden med Grav og Muur, hvorfor Hertuginde tog sin Tilflugt til List, lod Byens Øvrighed indbyde og fængsle, da den kom, hvorpaa de maatte love at overgive Byen og Slottet. (50)

Det følgende Aar bemægtige Kongen sig Nienhuus og Flensborg Slot paany, hvorimod den ældste af Hertuginde Sønner i Forening med Erik Krummedige, Otto Sehested, Tønne og Eilert Rønnow holdt endnu Staden besat og haabede, at erobre Slottet, men dette var dem for stærkt og da en heftig Blodgang herske i deres Hær, måtte de ophæve Beleiringen for Slottet, ja endog overlade Kongen Staden, hvorpaa Kongen lod de fornemste Borgere, samt Borgemester og Råd halshugge, fordi de forrige Aar havde overgivet sig til Hertuginde.

Duborg Slot ca. 1700.

Efter Dronning Margarethas Død fandt vel Underhandling Sted, men Kongens Fordringer foraarsagede en ny Krig, der udbrød 1415. Denne Krig førstes med liden Kraft fra Kongens Side og varede meget længe. I Aaret 1423 d. 11 Nov. angreb Grev Henrik Flensborg, tidlig om Morgen, fra Slotssiden, bemægtigede sin en af Portene og trængte med 400 Mand ind i Byen; den danske Besætning spærrede Gaderne med Vogne, Tønder o.s.v. og søgte at drive Fjenden tilbage, da i det samme Hertug Rumvold af Schlesien, der var sendt af Keiser Sigismund som Fredsmægler, traadte frem og bad Henrik trække sig tilbage, hvorpaa Underhandlingerne begyndte. 1426 udbrød Krigen paany (51) og i Marts 1427 indfandt en hanseatisk Flaade sig for Flensborg, medens Grev Henrik nærmede sig fra Landsiden. I Flensborg befalede Biskop Gerhard af Aarhuus og Ridder Peder Johansen. Slottet og Staden indsluttedes tæt fra Land- og Søsiden, og Fjenden besluttede at angribe Dagen efter Christi Himmelfartsdag; men den Hamborgske Raadsherre Johan Kletzeke besluttede paa egen Haand at angribe Staden, uden at underrette sine Allierede derom.

Da man bragte Grev Henrik det Budskab, at Hansestædernes Mandskab stormede Slottet, blev Greven bange for at Hansestæderne alene skulde høste Æren og beholde Staden for sig alene; han greb derfor en Stormstige, lagde den mod Muren og besteg den for at opmuntre Sine; men en Ahlefeld, der saa dette, raabte: Herre! vov Eder ikke saa daarligen, I kunde fange Skade og bedrøve os Alle. En af de beleirede, der hørte dette, kjendte Greven derpaa og gjennemborede ham med et Spyd. Greven blev baaren vort på Stigen, men styrtede af underveis, dette forøgede hans Saar og neppe var han bragt i et Telt, for han opgav sin Aand. Hansestæderne erklærede nu at efter Henriks Død (52) vare de ei pligtige til videre Understøttelse, de droge derfor bort og Holstenerne fortsatte Beleiringen og Kong Erik gjorde intet Forsøg paa at undsætte det haard ængstede Flensborg. En fra Staden fordrevede Borger, der søgte at hævne sig førte paa Palmesøndag de. 15 Marts, da Alle var i Kirke, 200 Holstenerne ind i Byen. Mange tyede nu til Slottet, hvor Biskop Gerhard og Peder

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Johansen endnu vare Befalingsmænd, og med en Besætning af 700 Mand troede de at kunne udholde en langvarig Beleiring. Greverne opfordrede derfor Hamborg og Lybek til at sende dem Hjelp, og Friserne sendte 800 Skandsegravere; disse omringede Slottet fra Landsiden med Grave og Skandser, medens Holstenerne fra Byen nærmede sig og skjøde et Steenhuus ned hvorfra de Danske havde tilføiet dem stor Skade. Beleirerne havde imidlertid forsømt at afskjære Slottet Forbindelsen med Søen, hvorfor Besætningen lode Kong Erik vide, at de inden 14 Dage matte overgive sig om der ingen Undsætning kom. Erik Krummedige ilede ogsaa med 16 Skibe at tilføre dem Levnetsmidler, men u indesluttede Hostenerne Slottet endnu mere og Nøden steeg i den Grad, at de maatte spise Heste og Hunde-Kjød, og (53) da ingen Undsætning kom, overgaves Slottet d. 2. September og Besætningen erholdt fri afmarsch. Greverne lode nu Slottet istandsætte og indtog samme Aar d. 30. Nov. Slottet Nienhuus, der ødelagtes og hvis Voldsted sees $\frac{1}{2}$ Miil Nor for Flensborg.

I Krigen mellem Christian 4 og Keiseren var Flensborg Slot og Bye besat af Fjenden og leed meget, saavel som de Svenske, der 1643, 44, 45 holdt det besat under Oberst Douglas.

I Krigen med de Svenske 1658 leed Slottet atter meget af den svenske Besætning og siden toges det i Besiddelse af de Keiserlige Hjelpetropper. Endelig lod Kong Frederik 4 det formelst Brøstfældighed nedbryde i Aaret 18719. Blandt mærkelige Personer, der her fødtes, ere Hertug Adolph, Stamfader til den Gottorpske Linie, født 1526; og Kong Christian 5, født 15 April 1646.(54)

62.

Tiele.

Denne gamle Gaard, som ligger et Par Miil nordøstlig for Viborg, har i det 16de Aarhundrede tilhørt Familien Skram; og Hovedbygningen, som den endnu staaer, lod Jørgen Skram til Thiele og hans kjære Hustrue Frue Hilleborg Daa opføre 1585, som en Indskrift over Borggaardsporten beretter; hvortil er føiet et rimet Sprog, saaledes som man ofte finder dem paa den Tids Bygninger, nemlig:

”Vi bygge her Huse og store Fæste,
Endog vi ere kun fremmede Gjæste.
Gud unde os her saa at bygge og boe,
At vi kunde naae den evige Ro”
Anno 1585 lod Jørgen Skram o.s.v.

Den ældste Eier af Tiele, som man veed, var Eskild Ibsøn, der levede 1430; hans Søn Christian døde ugift, hvorfor Moderen Else Udsen arvede Gaarden; hun ægtede Mogens Jensøn (55) Løvenbalk og Frue Karen Bille; deres Datter fik Erik Skram til Hastrup, som døde 1568. Sønnen Jørgen Skram, Danmarks Riges Raad (død 18 Febr. 1592) lod Tiele ombygge; dog staaer endnu et gammelt Huus ved den søndre Side af Borggaarden, der er en Levning af den ældre Bygning,

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

maaske endog det ældre Stuehuus eller Gaardens gamle Hovedbygning; der benyttes nu til Kornmagazin.

Den indvendige Længde af dette Huus er $23 \frac{3}{4}$ Alen; den indvendige Brede $11 \frac{1}{2}$ Alen. Den stærkt hvælvede Kjælder, hvortil en Steentrappe paa 18 Trin fører ned, har derimod kun 20 Alens indvendig Længde til $9 \frac{3}{4}$ Alens Brede; dens Høide fra Hvælvingens Slutning er 4 Alen, og Lyshullerne have henved 5 Alens Tykkelse i Hvælvingens Skraa-Flade, hvoraf man kan slutte sig til hvilken Underbygning man har givet dette Huus af saa maadelig en Størrelse og Høide; denne er i underste Stokværk kun $4 \frac{1}{2}$ Alen, men i øverste $6 \frac{1}{4}$ og fra dettes Loft til Mønningen $7 \frac{3}{4}$ Alen, saaledes Høiden over Jorden indtil Tagryggen i Alt $18 \frac{1}{2}$ Alen. Murens Tykkelse over Jorden er i underste Stokværk $1 \frac{3}{4}$ Alen. I begge Ender af Huset har været anbragt Kaminer, hvis Rør have gaaet lige op i Midten af Gavlen. (56) Vinduerne have været faa og smaa, og et Par af dem ere alt i gammel Tid tilmurede. I Muren findes Rum til Skabe, hvis store Dørstabler endnu ere tilovers; paa et Sted derimod er en Nische, der ikke synes at have havt denne Bestemmelse (maaskee til et Helgenbillede?) Skjøndt Skillerumsmurerne for længe siden ere nedrevne, (kun i Kjelderen findes endnu Afdelinger) er deres Sted dog endnu kjendeligt ved Mærket paa Hovedmuren. Den største Sal har været i Høiloftet, eller andet Stokværk. Tømmerværket i Huset svarer til Murens Soliditet; Loftsbjælkerne i underste Etage ere af svære Egetræer; de øverste derimod Fyrrebjælker; maaske kunne de være nyere og dette Loft omlagt. Heller ikke ere Plankerne i det øvre Stokværks Gulv

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

fuldtsaa brede som i det nedre, hvor der findes Fjæle af 21 Tommers Brede. Sparreværket er derimod, ligesom Bjælkeværket i det nederste Loft, af svært Egetømmer og bestaaer af dobbelte Hanebjælker og mellemløbende Stivere, der krydse hinanden mellem Hanebjælkerne og tillige ligge over den underste af disse, hvori de ere nokkede.

Saaledes som Jørgen Skram efterlod Gaarden, saaledes see vi den endnu, dog har Taarnet mistet sit Spiir, der blev nedtaget af Ritmester Lewetzau (57). Borggaardsbygningen er 2 Etager høi. De følgende Eiere vare Erik Grubbe og Maren Juel, hvis Datter Anna Maria ved Giftermaal bragte Gaarden til Jørgen Arnfeld til Rugaard; han solgte den til Ritmester Geert Diderik v. Lewetzau, som døde ugift 1737. Generalmajor Christian Ditlev v. Lüttichau købte den nu og oprettede 1759 et Stamhuus af Tiele og Vingegaard.

Tiele var een af de Herregaarde, som Skipper Clemens's Tropper afbrændte i Aaret 543. I Folieudgaven af Hvitfeldts Krønike S. 1431 tales nemlig om en Herregaard "Albecktielle," der af Clemens afbrændtes og i Qvartudgaven kaldes den "Albecktialt" dette Navn er siden stedse gjentaget af vore Historieskrivere og Topographer, og længe har man brudt Hovedet med hvad vel Albecktialt kunde være for en Gaard i Jylland, indtil man endelig faldt paa det matte være Albek i Hornum Herred, Suldrup Sogn. Den hele Sag oplyses ganske tydeligen ved Trykfeilslisten i den sidstnævnte Udgave af Hvitfeldts Krønike, hvor der staaer: "Albecktialt, lege: Albech, Tielle.

63.

Jægerspris.

Jægerspriis er en temmelig simpel Bygning, som endnu i Midten af Hovedfløien indbefatter et Stykke af det gamle Abrahamstrup tillige med dets gamle Taarn: paa begge Sider er den derimod ombyggt og udvidet. Paa den nyere Fløi ere to andre kobbertakte Taarne. De gamle Grave sees paa den ene Side af Slottet. Abrahamstrup har i

vor ældre Historie en tragisk Mærkværdighed; I Aaret 1318 vilde nemlig Erik den Syvendes Dronning Ingeborg kiøre fra Abrahamstrup til Holbek, med sin eneste Søn, Arvingen til den danske Trone, der kun var 16 uger gammel; men væltede med Barnet, som brød sin Hals. Kongen lod, som der fortælles. (59) Ingeborg indsætte i en Steenvæg i St. Claræ Kloster i Roeskilde, hvor hun Aaret efter døde.

Prospekt af Jægerspris Slot, malet af

Hans Heinrich Eegberg, 1745.

Abrahamstrups Beliggenhed gjør det rimeligt, t det var anlagt mod Sørøverne og maaskee er dette skeet allerede under Svend Grathe, der som bekjendt lod anlægge mange Borge paa Kysterne. Lyschander siger, at det var bygt af den bekjendte Abraham Brodersen, Dronning Margarethas

Yndling; men han har endog givet Slottet et nyere Navn, viser dog ovenanførte Begivenhed, at det er langt ældre.

Dronning Margaretha opholdt sig ofte paa Slottet, og flere Documenter ere her udstædte. 1380 havde Væbnerne Henrik Wardenberg og Paschedach, Abrahamstrup og Hornsherred i Pant for 400 Mark Sølv. 1396 var Slottet tilligemed Herredet pantsat til Væbneren Herman Flemming og Hustru Ingerd. Nogle Breve ere underskrevne Peder Jensen til Abrahamstrup 1428, Torben Bille til A, 1459, Jep Jensen, Væbner, til A. 1465 og 1468. 1471 hørte Abrahamstrup til Dronning Dorotheas Livgeding. 1513 nævnes Peder Mortensen, Foged paa Abrahamstrup, ligeledes 1517, 1518, 1522. I Christian 2dens Tid blev den tydske Øverste v. Haderstorff fra Franken, der var sendt fra Stokholm til Kjøbenhavn, for at fordre (60) Landsknægtenes Sold, ført til Abrahamstrup og der henrettet; endnu viser man det Værelse, hvor dette skedte; det var, fordum Borgestuen og er nu som alle Værelserne smagfuldt og moderne decoreret.

Hvo som besøger Jægerspriis bør ei undlade at bestige Taarnet, hvorfra man nyder en herlig Udsigt. Fra Haugen gaaer man gennem skyggefulde Gange til de skønne Lystskove, hvoraf en i Nærheden af Slottet er et Slags Mansoleum for berømte Danske og Normænd. Hedenske offerhøie, Jettestuer og Kæmpegrave findes her i Nærheden, og i Nordskoven er en Eeg, der holdes for det ældste Træ (61) i Danmark. Den har i Gjennemsnit havt omtrent 5 Alen og i Omkreds 25 Skridt. Af Stammen er næsten Intet uden den tykke Bark tilovers, som endnu har Kraft nok til at drive grønne Skud i Toppen. Indvendig danner Træet en stor Hule med rummelige Aabninger, saa at man kan gaae og ride derigjennem. Ifølge Skovkyndiges Paastand er dette Træ over 1000 Aar gammelt. (62)

64.

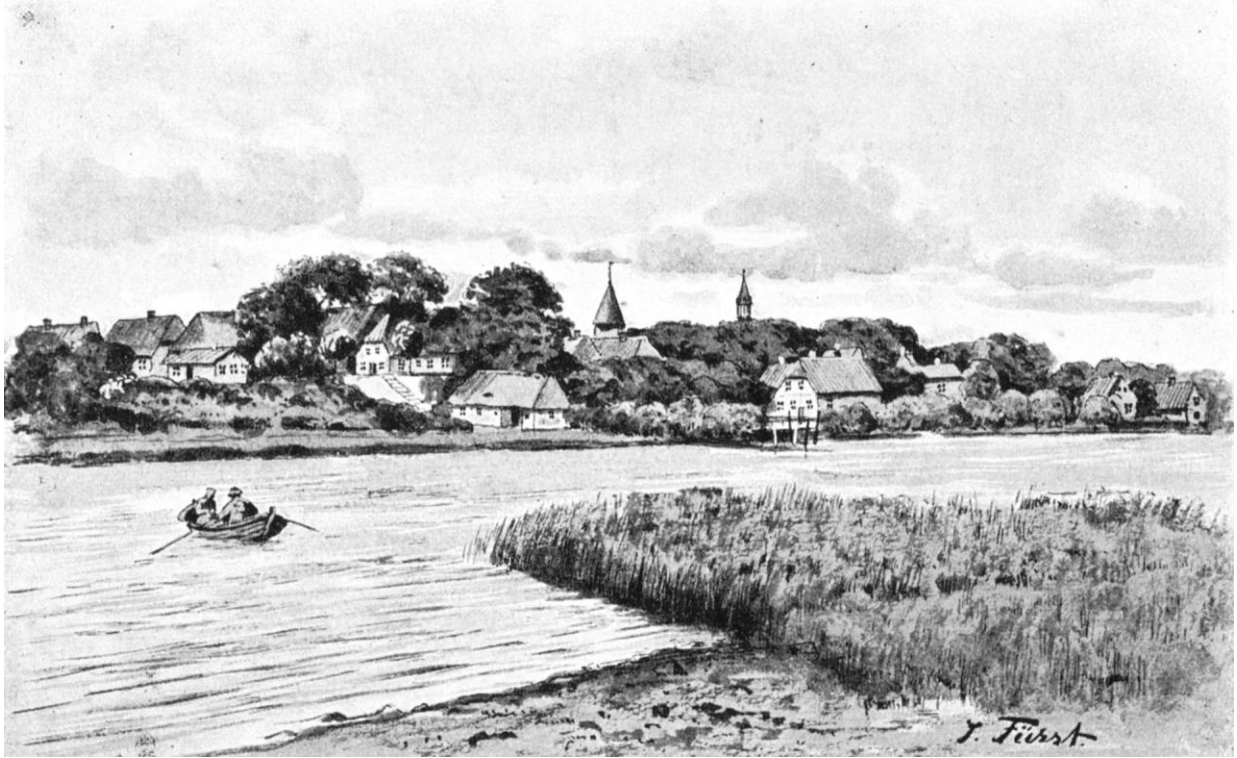
Hanrow

Blandt de holstenske Grænseborge mod Ditmarsken, omtales allerede tidligt Slottet Hanrow, nu Godset Hanerau i Hademarschen. Grev Adolph 2 af Holsteen, der havde erobret Ditmarsken, overlod 1184 Landet til Hartvig 2 imod en aarlig Afgift af 200 Maader Havre, der af visse Kirkesogne og Byer i Ditmarsken blev udredet til Slottet Hanrow. Da Geert den store havde ført den ulykkelige Feide i Ditmarsken, sluttedes en Fred 1323, hvori bestemtes at Slottene Tileborg og Hanrow til evig Tid skulde staae paa de Steder, hvor de stode og besiddes af deres Eiendomme uden Vold og Angreb af Ditmarskerne. 1345 sluttedes en Venskabspagt paa Slottet Hanrow mellem Ditmarskerne og Greverne Johan, Henrik og Claus af Holsteen. Siden blev Hanrow, i Anledning af Grev Gerhard 6 Krig (63) med Ditmarsken 1403 end stærkere befæstet og herfra skedte under Krigen idelige Indfald i Landet. 1415 blev Hanrow tilligemed Gottorp, Pløen og Haselborg pantsat af Greverne Henrik, Adolph og Gerhard til deres Allierede Hertug Henrik af Brunsvig Lyneborg for 40 000 Gylden. Under Krigen 1500 var Slottet besat af de Danske; her laae Otto Krummedige med 17 Knægte og udenforlaae Claus Passaw med 8 Knægte. Da Ditmarskerne forfulgte deres Seier og sløifede det holsteenske Slot Tileborg. have de venteligen ødelagt Hanrow, thi det omtales ikke mere som Fæstning. (64)

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Schwabbe, Stubbe.

Blandt de slesvigske Slotte forekommer ofte Schwabbe og Stubbe; de hørte til Stiftet Schlesvig og vare begge Biskoppelige Slotte. Det første laae ved Flekken Schwabstedt ved Floden Treene.

Schwabstedt 1895, Tegning af Julius Fürst

Biskop Bondo skal omtrent 1268 have bygget Slottet, der 1395 erobredes af Greverne af Holsteen; dog blev det igjen indløst af Biskop Johan Schondeleff for 2000 Gylden og strax efter overladt Dronning Margaretha mod at Biskoppen aarlig erholdt 300 Mark Lybsk. Dronningens Lehnsmænd paa Slottet, Claus Ewertsen, gjorde idelige Streiferier i det Eiderstedtske, hvorfor det i Krigen mod Erik 8 erobredes af Hertuginde Elisabeths Tropper 1409. Det overlodes Henneske Meinstorff som Pant, og siden indløste Biskop Nicolaus IV Wulff det med 980 Mark. 1415 blev det atter indtaget af Kong Erik 8, der dog atter mistede det og siden (65) var det Biskoppernes Residents, dog havde Hans Rantzau det 1493 i Pant for 2000 Mark.

Stubbe i Sognet Riesebye, i Landskabet Schwansen, 2 Miil fra Schleswig, ved Slien, var ogsaa pantsat til Dronning Margarethe og blev 1409 indtaget af Hertuginde Elisabeths Tropper. Da Biskoppen Hans Schondeleff i Aaret 1410, da Kong Eriks Hær drog gennem Flensborg, udraabte en Velsignelse over Hæren, blev han kort efter overfalden af Enkehertuginde Raader, Tønne Rønnow, Wulf Pogwisch og Lorenz Hesteen, der med draget Sværd trængte ind i hans Huus, myrdede hans Kjøgemester, Henneke, og bibragte ham selv 7 Saar; derpaa satte de ham barbenet og med blottet Hoved paa et halt Udgangsøg og bragte ham til det 5 Mile derfra beliggende Slot Stubbe.

Samme Aar blev han 9 Gange ført lænkebunden om i sit Stift til Spot og Spe og først løsladt mod at betale 700 Mark. 1415 blev Stubbe tilbagetaget af Kong Erik, men 1417 kom Grevernes Allierede,

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Hertugen af Brunsvig-Lyneborg, Fyrst Balthasar af Wenden og Grev Adolph af Schauenborg, med en talrig Hær, indtog flere Stæder og Borge, og deriblandt Stubbe, der ødelagtes i Bund og Grund.
(66)

67.

Vaargaard.

Iblandt de Gaarde, der fordum laae til den Børglumske Bispestoel, nævnes Vaargaard, der i Documenter ogsaa kaldes Worgaard, Woergaard, Vordgaard, Wargaard og Wardegaard. Den ligger i Vaar Sogn, Hjørring Amt, 2 $\frac{1}{4}$ Miil S. V. for Sæby og bestaaer af en stor Bygning paa 2 Etager med hvælvede Kjældere og med en kantet taarnagtig Bygning paa hver Ende af samme Høide. Til dette Huus stode de øvrige Bygninger, der udgjøre en Fiirkant ned Grave omkring. Over Indgangen er en Indskrift, der viser at Frue Ingeborg Scheel i sin Enkestand 1591 har bygt Gaarden. Under Portens Hvælving staaer: Salig Otte Banner til Asdal 1588. Frue Ingeborg Skeel til Woergard 1588.

Ingeborg Skeel

Efter Reformationen blev Waargaard inddraget under Kronen, og 1543 findes Iver Lykke *at* (67) have den i Pant og Forlehnning. 1553 indløste Knud Gyldenstjerne til Estrup Kronens Gaard og Gods Waargaard, og blev forlehnet dermed. Kong Frederik 2. pantsatte den til Erik Rud for 1600 Joachimsdalere og 500 rhinske Gylden; siden vilde Kongen mageskifte den med Frantz Banner til Kokkedal, men heraf blev intet, og 1573 forlehnedes Axel Gyldenstjerne dermed; siden fik Frue Karen Krabbe, Niels Scheels Enke Gaarden og 1578 mageskiftede Frederiks 2. Vaargaard til Otto Banner imod Nygaard; hans Brodersøn Otto fik der paa Gaarden og siden Erik Kaas.

Paa denne Tid gjorde den svenske Feldtmarschal Thorstensøn sit berygtede Feldttog til Danmark.

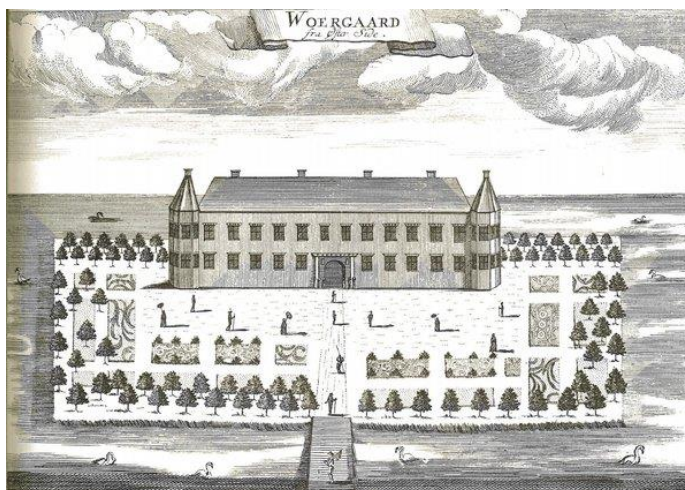
Denne General, der havde ligget i Vinterqvarteer i Østerrig, gik i Foraaret 1643 pludseligen gennem Nordtydskland ind i Holsteen, indtog dette Land paa nogle Fæstninger nær og fortsatte Marschen til Jylland; her opbødes Rostjenesten og Bønderne, men disse Tropper bleve slagne.

Kong Christian 4. traf imidlertid Foranstaltninger for at hindre de Svenske fra at gaae over paa Øerne og Keiseren sendte en Armee under General Gallas for at undsætte Danmark. De Svenske

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

havde imidlertid besat alle faste (68) Punkter i Jylland, og deriblandt Vaargaard; de holdte et slemt Huus hvor de opholdte sig, plyndrede og opbrændte Byer og Kirker.

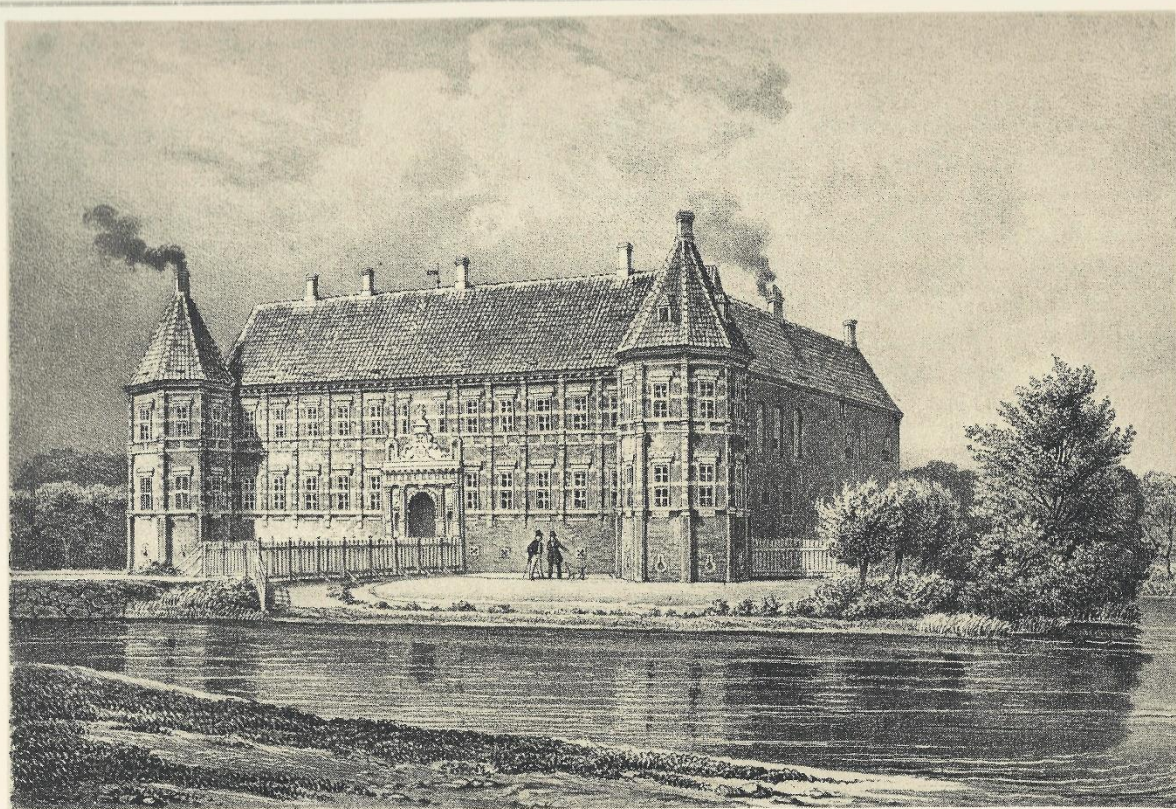
Det følgende Aar samlede Rigets Marsk Anders Bille en Armee paa 7000 Mand ved Kolding, hvor Prinds Frederik, Erkebiskop af Bremen, stødte til ham med 4000. Disse dreve nu de Svenske ud, og den danske Hovedsmand Vogn Vognsen blev med en Hob Krigsfolk sendt mod Vaargaard, som han efter nogen Tids Beleiring indtog.

Kobberstik af Woergaard 1768.

Imidlertid var Riberhuus tilbageerobret; d. 17 Aug. toges Skandsen ved Aarhuus og de Svenske trak sig ud af Jylland.

Vaargaard eiedes siden af Jørgen Arnfeld og kom derpaa i Familien Reetz's Besiddelse. (69)

P. Richardt del H. Jensen lith.

C.A. Reetz's Forlag

Fra Børsen og M. H. H. H. H.

VORGAARD

i Jylland, opført 1588-91.

Nørre-Vosborg.

Nørre-Vosborg i Ulvborgsogn 2½ Miil V. N. V. for Holstebro, er især mærkværdig med Hensyn til dets Befæstning, der bestaar af en høi Vold i Form af en Stjerne med dybe Grave omkring. Det østre Huus af Borggaarden er 3 Etager høit, opbyggt af Predbjørn Gyldenstjerne og til Gaarden hører en sjelden skjøn Hauge.

Vosborg forekommer meget tidligt i Historien, og nævnes blandt det Gods, som Erik 7. erklærede at være villig til at afstaae til Erkebiskop Jens Grand for at tilfredstille ham. Prælaten havde nemlig faaet Paven ved Legaten Ifarnus til at drive hans Fordringer igjennem, og Kongens Befuldmægtigede Esger Juel, Domherre i Ribe, havde desangaaende en Sammenkomst med Legaten og erklærede at Kongen ingen rede Penge havde, men vilde (70) afstaae sit rørlige Gods og de Godser og Jorder, der ikke hørte under Kronen Gods og Lehn; derunder nævnes: ”en Ottendeel af Fosborg”. Borgen skal have staaet længere ud mod Ulvborg Fjord, men leed meget ved Vandflod og blev derfor flyttet til dens nuværende Sted. Den har længe tilhørt Familien Bugge, og den bekjendte Niels Bugge antages almindeligen at have bygt Vosborg; hans Stridigheder og Feider med Kong Waldemar 3. ere bekjendte og maaske hidrører Gaardens Befæstning fra den Tid. Hans Søn Knud er formodentlig død uden Børn, thi Niels Bugges Døttre arvede Faderens Besiddelser; Elisabeth, gift med Gottschalch Scharpenberg, fik Hals og Christine, gift med Niels Vendelboe, fik Vosborg. Sønnen Christian Vendelboes Datter Ingeborg blev gift med Ridder Predbjørn Podebusk. Ved hans Død blev Godset deelt i Nørre-Vosborg, som tilfaldt Datteren Jytte, gift med Niels Brok og siden med Knud Gyldenstjerne, og Sønder-Vosborg, som Anna, gift med Holger Ulfstand, fik Knuds Søn, Predbjørn Gyldenstjerne (71) D. R. Raad, ombygte Gaarden og lod der indrette et Kapel. De følgende Eiere vare Knud Gyldenstjerne og Christenze Juel, hans Broderdatter Sophia, gift med Claus Juel, død 1673, Amtmand Joachim Frederik Vind 1678, Generalmajor Svanevedel 1687, Niels Leth og Sønnen Henrik Leth; denne lod 1750 Kapellet indrette til Værelser. Fra 1654 til 1697 var N. Vosborg igjen forenet med S. Vosborg, men bleve adskildte da Svanevedels Datter ægtede Kapitain Tønne Sehested. Nørre-Vosborg derimod forblev i den Lethske Familie.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Nørre Vosborg, som den formentlig så ud i midten af 1600-tallet, hvor nordfløjen af bindingsværk og porten gennem østfløjen var kommet til. Traditionen vil vide, at Ide Lange både stod bag opførelsen af en ny ladegård i bindingsværk og af borggårdens nordlænge. En årringsdatering af et stykke bindingsværk fra nordlængen til 1655 antyder dog, at

nordlængen måske først er opført i hendes svigersøn Ove Bielkes ejertid. Tegning: Erik Sørensen.

En sommerdag i 1848 malede Carl Saabye Nørre Vosborg set fra øst. Peder Tangs portbygning og lange, stråtede avlslænger fra omkring 1788 byder den besøgende velkommen. Bag avlsgården ses den firlængede hovedbygning med de røde tage. Billedet er malet før de nygotiske byggerier, som etatsråd Tang fik foretaget få år senere. Maleri på Holstebro Museum

69.

Rønningesøegaard

Rønningesøegaard ligger østen for Rønninge Bye, 1 $\frac{3}{4}$ Miil N. V. for Nyborg, ved den smukke Vorne Sø og paa 3 Sider næsten omgivet med Skov. Gaarden med dens Bygninger udgjør en aflang Fiirkant med et Taarn. De to Hovedfløje ere 2 Etager høie med store hvælvede Kjeldere; Murene ere meget tykke. Den østre Fløi er bygt 1596, hvilket Aarstal staaer med Jernankere paa

Muren, saavel som paa en Steen med Indskriften: ”Jeg er bygt og staaer i Herrens Navn.”

Overalt i denne Bygning finder man kaminer med Marchdanners og Oldelands Vaabener, og imellem disse ere Bibelsprog paa Tydsk, med forgylde Bogstaver, et forskjelligt paa hver Kamin. Fra den stor Sal i øverste Stokværk er en viid og skjøn Udsigt over Søen. Paa den nordre Fløi, der er ombyggt 1757, er over Gangdøren mod Gaarden anbragt en liden fiirkantet Steen med Caspar Marchdanners og Sophia Oldelands Vaabener, og (73) under samme en anden Steen med følgende Indskrift:

Hoc ædificium

contignatione quondam cura Casp Markedanner et Soph Oldeland exstructum 1672 postea vero ruinæ proximum opera lateritio exstrui curavere Joh. Casp. Rasch ey Med. Soph. Munch. Anno MDCCLVII.

Denne bygning

Etagen var tidligere under pleje af Casp Markedanner og Soph Oldeland i 1672, men efter ruinerne blev de næste værker opført med mursten. Casp. Raschey Med. Soph. Munch. I år 1757

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Derunder Raschernes og Munchernes Vaabener. Den søndre Længe er opført 1662. Adskillige Oeconomiebygninger udgjøre den fjerde Side af Fiirkanten og deriblandt er Koladen, bygt af Casp. Marchdanner, med 2 Veirhaner, der efter almindeligt Sagn skulle forestille Skomagerlæseter, til Erindring om at Bygherren ikke skammede sig ved at have en Skomager i sin Familie. Rundt omkring Gaarden ere Grave, over hvilke 2 Træbroer føre. Ved Hovedindkjørslen var indtil omtrent for 40 Aar siden en Vindebroe.

Rønningesøegaard var i ældre Tider Kronens Eiendom, og Frederik 2. skal have havt en Jagt-Eiendom, og Frederik 2. skal der have havt en Jagt eller Lystgaard indtil 1554, da den tilskjødedes Henrich v. Raden ved hvis Død den maa være kommen under Kronen igjen, thi Kongen skjænkede den til Caspar Marchdanner i Dec. 1577. (74)

Marchdanners Herkomst var ubekjendt, og Pontoppidan anfører, at hans Fader menes, at have været den største i Landet, og hans Moder en Skomagers Datter; selv Navnet Marchdanner, som omvendt kan udtales Dannemark, synes ikke at være derimod. Han gik i Skole i Roeskilde, siden i Hamborg, hvorfra han reiste med en fransk Gesandt fra Sverrig til Frankrig og fulgte ham saavel i Krig som paa en Legation i Spanien. Han drog derpaa med en spansk Herre til Frankrig og Italien, fulgte siden med en østerrigsk Herre til Keiser Maximilian 2, i hvis Tjeneste han bivaande Krigen i Ungarn og brugtes i adskillige Gesandtskaber. Han var 10 Aar i Keiserens Tjeneste og blev af ham adlet 1571. I den Gottorpske Hertug Adolphs Tjeneste bivaanede han den nederlandske Krig og kom derpaa i dansk Tjeneste, hvor han blev Kongl. Kjøgemester og 1581 fik han Koldinghuus i Forlehning; her udmærkede han sig som en dygtig Embedsmand og stod i stor Naade hos Kongerne Frederik 2. og Christian 4.

Af Antiquarerne gjorde han sig fortjent ved at lade Gorm den gamles og Dronning Thyras Gravstene opgrave ved Jellinge. Hans Tilhold til Studeringer, hans tidlige Udenlandsreise og Evne dertil, hans gode Modtagelse allevegne udenlandsk, Keiserens (75) Naade at adle ham og hans hastige Ophøielse i Embeder og Adelstanden i Danmark gjør Pontoppidans Gisning ikke usandsynlig. I Anledning af at den gamle høie Adel foragtede ham, fordi han havde en Skomager i sin Familie og, som man fortæller lod hans Vaaben overstryge med Skomagersværte, forfattede han følgende Indskrift, der staaer indhugget paa en Steen ved Taarnet i Kolding Kirke.

”Egen Rutz Heimischer Neidt Kindischer Rath Rom und Troia zersidret hat; wo Tugens nicht sp hoch wird geacht, als Geburt und Pracht, das land unde Regiment Werden ubel bewacht und die lenge gehen die Krebsgende. C. M. 1593.

Foruden Rønningesøegaard, som Caspar Marschdanner lod opbygge og befæste med brede Grave, flyttede han ogsaa Veilegaard i Fyen og lod den opføre hvor den nu staaer i Aaret 1610 eller 1611.

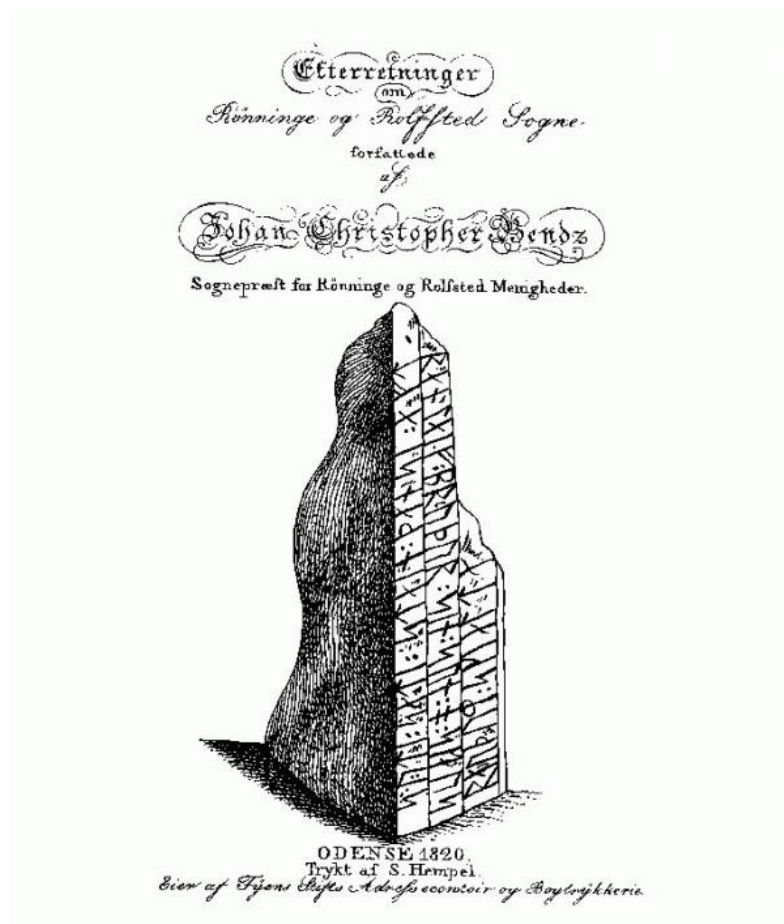
Han døde paa Rønningesøegaard 1618, 85 Aar gl. Efter ham blev hans Søn Frederik Eier af Gaarden, men solgte den 1624 til sin Moder Frue Sophia Oldeland, hvilket Salg følgende Tildragelser rimeligviis foranledigede: Nogle Karle fra Hindemae seilede ud paa Rønningesøegaards Sø for at fiske, skjøndt en af Hindemaes Eiere, Franz Urne (76) 1579 havde fraskrevet sig og Arvinger al Fiskerretigheder i bemeldte Søe; den unge Marschdanner, der fra Gaardens Vinduer saa dette, raabte dem an, forbød dem at fiske og da de viste sig trodsige, affyrede han sit Gevær og saarede en af Folkene i Baaden, saa han styrtede om. Marschdanner flygtede, thi Karlens Liv var i

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Fare, men efterat han var kommen sig, vendte Marschdanner sig tilbage; 1629 nævnes han som Eier af Rønningesøegaard; her døde han 1639 og hans Enke Anna Gyldenstjerne overlevede ham kun 2

Aar. Hans Marschdanner fik nu Gaarden og derpaa hans Brodersøn Caspar, og dennes Broder Henrik, der søde i Leiren ved Kolding 1674. Hans Enke Hilleborg Kaas ægtede Oberst Hans Due og tilbragte ham Rønningesøegaard, men 1684 solgte de den til Knud Urne, hvis Søster Helvig Sophia, gift med Jørgen Friis til Lindholm, arvede Gaarden. Efter deres Søn, Oberst Christen Sehefeld Rønningesøegaard, men solgte den 1734 til Justitsraad Joh. Casp. Rasch, efter hvis Enkes Død 1787 Gaard og Gods blev kjøbt af deres Svigersøn Major Christen v. Lemvigh.

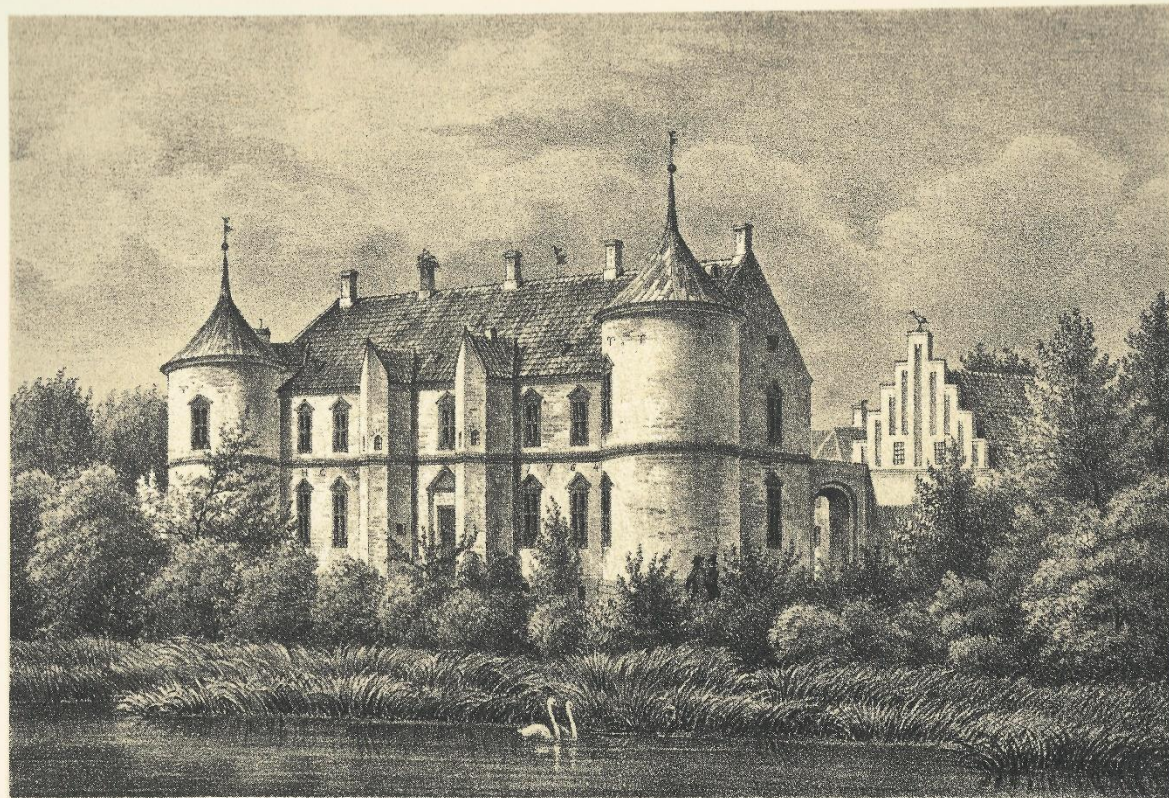
(Uddraget af ”Efterretninger om Rønninge og Rolsted Sogne af I. C. Bendz”):

Iblandt de ældste Herregaarde i Jylland nævnes især Næsholm, Næsborg, Nees eller Næs, nu Lindborg, i Blenstrup Sogn, Aalborg Amt, der i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede tilhørte Familien Kiert eller Kyrt; 1314 forekommen hos Hvitfeld Thuri Kiert, 1367 Nicolaus Kirt de Næsholm og Frue Margarethe Eyessøn. Deres Søn Jacob eller Jeppe Kirt, bortskjænkede 1404 Gaarden Næs med tilliggende Gods i Næs Sogn, i Hyllumherred, og desuden en Gaard i Dooldorp, alt sit øde Jord i Horsens i Blingstrup Sogn, Yxenvad Mølle og en øde Gaard i Fræger Sogn til

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Viborg Bispestoel, imod en ugentlig Sjælemesse, der skulde holdes for hans og hans Frues Else Pedersdatters og deres Forældres Sjæle, for Guds Legems Alter i Viborg Domkirke; dog beholdt Jeppe Kirt Gaarden saalænge (78) han levede, thi endnu 1411 har han skrevet sig til Næs og Næsholm. Biskopperne nøde betydelige Indtægter af dette store Gods, og holdte der, som paa alle deres Gaarde, Fogder, der endog ofte vare Adelsmænd.

F. Richerdt del. A. Hay lith.

C.A. Reitzels Forlag

F. u. Rosenbaum & C. lith. Træ.

LINDENBORG

i Jylland, forhen Næsholm. Næs og Daasholm, opført 1583.

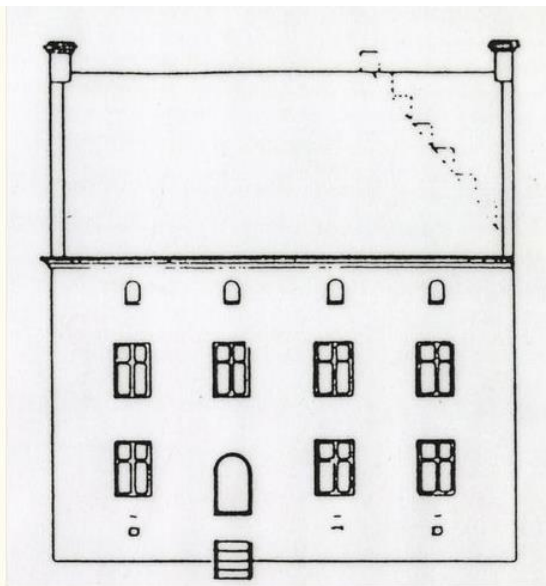
I Aaret 1534 udbrød et stort Oprør i Nørrejylland, da Grev Christopher af Oldenburg sendte den bekjendte Clemens derhen for at understøtte den fangne Christian den andens Sag. Clemens var født i Aabye Sogn i Vendsyssel, havde udmærket sig som tapper Sømand og blev tilligemed flere Skibsførere, hvoriblandt nævnes Skipper Herman eller Hermind, Skipper Thomas, Jens Fincke og Oluf Klinte, ved Grevens Ankomst til Malmøe, sendt til Aalborg, der aabnede sine Porte for ham og snart saae han sig i Spidsen for flere tusinde Bønder, med hvilke han gik til Vendsyssel, indtog, plyndrede og opbrændte Adelens Gaarde og udbredte Skræk og Ødelæggelse hvor han drog frem. Hjemislevgaard, Kokkedal, Bustrup, Kaas, Spøtterup bleve plyndrede eller opbrændte, og efterat Clemens ved Landsbyen Svenstrup havde slaet den Hær, de jyske Adelsmænd havde sendt imod ham fra Randers, under Holger Rosenkrantz, Erik Banner og endeel brunsvigske Ryttere under Just Globeck, og ført (79) Albrecht Gjõe, Ivar Krabbe og Franz Pogwisch som Fanger til Aalborg, udbredte hans Partie sig over det øvrige Nørrejylland med samme Voldsomhed. Albek, Dalsgaard, Alsberggaard(?), Klarup, Kielstrup, Lønborggard, Nørlund, Torstedlund, Tiele, Vindegaard,

Visborggaard, Vildstedgaard og Næs. havde samme Skjebne som de foregaaende; Lundenæs Slot blev afbrændt af Skipper Herman og den eneste Herregaard, der med Held gjorde Modstand var Landsting, hvis Eier Axel Rosenkrantz forsvarede sig, saa at Fjenden maatte drage bort. Endelig ankom Johan Rantzau med en Hær, forenede sig med den jydsk Adel under Erik Banner, stormede Aalborg, ned sablede 2000 Mand og fangede Clemens, der blev halshugget ved Kolding.

Ved Reformationen blev Gaarden, der vel igjen var opbyggt, med det øvrige geistlige Gods inddraget under Kronen, og Iver Friis forlehnedes dermed af Kong Christian 3; 1543 pantsattes Næs til ham for 1500 Joachims dalere, men blev siden indløst, og 1561 fik Holger Tønnesen Wiffert Gaarden ved Mageskifte for endeel Strøegods i Sjælland og Skaane. Han efterlod Næs til sin Broder Corfitz Wiffert, der ægtede hans Forlovede Anna Gyldenstjerne og 1583 opførtes endeel af den endnu staaende (80) Bygning, nemlig den søndre Fløi, 2 Etager høj, med hvælvede Kjældere og tvende runde Taarne. Corfitz Wiffert døde 1592, og hans Enke 3 Aar derefter; deres Datter, gift først med Henrik Bille og siden med Statholder Breide Rantzau arvede Gaarden og siden kom den i Jørgen Urnes Eie.

Den østre grundmurede Fløi er uidentivl opført af Urne, thi over den murede Port, mellem denne og den søndre Længde, findes hans og Frue Margaretha Marsviins Navne og Vaabener paa en Steen. Jørgen Urne, Danmark Riges Raad og Marsk døde 1642 paa Næs. De følgende Eiere vare: Rigsraad Jørgen Seefeld; hans Zoega, Professor i Kjøbenhavn, 1671; og Claus Oluffen Daa, som kaldte Gaarden Daasborg efter sig. Hans Enke Sophia Amalia Lindenov, en Datter af Rigsraad Hans Lindenov og Christian 4. Datter Elisabeth Augusta blev af Kong Christian 5. ophøiet til Friherreinde og Gaard og Gods d. 31 Januar 1681 oprettet til et Baronie under Navn af Lindenberg. Efter hendes Død 1688 skænkede Kongen Lindenberg til Feldtmarschallieutnant Grev Christian Gyldenløve, og det kom saaledes i den Danneskjoldske Familie, indtil Baroniet med Kongelig Bevilling 1752 afhændedes til Grev Adam Gottlob Moltke, der atter (81) solgte det 1764 til Grev Henrik Carl v. Schimmelmann. er foretog en betydelig Reparation paa Gaarden. 1789 blev af Frihersekabet Lindenberg med endeel andre Godser oprettet et Grevskab, hvis Besidder Grev Ernst Henrik v. Schimmelmann ei blot forskønnede Gaarden, men oprettede paa Godset betydelige Fabrik anlæg.

I Blenstrup Kirke ligge de fleste af Lindenburgs Besiddere fra 1592 til vore Tider, i et stort Kapel af hugne Steen. (82)

Opstalt af Bønnet Slot fra ca. 1700

Bønnet slot blev opført som et stenhus på en borgbanke med voldgrave omkring og vindebro over voldgraven. Stenhuset havde fire vinduesfag i bredden og havde halvanden meter tykke mure af munkesten med granitfyld. Huset havde kampesteenskælder, to regulære etager eller stokværk med et skytteloft øverst. Gavlene var kamtakke, og husets saddeltag var belagt med tegl.

Ved Landsbyen Bønnet paa Falster, findes Levninger af en gammel Borg, der nedbrødes 1700; den har staaet paa en temmelig stor Høi, omgiven med en bred Vandgrav. I Aaret 1815 fandtes endnu Levninger af en Muur, som har strakt sig langs med den Bæk, der omflyder Høien. Øverst stod selve Borgen, hvis Indgang endnu tydeligen saaes. Alle Rudera vare af Kampesteen og Muursteen, forenede med Kalk og nu saa sammenhængende, at man intet kunde afbryde. Ved den ene Side fandtes Spor til en Vindebro. Høien er bevoxen med Skov og udgjør endeel af den tætved boende Bondes Hauge. (83) Muurbrokker ligge rundt om adspredte. – For mange Aar siden skal Indgangen til en underjordisk Gang have været synlig; Gangen sagdes at strække sig 2 Mile indtil Nykjøbing. Ikke langt herfra ere Levninger af en Mølle-dam, hvor man hist og her findes Muurbrokker. Borgen tilhørte i det 16de Aarhundrede Jørgen Herlufsen Ulfstand, der var Hovedsmand paa Nykjøbing Slot og døde 1529. Han ligger begravet i Horbeløv, tæt udenfor Choret. 1520 nævnes Arild Ulfstand til Bønnet; 1570 Frue Sidsel Ulfstand til B. 1660 eiedes Gaarden af en Wetzstein, hvorefter den blev kjøbt af Kongen.

Frue Sidsel Ulfstand til B. 1660 eiedes Gaarden af en Wetzstein, hvorefter den blev kjøbt af Kongen. (84)

72 – 73

Gamleborg. Lilleborg.

Sydlig for Paradisbakken paa Bornholm, ligger Gamleborg, en frit staaende temmelig høi Bjergknold. Dale adskille den fra de omliggende endnu højere Bjerge. Dale adskille den fra de omliggende endnu højere Bjerge. Paa Spidsen af dette Bjerg seer man Levninger af gamle Kampesteens Mure, som have omringet Bjergstaden. Paa den sydvestlige Side er en snoet og bred Opgang. De lave Enge og den endnu tilværende Sø vidne om, at Gamleborg fordum har været omflydt med Vand. Den gamle Ringmuur er opført af Granit og Cementstene forenede med Cementkalk. Paa den sydøstlige Side har Hovedindgangen været, og paa den nordvestlige en lignende. Af de egentlige Bygninger kan nu Intet sees, af Muurvolden alene kunne Sporene følges. Tydeligen kan man skjelne (85) hvor en Kalkovn har staaet. Rundt om ligge Brokker, deels af brændt deels af ubrændt Cementsteen. Hvem denne Borg har tilhørt, eller naar den er ødelagt, er ubekjendt; end ikke et Sag eller en Tradition herom haves. I et Manuscript, som findes paa Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn og er skrevet 1624, siges, at Landets Indbyggere her

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

skulle have havt deres Tilflugt, naar Fjender vare forhaanden, og at de da fordreve dem med smaae Haandstene.

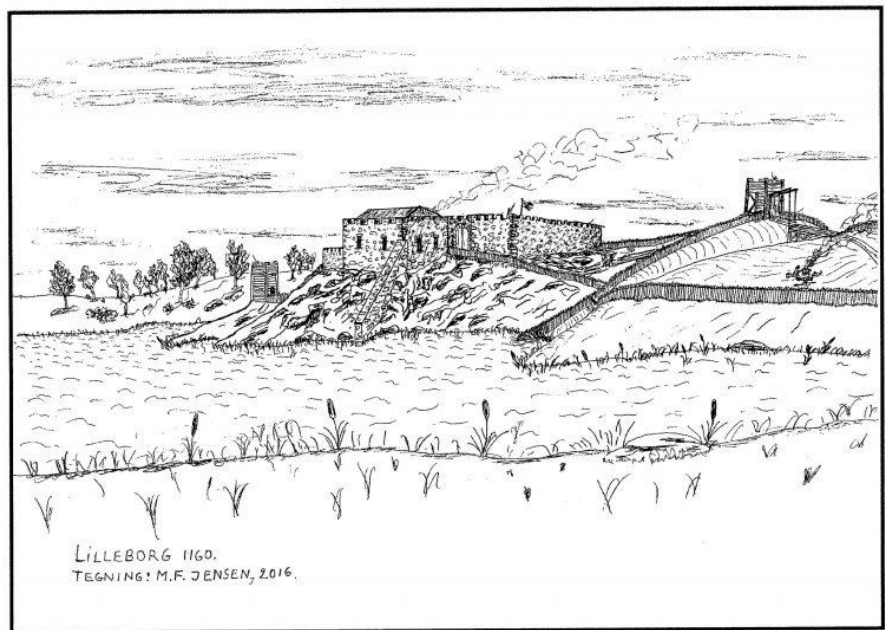
Gamleborgs Bjergknold og Rømersdal i Almindingen paa Bornholm d. 3. Aug. 1821. No. 43

Rawert, Ole Jørgen
(3.1.1786-11.7.1851)
tegner, fabrikdirektør,
industrihistoriker

Paa den østlige Side af den yndige Bjergkjæer næsten steilt paa alle Sider, men lodret mod Sydost.

Ovenpaa sees de gamle Borgruiner. Hr. Holzførster Rømer har ladet noget af Jorden og Gruset bortgrave, og derved er blottet en Deel, sandsynligviis af Hovedbygningens Mure.

Disse bestaae af temmelig eensdannede Granitstykker, som ere forenede med Cementkalk. Hvor Murene ere mest blottede, ere de 5 Alen høje. Hvor Murene ere mest blottede, ere de 5 Alen høje. Imod Syd ere Levninger af en gammel Vandledning, der formodentlig har staaet i Forbindelse med en Sidebygning, da Rømer her har funden en Grundsteen. (86) hvori sad eb Dørhængsel. Paa Bjergets nordvestlige Side findes ogsaa Levninger af en Bygning. Hele Bjerget er, undtagen paa det Sted hvor lodrette Klipper vare tilstrækkeligt Værn, omgivet med en Muur ligesom Gamleborg. Det meste af denne Muur ar falden ned i Dalen. Noget deraf er ogsaa anvendt til Veifyldning paa den ved Lilleborg anlagte Vei; Hovedindgangen har været aldeles omflydt med Vand. Paa et Sted sees endnu Levninger af en Dæmning, der har tjent saavel til Opgang som til at opdæmme Vandet. Hvo der bygte denne borg, levede og færdedes der, er ubekjendt. (87)

(Nr. 71, 72 og 73 ere uddragne af : ”Bornholm, beskreven paa en Reise i Aaret 1815, af Kammerjunker Rawert og Justitsraad Garlieb”)

som findes her: <http://chr4.dk/images/pdf/18151.pdf>

74.

Asserbo.

Asserbo Slot, som ogsaa i adskillige gamle Documenter kaldes Azereboo, Asworthebode og Aswardebothe, laae Vesten for Tibirke Kirke i Holboe Herred. Noget af Voldstedet sees endnu, og for en Snees Aar siden vare Levninger af Mure endnu til, men Pladsen er siden bleven opgraven og Stenene bortførte af Egnens Bønder.

Det var ikke her, som det kunde synes efter Beretningen i Pontoppidans Annal. eccl., at Oluf Harald Kesias Søn, dræbte den bekjendte roeskildske Biskop Ricco, men paa den Gaard i Ramløse, som tilhørte de roeskildske Biskopper. I Aaret 1163 skal Absalon, efter Bartholins Beretning i hans utrykte Collectanea til den danske Kirkehistorie, have erholdt Asserboe ved et Mageskifte, af Munkene i Esrom-Kloster, og der stiftet et Koster fir Cartheuser-Munke, hvilke han lod komme fra Frankrig, men som dog efter Pontoppidans Beretning snart forlod dette Opholdsted og droge hjem; siden (88) siden kom her nogle Munke til fra Sverrig, hvilke opdagede den i Egnen værende St. Helenæ Kilde, der siden stærkt besøgte til visse Tider af Aaret som en Sundhedskilde, ved hvilken Leilighed man endog efter Reformationen, viste den hellige Helena en saadan Tilbedelse, at det 1617 blev forbudet paa Roeskilde Landemode.

Erkebiskop Eskild skjænkede ved et Brev, som er givet mellem Aarene 1170 og 1174 Landsbyen Aswarborh, af hvilken Slottet udentvivl havde sit Navn, til Esrom (Thorkelin Diplom. I. 34) og Endeel af dets øvrige Eiendomme kom ved Mageskifte til Sorøe Kloster. I Lang Tid forsvinder bu Asserbo-Slot af Historien; først i Midten af det 15de Aarhundrede omtales det som tilhørende Familien Oxe (P. Oxes Levnet af Ryge, p. 5) nemlig Peter Oxe de Aswardebode; dennes Sønnesøn Oluf Oxe, Ridder og Hovedsmand paa Søborg, havde en Strid med Rigshofmester Poul Laxmand angaaende Asserboe, hvilken Gaard med tilhørende Boskab og Løsøre var kommen i Laxmands Besiddelse, som Oluf Oxe paastod, med Uret. Om nu dette er skeet ved et underfundigt Kjøb eller paa andre Maader, veed man ikke, men efterat Oxe længe havde anmodet Laxmand om at afgjøre Striden og (89) betale ham de Penge han endnu skyldte ham paa Gaarden, truede han ham med at fratage ham denne. I Aaret 1492 foretog Laxmand en Reise i kongeligt Ærinde til Gulland og under hans Fraværelse havde Kong Hans strængeligen forbudt alle og enhver at paaføre ham Proces; desuagtet indfandt Oluf Oxe sig paa Asserboe og bemægtigede sig der ved Hjælp af sine Bønder Gaarden, samt endeel Gods og Løsøre og ødelagde hans Korn. Det er rimeligt t Herredsfogden i Holboe Herred, Christian, har villet lægge sig derimellem; thi man finder, at Oluf Oxe siden skjød efter Herredsfogden, da denne holdt Ting. Ved Laxmands Hjemkomst indstævnedes Oxe for Herredagen og dømtes til at overantvorde Laxmand Asserboe, samt erstatte ham Alt inden 6 Uger. Imidlertid gik omtrent 1½ Aar hen, førend Laxmand og Oxe kunde blive enige om Prisen paa O. Oxes Boskab. Ifølge et Brev, dateret Asserboe 1493, sælger og averantvorder Oluf Oxe al Bo og Boskab paa Asserboe til Poul Laxmand, hvorimod han erholder 3 Ørne, 3 Mark Lybsk og 106 Skil. Efter Laxmands Død 1502, blev Asserboe tilligemed hans øvrige Gods, inddraget under Kronen.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Som der fortælles skal Gaarden være ødelagt af Flyvesandet, men dette har dog vel (90) snarere været Tilfældet med Gaardens Marker, end med Bygningen selv; rimeligere er det at Slottet er blevet nedbrudt for at bruge Stenene til andre Bygninger, maaskee til Frederiksborg Slot. Dronningholm, i Kregome Sogn, der var opført af Waldemar 2 for Dronning Margaretha (Dagmar), havde jo denne Skjebne tilligemed flere der i Egnen liggende Bygninger.

I Egnen af Asserbo har Halsnæs-Slot ligget; om der endnu findes Spor deraf har Forfatteren ei havt Leilighed at undersøge. I et Document af 1493 omtales en ”Mesther Morthen paa Halsnes.” (P. Oxes Levnet). At der fordum holdtes Birketing paa Halsnæs, sees af Kong Frederik 2. aabne Brev (Skanderborg 24de Dec. 1580) til menige Bønder og Tjenere, som boe udi de Sogne, hvor det hedder; ”Vider, at eftersom Birketinget paa Halsnes til des haver været holdet om Tirsdagen i Ugen, og Vi komme i Forfaring, at samme Birketing skal ligge langt fra Haanden fra Frederiksborg, og tilmed paa den Dag at holde at falde fast ubeleiligt for vor Lehnsmand, saa ville vi at det skal forflyttes til Kregome og holdes der om Onsdagen (Cancellie Registr.)

1555 har Slottet endnu staaet, thi i dette Aar fik Møntmester Poul Fechtel Christian 3. Brev paa Kronens Part af Tienden af Hersted Wester Sogn ad gratiam. Actum Halsnes, Tirsdagen nest efter St. Laurentii Dag. (Dansk Mag. 1 B.) (91)

75.

Ørbeklund.

Ørbeklund i Vinding Herred, 1½ Miil S. V. for Nyborg, er en meget massiv Bygning; den ene Fløi er endnu i samme Stand, som 1593, da den blev bygt, og er 2 Etager høj, med store hvælvede Kjældere, ligesom ogsaa alle Værelserne i underste Stokværk ere hvælvede. Omtrent midt paa Fløien, mod Gaardspladsen, hæver sig et høit kantet Taarn med Spiir, hvori et Uhrværk er anbragt; over Taarndøren sees Niels Friis's og Vibeke Gyldenstjernes Vaabener, omgiven med mange Zirater af Steen; underneden staaer Aarstallet 1593. Den anden Fløi er bygt 1653; paa Ladebygningen findes Jesper Friis's og Elisabeth Ulfelds Navne og Vaabener tilligemed følgende Indskrift:

Quid genus est? nil est. Nomen virtute paratur

Et virtus nostros nobilitavir avos 1630. (92)

Hovedfløiens Gavle ere prydede med Steenornamenter. Gravene, der vare omkring Gaarden ere tilkastede. I Aaret 1828 har Gaarden faaet en Hovedreparation.

Ørbeklund kaldtes fordum Ørlunde og tilhørte i det 14 Aarh. Niels Friis og Frue Thora Bild; 1410 Christen Friis Drost, og Maren Krumpen; Henrik Friis; Jørgen Friis og Maren Bild. Jesper Friis (1437) og Anna Brochenhuus. 1533 tilhørte Ørbeklund Domprovsten i Viborg Christen Persen, thi i Registeret over Adelens Rustning i dette Aar, sees at han har stillet 3 Heste.

Henrik Friis besad Gaarden 1553, og Niels Friis, Befalingsmand paa Tranekjær, ombygte Gaarden. Oberst Jesper Friis opførte Ladebygningen og stiftede et lidet Hospital i Ørbek. Niels Friis var den sidste af denne Familie, der eiede Ørbeklund, efterat Gaarden i over 300 Aar havde været i dens Besiddelse. Mathias Rosenvinge, Landsdommer i Fyen, fik nu Gaarden og 1752 Etatsraad Niels Bang Himmelstrup, der døde 1754; hans Enke ægtede Stiftamtmand Herman v. Heinen og tilbragte ham Ørbeklund 1757; nu eies det af Justitsraad Lange. Et Prospect af Hovedbygningen, seet fra Gaarden, er anbragt paa Titelbladet. (93).

Tillæg

Adlersborg (1 ste Samling pag. 110). Da Draxholm o Grevens Feide blev blokeret, skal Besætningen ofte have viist Fjenden deres Slagteqvæg, og da man derfor troede Slottet velforsynet, opkastedes blot en Skandse ved Adgangen for at jndre Udfald, hvorpaa Fjendens Hovedstyrke drog mod

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Kallundborg, der blev indtaget og anbetroet Lang Herman; denne prøvede flere Gange paa at overrumple Draxholm, og var endog en Nat kommen roende i smaa Baade til Slottet, men blev opdaget og undkom selv med Nød og Neppe. Denne Efterretning beviser, at de lave Enge paa den sydlige Side af Slottet, dengang have været Søe. Blandt Lehnsmændene paa Draxholm nævnes foruden de ansatte: 1395 Benedic Bille, biskoppelig Lehnsmænd; 1418 Peder Fæling; 1536 Wetzlar Wobitzer; 1549 (94) Otto Rud; 1566 Franz Lauridsen; 1578 Henrik Wind, Herman Julius; 1595 Christopher Parsberg; 1609 Hans Lindenov; 1620 Claus Rosensparre; 1641 Jørgen Wind.

Gram. (1.S.p.25). Det gamle Slot Gram, hvis Voldsted sees endnu, skal have været byggt i Aaret 1314. Det nuværende Gram ligger $\frac{1}{2}$ Miil sydligere.

Hammershuus (1.S. p. 1.) Bjerget hvorpaa Ruinerne af Hammershuus ligge, er en stor rund Granitklippe, som mod Vesten beskylles af Havet, mod Syd og Øst omringes af dybe Dale, men paa den nordlige Side staaer i Forbindelse med de omliggende endnu høiere Bjerge. Her er Kunsten kommen Naturen til Hjelp for at gjøre denne Bjergfæstning utilgjængelig. Paa den vestlige og østlige Side er Bjerget ubestigeligt, da Klippen der er lodret; den sydlige Side er saaledes, at man ikke, uden ved at gaae i Sneglegang, kan bestige det. – Øverst paa denne Klippe ligge Slotsruinerne. Borgen har været byggt i en Fiirkant, omgivet (95) med Muur og Taarne. Af den egentlige Slotsbygning staae endnu Ydermurene tilbage. Midt paa Slotsgaarden hæver sig et fiirkantet Taarn, hvor Statsfangerne forud indsluttedes. De udvendige Mure, fra det Meste af Kampesteen, staae endnu, men indvendigt er det, som overalt, ikkun en Dynge af Muurbrokker og Grus.

For en 30 Aar siden saae man endnu Altertavlen og Stolene, men ved den Tid nedfaldt Hvælvingen og derved forflyttedes Kommandantens Q.v.rg, som der havde Stald, til den endnu hvælvende Vagtstue, tæt ved Indgangen til Slotsgaarden. For nogle Aar siden sadde endnu Bjælker i Fangetaarnet, men ogsaa dette er forbi. Siden 1742 har den egentlige Ødelæggelse, Nedbrydning, funden Sted. Nu gaaer Hammershuus med stærke Skridt sin aldeles-Undergang imøde. Disse kolosale Mure, der synes at kunne trodse Evigheden, have maatte give efter for Menneskenes vindesyge Begjærlighed. Slottet har været overladt til Bopæl for Landets Kommandanter, men da det mod Midten af forrige Aarhundrede, mere og mere forfaldt, flyttede Kommandanterne til Rønne, men vedbleve at betragte Slottet som deres Eiendom. Det er ikke mange Aar siden, (96) at en Kommandant ansatte en Artillerie-Constabel ved Slottet, for at vaage over at Nedbrydningen gik regelmæssigen for sig, og for at paasee, at ham erholdt rigtig Betaling for Muurstenene. Slottets synderlige Bygningsmaade har meget lettet denne Nedbrydning, da Muurstenene ikke re lagte, som nu brugeligt. en Rad paa langs og en paa tværs, samt i Forbind, men radeviis efter Længden, saa at, naar Nedbryderne havde gjort et Hul nede paa Muren, have de ed Brækjern kunnet ligesom afskrælle et lodret Lag af Muursteen efter det andet. Hvor dette ikke paa alle Steder har ladet sig gjøre, har man taget Sprængning til Hjelp. Uden en saa voldsom Fremgangsmaade kan man heller ikke begribe, hvorledes blot i et halvt Aarhundrede en saadan Ødelæggelse kan ved saadanne Mure have funden Sted. Murene ere 2 Alen tykke, opførte af Kampesteen og Muursteen om hinanden og radeviis. Vinduerne og Skydehullerne ere dog, hvor de ere anbragte i Kampesteens Muur, omsatte med Muursteen. Til Forbindelsesmiddel er brugt Kalk fra Limensgade, som ved Tidens Ælde er bleven til een Masse med Stenene.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Om nogle Aar ville maaskee blot Gruusdyngerne vise hvor Slottet har staaet; thi naar undtages det (97) midterste Taarn, har det øvrige været altfor ødelæggende behandlet til længere at kunne modstaae Frost og Tøveirs afvekslende Indflydelse, skjøndt Landets nuværende hæderlige Kommandant har gjort alt, hvad det stod i hans Magt, for at forhindre Slottets aldeles Undergang. Yndere af skønne Naturscener maa ikke forsømme, at gjøre Baadefart mellem Hammershuus og Fiskerleiet Vang. Man vil her see saavel Slotsbjerget, som Ringebjerget, med det mellemværende endnu større Bjerg, skyde med lodrette, betydeligen høie, i de forskellige Former dannede Klipper, ned i Havet. Dybe Kløfter eller Bjerghuler tilstæde Baadene at kunne roe ind i dem og Sagnet vil, at en af disse Huler skal staae i Forbindelse med Slottet.

(Uddraget af: ”Bornholm beskrevet paa en Reise, af Kammerjunker Rawert og Justitsraad Garlieb.”)

Under Krigen med de Svenske 1645, indtoges Hammershuus af disse. Admiral Wrangel ankom nemlig med en Flaade for Nexø d. 8. Juni, og uagtet de her opkastede Skandser, landede de Svenske, indtog og Plyndrede Byen. Endeel Bornholmere samlede sig imidlertid for at forjage Fjenden, men Landets Befalingsmand Holger Axelsen Rosenkrantz, (98) der boede paa Hammershuus, som for sildigt med sit Mandskab, saa at de Svenske allerede alt for meget havde udbrudt sig paa Øen til at man kunde forjage dem. Dog fik Rosenkrantz til de 80 Mand, han havde paa det slet befæstede og slet forsynede Hammerhuus, en Forstærkning af 60 Mand. De 15 Juni kom Wrangel for Hammershuus og efter 3 Dages Beleiring måtte Kommandanten overgive Slottet. Besætningen og alle Fæstningens Kanoner førtes til Sverrig. Efter Freden blev Rosenkrantz, tilligemed samtlige Kapitainer paa Bornholm, indstævnet at møde paa Rigsdagen d. 4 Mai 1646, og her blev det forekastet Kommandanten; at han ei selv havde indfunden sig ved Stranden, for med de 4000 Mand stærke Landfolk at modsætte sig de 400 Svenske, der gjorde Landgang; tillige beskyldtes han for at have forsømt Hammershuus's Besætning; men det blev beviist, at Rosenkrantz ei havde kunnet forlade Fæstningen, efterdi der ikke var en eneste Officeer, der kunne kommandere i hans Fraværelse, og for Besætningen havde han gjort mere end alle hans Formænd i 50 Aar, men der manglede næsten alle Fornødenheder, desuden viste Besætningen sig opsætsig. Rosenkrantz blev frifunden, men adskillige af de bornholmske Officer straffedes. (99)

De Svenske forbedrede Slottets Besætning, men tilbagegav det samt hele Øen ved Freden til Brømsebroe 1645 i Februar. – 1555 var Sueghr Ketthill lybsk Hovedsmand på Hammershuus. – Den omtalte svenske Kommandant, Oberst Johannes Prindsenskjold, der som Befalingsmand paa Bornholm o Aaret 1658 gjorde sig almindelig forhadet af Indbyggerne, dels ved Skatters Paalæg, dels ved at lade bortføre fra Landet saavel Fodfolk som Ryttere, for under de svenske Faner at krige i Lifland, havde fra Soldat svungen sig op til den Post han beklædte. Da Carl Gustav nemlig endnu var Fyrste af Zweibeücken, blev han i et Feldtsalg fangen af 2 fjendtlige Ryttere, som ilede med ham til deres Leir. Johannes, dengang Rytter i Prindsens Tjeneste, saa dette, satte efter og dræbte dem og befriede Prindsen. Til Belønning fik Johannes Prindsens skjold, blev Officeer i Zweibrücken og efterat Gustav 1654 var bleven Konge i Sverrig, Oberst. Den Borger i Rønne, der skjød Prindsenskjold heed Wilhelm Clausen. Til Belønning fik han af Jing Frederik 3. Rebækkegaarden fri for Landgilde i hans Levetid. (100)

Haraldsborg (1.S.p. 140). Det var i Aaret 1133 om Vinteren at Harald Kesia beleiredes paa Haraldsborg af hans Broder Kong Erik. Denne brugte Tydskere, hvoraf dengang mange boede i

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Roeskilde, ved Beleiringen, da de bedre end de Danske forstode at bruge Blider og andre Krigsredskaber. Harald log om Natten endeel Folk og Heste nedhidse fra Borgen mod Strandsiden og flygtede, skjøndt han opdagedes og blev fordulgt af Eriks Folk; Tydskerne pralede siden af at have ihjelskudt Harald Kesia med Pile; da derfor Kong Niels om Foraaret med 100 Skibe kom til Sjælland, havde slaaet Erik ved Værebrog og indtaget Haraldsborg, gav han Harald lov til at hævne sig paa Tydskerne i Roeskilde; han lod da Næsetippen skjære af dem alle og spurgte enhver om han var den der havde ihjelskudt Harald Kesia? En af dem bad om Skaansel fordi han var en lærd Mand, men da Harald bød ham til sit Bord og lod ham læse af en Bog til Bords, kom det ud, at han var lærd i at sye Skoe, men ei i at læse Messe.

Kalløe (I. S. pag. 7). Af Slottet ere endnu Rudera af et Taarn tilbage. 1439 nævnes (101) Otto Rosenkrantz, 1507 Niels Clementsøn, og 1555 Franz Banner som Hovedsmænd paa Kalløe.

Krogen (I. S. p. 94). Blandt hovedsmændene paa Krogen, nævnes Poul Laxmand; uvist i hvilke Aar.

Nyborg (I. S. p. 100) fik dette Navn, fordi en ældre Borg havde staaet ved Vinding Aae, omtrent hvor nu Holkenhavn ligger. Man finder og at i meget gamle Tider har ved Vinding Aae været holdt Rigsforsamlinger, ligesom de senere holdtes i Nyborg.

Her holdtes dog allerede 1251 under Kong Abel og siden jevnlig Dannehof, men i Christopher den andens (1320) og flere følgende Kongers Haandsætninger blev det gjort til en Lov, at der aarligen skulde holdes Herredag i Nyborg.

I Grevens Feide førte Borgemesteren i Nyborg, Rasmus Rostokker ved Hjælp af 3 Borgere, de grevelige Tropper, under Anførsel af en vis Ubelacker, ind i Byen. Rosenkrantz, der forsvarede (102) Slottet, lod ved et Udfald Byen stikke i Brand, at den ikke skulde tjene Beleirerne til Skjul. Nogle Borgere, der udgjorde Endeel af Slottets Besætning, gjorde derfor Oprør, og da Fjenden tillige søgte at aflede Vandet, overgav Rosenkrantz sig. Besætningen erholdt fri Afmarsch til Jylland og Slottet blev af Grev Christopher betroet til Otto Stisøn. Efter Slaget ved Ørnebjerg blev Byen Nyborg overrumplet, den grevelige Besætning nedsablet og Otto Sii9søn overgav Slottet, der betroedes Christopher Hvitfeld.

Paa Odden Knudshoved, i Nærheden af Nyborg, ere gamle Bygningsspor fundene af et Slot Gammelborg, som Hertug Knud, en Søstersøn af Waldemar 1, i Aaret 1170 eller 1175 skal have anlagt.

Saltøe (2.S. pag.14). 1560 nævnes Jens Ulfstand som Kgl. Embedsmand paa Saltøe.

Schwabbe. (2.S.p.64). Ved Hertugdømmernes Deling 1482 tilfaldt Schwabbe Kongen og ophørte da at være Bispens Residents. (103) Det var siden endeel Aar i den Rantzauske Families Besiddelse og kom derpaa tilbage til Kongen ved Kjøb.

Søborg (1S. Pag 125). Murene af det pag. 125 omtalte Søborg, der vistnok i en lang Række af Aar have tjent til Steengrube for Byens Præster, paa hvis Lod de ligge, stode for noget over 100 Aar siden omtrent en Alen over Jorden og havde en ottekantet Figur. Ved Gravning for omtrent 50 Aar siden fandtes paa den vestre Side en Muur, der i Nordvest gjorde en ret vinkel med den nordre Muur. Paa den østre Side gik Muren ind ad, og dannede en Kreds af 16 Alens Tvermaal, om formodentlig har været Taarnets Fod. Paa den søndre Side syntes Murene at gaae ud i Spidser liig Bastioner. Paa det sydvestlige Hjørne fandtes en Aabning i Muren paa Alen, der syntes at være en Port; og paa den nordre Side af denne fandtes et Par Aabninger, murede som Skorsteensrør, men kun 3 Qvarter i Fiirkant, der gik ned i Jorden igjennem Grunden. I Gravene ere fundne Stykker af polerede Piller og forskjelligt formede Muurstene af Gesimser. Bropæle ere (104) fundne paa adskillige Steder omkring Slottet; og paa den nordvestlige Side ligger i Søen en Grundvold paa nordvestlige Side ligger i Søen en Grundvold til en stor Bygning, som kaldes Eskildsholt. Søen har fra gamle Tider af ved en Aae staaet i Forbindelse med Havet. Ved at rense Aaen og skjære Tørv i den tilgrændsede Mose er fundet endeel svært Tømmer, liggende paa tværs, maaskee Levninger af en Dæmning eller Slusebygning. Nogle Steder er i Grundmurene fundet Revner og andre Spor til, at Slottet har været sprængt med Krudt. Paa den store foran dem egentlige Slotstomte liggende Plads, der ogsaa har været befæstet, fandtes mod Vesten en lille Forhøjning, der tilforn havde været indgravet og havde Navn af Bodils (efter Sagnet Waldemar 3. Frille) Kirkegaard. Søborg Sø har rimeligviis været eb Viig af Havet, thi ved Slotsbanken ere fundne smaae fosile Been blandede med Sødyr, der kun leve i salt Vand. Ved Slotsbanken voxer en Mængde Paaskelilier, der her kaldes Dronning Margarethas Liljer; maaske have de vedligeholdet sig fra den fordums Kongelige Urtegaard.

Ikke blot hvor Landsbyen nu ligger, men ogsaa paa Markerne Østen for Slottet findes Muursteen i Grunden. Provst Schrøder foretog, medens (105), han var Præst til Søborg, betydelige Gravninger og Undersøgelser paa Slotsbanken. Blandt de Suhmske Manuscripter paa det Kongl. Bibliothek findes nogle Efterretninger om Søborg af ham. Nogle faa ældre, men ubetydelige Efterretninger om Søborg, fra 1757 findes i et Brev til Pontoppidan fra Hr. Henrik Wederkinch i Søborg, blandt de Thottske Manuscripter i Fol. Nr. 751 paa det Kgl. Bibliothek. Foruden de anførte Hovedsmænd nævnes Oluf Oxe 1485 som Hovedsmand paa Søborg.

Af gamle Herregaarde, der i Pontoppidans Tid vare til i deres oprindelige Form og endnu beskrives som saadanne i de nyeste Topographier, ere Endeel nedbrudte eller forandrede f. Ex.:

Billeskov i Kjerte Sogn, Odense Amt er flyttet 1796. Af Voldene og Gravene om det forrige sees Levninger.

Fussinge, nedbrudt af C. L. V. Scheel Plessen for omtrent 30 Aar siden.

Hindsgavl. Den nuværende Hovedbygning er opført 1784. (106)

Krænkerup (Hardenberg) er moderniseret af Grev Hardenberg – Reventlau.

Lindersvold, der var opbyggt af Chr. v. Lindenov, afbrændte 1808.

Nielstrup i Fyen. Af den gamle Borggaard ere kun 2 grundmurede Sider og en Gavl tilbage.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Nykjøbing Slot er nedbrudt og ethvert Spor deraf forsvundet, saa at man ei engang kan se hvor det har staaet.

Thimgaard i Thim Sogn, Ringkjøbing Amt. Denne mærkværdige, tildeels af hugne Steen opførte Gaard, der i over 300 Aar tilhørte Familien Gyldenstjerne, og i Aaret 1290 eiedes af Konrad Frads, hvis Ligsteen i Thim Kirke skal være den ældste Ligsteen med Aarstal i Danmark, blev nedbrudt for omtrent 30 Aar siden.

Urup i Østbirk Sogn, Skanderborg Amt, er nedbrudt med Undtagelse af et Forhuus med en Sidebygning 1 Etage høi. Gravene ere tilkastede.

Villestrup i Astrup Sogn, Aalborg Amr. Gravene omkring Gaarden ere, paa lidet nær, ilkastede.

Fortale.'

Den venlige Modtagelse, der blev dette Gallerie af fædrelandske Borge til Deel og de Bidrag, der fra flere Steder ere indløbne, skylder **denne 3 die Samling** sin Tilværelse. Det er tillige glædeligt at kunne gjøre opmærksom paa et Værk af lignende Indhold, der snart vil see Lyset og bidrage til Kundskab om de danske Borge, nemlig:

"Danske Ridderborge beskrevne tildeels efter utrykte Kilder." Forfatteren Hr. Catheket H. Hansen i Skanderborg vil deri omhandle: Stenalt, Holbekgaard, Hevringholm, Rudtgaard, Skovgaard, Essenbek, Ruggaard og Kalløe.

Gid saaledes vore berømte Slægters og deres Stamfædres Historie maa blive meer og meer bearbejdet!

J. G. Burman Becker.

Indhold.

1. Breitenburg	54.
2. Broholm	46.
3. Brønlund	37.
4. Faareveile	25.
5. Grubbeholm	78.
6. Gure	20.
7. Helsingborg	58.
8. Hesselager	13.
9. Høieriis	6.
10. Katholm	33.
11. Ruegaard	41.
12. Giøring	1.
13. Skovsboe	49.
14. Tryggevelde	81.
15. Ulriksholm	73.

Tillæg

76.

Sjøring

i

Nørrejylland

Fra Sjøring Volde til Vesterhav

Lader Paris kaste Lønnegrav.

Kjæmpevisen.

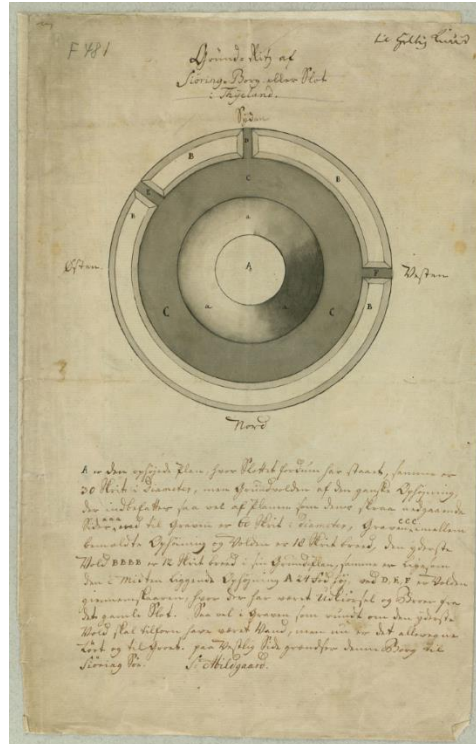
Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Intet sted i Thy er i historisk og antiquarisk Henseende saa mærkeligt som Sjøring-Sogn. Foruden andre Oldtidsminder, findes her Vesten for Sjøring Kirke i Hundborg Herred, Tisted Amt, betydelige Levninger af en ældgammel Borg, som i Oldtiden fandtes i dette Sogn. Saavel Forhøjninger, hvorpaa Borgen har staaet, som Voldene, der have omgivet den, ere endnu uforstyrrede og ligge ved den østre Ende af Sjøring Sø, der hvor Sperring Sø løber sammen med denne. (2)

I danske Atlas forekommer følgende Beskrivelse derover: ”Pladsen, hvorpaa Slottet har staaet, er paa en rund Jordbanke, 24 Fod høi og ovenpaa 30 Skridt, men nedest 60 Skridt i Diameter. Grave og Volde liggfe i en Runddeel deromkring, Graven 18 Skridt bred og Volden i sin Grundplan 12

Skridt. Volden, som er 24 Fod høi, er paa 3 Steder gjennemskaaren, hvor der har været Udfart og Broer fra Slottet. Saavel i Gravene indefor, som udenfor, og rundt om udenfor Volden, skal tilforn have været Vand, men nu er det allevegne tørt og tilgroet.” Saavidt Pontoppidan og Hofann. Det er høist rimeligt, at der fra Vesterhavet har været Indsejling dertil, thi Sjøring Søes Udløb kan være forandret ved Flyvesandet, og for mange Aar siden har der endnu været en liden Bæk fra Sjøring Sø til Havet. I en gammel Vise hedder det: ”Kong Nilus lader grave den dybe Grav fra Sjøring Sø til Vesterhav.

I Suhms ”Historie af Danmark” omtales ogsaa Sjøring Borg i Knud den Helliges Historie, og sammesteds leveres en høist ufuldkommen og urigtig tegning deraf. I vor Tid har Hr. Conferentsraad Faye indsendt til Commissionen for Oldsagers Bevaring en Beretning om Sjøring, hvoraft (3) Følgende ere et kort Udtog: ”Borgens øverste Flade udgjør 1240 [□] Alen, saa at altsaa en betydelig Bygning til Beboelse derpaa kunde have været opført; men i dette Tilfælde maatte Borggaarden have været beliggende udenfor Voldene, og man maatte da enten have brugt Baade eller Vindebroer, for at komme over Gravene, hvortil aldeles intet Spor findes. Desaaarsag synes det rimeligt, at Sjøring Borg maaske synes det rimeligt, at Sjøring Borg maaske har tjent til en Havn for Skibene, hvis Eier kan have boet paa den høie Grund hvor Brogaard nu ligger. Den hele Borg er altsaa at betragte som et Vaabenhuus, og Voldene synes opførte for at beskytte Skibene mod Storme og fjendtlig Overfald.”

Grund-Ritz af Siøring Borg eller Slot i Thyeland. A er den ophøjede Plan, hvor Slottet fordem har staaet, samme er 30 Skrit i Diameter, men Grundvolden af den ganske Ophøjning, der indbefattes, saa vel af Planen som dens skraa nedgaaende Sider a a a ned til Graven er 60 Skrit i Diameter, Graven c c c imellem bemeldte Ophøjning og Volden er 18 Skrit breed, den yderste Vold B B B B er 12 Skrit breed i sin Grund-Plan, samme er ligesom den i Midten liggende Ophøjning A 24 Fod høj, ved D, E, F, er Volden giennemskaaren, hvor der har været Udkørsel og Broer fra det gamle Slot.

Saa vel i Graven som rundt om den yderste Vold skal tilforn have været Vand, men nu er det allevegne tørt og tilgroet. Paa Vestlig Side grændser denne Borg til Siøring Søe. S: Abildgaard.

Bemærkning: Beskrivelsen i Pontoppidans Danske Atlas V,1, Kbh. 1769, s. 452, bygger på Søren Abildgaards notater fra besøget 1767. 25 x 38 cm

”Borgen er opført paa en lav Landtunge ved Bredden af, samt lidt ud i Søen, der dengang har været en Fjord, ligesom ogsaa Sjøring Eng paa hiin Tid stod ganske under Vand, i det Sjøring og Sperring Søer vare forenede. Mærkeligt er det ogsaa, at Borgens vestlige Vold er meget lavere, end den nordlige og østlige, eftersom det paa den Tid – især formedelst de store Skove, Thy dengang havde – var mindre nødvendigt at beskytte sig mod vestlige, end mod nordvestlige og østlige Vinde. ” – (4) Disse interessante Beretninger kan man ydermere oplyse og i enkelte Poster berigtige ved historiske Bidrag, især hentede fra Knytlinga Saga.

Her hedder det nemlig, at Knud den Hellige under sit sidste Ophold i Vensyssel maatte flygte til Sjøring eller Sæfarende, hvor han skal have haft et Skatkammer og en Skatmester. Efterat Kongen havde forladt disse Provindser og var reist over Liimfjorden, skal Almuen have udøvet mange Voldsomheder paa Sjøring-Borg.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Af det Anførte sees, at Sjøring-Borg ingenlunde har tilhørt en privat Mand, en Mening som Conferentsraad Faye synes at hylde, i det han siger, at Borgens Eier mueligen kan have boet der, hvor Brogaard nu ligger. Den omtalte Saga lærer os at Sjøring Borg tilhørte Kongen. Der har udentvivl ei alene været et Skatkammer, men tillige en Station for en Deel af Kongens Flaade. Det Sidste vinder i Sandsynlighed, naar man betænker, hvor magtpaaliggende det maatte være for Knud at have sine Skibe paa et Sted, hvorfra de rimeligviis med Lethed kunde komme ud i Vesterhavet, da dette efter al Sandsynlighed fordum var forbundet med Liimfjorden ved Sjøring og Sperring Søer og adskillige fra dem løbende Aær. (5)

De gamle Sagn og Kjempeviserne fortæller endeel urimelige og fabelagtige Ting om Sjøring-Borg; hertil hører især Beretningen om Kong Nilaus, der boede paa dette Slot, og som havde Paris i sin Tjeneste, hvilken bortførte hans Dronning. Forfatteren af danske Atlas opkaster i denne Anledning det Spørgsmaal: om her maaskee ikke sigtes til Historien om Kong Niels, hvis Forlovede Alvilde bortførtes af den svenske Prinds Sverker.

At dette neppe kan være Tilfældet, synes at bevises deraf, at Slottet – som ovenfor er viist – ikke har været indrettet til at beboes, allermindst af Kongefamilien.

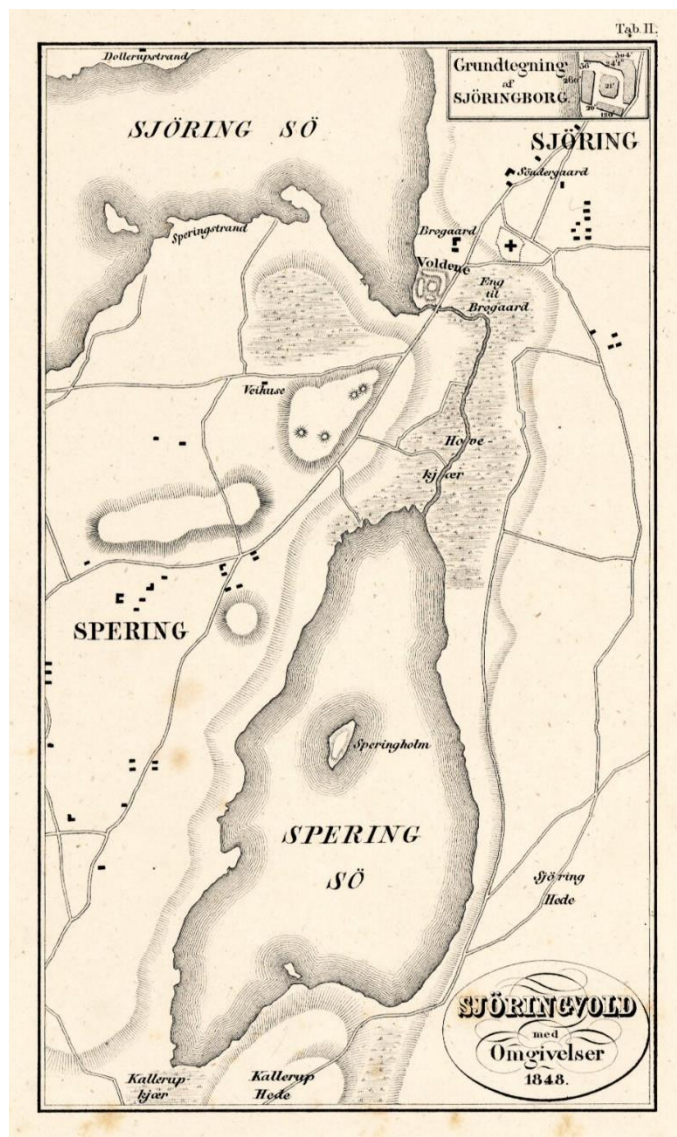
Paa en Holm i Sjøring-Sø laae en anden Borg, hvoraf der endnu sees Ruiner; den kaldtes Fersborg eller Færgegaardsborg.

(Uddraget af ”Bidrag til en geografisk – antiquarisk Beskrivelse over Vendsyssel og Thy i den sidste Halvdeel af det 11te Aarhundrede af P. W. Becker i Nordisk Tidskr. IV. 2.)

Borgen i Sjørring

- historien om udgravningen, der blev væk

Anne-Louise Haack Olsen

77.

Høieriis paa

Mors.

Hier steh ich graues Alterthum,
Der Scharpenberget ächter Ruhm.
gl vise.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

En Miil fra Nykjøbing ligger det gamle Høieriis, indeslutte paa nordre og vestre Side af høie Bakker, paa søndre af Skov; mod Østen løber Liimfjorden, som i gamle Dage gik lige op til Borgen, men nu i en Afstand af nogle Bøsseskud. Høieriis ligger meget lavt og fra alle Sider skjult, endog fra Fjordsiden, indtil man kommer det ganske nær. Som Vikingssæde er dets Beliggenhed saare beqvem, og i hine Tider, da der var Udseiling i Vesterhavet fra Fjorden, afgav det godt Vinterleie og et ypperligt Punkt til uforvarende at overfalde den fremmede, forbiseilende Fribytter eller Kjøbmand, Egnen (7) deromkring er som besaaet med Gravhøie.

Naturligviis havde ei den Skikkelse, som den fik senere, men at den har været til ved Hedenskabets Tider, kan man deraf slutte, at Faderen til en Viderik Veis, som byggede Tømmerbye Kirke, skal have boet paa Høieriis. (vid. Marmor. Dan. II. 264)

Som Høieriis nu er, bestaar det af 4 Længder, men de 3, af Muur- og Bindingsværk, ere seent tilbyggede; kun den fjerde er fra gamle Tider. Denne Bygning ligger med den ene Ende i Nordvest, med den anden Sydøst, altsaa usædvanligt. Foruden en høj Kjelder, bestaaer den af 2 Etager Værelser. Hele Bygningen danner den af 2 Etager Værelser. Hele Bygningen danner en regelmæssig Fiirkant af 24 Alens Høide, 38 Alens Længde og 17 Alens Brede. Paa det sydøstlige Hjørne, mod Fjorden, har staaet et Taarn, der var rundt, med hvælvede Kjeldere, Vægtergang o.s.v., men der for længe siden nedrevet, og kun Opgangen fra Hjørneværelset og Grundstedet er kjendeligt. Paa den modsatte Ende af Bygningen, ved Indkjørslen, ere 4 Fordybninger anbragte i Endemuren, 2 Alen høje, 1 Alen brede og fra Jorden $\frac{3}{4}$ Alen, men indefter kun $\frac{1}{4}$ Alen, som uden Tvivl og efter Sagnet have været bestemte

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

for Borgvagten. Hele Borgen er omgivet med dybe Grave, som nu ere tilgroede med (8) Rør og Græs, men kunne sættes under Vand, naar man vil. Over disse førte en Vindebro til sidstberørte Ende af Borgen, men ogsaa denne er for længere Tid siden borte, og en Steenbroe i den Sted anlagt. Af anden Besætning sees endnu Levninger af en Jordvold uden for Graven mod Fjorden, der fører Navn af Blegepladsen, fordi den blev brugt hertil, førend Træer, som nu omgive de hindrede det. Med hensyn til Bygningens Indre, da er dette kjendeligt forandret; nu er Indgangen til Værelserne ad en svær Steentrappe paa Bygningens nordøstlige Side, gennem en Dør som de gamle Kirkedøre, men Indgangen har i ældre Tiden uden Tvivl ei været saa høit fra Jorden; thi i lige Linie med denne sees utydelige Spor af Vinduer, der ere tilmurede, og andre anbragte efter Værelsernes Indretning. Indenfor Døren løber en Gang langs med Bygningen, og i denne Gang ere endnu 2de Døre, hvoraf den ene fører til det østre Værelse mod Fjorden. Fra dette var Opgangen ad Vindeltrappen til Taarnet. Heri findes Confentsraad og Generalpostmester Klingenberg med Frues Portraiter i fuldt Corpus vel conserverede. Den anden Dør fører til en Sal, der er over 6 Alen høj, i Længden næsten 17 Alen og i Bredden 11 Alen. Væggene (9) overtrukne med Læder, hvorpaa ere i ophøiet Arbejde allehaande Figurer af Engle, Fugle o.s.v. forgyldte og stærkt farvede. Af denne Sals ydre Sidemur imellem Vinduerne nedstyrtede i Aaret 1816 et Stykke, og til de Tililendes store Forbandelse blev et Rum synligt af omtrent 4 Alens Høide og $\frac{3}{4}$ Alens Bredde paa de 3 Sider beklædt med Egeplanker. Dette Rum var igjen afdeelt omtrent 3 Alen fra oven, saa at der dannedes tvende Rum, det ene overover det andet. I det nederste kunde derimod Intet opdages, men det har vistnok gaaet et Par Alen ned i Kielderen og været af samme Høide som det ovenover, men det blev næsten fyldt med Grus af de nedstyrtede Muur. Efter al Sandsynlighed har her været 2de Personer indmurede, den ene over den Andens Hoved. Da Gaardens Eier til Uheld ei var tilstede, blev det ei undersøgt som det burde.

Af gamle Documenter ere endnu nogle tilbage, der ældste fra 1517; de ere for største delen skrevne paa Pergament og vel conserverede, men angaae ikkun Markeskjel og Skjøder, Gaarden og dens Tilliggende vedkommende.

I Nærheden af Gaarden, strax udenfor (10) Gravens nordre Side ligger en meget høj Bakke, paa hvis Spidse findes en mærkværdig Fordybning kaldet Trunten. Fordybningen er rund for oven og gaaer ned i en Spids som en Tragt, omtrent 3 á 4 Favne dyb. Da man derfra kan see over Gaarden og Skoven, og høit op ad Fjorden, har derfra maaskee været et Udkik eller Vagttaarn i gamle dage: senere er Stedet, som i øvrigt ligger i Skov, om plantet med Træer, da Udsigten er herlig. Paa Borgens søndre Side, i den egentlige Skov, har en anden Bakke Navn af Hermans Bjerget. Herom gaaer Sagnet at en Eier af Gaarden, som heed Herman, maatte for nogen svær Forbrydelse mod Kongen holde sig skjult i en Hule, hvor han siden døde og blev begravet". Mueligen har Sagnet Hensyn til Oprøret under Erik Menved, hvorved flere Herremænd blev fredløse. Endelig findes i Haven en temmelig stor indcirklet Plads, som i ældre Tider har været benyttet til Ridderspil; nu er den beplantet.

Gaardens Eiendomme have efter nøie Undersøgelse af ihændehavte Documenter været: 1387 Johan Scharpenberg, og mueligt før ham Gotschalk Scharpenberg, da Johan har eiet Gods i Salling, hvor Gotschalk levede 1375. (Hvidtfeldt, 2 D. p. 553) (11) Fra ham kom Gaarden 1413 til Børghlum Kloster og blev saaledes skilt fra det Scharpenbergske Gods, som Henrik Scharpenberg maatte afstaae til Kronen, da han havde afbrændt Peder Prydsstuds Gaarden i Ørum, hvormed han var forlehnet, og Alstedvold, som var ham skjenket af Kong Erik 8.

Aar 1445 har Gaarden tilhørt Anders Nielsen Banner; en Søn af ham var Erik Andersen Banner, hvis Enke Karen Giøe giftede sig med Niels Høgh D. R. R., som eiede Høieris 1483. En Søn af Erik

Andersen og Stifsøn af Niels Høgh: Erik Eriksen Banner besad den 1524. Han skjødede Gaarden 1535 til Jens Thomsen Sehested. Dennes Søn Malte Jensen 1555. Dennes Søn Claus Maltes. 1587. Hans Enke Ane Lykke beholdt Gaarden til 1636, da hendes Svigersøn Erik Juel D. R. R. udbetalte Svogrene deres Deel i Gaarden. Han døde 1657 og efterlod betydelig Gjeld, hvorfor Gaarden blev udlagt til en af Creditorerne: Dr. Med. Niels Benzon, Ridder af St. Marco (!) Denne afstod Gaarden 1664 til Mogens Iversen Kaas. Han solgte den 1669 til Poul Klingenberg; Enken efter ham Ulr. Spekhan besad den til 1755 og solgte den til Stifsønnen Confer. Poul Klingenberg, som solgte (12) den igjen strax efter til Confer. Fred. V. Hauch. Af ham solgtes den 1768 til Major Albrecht Winding, som maatte gjøre Opbud, hvorved den kom tilbage til Hauch, som solgte den til Hr. Diderik Saltrup, Kjøbmand i Thisted; en Datter af denne blev gift med Hr. Anders Giedde til Glumstrup, Landevæsens og Tiende-Commissair, som er nuværende Eier af Høieriis.

(Meddeelt af Hr. Pastor H. G. Holst til Liørsøv.)

78.

Hesselager

I Fyen

Han lod det bygge baade høit og fast,
Han agter hverken Bue eller Blidekast,
Han lader det gjøre baade høit og stærkt
Med dybe Grave og høie Plankværk.
Kjæmpevisen.

I Gudme Herred, Svendborg Amt, ligger den gamle Borg Hesselager, lige mærkværdig ved sin Besætning og ved sin Alder. Hovedbygningen bestaaer af en meget massiv 2 Etagers Bygning, opført paa en noget ophøiet Grund midt i et Morads. Omtrent 10 Alen fra Bygningens Muur ere paa de 3 Sider meget dybe og brede Grave; paa den 4de Side, hvor Indgangen er, har ogsaa for nogle Aar siden været en lignende Grav, hvorover en smal Steenbro førte til den eneste Indgang, der er paa Hovedbygningen, men denne Grav er nu fyldt, og Broen er ei mere til. Uden om disse (14) Grave ere atter Grave, af hvilke den paa Indgangssiden ligeledes er opfyldt og Broen borte. Af samtlige Grave er Vandet for nogle Aar siden bortledet for at benytte Slammen til Gjødning. Tilforn syod et meget høit ottekantet Taarn foran den inderste Bro, hvorigennem Indgangen var, og hvorfra man ogsaa gik ind til tvende Bygninger af 2 Stokværk, der laae parallelle mellem Broerne, men saavel disse Bygninger, som Taarnet ere nedbrudte af den nærværende Eiers Fader, Etatsraad Dons, dog er nu en Bygning atter opført paa den venstre Fløis stærke Grund, men kun paa een Etage.

Af Taarne er der endnu 2 for hver Ende af Hovedbygningen, forsynede med Skydehuller foroven og forneden. I det østre Taarn ere endnu Levninger af en Fangelænke der er fastgjort i Loftet. Indgangen af Taarnene er fra den stærke hvælvede Kjælder. Hvorfra der ogsaa igjennem en Pille er en hemmelig Opgang til et Værelse. Taarnene have tilforn været bedækkede med Kupler, men disse ere borttagne

og nu dækkes de kun af Brædder. Paa den egentlige Bygning ere mangfoldige Skydehuller foroven og forneden; og desuden findes øverst oppe nogle skraae brede Huller efter Signende skulle have tjent (15) til at gyde kogende Vand paa den stormende Fjende, hvilket Sagn bestyrkes derved, at endeel Kaminer have været anbragte oppe paa Loftet. Ovenover disse Aabninger løber en Vægtergang rundt om Muren, hvorpaa ere anbraagte mange Udkigshuller. Indgangen er i en Udbygning, der dog ei findes midt paa Bygningen, men noget mod Vesten, ligesom Døren ei er midt paa Udbygningen, men længer mod Østen. Paa Udbygningen er en Steen med der Friisiske Vaaben og derunder følgende Indskrift:

Struxit Johannes Friis hasce novas ædes, antiqua in sede parentum,
cum sibi tumque suis; cuiusque bene sculpta insignis monstrant et
genus et quæ sit antiqua origo domus 1538.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

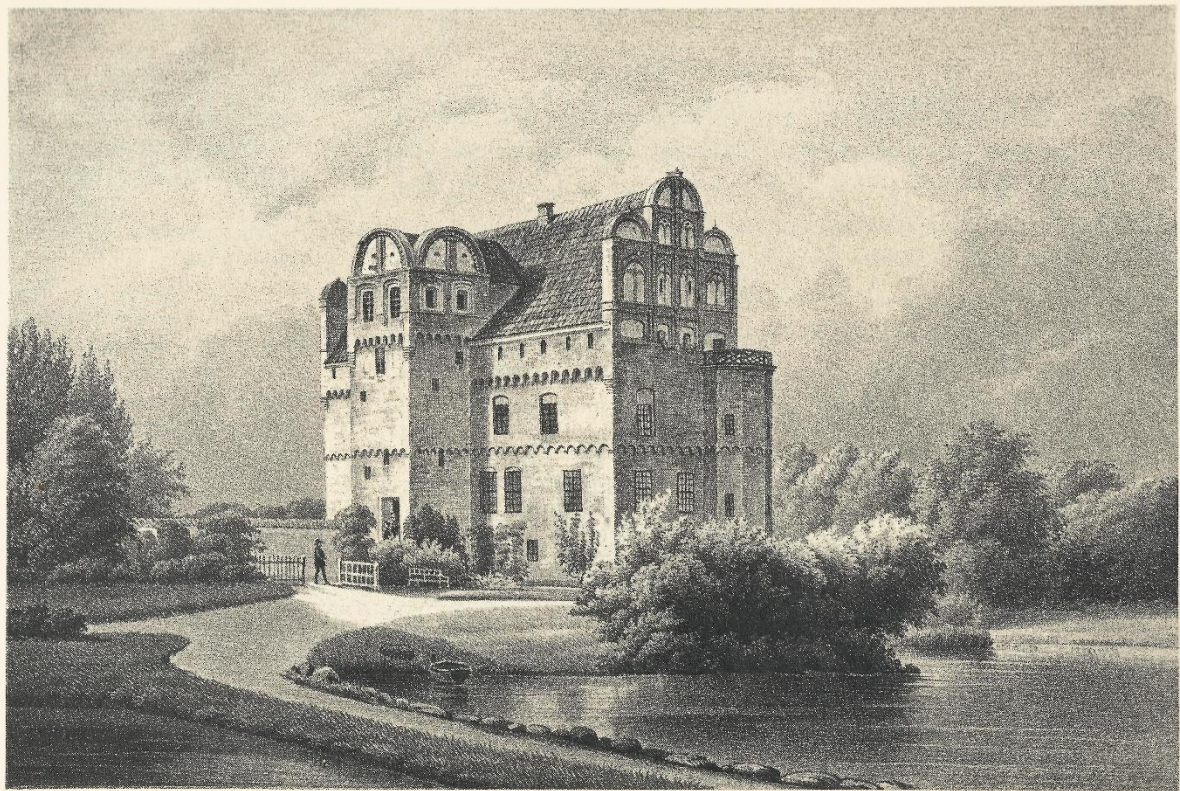
*John Friis byggede disse nye huse, gamle i sine forældres hjem, både for sig selv og for sit eget folk;
De veludskårne statuer af hver viser typen og oprindelsen af det gamle hus fra 1538.*

Bygningens Mure vise tydeligen, at Grunden er ældre, end den nustaaende Bygning og formodentligen er Gaarden bleven ødelagt i Grevens Feide. Ved Gravens Rensning skal der være fundet Træværk af den forrige Bygning; Endeel af dette Træværk af den forrige Bygning; endeel af dette Træværk af den forrige Bygning; Endeel af dette Træ var petrificeret. Værelserne er faa og simple, flere staae ubeboede og ere ubeboelige. Det er mærkeligt, at tilforn har der været et Locum næsten ved hvert værelse i begge Etager.

Hesselagergård, Svendborg amt Opmåling 1886-87

Fritz Koch 12 tegninger med grundplan og kort

I en Pille i Kjælderen siges en Jomfrue at være bleven (16) indmuret for Usædelighed; hendes Hyl foruroligede fordom Beboerne meget. Ved Nedgangen til Kjælderen er for ikke meget længe siden opdaget en temmelig dyb tilmuret Brønd.

F. Richards del. A. Mey. lith.

C.A. Reitzels Forlag

Em. Berentzen & C. Rich. lith.

HESSELAGERGAARD

i Fyn, opført 1570.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Nærved Gaarden ere mod Nord og Syd meget høie Bakker, der fordum vare bevoxne med Skov. Paa Gaardens østlige Side strækker sig en Eng lige ned til Strande, der kun er ½ Fjerdingsvej borte, hvilket gjør det rimeligt, at der fordum har været Seilads lige op til Gaarden. For adskillige Aar siden ere Rudera af et Bolværk fundne midt i Engen. Denne Eng strækker sig Vest for Gaarden under Navn af Teglgaardssøen, men denne Sø har i Mands Minde ei havt Vand. I Hesselager Kirke ligge Endeel af de gamle Friiser begravne.

Mange gamle Pergamentsdocumenter opbevares paa Hesselager og indeholde Skjøder, Festebreve etc. Gaardens ældste Eier, man veed, var Christen Friis, en Søn af Niels Friis, han nævnes i Documenter fra 1410 og førte 3 sorte Egern i sit Vaaben; de følgende Eiere vare Henrik Friis; Jesper Friis og Frue Anna Borchenhuis.

I Grevens Feide eiedes Hesselager af Kantsler Johan Jespersen Friis, der holdt den udvalgte Christian 3. Partie og derfor af Grev Christopher (17) af Oldenburg blev fradømt sine Eiendomme i Fyen, der overgaves Johan Urne til Belønning, fordi han havde overgivet Greven Kjøbenhavns Slot. De grevelige Soldater, i Forening med de oprørske Borgere og Bønder, droge allevegne om, plyndrede og ødelagde de Gaarde der tilhørte Adelen af Modpartiet, og formodentligen havde Hesselager samme Sjebne siden Johan Friis efter Krigen fandt det nødvendigt paany at opbygge Gaarden. Kantsleren befandt sig formodentlig paa Nyborg Slot, hvorhen saa mange fynske Adelsmænd havde taget deres Tilflugt og maaske faldt han ved dette Slots Overgivelse i Grevens Hænder; thi endnu haves et Document, dat. Kjøbenhavns Slot Torsdagen næst efter St. Michaelis Dag 1534, ifølge hvilket Greven frigiver nogle af Johan Friis's Svende, der vare fangne i Fyen og førte til Kjøbenhavn; deri omtales ogsaa deres Herres Løsladelse. Documentet lyder saaledes:

”Wi Christoffer mett Guds Nade Greffue tvit
Oldenburg og Delmenhorst, Gjøre alle twitter-
Liigt, att off elskelige Johan Friis aff Hesleag-
Gergordt haffuer berett for Oss, at nogre aff
Hans Svenne, som ære Hans Fynboo, Poell (18)
Jensson, Hans Andersøn og Biildt Knutzen
Belffue grebne att wort Kriigefolktoety Fyen, oc
Haffuer siiden tværett her fangne vthii Byen.
Tha epter thii att wii haffue tvndtt oc giffett
Theres Hosbonde fornemste Johan Friis sitt
Fenxell quitt, som oc af wort Kriigesfolk ther
greben vor etc.”

Ligesom flere af Adelen efter Krigen fik Erstatning eller Belønning, saaledes erholdt Johan Friis Eiendomsbrev paa Bredeskov Gaard og Gods i Fyen og 1539 erholdt han fri Birkeret for sin Gaard Hesselager. Ved hans Død 1570 fik hans Brodersøn Niels Friis og Frue Vibeke Gyldenstjerne Gaarden. Medens disse vare Eiere blev i Aaret 1585 ved et Sted kaldet Luneborg eller Lundeborg paa

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Hesselager Gods, hvor der tilforn har været en Teglovn, funden en Skat, hvoraf der blev gjort Skuepenge. En af disse Guldmønter skal endnu være i den Kongl. Samling og har paa Aversen et siddende halvnøgen Fruentimmer med udslagne Haar, flyttende sig med den høire Haand paa et vinget Timeglas og holdende en Stjerne i den venstre Haand. Foran hende staaer en Lysestage med et brændede Lys i og i Omkredsen læses Sieh Mensk Denck Das Ende. Paa Reversen sees de Frisers (19) og Gyldenstjernes Vaaben med Bogstaverne N. F. og W. G. over. I Randen læses:

Ex antiqvo tuesauero eruto in arvo lundeborg fionum sumus. A. 1585:

Vi er fra en ældgammel tuesaurus gravet i lundeborgmarkerne. A. 1585:

De følgende Eiere vare: Tønne Friis og Fr. Anna Podebusch; Niels Fr. og Fr. Ingeborg Parsberg. 1682 solgtes Gaarden til Assessor Poul Grønvald og eides siden af Niels Buchholt og Commerceraad Lorentz Baggesen.

(Meddelt af Hr. Pastor S. H. Jørgensen.) (20)

79

Gure i Sjælland

Aus des Waldes Schauer

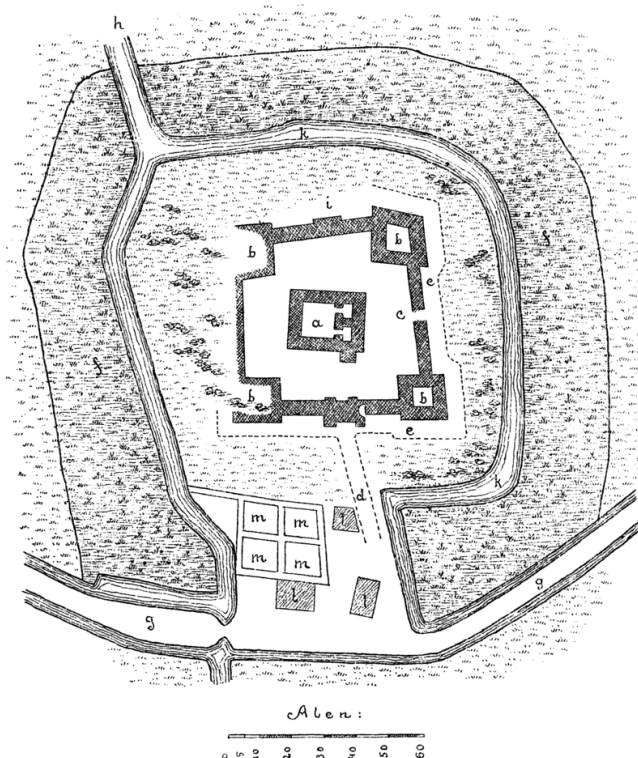
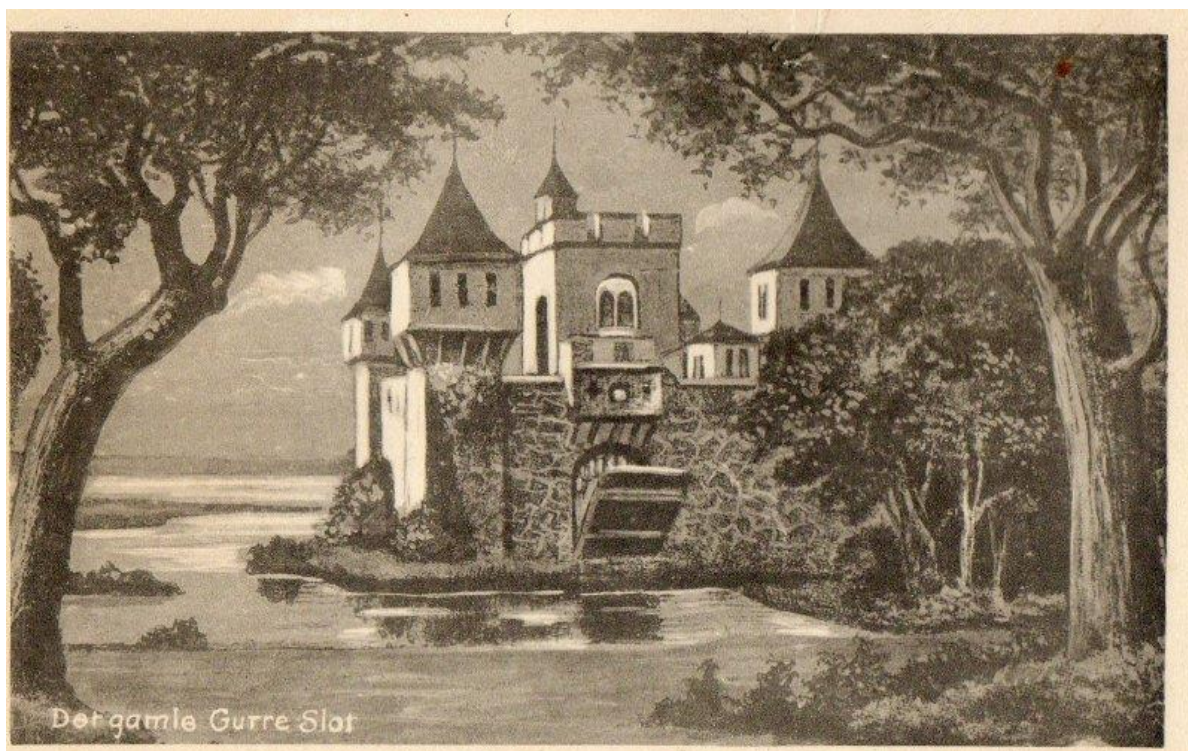
Blicken Trümmer her

Wie in Grabestrauer

Still und dd'und menschenleer.

Schreiber.

I den skovrige Egn mellem Fredensborg og Helsingør sees ved Guresø Rudera af det gamle Slot Gure, der i ældres Tider kaldtes Corsve, Gorge, Gurue, Gorwe, Gorre og Gurre, og allerede tidligt regnes blandt Kronens Slotte i Sjælland.

Fra Landsbyen Gure gaar Veien over en Steendæmning igjennem en fordums sydlig Arm af Gure Søe, hvoraf det sydøstlige Hjørne er en Sump som kaldes lille Gure Søe; Resten er Engbund. Steendæmningen gaar u adskillige Krumninger i en (21) Længde af 8 – 900 Skridt ad Skoven Gurre-Vang.

Omtrent i Midten og imellem denne og Søen er Slotsbanken. I Vinteren og Foraaret 1817 lod Eieren af Gure Slots Rudera foretage en Gravning der paa Stedet, hvorved blottedes nogle Mure, for det meste 3 Alen høie, og fra Gravningshorizonten til Grunden skal endnu være 2 á 3 Alen. I Muren fandtes de 3 Quarteer dybe fiirkantede Huller, som af Muurfolkene bruges til at fæste Stilladsen, hvoraf man formoder, at være truffen paa Kjælderetagen. Muren selv er 4 Alen tyk og skal have udgjort en Deel af en Ringmuur;

Gammel plan fra 1889

den er muret ind- og udvendig af Heelsteensmuur, Stenene henved 11 Tommer lange, 5 Tommer brede, 3 Tommer tykke. Mellemrummet, som dannes af den Skal, er opfyldt med Muurbrokker og

Kampesteen, som synes at være overgydede med tynd Muurkalk efterat Skallen havde naaet en vis Høide. Ved Gravningen begyndtes i den østre Side og efterat Muren var gjennembrudt, fandtes en betydelig Mængde Hjortebeen, derefter hist og her i Jordmassen og Muurgruset, saavel Hjortebeen som Been af Svin, Fiskeskjæld og Fiskebeen, Halvdelen af en Underkjæbe af et Menneskehoved med Tænder, nogle smaa Kakler af sædvanligt Pottemagerarbeide, nogle Stykke (22) af lignende Arbeide, som havde været Kjøkkenkar, hvoraf et med et Englehoved, et Par næsten oprustede smaa Saxe og nogle andre Ubetydeligheder. Ved Søndrefronten begyndtes Gravningen siden, hvorved man stødte paa Levninger af en Vindeltrappe med tilhørende Hvælving. For resten fandtes hverken Spor af Skillerumsvægge, ei heller af Træværk eller af Tag, undtagen et Par Tagstene i Gruset, som vare af den da brugelige Slags. De omtalte Dyrebeen ere vistnok i sin Tid udkastede i Søen og siden opskyllede til Slottet, hvor de efterhaanden blandedes med de nedstyrtede Mure. I Nærheden af Slotsbanken findes Levninger af fordums Bygninger; mellem Slottet og Landsbyen støder man allevegne ved Gravning paa Pæle, Muurgruus og Mure. Tæt sønden fir Gure findes nogle Muurlevninger som indslutte en Plads kaldet Kirkegaarden. Nær Søen findes tydelige Levninger af en Teglovn. Ved Gravningen i Slottets Rudera fandtes ogsaa Lag af Kul og Aske; Kullene skal have været Egekul, som er mærkeligt, da Stedet som bekjendt er omgivet med Bøgeskove.

Gurre betegner efter Videnskabernes Selskab Ordbog, Morads, Dynd, og da Egnen, især i ældre Tider vistnok var fuld af Moser, Moradser, (23) og Skovsumpe, har Slottet rimeligviis deraf faaet sit Navn.

Den lærde Gram mener, at Kong Waldemar 3. er død paa Gure Slot 1375.

1377 nævnes Olav Bjørnessøn af Gurue Slot; han var formodentlig Hovedsmand paa Borgen.

Kong Oluf udstædte den 17. August 1385 paa Gure Slot et Brev, hvori han stadfæstede Kapitlet i Lund dets Friheder.

1390 den 16 Januar bekræftede Zegebart von Lüten (uden Tvivl v. d. Lühe) paa Gorwe, at have bekommet de Breve (Documenter), hvorved Dronning Margaretha tilstod at være ham 300 Mark skyldig. Dronningen opholdt sig af og til paa Gure og overlod her den 5 December 1391 Gaarden Lykkesholm til Hennikin Olavsens af Søholm.

393 var Folmer Jacobsen Hovedsmand paa Gure. Kong Erik 8. var ogsaa af og til paa Gure og her udstædte Erkebiskop Jacob, Bisp Peder af Roeskilde, 13 Riddere og 4 Væbnere et Brev dateret Gure 1397, at Hr. Steen Sture og hans Sønner ikke efter deres Forpligtelse havde (24) mødt Kongen til den bestemte Tid for at afgjøre de imellem dem værende Tvistigheder.

Det sidste Aar Gure nævnes som Slot er 1526, da Johan Rantzau blev Lehnsmand der og paa Krogen.

Slottet synes at have udgjort en Kvadrat af omtrent 50 Alen paa hver side. En stor Deel af Levningerne ere brugte til at opbygge de nærliggende Lystgaarde. (25)

Intet blev her spart;
En Port paa hver hundred Favne
Reiste de, lod Taarn ei favne,
Hvorfra Fjenden ramte Skade
Naar han tog til Stade
Kjæmpevisen.

Den gamle befæstede Gaard Faareveile er tillige med den næved liggende-Landsbye Kragholm, beliggende paa en liden Halvø, der er forbunden med Langelands vestlige Kyst. – Det er høist sandsynligt at denne Halvø, der er forbunden med Langelands vestlige Kyst. Det er høist sandsynligt at denne Halvø tilforn har været ganske adskildt fra Langeland, thi den Eng, der udgjør Forbindelsen, er saa lav at, skjøndt den i de sildigere Tider er bydeligen opgroet, vilde den dog ei være sikker for Oversvømmelser, dersom ikke et Par betydelige (26) Dæmninger satte Skranker for Søens Indbrud ved Høivande; ogsaa har en Deel af Gaardens nærmest liggende Marker i Fortiden bestaaet af flere Øer, der nu ved Dæmninger, der tjene til Overgangspunkter, ere forbudne til et Heelt, saa at de Steder, hvor Vandet havde Gjennemløb, nu tildels ere udtørrede og tilgroede. Heller ikke er der nogen Tvivl paa, at den Plads, hvorpaa Gaarden staaer, i ældre Tider har været omgivet med Vand, og at der da har været Indseiling dertil fra det saakaldte Henninge Nor, som er en smal Bugt, der dannes af Havet og adskiller Gaardens Enemærker paa den østlige Side fra Langelands vestlige Kyst; denne Mening bestyrkes endnu mere derved, at man ved at grave udenfor Voldene finder tæt under Jordens Overflade et Lag Strandsand og hist og her adskillige Søproducter, saasom Tang, Muslingeskaller etc. Denne Plads har altsaa været særdeles skikket til Opholdssted for en Viking eller Næsekonge, der ogsaa efter Sagnet skal have boet her. Det saakaldte Henninge Nor dannede en beqvem og sikker Havn for hans Skibe og lige indtil for faa Aar siden har denne tæt ved Gaarden værende Bugt været afbenyttet til en sikker Vinterhavn for Rudkjøbings Skibe. Den nærliggende Landsbye (27) Kragholm, der nu dyrker et Areal af mere end 200 Tønder Land, skal efter Folkesagn have været et Fiskerleie, hvor nogle faa Fiskere søgte Næring, indtil deres nuværende Marker efterhaanden vandtes fra Havet. Da Gaarden befæstedes er formodentlig Indseilingen fra Henninge Nor ophørt, efterdi man for at sikre Gaardens Befæstning for Skade af Høivande, har seet sig nødsaget til at opføre en Dæmning for Henninge Nor. – For ikke mange Aar siden gjennembrødes dog denne Dæmning, og Vandet trængte indenfor Voldene og overskyllede Endeel af Ladegaarden, der dog er meget høiere end det Gaarden omgivende Terrain. Gaarden er paa 3 sider, nemlig mod Nordvest, Nordost og Sydost, omgivet med Grave, af hvilke den nordøstlige er omtrent 40 Alen bred og 400 Alen lang, de 2 andre ere ikke saa brede, men svare i Længden til den førstnævnte. Paa den sydvestlige Side har ingen udvendig Grav været anbragt, da her findes en betydelig Engstrækning, der forud var Søe og har kun siden faa Aar været at betragte som tørt Land; den kaldes endnu Søen og har som saadan staaet i Forbindelse med Gravene; disse sidste ere nu, paa den nordøstlige nær, tildeels udtørrede. Inden for Gravene ere Volde, dog ere disse for (28) for Endeel sløifede paa den nordøstlige og nordvestlige Side for at forhøje Endeel af Ladegaardspladsen, der paa Grundtegningen er betegnet V. V. – Af de 5 Bastioner er den nordlige sløifet, de andre have nu samme Høide som Voldene; dissers Høide er ved A, hvor den mest nærmer sig den oprindelige Høide, 9 Alen; ved B 6 og ved C 4 Alen.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Voldenes oprindelige Brede kan antages at have været 20 Alen, men nu ere de paa de fleste Steder bredere. Paa Midten af den nordøstlige Vold staaer et svært firkantet Taarn D, fra hvis nordre Side i en høide af omtrent 8 Alen, har været Udgang til Volden, der imidlertid paa denne Side er sløifet. Gjennem Taarnet er en hvælvet Indkjørsel over den store og over den nordøstlige Grav førende Broe E, der er opført af Kampesteen og forud har været forsynet med en Vindebro. Udvendig er Porten siret med en meget smuk Portal af Sandsteen hvorpaa følgende Indskrift er anbragt:

Hardenbergiaca qui stirpe oriundus Ericus, Anna cui conjux

Rönnoviana fuit, et vallo et fassis has circumminiit ædes,

ipse sit ut tito posteritasque loco. Anno Domini 1583. (29)

Hardenbergs efterkommer Eric, Anna og hans kone

det var Rönnoviana, og omgav disse huse med en vold, og ved at bryde ned,

lad ham være i Titus' og hans efterkommeres sted. Anno Domini 1583 (Google oversæt.)

Paa Sidserne af denne Indskrift sees 2 Skjolde og derunder Brystbilledet af en mandlig og en qvindelig Person; i Skjoldet over Mandspersonen findes det Hardenbergske Vaaben (et Vildsvinehoved) i det andet kun Bogstaverne A. R.

Faareveile før 1800

Faareveile ca 1900

Ved den nordre Side af det fiirkantede Taarn er en liden Bygning af een Etage, der indeholder en Hvælving, der vistnok har været brugt til Fængsel. Bag denne liden Bygning, staaer tæt op til det fiirkantede, et ottekantede Taarn, af mindre Omfang, men siret med et spaantakt Spiir, hvorimod det fiirkantede har en gothisk Gavl og er forsynet med teglhængt Sparreværk. Fra det større Taarn fører en Indgang ad en Vindeltrappe op til det i ottekantede Taarn værende Sal, der udmærker sig ved en skjøn Udsigt over Omegnen. Herovenover er i sildigere Tider anbragt et Slaguhr.

Det betydelige Rum udenfor Voldene afgiver Plads til Stald- og Ladebygningerne L, og en betydelig Frugt- og Kjøkkenhauge T, samt til Borggaarden. Denne (G) befinder sig i den vestlige Deel af det af Voldene indsluttede Rum, og udgjør en fiirkantet Plads af omtrent 60 Alen i Tvermaal, der paa alle Sider er omgivet med egne omtrent 15 Alen brede Grave, hvorover fra Ladegaarden gaaer (30) en af Kampesteen opbygt Broe, der tilforn har havt en Vindebroe. Borggaardspladsen er 31 Alen høiere end Ladegaardspladsen, og der findes tvende teglhængte Bygninger af 1 Etage Bindingsværk, (I) indrettede til Herskabelig Beboelse; disse synes at være opførte i nyere Tider, derimod findes bag disse en Grav H, der før har tjent til Kjelder under den gamle Hovedbygning, der for omtrent 16 Aar siden blev afbrudt, da den var faldefærdig; denne Bygning, der har Navn af: det Høie Huus skal endog have været ældre end Gaardens Befæstning og har havt en Længde af omtrent 10 til en brede af 9 Alen.

Fra den sløifede Bastion er i senere Tider anlagt en Broe (F), for at lette Samfærdslen ad denne Kant. Meiriet og Materialgaarden (M) ligge udenfor de yderste Grave.

I den mellem Borggaardens vestre Grav og den førnævnte Søe (nu Eng) værende Vold, findes Spor af en muret Gjennemgang (K), hvoraf kun Siderne endnu staae. Denne skal ved den enen (31) Ende have været lukket med en Kobberport, hvorfor Stedet endnu kaldes Kobberporten. Denne Gjennemgang har været hvælvet og da den har en saadan Brede, at en Baad kunde flyde derigjennem, er det sandsynligt, at den har været bestemt til i Tilfælde af Beleiring at vedligeholde Communicationen med Søen.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

De ældste bekjendte Besiddere af Faareveile, vare Rigsraad Eiler Rønnov og Frue Anna Krabbe; deres Datter Anna blev givet med Rigsraad Erik Hardenberg og tilbragte ham Gaarden, som han lod befæste. Dog er det rimeligt, at det saakaldte "hoie Huus" allerede har været befæstet og at de Grave, der omgive den egentlige Borggaard, ere ældre end fra 1583. Efter Hardenbergs Død 1604, fik Jørgen Marsvin og Frue Anna Helvig Gyldenstjerne Gaarden. I Aaret 1644 skrev Kong Christian 4, formodentlig paa den Tid da han formedelst den svenske Krig gjorde en Reise til Fyen for at træffe Forsvarsanstalter, et Brev til Vincenz Steensen og Sty Pors, hvori han befaler dem: at (32) handle med Jørgen Marsvin, at lade Gaardens (Faareveiles) Volde og Grave renovere og pallisadere, hvortil de skulde tage af Kongens Skove og lade samtlig Landets Bønder didføre.

De senere Eiere vare Knud Urne og Frue Anna Helvig Walckendorff, der siden ægtede Jørgen Scheel;

(Meddeelt af Hr. Proprietair Cossel til Faareveile.)

81.

Katholm i

Jylland.

Ihre selsenfesten Mauern
Blieben unter alle Sturmen stehn,
Bessere Zeiten einst im Lauf der Zeit su fehn
v. Kanienzky.

Borggarden paa Katholm (Aalsøe Sogn Randers Amt), bestaaer af tvende store Fløie, 2 etager høie, med et Taarn ved Enden af hvert Fløi ved den ydre Side og desuden et fiirkantet Taarn i Vinklen indvendig, hvor Indgangen er og deri en Vindeltrappe til øverste Etage. Den tredje Fløi er kun 1 Etage høi. Omkring Gaarden ere Grave, men som for Endeel ere tilgroede. Over Gravene til Borggarden gaaer en Broe, men for at komme over til Haugen maa man afbenytte en Flydebroe, som trækkes ved Toug fra begge Sider. Fordum (34) vare der 4 store Sale paa Gaarden, men af disse ere kun 2 uforandrede, hvoraf den ene i øverste Etage ved den nordre Ende er ganske i raa Tilstand og formodentlig ei fuldendt: men den anden i nederste Etage er temmelig smukt betrukket med oliemalet Lærred, hvorpaa er malet Neptun, Vulcan, Ceres, og paa fjerde Væg er et Stykke der forestiller de forskjellige Menneskealdre med Figurer i Legemsstørrelse; formodentlige er dette Maleri fra en nyere Tid. Værelsernes høide er mærkelig, da de i nederste Etage, der alle ere gibse, ere 9 Alen høie, og i øverste Stokværk, hvor kun eet Værelse er gibset, er Høiden henimod 10 Alen. Alle Gangene i nederste Stokværk ere belagte med fiirkantede Kampesteensfliser; hvilket ogsaa har været Tilfældet i øverste Stokværk, indtil samme af Gardens forrige Eier bleve opbrudte og anbragte i Mælkekjælderens. Paa Bygningen sees Bygherrens Navn med store Jernbogstaver. Kjælderne ere hvælvede. Katholm har formodentlig i længere Tid været i den Fastiske Families Eie, men den ældste Eier, som man nu veed *), var Christen Fasti (Resen kalder ham (35) Stange Fasti) og Frue Anna Stangesen; deres Søn Thomas Fasti, der i Krigen i Ditmarsken mistede sit Øie, opførte den nuværende Bygning i Aarene 1589 – 91. Hans Plan skal have været at opføre den tredje Fløi af samme Høide som de to andre, men da han manglede Formuer dertil, anmodede han sin Søster om et Laan; ogsaa var hun villig dertil under den Betingelse at hendes Navn blev anbragt med Jernbogstaver paa Bygningen, men denne Begjæring afslog Broderen og Laanet kom ei i Stand.

*) Hvor meget er der ikke gaaet tabt, som kunde have oplyst de gamle Herregaardes Historie, ved den utilgivelige Skjødesløshed, hvormed man har behandlet Documenterne! Man læse desangaaende Prof. Wedel Simonsens Afhandling i hans ”Udsigt over Nationalhistorien.” At man i vor Tid ei er fri for lignende Barberie, beviser Følgende: For 4 eller 5 Aar siden leveredes en Deel Papiir til Tøihuset i Kjøbenhavn, fir deraf at forfærdige Patroner; en Tøihuuslieutnant, der havde Inspection, fandt til Lykke blandt dette Papiir tvende tykke, skrevne Folianter, der indeholdt ikke meer eller mindre, end en fuldstændig Samling af alle Dispositioner, Ordres, Rapporter, Croquis, der angaae det mærkelige Feldttog i Sverrig under Kong Christian 5., ledsaget af mangfoldige ypperlige Tegninger og Grundrids af de svenske Fæstninger. Dette Manuscript, hvis Tab havde været uerstatteligt, foræredes af det Kgl. Artilleriekorps til Garnisons-Bibliotheket i Kjøbenhavn, hvor der nu er.

Søsteren opførte derfor en stor Bygning i Aarhus ved Mindebroen. som senere eiedes af Handelshuset Schveder & Musmann. over hvis Port hun med store Jernbogstaver lod anbringe de Ord: Trods Katholm. Dette er dog kun et Sagn, thi det saakaldte Trods Katholm i Aarhus er efter Pontoppidan bygget 1606 af Thomas Fsatis Enke Christenze Bryske. I det 17de Aarhundrede besøgte

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Katholm sandsynligviis af de keiserlige⁴ og siden af de svenske Tropper, der opholdt sig i denne Egn og plyndrede og afbrændte det $\frac{3}{4}$ Miil derfra liggende Grenaae. Eierne af Katholm vare: Albert Scheel og Frue Berthe Friis; Otto Scheel som døde 1646 og Fr. Ida Lunge; Albert Scheel og Fr. Anna Ramel; Jens Sehested og Fr. Else Scheel 1688; Geheimeraad Palle Krag, død 1723; Generalmajor Poul Rosenørn og Fr. Mette Benzon; Kammerherre, Stiftamtmand Peder Rosenørn og Fr. Ulricca v. Heinen. – Gaarden tilhører nu H. M. Kongen. – I Aalsø Kirke ere `Thomas Fasti og hans Forældre begravne; forðum hang i Kirken en Fane med et guult Kors, som Thomas Fasti havde erobret i Ditmarsken; en Klokke, som han ogsaa havde taget der, skjænkede han Aalsø Kirke. (37)

(Meddeelt af Hr. Forpagter Ingerslev paa Katholm.)

82.

Brønlund i

Hertugdømmet Schlesvig.

Da steh ich, ernst und schaurig,
Vom Traumgesicht umgeben,
Der Vorzeit Bilder schwebew
Der Seele dämmernd vor.

E. V. Berlepsch.

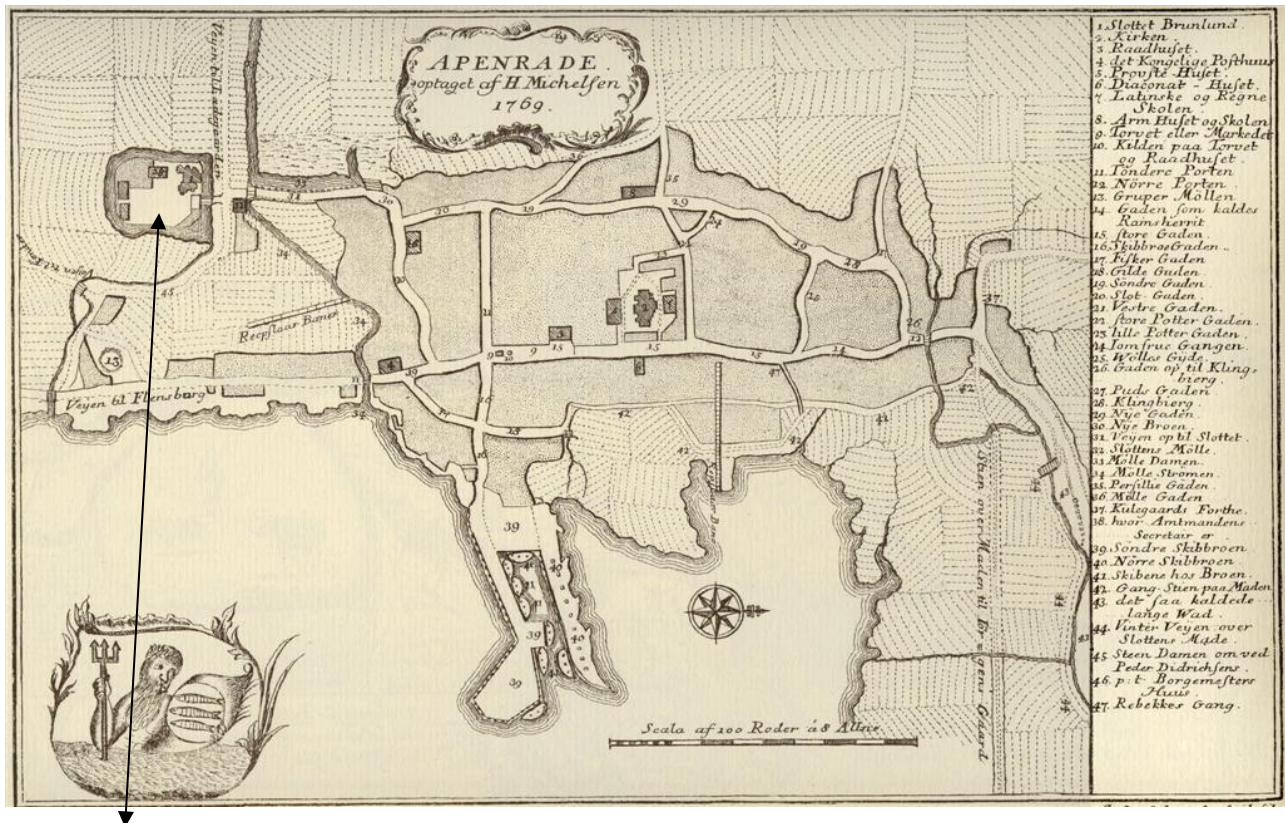

Brundlund Slot

Staden Apenrade havde i ældre Tider et fast Slot, som var befæstet med Volde og Grave og laae ved den nuværende Vestergade; paa dette Slot skal den schlesvigske Biskop Waldemar være bleven tagen til Fange, da han havde ladet sig overtale til der at møde Kong Knud 6, mod hvem han havde forbunden sig med flere af Rigets Fiender; herfra førtes han til Nordborg paa Als, hvor han sad i et haardt Fængsel i 5 Aar, og siden tilbragte han næsten 9 Aar paa Søborg i Sjælland. I krigen mellem Kong Erik (38) 5. (Plovpenning) og Hertug Abel blev Slottet tillige med Byen indtaget af Kongens Folk og opbrændt. Imidlertid blev det siden igjen opbyggt, thi da Grev Claus af Holsteen i Aaret 1365 førte Krig med Enkehertuginde af Schlesvig, indtog han Apenrade samt Slottet og Amtet Brønlund, hvilket han ved Freden beholdt og efterlod sin Datter som Arv under Titel af et Grevskab. Under Striden mellem Hertug Waldemar af Schlesvig og Greverne Henrik og Claus af Holsteen, fik de Sidste Hovedsmanden paa Slottet Apenrav (Apenrade) ved Navn Spicker til at overlade dem dette Slot mod en Sum Penge. 1411 pantsatte Hertug Erik af Sachsen og hans Gemalinde Elisabeth, Slottet samt Byen Apenrade og tilhørende Birk til Dronning Margrethe for 3000 Mark. Dronningen lod nu det gamle Slot nedbryde og begyndte at opføre et nyt Syd for Staden, dette kaldte hun Brønlund (Brunlund) og hat vistnok havt i Sinde at opføre en stor og anselig Bygning, thi Pladsen er vidtløftig; den er fiirkantet, omgivet med brede Grave, hvortil Møllebækken leverer Vand, og er omgivet med side Enge. – Dronningen døde som bekjendt 1412 og efterlod Bygningen ufuldendt, omtrent saaledes som vi endnu see den; den indtager kun det ene Hjørne af den fiirkantede Plads, er 3 (39) Etager høj og forsynet med 3 kantede Taarne, eet mod Graven og to mod Gaarden. Den holsteenske Krig, hvori Kong Erik 8 ved sin Regjerings Tiltrædelse strax blev indviklet, hindrede ham formodentlig i at fortsætte Slottets Bygning, men ikke destomindre benyttedes den med Grave befæstede Borgplads i de forskjellige Krige, saa ofte denne Egn afgav Skuepladsen for blodige Scener. Allerede i Aaret 1429, da Hamborg og Lybek toge Partie med Holstenerne mod Kong Erik, fik de Hertug Wilhelm af Brunsvig-Lundeborg til mod en betydelig Sold at staae dem bi med 4000 Landsknægte, med hvile han i September drog mod Apenrade og Brønlund, der begge indtoges, ved hvilken Leilighed 60 Mand, formodentlig Slottets Besætning, toges tilfange. Slottet udplyndrede han og lod en Mængde Guld, Sølv og Møbler bortføre. Som bekjendt fratraadte han Alliancen og drog hjem, saasnart, han var leiet paa, var forløben, hvorpaa Holstenerne besatte Slottet.

1473 pantsatte Christian I Brønlund Slot og Staden Apenrade til Henrik Rantzau. 1524 Søndagen Lætare overrumplede Kong Frederik den Førstes Flok Slottet om Natten og indtog det tilligemed Staden. 1540 nævnes Hieronymus Rantzau (40) som Befalingsmand paa Slottet; ligeledes Kai Rantzau til Hanrow 1591; Otto von Qualen 1607; siden Frederik v. Ahlefeld. 1629 besatte de Keiserlige Slottet, og 1644 vare de Svenske her under Generalmajor Douglas; hans Detaschement overfaldtes af de Danske, der kom over fra Fyen. 1657 besattes Brønlund atter af de Svenske.

En stor Mængde hugne Qvadersteen, der fandtes ved Brønlund og vistnok vare bestemte til Slottets Bygning, bleve under Christian 6 overførte til Kjøbenhavn og anvendte til Christiansborgs Bygning. Brønlund er Residentsen for den Kongelige Amtmand.

Brundlund Slot

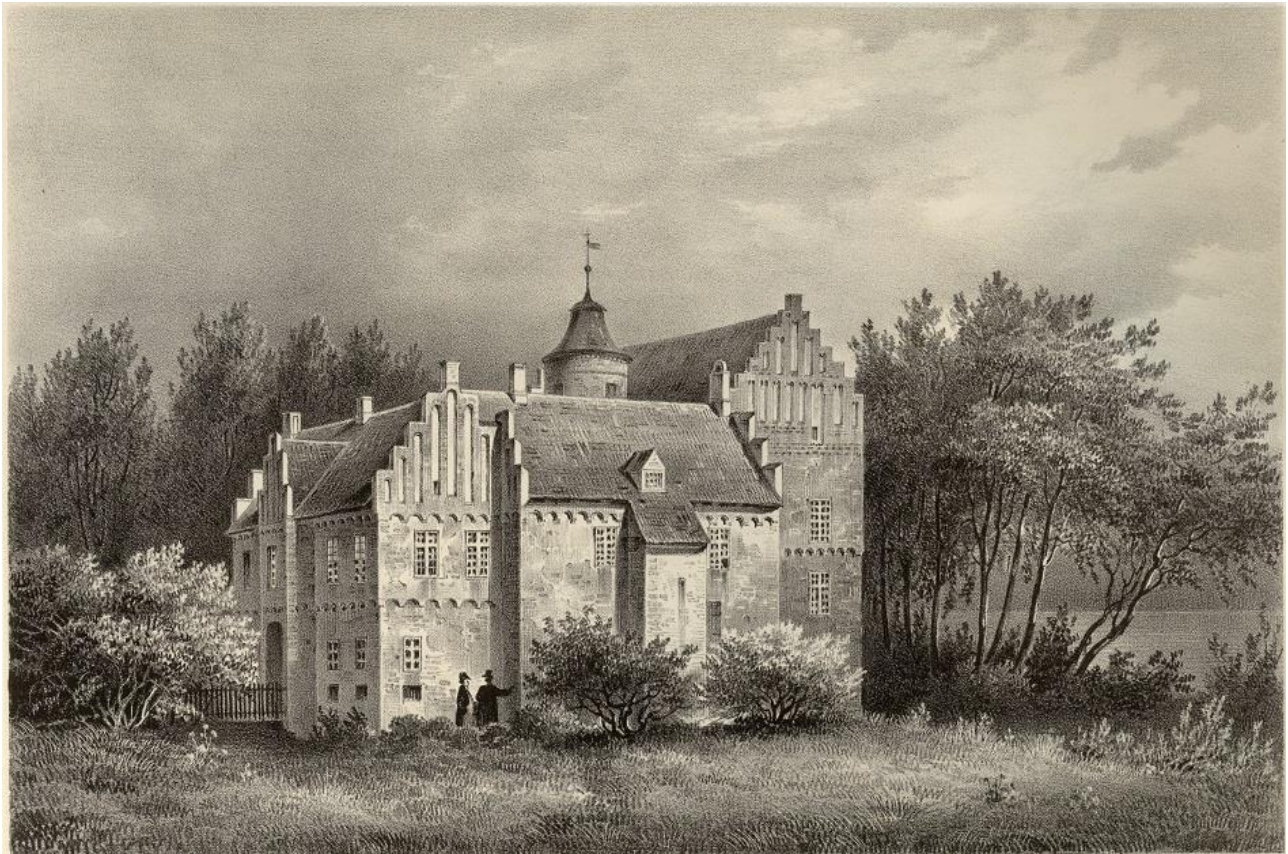
83.

Ryegaard i

Fyen.

Verschwunden ist der Glanz der Helme und Panzer – verstummt das Gerassel der blitzenden Schwerter und Spornen – nicht mehr vernimmt man den Hufslag der muthig stampsenden Streitmasse und das Getümmel der Knappen – Jahrhunderte sind vorüber gerollt – das Gute wie das Böse, Alles ist dem ewigen Wechsel unterworfen und sinkt früher oder später in das Meer der Zeit.

v. Æinsiedel.

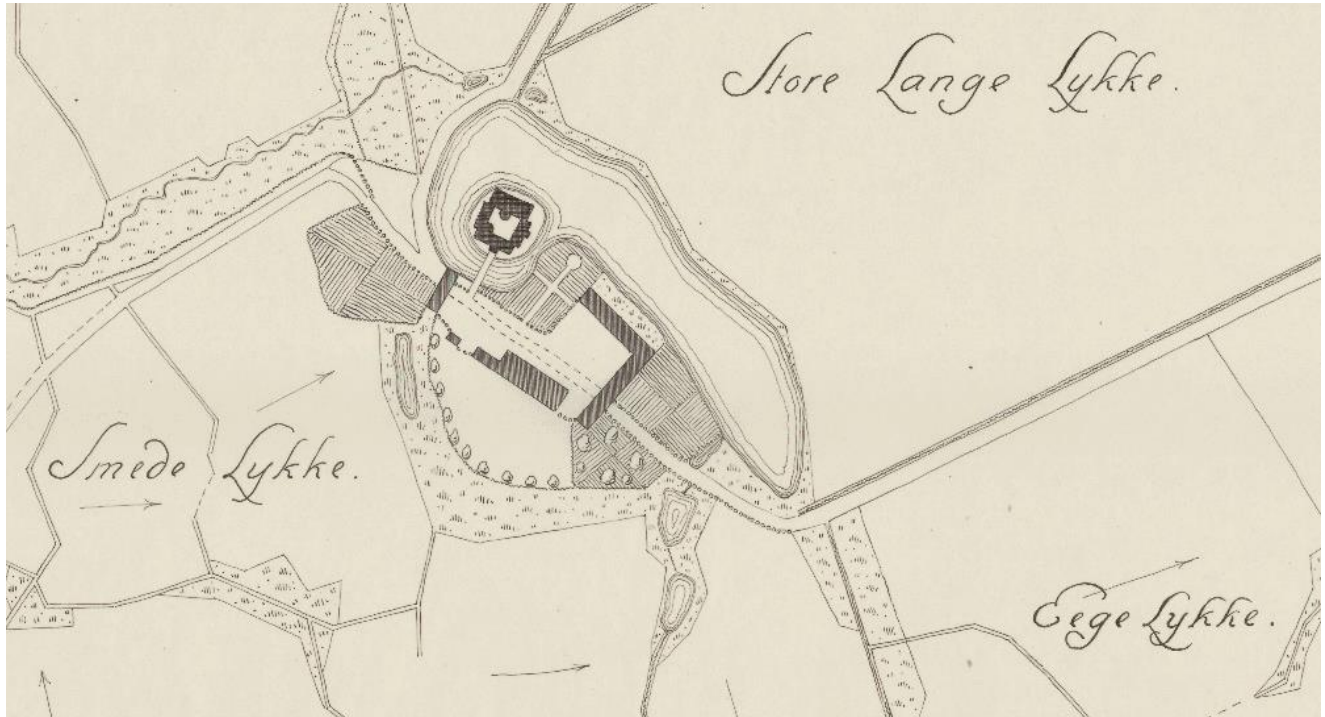

Omtrent en halv Fjerdingvei Østen for Glorup hæver sig, paa en temmelig flad Landstrækning, den gamle Borg Ryegaard. Fra Glorup fører Veien ad en smuk Allee til Indkjørslen gjennem en Fløi af Ladegaarden, over hvilken findes Aarstallet 1682; man dreier nu til Venstre over en Broe (fordum Vindebroe) og kommer igjennem en hvælvet Port, (42) der er anbragt paa Borgens laveste Fløi, ind i den mørke, skumle Borggaard; denne dannes af ovennævnte Fløi, der ere meget høie, men kun have 2 Stokværk Værelser. De store, hvælvede Kjældere saavelsom den første Deel af underste Etage afbenyttes til Meierie. De egentlige Beboelsesværelser ere temmelig smaa og moderniserede. Hovedfløiens anden Etage (ligefor Porten) udgjør en eneste stor Sal, den saakaldte Riddersal, der formedelst sin Størrelse og sit lyse Udseende er meget skjøn. I begge Ender ere Kaminer. Væggene have tilforn været prydede med Malerier af harniskklædte Riddere, formodentlig de ældre Eiers Familieportraiter, men nu ere de overkalkede, og Riddersalen er bleven Kornmagazin dog skinner Malingen hist og her igjennem. Ovenover denne Fløi løber en Vægtergang rundt om forsynet med Skydehuller, hvilke sidste ogsaa findes adskjellige andre Steder i Gaarden Mure, især paa den Bygning, der tjener til Indkjørsel. Indgangen til den omtalte Hovedfløi er gjennem et Taarn, hvis Spidse rager op over Bygningen. Dette Taarn er overalt forsynet med Skydehuller, og Indgangsdøren er meget lav. Opgangen er ad en Vindeltrappe, der gaar op til Taarnets Øverste. (43) Gjennem alle Etager af Taarnet gaaer i Muren en Aabning af omtrent 1 Alen i Qvadrat, som man lettelig opdager strax til Venstre, i det man stiger op, i lige Linie med underste Etages Gulv og ligeledes paa Taarnets øverste Loft. Denne Aabning har rimeligviis tjent til derigjennem at ophidse Munition, kogende Vand osv. til de øverst Vagthavende ved Angreb. I den omtalte Vægtergang sees ligeledes en nedadgaende

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Aabning, men af større Omfang; nu gaaer den kun en Alen ned, det øvrige Rum er opfyldt med Muurbrokker; Spor af Trappetrin sees her.

Foruden det store Taarn findes endnu et mindre paa venstre Haand af Portbygningen, i Vinklen, som denne danner med den vestre Fløi; dette Taarn vender ind mod Borggaarden og er ligeledes forsynet med Vindeltrappe og Skydehuller. Dobbelte Grave omgive Borge. Et Par meget antike Skabe, som findes paa Gangene, ere mærkelige for Arbeidets Skyld.

Detalje af kort fra 1809, der viser resterne af de to grave omkring borg og ladegård

De ældste bekendte Eiére af Ryegaard vare Claus Serlin *) derpaa Berneke Schinkel, D. R. R., som døde 1406 og var gift med Karen Sture; deres Søn Otto Schinkel, gift med Margrethe Frille, (44) arvede Gaarden,

*) Den sidste af denne adelige Slægt.

arvede Gaarden, og efter ham Broderen Berneke Schinkel med Frue Ermegard Frille, en Søster til Broderen Kone; deres Datter Karen blev gift med Evert Bild og tilbragte ham Ryegaard, 1534 eiede Johan Urne Ryegaard *), og i Grevens Feide blev denne Borg beleiret og indtaget af de Grevelige i Forening med Svendborgerne. –

*) Vedel Simonsens Fyens Vilkaar i Grevens Feide.

Man har endnu Grev Christophers Brev dat. Onsdagen næsteften Bartolomæi Apostels Dag. 1534 fra "Vort Slot" Kjøbenhavn, hvorved han under og tillader menige Svendborgs Borgere, i Henseende til den troe Tjeneste, de hannem paa Kong Christjerne Vegne i denne Krig bevist have, at have, nyde, bruge og beholde til deres Byes Behov, Nytte og Gavn alt det "Skøth, Lodt og Krudt, Falkenether, Halffslanger, Skerpentiner og Hagebøsser", hvor som helst de dem fanget have, paa Ryegaard eller andensteds i denne Krig. **)

****)** Vedel Simonsens Fyens Vilkaar i Grevens Feide.

1550 eiedes Ryegaard af Niels Bild D. R. R. og r. Mette Ulfeld; derefter af Peder Bild; Niels og Christopher Bild, der døde begge uden Børn 1590, hvorfor deres Fetter Niels Bild arvede (45) Gaarden; han var gift med Margaretha Urne og døde 1620. Pontoppidan siger, at Ryegaard blev ombygget 1593, men det Meste af denne Borg synes sandeligen at være langt ældre. Asmund Ahlefeld, gift med Kirstine Bild arvede Ryegaard, og Anna Ahlefeld bragte den ved Giftermaal til Henrik Lange 1651. Justitsraad Peder Lerche købte Ryegaard og oprettede deraf et Stamhuus, men Sønnen Geh. R. Vincenz Lerche solgte det til Oberst Hans Frederik Pultz, gift med Maria Hovenbek, hvis Søn Major Peder Pultz, gift med Edele Margaretha Gyldenchrone arvede Gaarden. Ladegaarden afbrændte 1671. I Aaret 1769 lod Eieren Grev Adam Gottlob Moltke Ryegaard istandsætte. (46)

(Meddeelt af Hr. Pastor S. H. Jørgensen.

84.

Broholm i

Fyen

Singula de nobis anni prædantur euntes

Hor

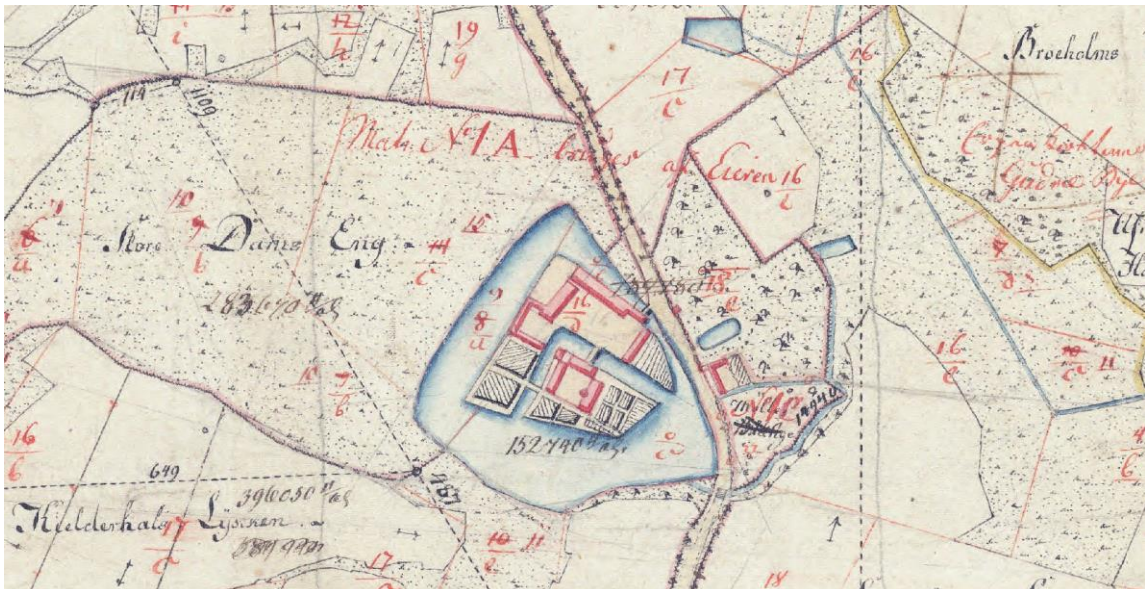

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Den gamle befæstede Gaard Broholm, der allerede nævnes 1435, og endnu har bevaret Endeel af sit oprindelige Udseende, ligger i Gudme Sogn, 1½ Miil fra Svendborg paa en Slette; dobbelte Grave omgive den, og over den yderste fører en smuk Broe ind i Ladegaarden, hvorfra en anden Broe, der fordmum var til at optrække, fører ind i Borggarden. Indkjørslen er gennem en høi Muur, forsynet med Skydehuller, og indvendig danner Muur med et Halvtag en smal Halvbygning. Ligeoverfor denne Muur findes en anden lignende Muur mod Graven, og disse tvende Mure forbindes ved en (47) gammel Bindingsværks Bygning og ved Hovedbygningen, der er 2 Etager høi med Kjælder. Midt for denne Fløi staaer et høit Taarn, som rager op over Bygningen og paa dette Taarn er Indgangen; indvendig er anbragt en Vinkeltrappe; Spor af Skydehuller sees hist og her.

Peder Fikkesen eiede Broholm i Aaret 1435 og paa Erik af Pommerns Tid nævnes en Ridder Peder Nielsøn Ulfeld "af Broholm" *); Pontoppidan derimod siger, at Peder Fikkesens Enke Ellen Ulfeld ved Giftermaal bragte den til Torben Present og siden til Hans v. Mehlen, Befalingsmand paa Nyborg; derefter nævner han Palle v. Mehlen og Fr. Anna Knob, og derpaa Hans v. Mehlen, død meget gammel 1609. og Fr. Emmerentze Jernskjæg. Vedel Simonsen nævner Hans v. Mehlen og hans Stifsøn Axel Fickseb (Fikkesen) som Eier af Broholm omtrent veed Aar 1535 (Fyens Vilkaar i Grevens Feide). Claus Eilersen Brochenhuus forekommer som Eier af Broholm ved Giftermaal med Hans v. Mehlen Enke (Pontoppidan) og siden Eskild Gjõe, Otto Scheel og Frue Ide Lunge; Jørgen Scheel og Frue Lisbeth Bille; Albrecht Scheel, død 1709, (48) og hans Broder Mogens Scheel, død ugift 1730. Derpaa arvede hans Broderdatter Elisabeth Scheel, gift med Oberstl. Niels Sehested, Gaarden. Hendes anden Mand Caspar von Wessel, broder til Tordenskjold, oprettede 1750 Stamhuset Broholm, og derefter er det maaske blevet kongelig Eiendom, thi 1764 den 14de November købte Oberst Grev Gørtz Broholm af Kongen (Pontoppidan). Nu besiddes Gaarden af Familien Sehested, hvis Stamtavle tilligemed nogle gamle Faner sees i Gudme Kirke.

Meddeelt af Hr. Pastor S. H. Jørgensen.

Brogaard på Kort fra 1860

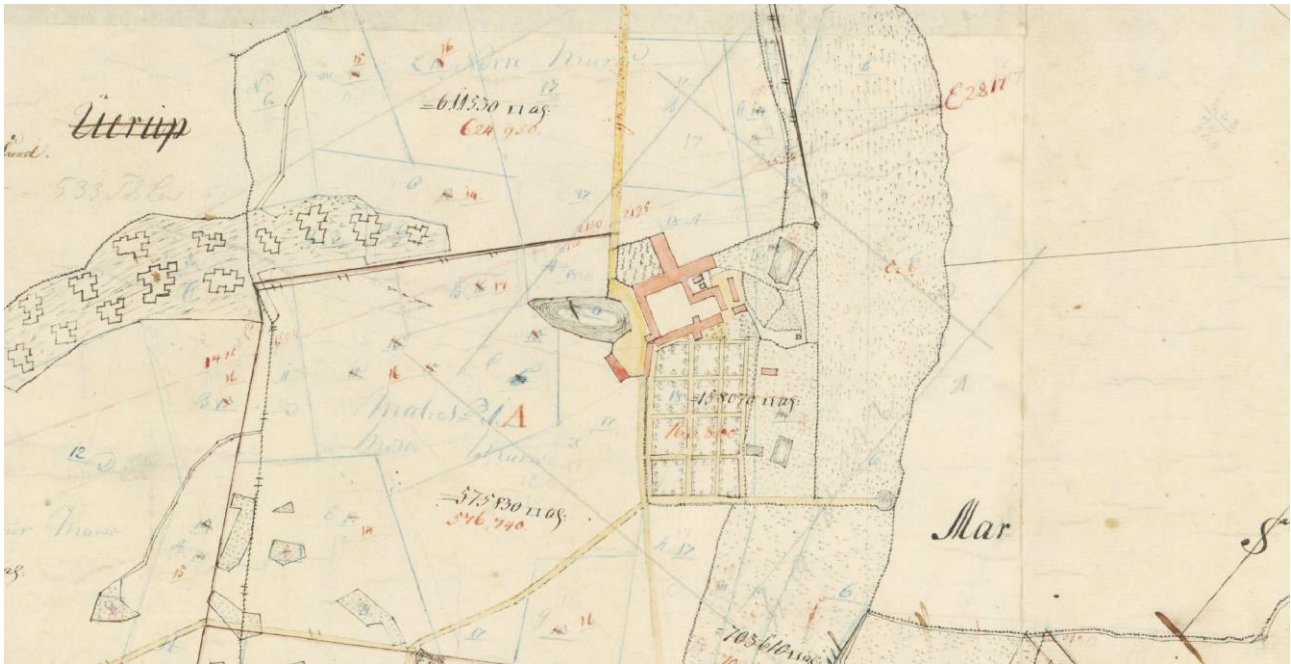
Skovsboe i Fyn

I samme Stund hun vaagnede,
Om anden Morgen blide,
Og tænkte paa det, som da var skeet.
Den Drøm var uden Lige.

G1 Vise

Skovsboe i Rynkebye Sogn, 1 Miil fra Kjerteminde, omtales meget tidligt; Nogle mene endog, at det skal have sit Navn af Skave, formodentlig en gammel Høvding, der saavelsom hans Søn Ranleif der havde en Borg; det skal da fordum have hedt Skavsboe, der med Tiden er blevet til Skovsboe. Worms Monum Dan.) Ogsaa er det blevet kaldt Rynkebygaard, formodentlig efter Landsbyen Rynkebye. 1432 har Niels Lykke til (50) Skovsboe skjænket en Gaard til Mariager Kloster, imod at hans Datter Karine skulde optages i Klosteret. 1448 eiede Tue Gumesøn Skovsboe. 1470 skjødede Niels Lykke af Skovsboe en Gaard til Mariager Kloster. Peter Lykke til Skovsboe forekommer i et Brev af 1548, og paa en Trætavle i Mariager Kirke nævnes Jacob Lykke af Skovboe som Fader til Abbedisse Sidsel Lykke, der døde 1582, og Jomfruerne Hilleborg og Giertrud, der begge døde der i Klosteret 1583.

Skovsbo på kort fra 1809.

Det gamle Skovsboe skal have staaet paa et andet Sted, dog ei langt borte fra det nuværende: dette er opbygget i Aaret 1572 af Rigsraad Erik Hardenberg. Det er en anseelig og massiv 2 etagers Bygning med Kjælder, med høie opstaaende gammeldags Gavle og har midt for Facaden et høit, ottekantet Taarn med spaantakt Spir og forsynet med Uhr. Paa Spiret staaer en stor forgyldt Stjerne, formodentlig opsat af en Gyldenstjerne, der senere eiede Gaarden. Paa Taarnet ere endeel smaa buede Vinduer eller Skydehuller tilmurede. Ved høire Side af Taarnet staaer Bygningsaarstallet paa et udarbeidet Muuranker, og paa et andet dertil svarende Anker staaer i Midten H. S. – Paa den ande

Siode af Bygningen er en stor fiirkantet (51) Udbygning som et Taarn, af samme Høide som Bygningen. Nogle hundrede Skridt fra Gaarden, tæt ved Veien til Rynkebye, staer et stort og smukt Crucifix af Træ med en vel udhugget Figur, til hvis Vedligeholdelse en Bondegaard er henlagt – En Søster til Erik Hardenbergs Hustru Anne Rønnov skal have været meget sygelig og melancholsk; en Dag, da Frøkenen gik ud at spadsere mod Rynkebye, satte hun sig ned paa det Sted, hvor Korset staaer, faldt der i Søvn og havde en særdeles tydelig Drøm; da hun vaagnede, havde hun erholdt sin Sundhed og følte sig saa tilfreds, at hun fra dette Øieblik havde det letteste Sind. Af Taknemmerlighed lod hun Crucifixet opreise, og Bønderne sige, at, naar det forfalder, er der uroligt paa Skovsboe, indtil det bliver fornyet.

Paa Gaarden findes et stort Knæstykke forestillende Erik Hardenberg; ogsaa gjemmes der nogle Documenter, hvoriblandt et Gavebrev og Skjøde paa Flødstrup Sø egenhændig underskrevet af Kong Frederik 2 og dateret Koldinghuus 1 Febr. 1588.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Efter Jacob Eriksen Hardenbergs Død 1637 tilfaldt Gaarden Mette Hardenberg, gift med (52) Predbjørn Gyldenstjerne; derefter Knud G og Fr. Christence Juel; Henrik Gyldenstjerne og Fr. Elisabeth Podebusch; Magdalene Gyldenstjerne og Niels Lykke.

Disse Gyldenstjerner med deres Hustruer ligge i Rynkebye Kirke.

Ved Erik Nielsen Lykkes Død giftede hans Enke Øllegaard sig med Geheimer. Christian Rosenkrantz, hvis anden Frue Fr. Lov. Krag som Enke lod Gaarden reparere. Ved denne Reparation, der foretoges i Aaret 1752, blev ved Nedbrydelsen af et dobbelt Loft fundet et Pergaments Document og en Figur til Hest af Guld. Haandlangeren stak dem til sig og solgte underhaanden begge Dele til en Guldsmed i Odense, der vel sendte Pergamentsbrevet til Præsten ved St. Hans Kirke Hans Wøldike, men da denne erklærede ei at kunne læse Brevet, opbrændte Guldsmeden det, enten af Frygt for at det skulde indeholde en Forbandelse over den, der smelte Smukket, eller snarere af Frygt for at det i Tiden skulde opdage den rette Eiermand og lede til Undersøgelse om der hosliggende Smykkes Forsvinden. Dette Document har maaske angaaet Forbindelsen mellem Kong Frederik 2 og den smukke Frøken Hardenberg som boede paa Skovsboe og til hvem (53) han muligen kunde have skjenket dette sit Billede og skreven hosliggende Brev.(Vedel-Simonsens Udsigt over Nationalhistorien.) Gaarden solgtes 1766 til Justitsr. Hans Berg, hvis Søn Justitsr. Jens Magnus B. lod Bygningens Ydre beholde den antike Form, men ombygte dens Indre i Aaret 1811. Hans Enke Johanna Franciska, fød v. Westen besidder Gaarden. (54)

(Meddeelt af Hr. Proprietair

Petersen til Ulriksholm

86.

Breitenburg i

den holsteenske Provinds Stormarn.

Ein festes Schloss bin ich

Bredenbourg heis ich,

Herr Johan Rantzow Ritter, lies bawen mich,

Recht in der Feide mit König Friderich und König Christiern,

Seinem König, Herrn und Geschlecht zu ehrn.

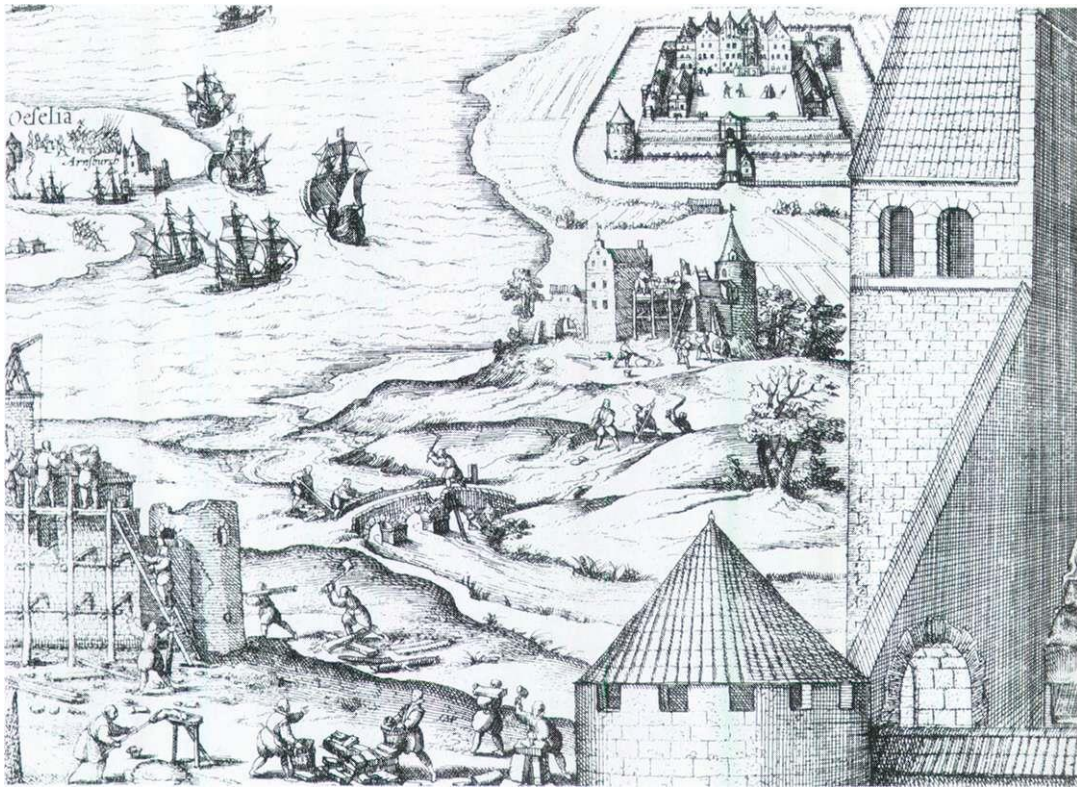
Da man schrieb Tausend Fünshundert und Gin,

Legt Johan Rantzow Ritter hierzu den ersten Stein.

Gl. Indskrivt paa Breitenburg.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

I Nærheden af Staden Itzehoe ligger Slottet Breitenburg paa en sig jevnt hævende Bakke, som mod Udkanten er afdragen og er omgivet med Marssletter, der ved Gjennemstikning af Størdigerne kunne i kort Tid sættes under Vand og saaledes danne et i militair Henseende fast Punkt. Da Støerfloden, (55) der her er temmelig bred, flyder i en Afstand af nogle faa hundrede Skridt, og en Aae, der forud var en Flodarm, omgiver Slotsbanken mod Vest, er det ikke usandsynligt, at denne Banke, hvorpaa Breitenburg staaer, er dannet ved en Oversvømmelse.

På denne detalje fra et værk fra 1589 af holsteneren Henrik Rantzau ses i baggrunden Rantzaus slot Breitenburg, omgivet af strimlede agre. I forgrunden er der livlig byggeaktivitet med udbedring af veje og broer og opmuring af en borg. Stikket er et af de få samtidige billeder, der viser mennesker i arbejde.

Dette Steds naturlige Fssthed bevægede Johan Rantzau til her at opbygge en fast Borg, der fudførtes 1530. Efter Inskriptionens Angivelse skal Grundstenen allerede være lagt i Aaret 1501: forunderligt nok, thi Rantzau var dengang kun 9 Aar gammel.

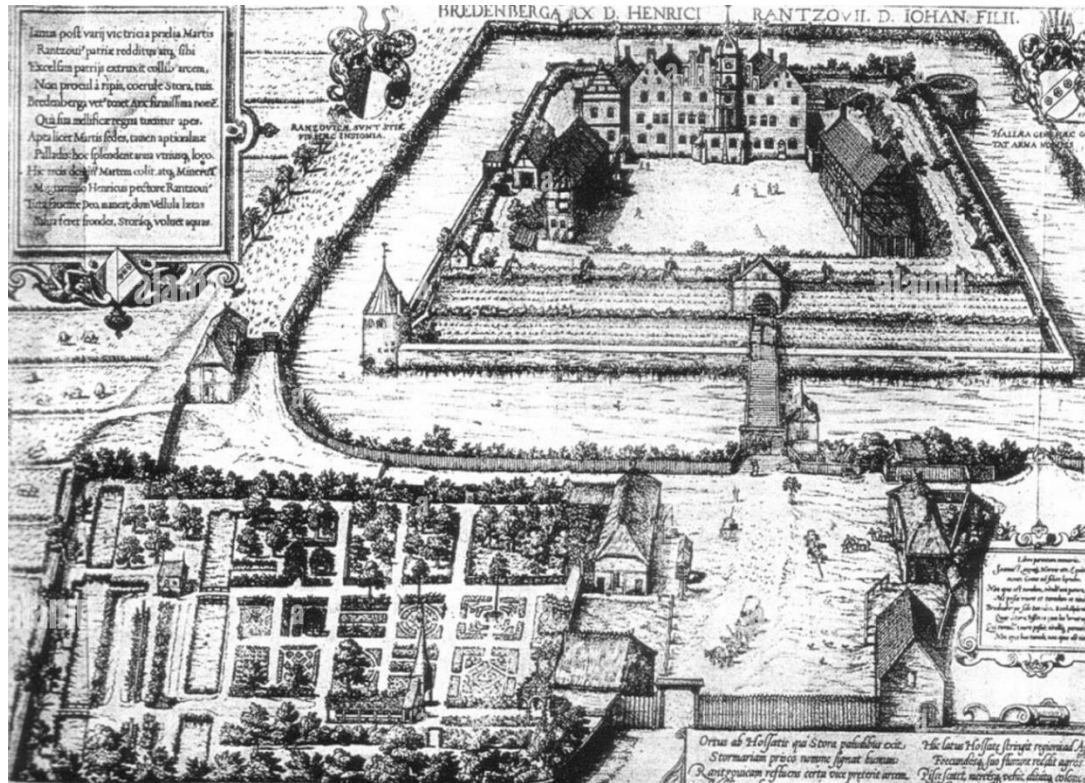
Gerhard Rantzau lod i Aret 1627 Fæstningsværkerne forbedre og gjorde Breitenburg til den fasteste Borg i Holæsteen paa den Tid. Slottet selv var takt med Kobber og indeholdt et velforsynet Tøihuus, er særdeles kunstigt Uhrværk, endeel sjeldne Malerier og et ypperligt Bibliothek af over 6300 Bøger og mange Manuscripter.

Da Kong Christian 4. i Trediveaarskrigen blev tvungen til at vige for Keiserens overlegne Magt og maatte forlade Holsteen og trække sig tilbage mod Jylland, efterlod han Besætning i flere af Holsteens

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

daværende faste Pladser og saaledes besattes Breitenburg med et Compagnie Skotter og nogle Tydske (56) under den skotske Major Dunbar *):

*) Evald om den lille Krig.

Das von Johann Rantzau errichtete Schloss Breitenburg in einem Kupferstich von 1590

Den keiserlige General Tilly, som ikke vilde lade denne Fæstning ligge bag sig, saa sig nødsaget at beleire den og overdrog dette Hverv til den berømte Wallenstein; denne mistede i de første 14 Dage af Beleirungen 400 Mand, og efterat han derpaa havde beskudt Borgen i 7 Dage, og den brave Besætning endnu ikke vilde give sig, blev han saa forbittret, at han de. 29 Sept. 1628 bestormede Breitenburg med 10000 Mand. Hofmann fortæller (Efterretninger om danske Adelsmænd), at Endeel Soldater bleve dræbte paa Vindebroen, da de vilde gaae ind paa Slottet, og at der da opstod et skrækkeligt Blodbad; det synes alt, saa sandsynligt, t Fienden har tilbagetrængt den Deel af Besætningen, der var posteret i Fæstningsværkerne udenfor Vindebroen og er tilligemed de vigende Soldater trængt ind af Porten. En Officer ved Navn Schytt, der maaske kommanderede de tydske Troppen paa Slottet, sprængte sig i Luften paa den Post han stod, (maaske ved Porten) da han saae sig overmandet. Besætningen maatte nu bukke under for Overmagten, og alle bleve nedsablede. Den brave Dunbar endte sit ærefulde Liv under Stormen. Slottet blev nu plyndret, og det herlige Bibliothek adspredt; den største Deel deraf solgtes i Hamborg. (57)

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

I den svenske Krig 1644 indtog Generalmajor Mortaigne Borgen ved List, plyndrede der mange Kostbarheder og strifede fra denne bekvemme Post i den omliggende Egn endog ind i Ditmarsken, men efter Thorstensons Bortgang gil Endeel af den danske Besætning i Krempe løs paa Breitenburg under Anførsel af Oberstylieutenant Steinberger. De Svenske havde anlagt en Skandse ved den Broe over Støren, som Henrik Rantzau 1585 havde bygget, og først efterat de Danske havde ødelagt Broen og erobret Skandsen, overgav Besætningen sig. Vel søgte Wrangel at undsætte Borgen ved at trænge gjennem Passet ved Steinborg, men da han ei kunde bemestre sig den der værende Skandse, maatte han opgive sin Plan. De Danske forefandt meget Krigsforraad paa Breitenburg og forsynede Stedet med en stærk Besætning.

Imidlertid havde Breitenburg lidt meget, og Bygningen var saa brøstfældig, at Christian Rantzau i Aaret 1648 lod ombygge Slottet. Kapellet er dog endnu ”en Levning” af den oprindelige Bygning og gravene synes ogsaa at hidhøre fra Slottets første Befæstning. (58)

87.

Helsingborg i Skaane.

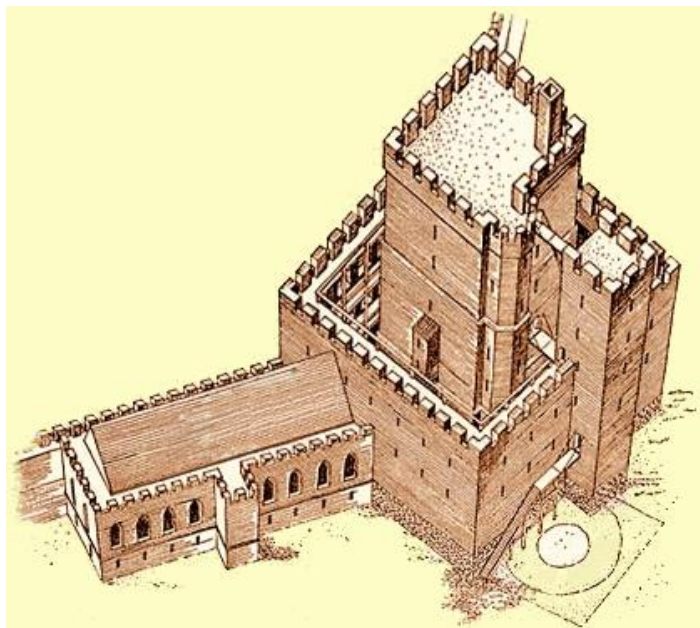
Svend Felding han sidder paa Helsingborg,

Og roser han af sin Færd;

Han var sig baade mild og blid,

Han gjorder sig med sit Sværd.

Kjæmpevisen

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

En af de skønneste og rigeste Udsigter i Danmark er vistnok den, man fra Bakkerne ved Helsingør nyder over denne Bye, det stolte Kronborg, det af alle Nationers Skibe besejlede Øresund og den høie svenske Kyst i Baggrunden; her opdager Øiet letteligen et gammelt, forfaldent Taarn, der hæver sig i Udkanten af Byen Helsingborg. Dette svære Taarn er ede eneste Levning af den gamle Borg, her fordum stod, og dets vældige nedentil mere end 7 Alen tykke (59) Mure synes endnu at kunne trodse Aarhundreder. Taarnet, der fra gamle Tider har Navn af Kjærnen, er firkantet, 26 Alen paa hver Side og omtrent 50 Alen høit. Omkring det have fordum været Ringmure, Taarne og flere Bygninger, der dannede Slottet i den befæstede Bye Helsingborg. Endnu 1676 var her saa stærke Fæstningsværker, at Helsingborg udholdt Beleiringer af Christian 5. og Carl 11, men i Aarene 1681 og 1682 sløifede de Svenske Fæstningsværkerne, og kun det gamle Taarn blev levnet. Naar Borgen først er bygget er ubekjendt; den svenske Kong Foilmers Tid; Hvitfeld derimod siger, den er nlagt af Frode den 3die, Andre paastaae endeligen at Slottet er bygt i Erik 8 Tid omtrent 1425, og det er meget mueligt, at Borgen da har undergaaet en Hovedreparation og Udvidelse af Fæstningsværkerne, og at det nu staaende Taarn virkeligen er opført under denne Konge, men i Historien forekommer Helsingborg Slot længe før, og er end Byen flyttet længere ned mod Sundet, er der dog hverken historisk Vished eller Rimelighed i at Slottet har staaet noget andet Sted end paa den Banke hvor Taarnet endnu ses. (60)

Allerede under Erik Plovpenning finder man at Helsingborg Slot udstod en Beleiring. Kongen havde nemlig, som bekjendt, paabuden en vis Skat af hver Plov i Riget, hvilket vakte Skaaningernes Misfornøielse; for at tvinge dem tog Kongen selv over til Skaane, men da han i Lund vilde med det Gode overtale Almuen til Skattens Ydelse, gjorde den oprør, dræbte Mange af Kongens Folk, og Kongen selv kom i stor Fare; han forlod derfor Hemmeligen Lund og begav sig til Helsingborg, men Oprørerne fulgte ham i Hælene og beleirede Borgen den 28 Marts 1249. Skjærtorsdag den 1 April flygtede Kongen hemmeligen fra Slottet og satte i en Baad over til Sjælland. Saasnart Oprørerne havde erfaret dette, skildtes de ad, men samlede sig igejn, da Erik den 5 April kom til Skaane med en Hær. Oprørerne bleve slagne, bade om Naade og maaatte foruden Plovskatten betale 15000 Mark lødig Sølv. Ogsaa er det rimeligt, at Helsingborg er blevet beleiret i det store Oprør, der 1256 udbrød i Skaane og varede længe; det gik især løst paa Slotte og Herregaarde, men man veed kun meget lidet om denne borgerlige Krig.

*Helsingborgs slot og Kernen i
1580'erne*

I Aaret 1258 var Johannes Erlandsen, den bekjendte Erkebiskop Jacob Erlandsen Broder, (61) Gjælker i Skaane og Høvedmand paa Helsingborg. 1286 (Suhm) overantvordedes den danske Prindsesse Margaretha her til den svenske Kong Birgers Afsendinge Grev Henrik af Sleichen og Werner Brunke; i den svenske Riinkronike siges, at Kongerne da holdt Hof i Helsingborg.

Under Erik Glippinges Mindre-aarighed lod Rigsforstanderen, Hertug Albrecht af Brunsvig, de

skaanske Provindsers faste Pladse og deriblandt Helsingborg besætte af sine Soldater, hvilket endmere forøgede Misfornøielsen med den Mand; Skaaningerne gjorde derfor Oprør, droge mod Helsingborg Slot, og den tyske Besætning maatte, tvungen af Hungersnød, overgive sig. Under de langvarige Uroligheder, Marsk Stigs Parti afstedkom, var Helsingborg stedse stærkt besat, thi uagtet Fienden ofte landede i Egnen deromkring og påbrændte flere Stæder, nærmede den sig dog ei Helsingborg; ligesom ogsaa Kongen selv kom til Skaane for at eftersee Fæstningerne der.

Under Stridighederne mellem Kong Birger af Sverrig og hans Brødre, tog Erik Menved den Førstes Parti og rykkede endog i egen Person 1318 ind i Sverrig med en Hær; men ved Mjølkelange blev den dansk-svenske Armee slagen; Kong Erik måtte (62) flygte til Sjælland, og den hertugelig svenske Hær indtog nu det Meste af Skaane; Lund, Malmø og Skanør maatte betale Blandskat, Falsterboe blev indtaget og Helsingborg Slot beleuredes; endeligen blev for Helsingborg sluttet en Stilstand, hvorpaa Beleiringen hævedes og Freden sluttedes til Roeskilde den 11 November samme Aar.

Under Christopher 2. blev Helsingborg Slot som Pant overgivet Marsken Ludvig Albrechtsen og da denne Forræder, i Forening med de andre Insurgenter, havde detroniseret Christopher 2, indsat Grev Geert af Holsteen til Rigsforstander og paa hans Forslag valgt den unge Hertug Waldemar af Slesvig til Konge, bestemtes i hans Haandfæstnings 14 §. at alle Kongl. Slotte i Skaane og Halland skulde sløifes, undtagen Helsingborg, Skanør og Falkenberg. Siden blev den holsteenske Grev Johan de skaanske Provindsers Panthaver og traadte ved sine tyske Befalingsmænd og Fogeder Landets Love og Beboernes Rettigheder under Fødder. Hvad der meget forøgede Skaaningers Misfornøielse var, de holsteenske Befalingsmænd ofte ikke vare Grevens Betjenter, men hans Kreditorer. som anvistes et eller andet Gods, Slot eller By for ved Indkomsterne at gjøre sig betalte; saaledes var (63) Helsingborg Slot pantsat til Eggert Brochdorff, der gjorde sig almindelig forhadet. Skaaningerne gjorde endeligen Opstand og ihjelsloge overalt, især paa Gaderne. Slottet blev dog ei indtaget, men en Følge af Opstanden har vel været, at Grev Johan 1332 tilstædede Erkebiskop Carl at indløse Helsingborg Slot

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

fra Eggert Brochdorff eller hans Arvinger, hvilket Slot var ham pantsat for 6000 Mark purt Sølv Cølnsk Vægt. Skaaningerne overgave sig nu til Kong Magnus, og da denne havde affunden sig med Grev Jihan og lovet at betale, hvad Gæld til Andre, der kunde hefte paa de skaanske Provindser, besatte Magnus alle skaanske Borge. I Aaret 1360 drog Kong Waldemar 3. tilligemed son Søn Christopher til Skaane og beleirede Helsingborg; Magnus drog imod ham, men da han fandt sig for svag indgik han et Forlig. Efter Suhms Mening fik Albrecht af Meklenborg Helsingborg Slot, fordi han mæglede Fred, men overlod Borgen, ifølge en i Forveien skeet Overeenskomst, til Waldemar. Den ulykkelige Krig med Hansestæderne paa Waldemars sidste Dage endtes som bekjendt ved Freden til Stralsund 1370, ifølge hvilken foruden meget andet ogsaa Helsingborg overlodes Stæderne (64) paa 15 Aar. I Erik den 8. Tid var Stutten Beich og 1435 Peder Oxe Hovedmand paa Helsingborg.

1448 døde Kong Christopher den 3, paa sin Reise til Rigsdagen i Jønkjøbing, i Helsingborg, og rimeligviis har han tilbragt sine sidste Dage paa Slottet.

1450 nævnes Johan Oxe som Hovedsmand paa Helsingborg, og under Christian 2 var den kjække Otto Krumpen Kommandant der; men skjønt han altid havde viist sig sin Konge hengiven, berøvedes ham dog dette Embede i Aaret 1522. 1525 gjorde Søren Norbye et Indfald i Skaane, hvor en stor Deel af den afsatte Christians Tilhængere, og den misfornøiede skaanske Almue flokkedes under hans Faner; han drog mod Helsingborg med en anseelig Magt og begyndte Beleiringen, men en anseelig Magt og begyndte Beleiringen, men da Johan Rantzau og Tyge Krabbe havde slaget Insurgenternes Armee ved Lund, maatte Norbye ophæve Beleiriingen *) og kaste sig ind i Landskrone.

*) Slottet blev efter denne Beleiring udbedret og Befæstningen forøget.

Denne Tyge Krabbe var Hovedsmand paa Helsingborg i Grevens Feide og viste megen Klogskab; efter Grev (65) Christophers lykkelige Fremgang i Sjælland, svor Krabbe tilligemed de øvrige Deputerede fra den skaanske Adel, Greven Lydighed, men da det begyndte at gaae det grevelige Parti skjævt og en af Christophers Hærførere Bastian v. Jessen voldeligen havde bemægtiget sig Erkebiskoppen Torben Bilde og ladet ham føre som Fange fra Lund til Helsingborg, opsagde den skaanske Adel Grev Christopher Huldskab og Troskab, og lod 500 til hans Tjenste besyemte Ryttere forene sig med Johan Thuresons svenske Armee. En forenet svensk og skaansk Hær marscherede nu i Begyndelsen af Aaret 1535 mod Helsingborg, hvor de Grevelige havde sammentrukket deres Tropper under Jørgen Mynter, Greven af Højsa, Oluf Sigler og Michael Blick. Disse Tropper laae i Byen, medens Krabbe stedse var paa Slottet med sine Folk og ei tillod, at for mange af de grevelige Soldater kom ind paa Slottet ad Gangen. – De Grevelige, der nok mærkede Uraad, bade om at maatte føre en Kartove ind paa Slottet i Forvaring, men Krabbe svarede, at Broen var ei stærk nok. Nu søgte man at overrumple Slottet, men Krabbe forsamlede sine Folk, holdt en Tale til dem og befalde sin Kjøgemester, Adelsmanden (66) Jesper Friis, at føe Kommandoen paa det øverste Taarn, medens han selv overtog Forsvaret af Borggarren. Skjøndt de Grevelige ei stolde paa Krabbe, rykkede de dog ud af Byen, men trak sig igken tilbage, da den fjemdtlige Armee var for godt forskandset. Den forende Hær rykkede nu nærmere Helsingborg, efterat man ved hemmelig Bud havde faaet Krabbes rette Sindelag et vide, og den 13de angrebes Byen. Til samme Tid lod Jesper Friis skyde fra det øverste Taarn ned mellem Mynters Soldater og dræbte i første Salve 14 Knegte. De Grevelige blev overmandede, mange dræbtes og blandt Fangerne var den lybske Borgemester Marcus Meyer. Omtrent 1000 Mand strakte Gevær; Mynter og Jessen undkom i en Baad til Malmø. 353

1537 nedlagde Rigmarsk Tyge Krabbe sin post som Høvedsmand paa Helsingborg ph overleverede Slottet ti Peder Skram til Urop. Ved denne Leilighed blev forfattet en Inventarrielle over alt Krigsforraad, Boskab, Gaardsredskab, Smedeverktøi etc, som fandtes paa Slottet.

”Først otteottesyndztiusffue sex (166) Syder Flesk. Item fyre sundne tiuge halniende røgett Køøer, oc en Fjerding Kiødt. Item Nysyndtzinge oc rth. (67) (181) nFaar røgede. Item tri Lesther, eth Pund, fem Skepper Malt. Item fyre Pund, sex Skepper Biig. Item tuo Lesther, tre Pund, en Skepper Rug. Item tou Lesther, tre Pund, en Skeppe Rug. Item ruo Lesther, otte Skepper Mell. Item fjorthen Pund Aure, fem Skepper fore Tønne. Item fyre Tønner Smør. Item en hell Lest Mødt, halffandnet Lest Edick, halfempte Lest Øll, halfftredie Skipund Homble, en Tønne salthet Syltdt, otte Tønner tøre Syltdt, Siu Tøndser røgett Kuller og Kabellaw, atten oc tyffue thøre Ges, en Tønne Huall-Speck, en Tønne Sel-såeck, fyre hundred tyffue Kulmtol, (en Slags Ørter) fyre hundred tyffue oc syw Fiske Kabbelaw tusyndt tri hundred Flønder, eth hundred tyffue Bocker oc Røcker, otte hundred thøre Kuller, eth tusyndt Massuer, ny hundrest Sundt, sex syndne tiuge sex (126) Herre-Fadhe, Halffsyndzttyffue Knabe Fadhe, halfftredysyndetyffue Talerckener. Item i Brøgersett en Børge-Pande, sex Kar, en Orte-Kele. Item i Kielderer fyretinge Knabe-Stobe store oc smo, sex oc tyffue smo snarede (dreiede) Støbe, fyre Tud Kander, en Orte-Kell, 11 Brøkorffue. Item otte Hand Kleder aff Blegelerett i Fadeburett, etj Hand (68) Klede aff Hollandz Lerrett, try Skyffue Duge (Skiveduge = Bordduge) aff Blege Lerett, tuo Duge aff Hollandzlerett, fyre Veber-Duge aff Blegelerett, sex par Lagen af Hustriv Lerett, try paar Lagen gamell aff Hustriv Lerett, try paar Lagen gamell aff Hustriv Lerret, ny par Blafarns Lerrets Lagen, en Dug aff Kanefass tiill Burgestoffuen, tolf groffue Duge tiil Arbetzfolck, en rygget Kyste, eth Fad jern, en Morther, tuo jernestenger, fyre Spaderm tuo jerne Skuler, en Punder, en Besmer, en Leer-Hacke, tre Beckner, en stor Kele weyer halfemte Lyspund, fyre barckede Kohuder. Item i Stegerfett thou jern at tvende Steg paa, en Røst, eth Brande jern met fem Tenger, en Trefot, nogen Gryder, som weywe halffandnet Skippund oc ny Lyspund, nogen Kele, som weyer halvniende Lyspund. Item i Salt-Huset sex Kar. Item i Bagersett en stor Kubl- Gryde. Item i Fade-Huset en Kell weyer en Lyspund thou Skolound. Item paa myn Herres Mag (Kongens Gemak eller Sovekammer) tuo Blodicktens Diøner, tuo Hoffuet-Diøner aff sømst Leder, en gamell Tegen Siøtt met gulde perle, tr Læær Lagen, thou Hollandz Leretz Lagen tiill myn Herris Seng, tre Skind Tegen (Dekkener) af Forskyndt (Faareskind) en Liwsestage, two Bencke diøner aff huide Skyndt, en (69) Bencke diøne aff rød Lask, eth Hiønde, fem Seng Klader aff garn, eth Teppede, en gamell Blodigtens (Olemerdug eller sligt) diøren, Siw huide oc graa Diøner, ny huide oc graa Senge-Kleder, tri Houet Dynner, ty Senge tiill Arbetz Folck, en Keell i Dastuffuen, otte store Lester ty Tønner Bay salt (spansk Salt), tyffue oc ny fyre pyll, tre Fierdinger Skierpentyu-Krudt, en Hagebøsse Form aff Kober, en Halfflange Form aff Kober, tyffue Hagebøsser aff Jern, en Halfflange aff Kober, sex telle Bøsser aff Kober, en Halfflange Form aff Kober, fiorthan Stene-Bøsser, syw Skierpentyner (et Slags Kanoner) vude oc gode met føretyffue oc tuo Kamere, fyre gamell Heste tiill Slotzwagen. Item i Ladegaarden tyffue oc ny Køør, atten vudne Nødy (unge Nød), sex Kalffue, Tpu Tyre, atten o0c tyffue For, fjorten Lam, sex synd; tiuffe oc fem Swyn leuendis, tou Kelle tveyer em Besmarpund, en Gryde weyer en Besmarpund oc ny Marck, thou Hested, en paa haltende Mark, oc en paa sytu Marck, eyy Øg, thou Følle paa andmet Aar, eth Føll y Aar, eth paar Belle i Smedhen, eth stort Stedt (Armbolt), et lydet Dtedt, et Kortzestedt, try Naueltoff, otte Tenger, eth Øge jern, eth syrespedty, (70) eth Hage, toff, thao Slegger, en Forhammer, en Fusthamer, thou Handhammere, fyre Brødde, thou Raffueltoff tiill Hestkosøm, en Søm-Hammer. Item sadis tiill Ladegorden, en Lest tvynther rug, try ound thou Skepper tvare ruib, halfftretan pund Big, elluffue pund Aure oc thue Tønner. Item en Skippund Bly,

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

fyre Tønner pyle thienne. En trikorthen Slange, thou Halfflanger, then ene er refsnet, tuo Falchenether, alt aff Kober, meth theris Redskaff, en Kalck oc Dysk, en Messe rede (Messe Klæder) oc en Messebog. End en stor Hob Bly, som bleff brodet aff samcte Clemetz Kiercke for Helsingborg, uden huiss som kom war attan Skippund oc fyre Skippund, som Erkebispfen fick.

I Aaret 1581 undergik Helsingborg Slot en stor Reparation, og anvendtes derpaa alene 1408 Daler. *) (71)

I*) I dette Aar anvendtes betydeligt paa Landets Slotte, hvilket sees af følgende ”Register paa havd som er forbygget paa Kgl. Majestæts Huse og Gaarde fra Philippi 1581 og til samme Aarsdag Anno 1582.”:

Dronningborg 3400 Daler. Aalborghuus 2400 D. Silkeborg 638. Riberhuus 114. Kallø 58 (71) Hald 118. Aarhuusgaard 3044. Nyeborg 750. Dalumkloster 332. Aalholm 744. Nykjøbing 881. Ravensborg Lehn 100. Vordingborg 90. Jungshoved 20. Kallundborg 337. Korsøer 439. Roeskilde 900. Abrahamstrup 8. Ringsted 932. Tryggevelde 227. Draxholm 444. Varberg 741. Malmøhuus 736. Bahuus 4514. Aggershuus 442. Bergenhuus 89. Trondhjem 94. (Cancell Registr.)

I den svenske Krig 1644 indtog Feldtnarschal Gustav Horn Helsingborg, men forlod samme igjen da Christian 4. gik løs paa Gothenborg.

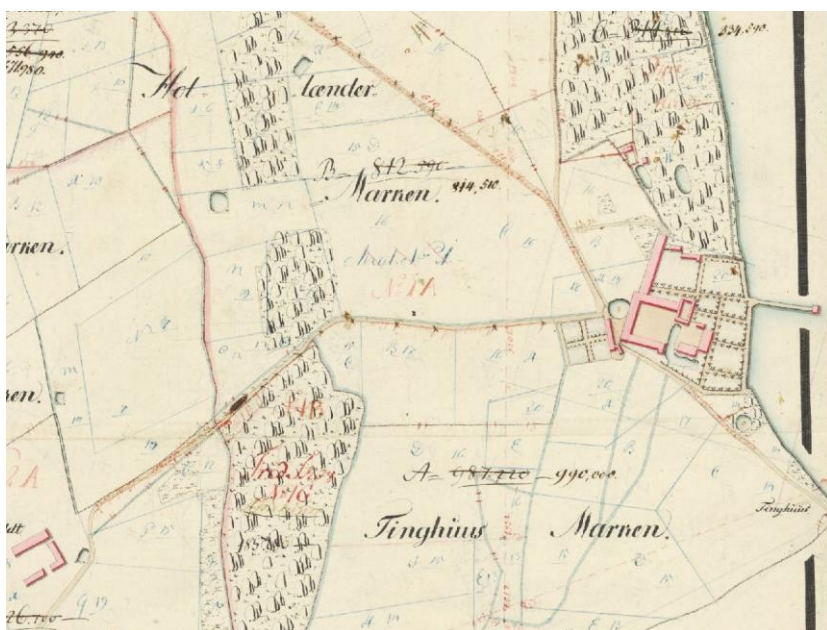
Foruden de anførte nævnes Følgende som Hovedsmænd paa Helsingborg: Peder Bille 1548, Otto Brahe 1551, Knud Kundsens Gjedde 1575, Holger Skougaard 1580, Arild Ugerup 1581, Christopher Walkendorff 1594, Axel Ottesen Brahe 1600, Eske Bille 1604, Anders Bille 1616, Gunde Rosenkrantz, Christopher Ulfeld 1639, Bjørn Ulfeld 1650, Ove Gjedde 1652 til 1659, da han ifølge den Roeskildske Fred overleverede Slottet til de Svenske.

I Krigen mellem Christian V. og Carl XL, gjorde de Danske Landgang mellem Raae og Helsingborg med 16000 Mand; den 30 Juni 1676 indtoges Byen Helsingborg, og 4 Dage derefter blev Slottet taget; den 30 October tilbagetoges Helsingborg (72) af de Svenske. Det følgende Aar indtoges Helsingborg atter af de Danske den 4 April, men tabtes igjen. 1678 tilbagevandt de Helsingborg og beholdt sammme lige indtil Freden til Lund 1679. I Aaret 1709 i November indtoges Helsingborg af de Danske og her forblev Kong Fredrik 4. til i Midten af December Maaned; her var da og den danske Armees Hovedqvarteer indtil det ulykkelige Slag den 10 Marts 1710.

I Kjempeviserne tales om en Svend Felding, der skal have boet paa Helsingborg, men man veed hverken, naar han har levet, eller hvad han var; sandsynligvis var han en Jyde og i sin Tid en mægtig Kriger; Nogle holde ham for en Decendent af Palnatoke, og maaskee var han en Viking, der har havt sit Tilhold i Helsingborg, thi allerede Adam af Bremem kalder dette Sted et Tilhold for Sørøvere. I Puffendorffs Vita Caroli Gustavi findes et Prospect af Helsingborg Slot; det store fiirkantede Taarn har ganske samme Skikkelse som det endnu har, hvoraf de synes rimeligt, at det aldrig har havt Spiir, men altid været fladt ovenpaa, for der at anbringe Skyds. Det er paa Tegningen omgivet med en Muur med runde og kantede Taarne, der tillige indslutter nogle mindre Bygninger. (73)

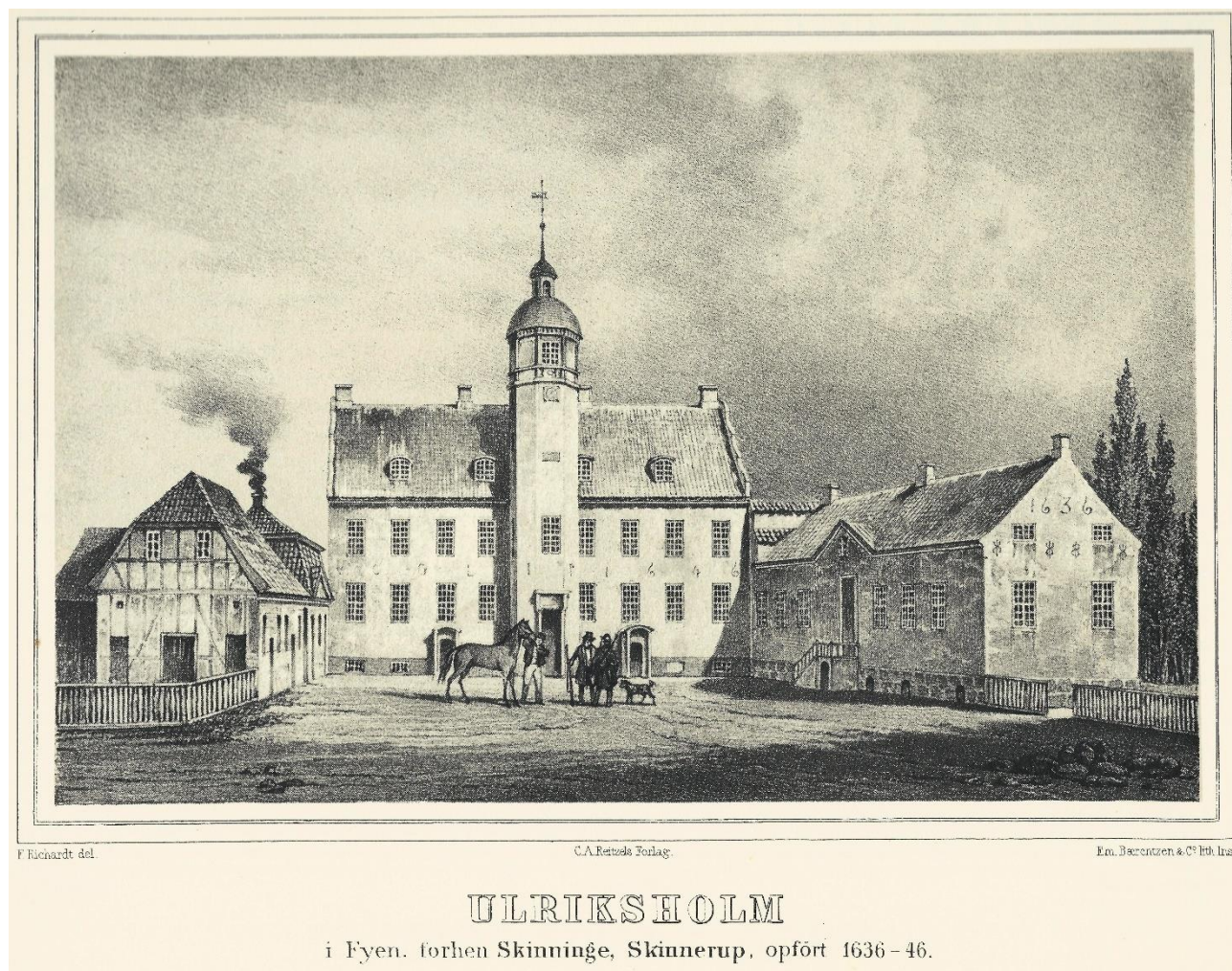
Entstehend und verschwindend
und wiederkommend kreist,
durch Form und Zeit sich windend,
die Welt vor unserm Geist.

Tiedge.

Ved Enden af Kjerteminde Fjord, en Miil fra denne Kjøbstad, ligger Herregaarden Ulriksholm, en smuk og meget soltd Bygning. Noget fra Kirkenbyen Kiølstrup har man en fortræffelig og høist indtagende Udsigt over til den anseelige Bygning, der fra en Bakke hæver sig høit over det skovindfattede Vand, og over en Deel af Haven, som i store Terrasser gaaer ned til Stranden. Venlig og undselig beskeden, ligger Kiølstrup Bye, lavt ved Vandet, omgivet af Skov, og forhøier den maleriske Virkning

i dette udmærket skønne Landskab.

Gaarden kaldtes tilforn Skinnerup, Schinnerup, ogsaa Skendingegaard og laae tæt ved Fjorden (74), et Par hubdrede Skridt fra den nustaaende Herregaard, paa en Bakke, hvor man endnu seer Spor af

Bygningens store Omfang og træffer ved Gravning paa Steen og Gruus. En Dam kaldes endnu Skinningedam. En mægtig Kjæmpe (Sørøver) skal her have havt sin Borg og givet den Navn. I en Høi der i Nærheden skal han være begravet. En Eng tæt under Bakken ved Fjorden kaldes endnu Boms Mæe og menes at have været Havnen, hvori hans Skibe laae, som var lukket med en Bom.

Nogle mene at Kjølstrup skal have sit Navn af Skibenes Kjøl, ligesom den næved liggende Landsbye Kjertinge af Kjerte, fordi her, formedelst den ud i Fjorden gaaende Grund, holdtes et Blus for de Seilende, hvilket alt skulde tyde paa den Seilads her forud var.

For halvhundrede Aar siden stod ved Enden af Skinnerups Slotsbanke et stort Trækors, og derved var eb Begravelse, hvor en Mængde Been og andre Sager fandtes, og skal længe fter Slottet endnu et Kapel have staaet her.

I 200 Aar var Gaarden i Familien Akeleyes Besiddelse; saaledes nævnes: Michel Pedersen Akeleye død 1539 og Frue Magdalena Drage død 1560; han var Borgemester i Odense og forud (75) saaes deres Liigsteen i Graabrødrekirke i Odense; hans Søn Knud var gift med Kirstine Alguts og siden med Margaretha Urne; han døde 1588. Christen Knudsen Akeleye havde Frue Regitze Sparre og var Lehnsmand i Odense. Han overdrog Gaard og Gods mod en aarlig Pension til Kong Christian 4, der byggede Ulriksholm for sin Søn Ulrik Christian for sin Søn Ulrik Christian

Gyldenløve, og gav den Birkeret. Gaarden bestaaer af 2 Fløie, hvoraf den ene har hvælvede Kjældere og begge af 2 Etagers Høide. Fløiene danne en ret Vinkel og vare prydede med 2 Taarne med Spir, af hvilke det ene er nedbrudt. Paa Gavlen af den ældste Fløi staaer Aarstallet 1636, paa den anden Fløi sees V. C. G. 1646; og imellem disse 2 siaste Indskrifter hæver det skønne ottekantede Taarn sig, der har en Høide af 64 Fod, foruden dets græske Kuppel og Fløistangen. Fra dette herlioge Taatn har man een af de videste Udsigter, som findes i Fyen. Man overskuer her en betydelig Deel af den store fyenske Slette, mod Vesten ud over Odeense, indtil Vissenberg Skov, mod Sonden hen imod Sanderumgaard og Rønninge, eller endnu videre. Mod Østen over Bæltet strækker Udsigten sig langt ind i Sjælland. Mod Vesten og Sonden er Gaarden omgivet med brede og dybe Grave; Planen og Grundvolden, som (76) endnu sees under Jorden var lagt 4 Fløie med Grave paa alle Sider, men den tappre Gyldenløve døde under Kjøbenhavns Beleiring 1659 og Arbeidet blev ei fuldført.

Paa Taarnet staaer over Indgangen en Steen med følgende Indskrift: ”Anno MDCCXXX den XXIX Januari indslog Torden her paa dette Huus saavel som paa Munkeboe Kirke og gjorde, Gud være evig, ingen videre Skade. Psalm. 77. v. 19. Psalm. 116 v. 12 Psalm. 104 v 33.” I Munkeboe Kirke staaer selvsamme Indskrift. Indvendig i 2den Etage er ligeledes en Steen indmuret med Indskriften: ”Psalm 77 v. 19. Din Tordens Lyd var udi Luften, Lynet oplyste Luften og Jorden bævede. Psalm. 116 v. 12. Hvorledes skal jeg betale Herren, alle hans Velgjerninger imod mig. Psalm 104 v. 33. Jeg vil siunge for Herren imedens jeg lever, jeg vil love min Gud, saalænge jer er til. Anno 1730 den 29 Januar.” 1680 eller 1682 eiedes Ulriksholm af Nicolaus Bryggemann. 1707 købte Kommandanten i Dantzig Oberst v. Kæmpen Gaarden og overlod den til sin Stifsøn Oberstlieutenant Godske Hans v. Bryggemann; denne var en særdeles gudfrygtig Mand, fra hvem de omtalte Indskrifter hidhøre. I Aaret 1730 overlod han (77) Ulriksholm til sin Svigersøn Major Ulrik Frederik v. Heinen; derpaa kom Gaarden i Kammerherre Poul v. Rosenørns Eie, - der 1792 nedbrød det ene Taarn; derpaa kom Gaarden i Kammerherre Poul v. Rosenørns Eie, der 1792 nedbrød det ene Taarn og foretog en Hovedreparation, hvorved især Hovedfløien indvendig blev moderniseret; af det andet Taarn blev Spiret nedtaget, og en Bindingsværk Bygning opført oven paa det 26 Alen høie Taarn, hvorpaa blev anbragt en græsk Kuppel og derpaa en mindre Kuppel med en høi Fløistang. Den anden Længde af Bygningen beholdt adskillige gamle Døre, hvorover sees endeel Billedhuggerarbeide. 1825 solgtes Ulriksholm til den nuværende Eier, der 1830 lod anbringe et Uhrværk paa Taarnet.

Paa Gaarden opbevares en af Frederik den Fjerdes Landeværns-Faner; den er af grønt Taft; i det øverste Hjørne ved Stangen er et rødt Feldt med et hvidt Kors og i Midten af Fanen en Lindorm omgivet af en Laurbærkrands, hvorover sees Frederik 4. Navneziffer og Krone; paa begge Sider haraf staaer: ”Ulrichsholms oc Østergaards Birchs Fanne.” Anno 1700.(78)

(Meddeelt af Hr. Proprietair Petersen til Ulriksholm.)

89-90,

Grubbeholm. Tryggevelde.

Jam seges ubi Troia fuit.

Virg.

I Pontoppidans Danske Atlas, 6 Deel p. 431 findes mellem Avls- og Sædegaarde under Grevskabet Valløe at være anført: ”Grubbeholm, som blev nedbrudt 1376, da dens Grund med andet Gods blev solgt til Eskild Falk *) og hvor af Rudera findes i en indelukt Skov ikke langt fra Valløe.”

*) En Søn af Boe Falk og en af Valløes ældste Besiddere.

Om denne Gaards Nedbrydelse taler Sagnet i Egnen intet. Kun fortælles der, at den skal være opbyggt af en Frue, der engang ved Gjæstebud forsvandt, og hvis Efterkommere vare bange for at beboe hendes Gaard. Derimod om dens Beliggenhed vide Alle at tale; dog har den ikke ligget, som (79) D. Atlas anfører, i en indelukt Skov ved Valløe. Dens Rudera ere tydeligen at see i een af de saakaldte (4) Grubbeholmsmarker, der drives under Valløe Ladegaard; og der har den ligget østlig for den Vei, der gaaer fra Valløe til Endesløv, og adskiller Marken fra en Skov, der ligeledes kaldes Grubbeholm.

Ikke alene det almindelige Sagn, men ogsaa kjendelige Spor bevise denne Beliggenhed. I den nævnte Grubbeholms Mark er der nemlig en flad og sid Eng, der formodentlig i ældre Dage har været en Søe, hvilket sluttes baade af den Beskaffenhed og tillige deraf, at man, ved at grave, har fundet Planker, der laae ligesom sammenflydte lagviis paa hverandre. Ved Engens sydlige Ende Udløber fra Marken, imod Nordvest, en ophøiet Jordtunge, som kaldes Slotspladsen, hvis Længde er omtrent 140 Alen, og hvis største Bredde er lidt over 80 Alen. At denne Plads forhen har været befæstet, sluttes med Rimelighed. Baade ere Spor af Vandgrave endnu synlige i den side Eng, og ligeledes forefindes kjendelige Rudera af Volde, der have omringet den overalt, undtagen sydlig, hvor Pladsen er meget smallere, og hvor formeentligen Indkjørsel til Borgen har været indrettet. Paa hele Pladsen (80) er Jordsmonnet i Midten betydeligen lavere end imod Udsiderne, hvilke gaae steilt ned imod Engen, medens de skraane imod det Indvendige. Voldene ere sandsynligen blevne udjævnede over den nedbrudte Bygnings Grundvolde og over det indre Gaardsrum. Ved Gravning og dyb Pløining stødes ofte paa fast Steenbroe, der ligger mellem 6 og 19 Tommer under Jordskorpen. Ogsaa forefindes endnu ideligen Stykker af Teglsten og andre Bygningsmaterialer, som vidne om at Pladsen har været bebygget.

Den Eng, hvorpaa Slotspladsen ligger, staaer i Forbindelse med en anden meget større Eng, der naar hen til de 7 Høie paa Himlingsøie (Himlinghøye) Mark, mellem hvilke ogsaa en gammel Herregaard eller Borg skal have ligget. Dog er af denne Gaard intet Spor tilovers. Men i een af Høiene bleve for nogle Aar siden opgravede endeel smukke Stykker, saasom Guldringe, Kjeldler, Pocaler o.s.v.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Det er rimeligt at Engen mellem Himlingsøie Høie og Grubbeholms Slotsplads har forhen været en Søe, ved hvis Ender saaledes to af Middelalderens Borge have kneiset over for hverandre. (81)

Herregaarden Tryggevelde, som ligger i Carise Sogn, Faxøe Herred, blev efter en Ildebrand i Aaret 1766 opbyggt paa en nye Plads, nær ved Tomten og de afbrændte Bygninger. Men det gamle Tryggevelde Slot skal efter Almuens Fortællinger have ligget ved Haarløv Bye i Bieverskov Herred, paa en Plads der end betegnes. Som Grunde for dette Sagns Sandsynlig kan Følgende anføres:

1. Ved Haarløv Bye er en Bakke, hvor sikre Spor ere fundne af en stor og stærk Bygning. Mænd, som endnu leve, have ladet opføre Skorstene og Bageovne af Kalksteen og Muursteen, der ere udsprængte af store Hvælvinger, som fandtes og tildeels endnu maae kunne findes under Jordskorpen paa denne Bakke. Men over Jorden findes ingen Rudera. Bakke indeholder overalt planeret Agerjord.

2. I en Protocol fra Aaret 1748, der gjemmes i Haarløv Præstegaard, er efter det kongelige Rentekammers Ordre indført en Udskrift af Landmaalingsforretningerne over Haarløv Byes Jorder. Mellem disse forekomme Benævnelserne: Ladegaards Toft” og ”lille Ladegaards Toft,” og begge (82) anføres udtrykkeligen blandt de Jorder, ”der tilkomme No. 3, Michel Pedersen Bek. Ogsaa bruge Bønderne endnu disse Benævnelser for den Mark, der ligger i Nærheden af bemældte Bakke.

3. I en Ligprædiken over Knud Urne, der var Lehnsmand paa Tryggevelde 1619 – 22, findes: ”Han lod kalde sin Sognepræst, Magister Anders Frantzen i Horlouff til sig paa Tryggevelde at trøstes af ham etc.” Men efter andre Optegnelser var Anders Frantzen Præst i Haarløv ved denne Tid.

4. Paa en Ligsteen i Haarløv Kirke læses: ”obdormivit in Dno, honestus ac doctus Vir. Georgius Matthia Wittebergensis quondam Scriba Tryggeveldiæ, cum vixisset annos 44, die 7 bris 10, Anno 1505.”

han faldt i søvn i Dno, en hæderlig og lærd mand. George Matthias Witteberg, tidligere sekretær i Tryggeveldia, da han havde levet i en alder af 44, den 10. december, år 1505.”

Googel oversæt.

5. Paa en Ligramme, der senere er optaget, læses i Aaret 1820: ”Her ligge begravet – Søfren Sofrensøn, - som tjente Henrich Matzøn, Ridefoged paa Tryggeveld, og døde i samme Tjeneste den 24 Julii 1645, -”.

6. Paa en Ligsteen, der ligeledes nu er borttagen læses: ”Her – ligger begravet et saligt Barn, ved Navn Jesper Clausen, barnfødt i Tryggeveld Mølle, som døde den 5te Maius Anno 1633.”

Uagtet de ved Haarløv Præstekald værende Embedsbøger, der begynde med Aaret 1738, ingen Oplysning kunne give til at stadfæste Sagnet om det gamle Tryggeveldes Beliggenhed i Haarløv er det dog af det Anførte klart, at der ved Haarløv, har staaet en vidtløftig Bygning, opført paa Hvælvinger, og at til denne Bygning har hørt en Ladegaard, og ligeledes, at Tryggevelde i Fortiden og indtil ind i det 17de Aarhundrede har hørt til Haarløv Sogn. Lehnsmand Urnes Sognepræst var nemlig Præst i Haarløv, og adskillige Personer, der havde Hjemme og døde paa Tryggevelde, ere begravet i Haarløv Kirke. Men dersom Tryggevelde hørte til Haarløv Sogn, maae det have ligget Nordlig for Linnet Aae, der adskiller Bieverskov fra Farøe-Herred og ved hvis sydlige Side det nu ligger; eller: det maae have ligget ved Haarløv, hvor ovenanførte Spor ere fundne, og hvor Sagnet har lagt det.

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

Om tiden, da det ophørte at ligge i Haarløv, det vanskeligt at komme paa Spor, men der siges, at det gamle Trykkevelde afbrændte i det 16de Aarhundrede. Dersom dette er rigtigt, synes det (84) rimeligt, at slottet efter denne Ildebrand er bleven opført Sydlig for Linnet Aae: at Slottet efter denne Ildebrand er bleven opført Sydlig for Linnet Aae; især da ”Vobisser, der ved den Tid var Lehnsmand, skal have henflyttet til Trykkevelde den bekjendte Runesteen, der først stod ved Haarløv Høi, lige over for det gamle Slot.”

Det nye Trykkevelde kan efter denne Formodning endnu længe have vedblevet at høre til Haarløv Sogn, endskjøndt det laae i et andet Herred; og ved en senere Bestemmelse kan det være bleven henlagt til Carise Sogn, hvorunder det nu høre.

Kort fra 1809

Men om ellers intet Document kan afbevise det, er det rimeligt, at Tryggevelde Slot har ligget i Haarløv indtil henimod Aaret 1660. Det kan nemlig oplyses, at i det mindste en Deel af Haarløv Bye ved fjendtlig Indfald i Aaret 1658 blev afbrændt og ruineret, og intet af de nævnte Lig fra Tryggevelde, som ere begravede i Haarløv Kirke, er yngre end 1658. Tryggevelde nævnes efter denne Tid intetsteds som Slot. Formodentlig er det altsaa ogsaa ved samme fiendtlige Indfald bleven ødelagt, og i dets Sted er en Herregaard bleven opført i Nærheden af Ladegaarden fleste Marker. Runesteenens Fløtning til Vallø synes – at bestyrke denne Formening. Den var efter Encomion regni Daniae p 553 hensat midt i Tryggevelde (85) Borgegaard, hvor det altsaa kan antages, at den stod i Aaret 1654, da Encomion udkom. Derhen var den af Vobisser i det 16de Aarhundrede bleven henfløttet, efter Nogle – fra Haarløv Høi paa Kirkegaarden, og efter andre – fra Kiishøyen (Keiserhøyen, deriv af: at keise, kiise, udvælge til Konge m.m.), hvilken sidste ligger $\frac{1}{4}$ Miil fra Haarløv og fra den gamle Slotsplads. Men den sidste Lehnsmænd paa Tryggevelde (fra 1659 til 1661) Chr. Scheel fløttede den igjen til sin Eyendomsgaard Vallø, mueligen foranlediget dertil af Slottets Ødelæggelse og dets Bygningers Henlæggelse til et andet Sted. I det mindste kan en saadan Anledning give et Slags Undskyldning for den brugte Fremgangsmaade. (86)

Tillæg.

Uddrag af en Beretning til det Kongl. Nordiske Oldskrift-Selskab fra Hr. Apotheker Albinus.

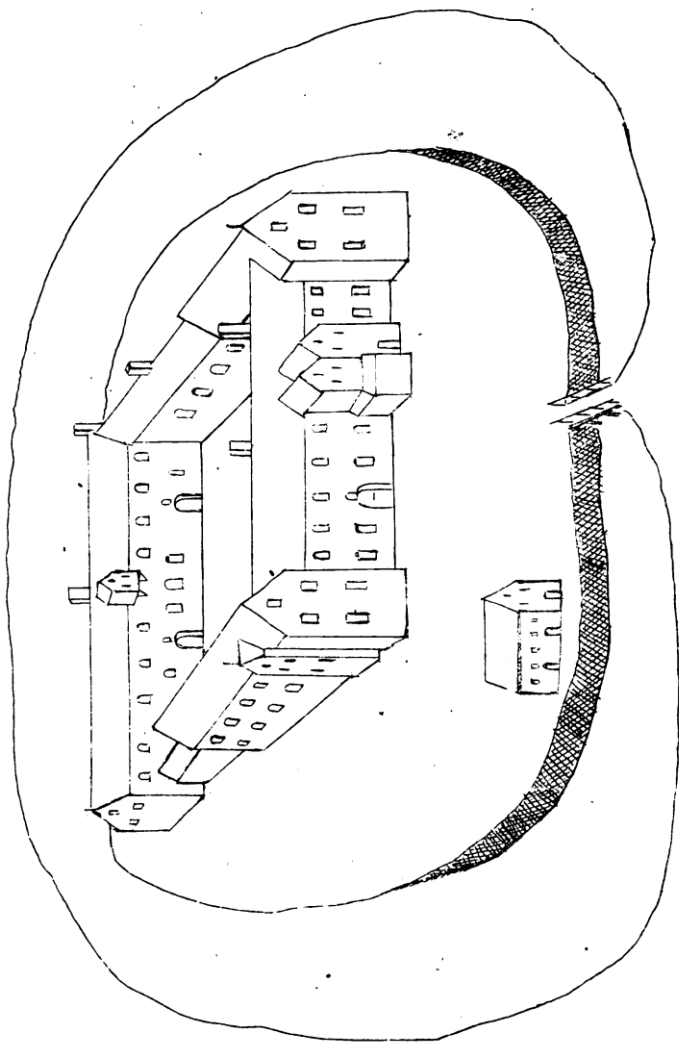
(see Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed

ved ?? Binds 1 ste Hefte p. 190.)

”Tre Fjerdingsvei norden for Assens ligger Aboreminde, der er Indløbet til en lille Vig eller Fjord, som upaatvilelig i gamle Dage har været langt større end nu, da den netop ved det smalle Indløb nu for en stor Deel er forsandet, men længere oppe i Landet bliver meget bredere og dybere. Omtrent 100 Skridt sønden for Mindet, lige i Strandklinten, ligge de gamle Levninger af, som det synes, en Borg eller Fæstning fra Oldtiden. Det sydvestlige Hjørne af Borgen udgjorde, da man i denne Sommer (1831) begyndte at grave, en Hvælving (87) af 14 Alen i Tværmaal. Hvælvingens sydlige Side, der for en Deel staaer endnu, udgjorde en flere Alen tyk Muur af svære og raa Kampesteen, tæt sammenmurede med Kalk i en Dybde af 1 Alen 6 Tommer, og der under mindre Kampesteen murede i Leer. Denne svære Muur støder med sin østlige Ende til en anden meget mærkelig Muur af tilhugne store Kampesteene, murede i Kalk. Denne Muur strækker sig omtrent ret Nord i en Længde af 49 Alen, Høiden er endnu 8 Alen i Breden 2 Alen 6 Tommer; den ender sig i Nord i nogen Afstand fra Mindet med 4 svære Kampesteene.

Muren har, ligesom hele Jordsmonnet, en Heldning Nord paa ned ad til Mindet. Den øvrige Deel af den før omtalte Hvælving, der uden Tvivl har været Grunden af Borgens Tarn eller dens faste Punkt, bestaaer i sin Overdeel ligeledes af mere eller mindre svære Kampesteene, der ogsaa ere murede i Kalk, men ikke nær saa dybt som den sydlige Muur af Hvælvingen. Hvælvingen selv var overalt lukket som en Ovn; mod den nordvestlige Side var (88) den tillukket med en Kalksteen eller snarere et massivt Stykke Kalk af omtrent 3 Alen i Fiirkant og flere Tommer tykt, forbrændt paa den inderste

Side, og tæt derved fandtes Kul, Aske of en Deel smuldrede Been. Det er fremdeles mærkeligt, at der netop i Hvælvingen vare paa mange Steder smaa Kul eller Spor af Brand i Kalken. Maaske kan Borgen fra Søsiden være bestormet og opbrændt? Mod Nord fra Hvælvingen af i Klinten er der ingen fast Muur mere; men derimod i en Strækning af 30 til 40 Alen, ligesom overalt i Grunden, en Mængde paa hverandre pakkede Steen, løst murede i Kalk: *) det samme er tilfældet paa den østlige Side af Tværmuren, uvist i hvor stor Afstand. Længere Nord i Standklinten danner den løse Jord, som det synes, levningerne af en Vild, Overalt synes dette Punkt at have været anlagt og befæstet i det Øiemed at (89) herske Indløbet til Vigen eller Fjorden, og alt viser at man her paa classisk Oldtids Jordbunde; f. ex. lidt over 100 Skridt i S. O. for Borgens Ruiner ligger et hedensk Gravsted, en 20 til 30 Skridt derfra til Syd et forfaldet Offersted, og i næste Mark et af en Mængde høje Stene begrænset Thingsted. 135 Skridt østen for Borgen ligge Ruinerne nemlig Muursteensbrokker, af en Færgegaard, hvis Minde endnu er til i Sagnet; derimod om Borgen og dens Ruiner veed Almuen aldeles intet. – Hele den Egn, hvor disse Ruiner ligge, hører til den nuværende Aborre-Byes fjerneste Udmarker, og det er ikke usandsynligt, at den Katastroph, der ødelagde Indbyggernes befæstede Borg, og drev dem bort fra deres Helligdomme, har givet Anledning til, at de have søgt Tilflugt i det henved en Miil derfra liggende Aborre, der nu bærer den gamle længst forsvundne Borgs Navn.

*) "Efter andet gammelt Muurværk at dømme kan man formode at dette er Udfyldningen til Sammenhold af en Muur, hvis Udsider have bestaaet af brændte Steen, som formodentligen ere bortførte fra Ruinen til Brug, hvortil derimod Udfyldningen ikke var tjenlig."

Hagenskov (1ste Samling pag. 103). Vedføiede Afrids af det gamle Hagenskov Slot i Fyen, (90) er taget af Resens Atlas danicus; det har, som man seer, været en anseelig Bygning: den mindre i Forgrunden var Stalden. Suhm finder det rimeligt, at Hagenskov var opført af og opkaldet efter Hagen Jarl, Kong Erik Lams Fader.

Paa Hagenskov gav Kong Abel den 14 Juli 1251 Kjøbmændene i Faaborg fri for al Besværing og Told over ganske Danmarks Rige og Hertugdømmet. Under Erik 6. Glipping var Hagenskov pantsat til Hertug Albrecht af Brunsvig for de Summer han havde tilsat Rigets Tjeneste. 1389 var Henning Bergh Høvedsmand paa Hagenskov. 1531 blev Hagenskov pantsat til Reinold v. Heiderstorp, og siden fik ham Lov at beholde det som Lehnsmand og kaldes endnu

Efterretninger om de gamle Borge – del 1

1538 ”vor Mand, Tjener og Embedsmand paa Hagenskoff.” Grev Christopher af Oldenburg havde 1534 givet Slottet tilligemed Hindsgavl til Mogens Gyldenstjerne.

Hald (1 S. p. 144.) Paa Titelbladet til 3die Samling sees en Afbildning af Hald Slot, saaledes som det findes aftegnet i P. Resens Atlas Danicus, hvilket Manuscript gjemmes paa det store Kongl. Bibliothek. Man seer heraf hvorledes Hald henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede har seet ud. Indenfor voldene laae 3 Bygninger, som Resen benævner Fruerstuen, den nye Fruerstue, Bryggerset, Porthuset; endvidere det store runde Taarn, som han siger var bygt 1528 af Biskop Jørgen (Jørgen Friis), og hvoraft betydelige Levninger ere tilbage. Udenfor Borggaarden laae Smedien og Staldbygningen.

De Kongelige Lehnsmaend efter Reformationen, som boede paa Hald, vare 1555 Otto Krumpen; 1569 Cortitz Wiffert; 1573 Claus Jonsen; 1583 N. Skram; 1585 Jørgen Skram; 1592 Henrik Belov; 1602 Christian Holk; 1611 Kield Krabbe; 1612 Knud Gyldenstjerne; 1636 Jørgen Seefeld; 1648 Franz Pogvisch.

Hanrow (2 S. p. 62). I Aaret 1525 solgte Kong Frederik I Hanrow til Clement v. d. (92) Wisch, for at faae Penge at betale Henrik Gøye og andre Krigsfolk. Siden indløstes Hanrow og solgtes 1625 til den Rantzauske Familie tilligemed Toldrettigheden, men denne misbrugtes saaledes, at Ditmarskerne søgte at undgaae Veien over Hanrow, og omsider bleve de ved Christian 4. og Frederik 3. Domme aldeles befriede for Tolden. 1644 befæstede de Svenske Hanrow med en Vold og havde der deres Hovedpost for at streife i Ditmarsken indtil Besætningen drog til Rendsborg, hvorpaa de Danske sløifede Hanrows Besætning.

Slut alle billeder er indsat af Autor.